

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO JURIDICO-POLITICA
REDIGUNT M. MÓRA ET J. SZABÓ
SERIES NOVA
TOM. III.

A NÉPBÍRÁSKODÁS

IRTA
BEREND GYÖRGY

SCHULTHEISZ EMIL
ELŐSZAVÁVAL

SZEGED 1948.

Felelős kiadó : Dr. Berend György.

Ladányi-nyomda. Bpest, IX., Lónyay-utca 18/b. Felelős v. : Ladányi Antal.

ELŐSZÓ

A népbíráskodásra vonatkozó jogszabályok életbelépése óta eltelt több mint három év alatt az e joganyag kérdésével foglalkozó kisebb-nagyobb tanulmányok és kommentárok egész sora látott napvilágot, de ezek a munkák általában kizárólag a gyakorlati igények kielégítését tűzték ki feladatukul. Így érthető, hogy egyre inkább érezhetővé vált *egy olyan mű hiánya, amely az elméleti exigenciákra is figyelemmel van, amely tehát a gyakorlati szempontokon felül a problémák tudományos elemzésére és megvilágítására is törekszik. Ezt a hiányt kívánja pótolni a jelen munka, amelynek szerzője márcsak annál fogva is különösen hivatott volt az általa vállalt feladat megoldására, mert hosszú időn át a Népbíráóságok Országos Tanácsának bírāja volt és mint ilyen éppen abban a tanácsban működött, amely a legjelentősebb bűnügyekben járt el és amely tudományos szempontból a legbehatóbb analízis alá vette a jogszabályokat, s ennek az analízisnek eredményeképpen újszerű megállapításokat visszatükröző, az elméleti kutatóra nézve*

is felbecsülhetetlen értékű, számos elvi jelentőségű határozattal gazdagította judikaturánkat.

Berend György tehát abban a szerencsés helyzetben volt, hogy mint felsőbbírószági jogalkalmazó az elvi kérdések helyes felismerését megkönnyítő magaslatról az egyes gyakorlati esetek kapcsán beható szemlélet alá vehette a jogszabályok rendelkezéseit és így olyan problémák is feltárulhattak s megvilágosodhattak előtte, amelyek a kívülálló előtt vagy rejtve maradtak, vagy amelyeket ez utóbbi a maga eltérő prizmáján át helytelenül érzékelt. A most vázolt előnyös helyzet sem ment azonban minden veszélytől. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy az, aki a jogszabályokat azok alkalmazásának körén belül állva szemléli, gyakran olyan mértékben kerül a bírósági gyakorlat elvi állásfoglalásainak befolyása alá, hogy azokkal szemben kritikai önállóságát könnyen elveszítheti. Ez a hatás bizonyos tekintetben Berend munkáján is érezhető, de amikor ezt a körülményt kötelességszerűen megállapítom, nem hallgathatom el azt a tiszteletreméltó törekvéseit, hogy amennyire lehetett kivonja magát e hatás alól, amit a NOT. egyik-másik álláspontjával szemben elfoglalt s bátran hangoztatott egyéni nézete bizonyít.

A könyv szerkezeti felépítése igen sikerültnek mondható. A szerző először tisztázni törekszik a népbíráskodás fogalmát, majd vázlatos képét nyújtja a népbíráskodás történetének, ezután bemutatja a hazánkat környező államok népbíráskodási szervezetét, ezt követően ismerteti az érvényben lévő népbíráskodási

alaki és anyagi jogszabályokat és végül tüzetesen kifejti az e jogszabályoknak az egyéb büntetőjogi jogszabályoktól, valamint az előbbi jogszabályokból absztrahálható jogelveknek az uralkodó jogi principiumoktól való eltéréseit.

A könyvnek kétségtelenül a most említett eltéréseket tárgyzó fejezete a legérdekesebb és a legértékesebb része, de nagy elismerés illeti a szerzőt a történeti résznek rendkívüli szorgalmat és széleskörű kutatásokat igényelt feldolgozásáért is.

Helyes a szerzőnek a művéből kicsendülő az a felismerése, hogy a népbíráskodásra vonatkozó jogszabályok valóságos kincsesházai a büntetőjog egyéb területein is követést igénylő és dogmatikai szempontból is új fejlődési folyamatot megindító eszméknek.

Egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy bűnvádi perrendtartásunknak régen esedékes és tovább immár nem odázható általános reformja csakis a népbíróági jogszabályok mintaszerű perjogi rendelkezései által vágott csapáson haladhat. A vizsgálóbírói intézmény megszüntetése, a távollevő elleni eljárás kereteinek kiszélesítése, az egyfokú perorvoslat stb., mind-mind olyan intézkedések, amelyek helyet követelnek az általános bűnvádi perjogban is. Aminthogy a kényszermunkának, mint új büntetési nemnek meghonosítása, a párhuzamos büntetési rendszer bevezetése, a fiatalokúakra vonatkozó különleges intézkedések korlátok közé szorítása és több más anyagi jogi rendelkezés a Btk.-nek folyamatban levő

reformja során bizonyára kellő értékesítésben fog részesülni.

De éppen mert a szóbanforgó jogszabályokat minden ízükben a leghaladóbb büntetőjogi szellem hatja át, nem érték egyet a NOT. által egyes anyagi büntetőjogi rendelkezésekből kiolvasni vélt és általában a szerző részéről is helyeselt olyan elvekkel, amelyek a modern büntetőjogi dogmatika ítélőszéke előtt nem állanak helyt. Minthogy hatásköri túllépést követnék el, ha ennek az előszónak keretében részletesen bírál-nám ezeket az elvi állásfoglalásokat, csupán egy kérdést ragadok ki nézetem bizonyítására. A NOT-nak a szerző által tüzetesen indokolt véleménye szerint a háborús és népellenes bűncselekményi tényálladékok strukturájuknál fogva kizárják az ily bűncselekményeket elkövető egyének alanyi körülményeinek, a motívumnak, a célzatnak, stb.-nek „értékelhetőségét”. Ezeknek a bűncselekményeknek relációjában tehát a „tárgyi felelősség” jut előtérbe. Akkor, amikor a jogfejlődés iránya a szubjektív körülményeknek (ú. m. a tettes erkölcsi érzületének, veszélyességének, jellemének és egyáltalában egész egyéniségének) az eddiginél tetemesen fokozottabb figyelembevételre mutat, amikor a büntetések alkalmazását éppen az alanyi körülmények minél teljesebb értékelésén alapuló és azt lehetővé tevő biztonsági s egyéb intézkedések fokozatosan egyre szűkebb térre szorítják, fel sem tételezhető, hogy a már hangsúlyozott példaszerűen modern népbíráskodás jogszabályoknak a NOT.

által nekik imputált intenciójuk lenne. Nem pedig márcsak azért sem, mert — amint azt különben a szerző is kiemeli — az 1945 : VII. tc. II. számú mellékletének 2. §-a kifejezetten is akként intézkedik, hogy halálbüntetés kiszabásának csak akkor van helye, ha a cselekmény tárgyi súlyával és a vádlott alanyi bűnösségének fokával egyedül a halálbüntetés áll arányban. Az a jelenség, hogy a minden emberi érzést megcsúfoló s szörnyű következményekkel járó súlyos háborús és népellenes bűncselekmények általában olyan megdöbbentő eredmények bűnös előidézésében állottak, amelyek a tettes szubjektív szempontjainak büntetéstenyhítő határát többnyire kizárják, nem a többször említett tényálladékok szerkezeti sajátosságának, hanem a már a Btk-ben is kifejezésre jutó általános bünteteskiszabási elveknek következménye. A most említett elvek szerint az adott esetben kiszabandó büntetés a fennforgó enyhítő és súlyosító körülményeknek nyomatékuk és számuk figyelembevételével történő egybevetésén alapszik, már pedig a rendkívül nagy nyomatékkal latba eső súlyosító körülmények mellett és ilyenekként értékelendő a jogtárgyon ejtett sérelem, vagy az azt fenyegető veszély nagysága is, a csekély jelentőségű enyhítő körülmények eltörpülnek, sőt esetleg teljesen figyelmen kívül hagyandók.

Bíráló megjegyzéseim azonban mitsem vonnak le a népbíráskodási jog minden részletére gondosan kiterjeszkedő könyv értékéből. Meg vagyok győződve, hogy az a tárgyszeretet és lelkesedés, amely a szerzőt áthatotta méltó

visszhangra fog találni olvasóinak lelkében.
És arról is meg vagyok győződve, hogy ezt a
művet nemcsak a gyakorlati jogász fogja ha-
szonnal forgatni, hanem okulni fog abból az
elmélet művelője is.

Debrecen, 1948. évi április hó 6. napján.

Schultheisz Emil.

BEVEZETÉS

1944 október 16-án a magyar nép nevében, de annak akarata ellen uralkodó osztály kiejtette kezéből a hatalmat, a fegyverszünetet elkéssetten kéri, s ekkor megnyílnak az alvilág csatornái, felbukkannak a hivatásos bűnözők, gyilkosok, rablók és egyéb gonosztevők s magukhoz ragadják a hatalmat. A hatalomtól és vértől megrészegült, minden emberi és erkölcsi érzék nélküli hazaárulók az emberi történelem legsötétebb napjait is megcsufoló rémuralmat kezdnek. Gépfegyverek állandó ropogása, ártatlan emberek tízezreinek halálhörgése mellett érkeznek meg a felszabadító szovjet csapatok.

A rémuralmat előidéző személyek legtöbbje nyugat felé menekül, a nép maga veszi kezébe sorsának irányítását, vértelen forradalom zajlik le, ledőlnek a mestersegesen emelt válaszfalak ember és ember között s az Ideiglenes Nemzeti Kormány kinyilvánítja minden magyar állampolgárnak elidegeníthetetlen és természetes jogait, különösen a személyes szabadsághoz, az elnyomatástól, a félelemtől és a nélkülözéstől mentes emberi élethez való jogát. A földreformmal, a nagybirtokok felosztásával megszünteti a feudális Magyarországot és magyar vér ontása nélkül létrehozza a demokratikus népi Magyarországot.

1945 január 20. napján Moszkvában létrejön az 1945 : V. tc.-kel becsikkelyezett Fegyverszüneti Egyezmény, amelynek 14. pontja Magyarországot a háborús bűncselekménnyel vádolt személyek letartóztatására, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatására és az ítélkezésben való közreműködésre kötelezi.

Nemcsak ezen Fegyverszüneti Egyezmény diktálta szükség, hanem a magyar nép igazi lelkiületében élő izzó meggyőződés, továbbá felelős kormányférfiak vértől irtózó s a népnek elnyomóival szemben jogosan táplált gyűlöletének vérmentes és törvényes levezetésére irányuló bölcsessége hozta létre, — a később az 1945 : VII. tc. által törvényerőre emelt — 81/1945. M. E. és 1.440/1945. M. E. sz. rendeleteket, tüzetesen kifejezván azt a célt, mely létrejöttét motiválta: *„hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket“*.

Ezen célnak megjelölése a felületes szemlélőben azt a tévhitet keltheti, hogy a magyar igazságszolgáltatásban s általában a klasszikus judikaturában szokatlan visszaható erejű, kizárólag megtorló és kizárólag forradalmi jellegű, ugynevezett laikus bíraskodással állunk szemben.

Mielőtt témám lehetőleg politika- és érzelemmentes, kizárólag jogi síkon mozgó kifejtéséhez és a történelmi fejlődés feltárásához kezdenék, már most meg kell állapítanom, hogy Magyarországon a fenti cél megjelölésével létesített népbíraskodás egy „vértelen forradalmat“ olyképpen vezetett le, s a magyar népet ért rendkívüli nagy katasztrófát s a magyar nép ellen elkövetett rendkívüli nagy bűnöket olyképpen torolta meg, amely minden idők bármely rendszerének, a büntetőjog örökérvényű igazságainak és a klasszikus jogszolgáltatásnak mindenben megfelelt. Nyugodt lelki-

ismerettel állítható, hogy a magyarországi nagy történelmi átalakulásnak a legklasszikusabb jogelvek közé szorítása példátlanul áll Európa történetében.

Anélkül, hogy szomszédainknak és a német csizma által eltaposott egyéb európai országoknak eljárását kritika tárgyává kívánnám tenni, vagy akár csak kétségbe is vonnám eljárásuknak a népüket leigázó zsarnokságban tartókkal kollaboráló és hazaáruló honfitársaikkal szemben való magatartását, a magyar nép lelkében őszintén élő jogszeretet és törvénytisztelet ki-dömborítására kívánom az alábbi statisztikai adatokat felsorolni s egyben a népbíráskodás története kapcsán a rendelkezésre álló adatokból a hazánkat környező országok háborús és népellenes bűnöseinek felelősségrevonását röviden ismertetni.

I. RÉSZ

A NÉPBÍRÁSKODÁS FOGALMA ÉS KÜLFÖLDI TÖRTÉNETE

I. FEJEZET.

Alapfogalmak és a népbíráskodás eredete.

Az első tisztázandó kérdés, hogy voltaképpen mit is értünk népbíráskodás alatt?

A népbíráskodás, mint fogalom — nem új. Évezredek távlatába nyulik vissza, természetesen azonban a fogalom tartalma a korabeli társadalmi berendezkedésnek gazdasági, szellemi és kultúrális, továbbá politikai viszonyainak megfelelően változott, amelyekben a népbíráskodás, mint igazságszolgáltatási rendszer, illetve tényező megnyilatkozott.

Népbíráskodás fogalma

A népbíráskodás olyan bíróság által történő törvényalkalmazás, illetve igazságszolgáltatás, amelyben az eljáró bírók valamennyien, vagy azok túlnyomó része nem szakképzett bíró, hanem jogi képesítéssel nem rendelkező és azt élethivatásszerűen nem űző személyekből áll.

Ez a fogalmazás nem teljesen szabatos, mert hiszen, miként a múltban, úgy a jelenlegi időkben folytatott népbíráskodás kapcsán is gyakran találkozunk ú. n. „ülnökök“, „esküdtek“ vagy „népbírók“ között bírói képesítésű, tehát szakképzett személyekkel is. Hasonló okból nem helyes a „laikus bírák“ elnevezés sem, mert hiszen kivételesen ugyancsak előfordulhat, hogy az ú. n. laikus bírák közé jogképzett és bírói képesítéssel bíró személy kerül. Döntő tényező és egyedüli állandó kritériuma az igazságszolgáltatásban ideiglenesen résztvevő ülnökök, esküdtek és népbírák részére, hogy bírói

státusba nem tartozó s igazságszolgáltatással hivatás-szerűen nem foglalkozó személyek legyenek.

Az intézmény célja, hogy a helyes ítélőképeséget és életismeretet a jogi szakképzettség esetleges egyoldalúsága ne befolyásolja és így a törvénynek rendszerint túlságos merev alkalmazását elasztikussá és rugalmassá tegye.

Aki a népbíráskodás kifejezéssel találkozik, mindig feltétlenül a demokratikus átalakulással kapcsolatos és forradalmi jellegű büntetőbíráskodásra gondol.

Ezzel szemben — miképpen a történelmi adatok mutatják — a népbíráskodás nem feltétlenül demokratikus berendezkedésszabta követelmény, nem mindig forradalmi jellegű és szerephez jut a polgári bírászkodásban is.

Mint az alábbi történelmi példákból láthatjuk, népbíráskodással nem csupán a demokratikus államokban találkozunk, bár kétségtelen az, hogy még az ókori népeknél is tágabb értelemben vett népbíráskodásnak ott találunk nyomaira, amelyek régi alkotmányos kormányzat alatt éltek s amelyeknek berendezkedésük, még a mai terminológia szerint is, demokratikus jellegű volt. Kétségtelen továbbá, hogy a forradalmi jellegű változások ismételten felszínre dobták a népbíráskodás szükségességét és ezt rendszerint büntető igazságszolgáltatás céljából használták fel, míg a polgári igazságszolgáltatás keretében meghonosított népbírószámszerű intézmények rendszerint állandó jellegűek és nincsenek összekötve valamely forradalmi átalakulással.

Ez természetes is, mert forradalmi átalakuláskor az uralomra jutó rendszer nem bízhat a megszüntetett uralmi rend szolgálatában állott tisztviselőkben és így, legalább is átmenetileg — még akkor is, ha ez a szakszerűség rovására menne — kénytelen a megbízható-ságra fektetni a fő súlyt.

A kérdés részletes és minden irányban kiterjedő taglalásához természetesen elsősorban azon alapelvek tisztázására van szükség, hogy voltaképpen mit értünk demokratikus államberendezés alatt s mit értünk forradalom alatt.

A demokrácia mibenlétének tisztázása meghaladja Demokráci
művemnek kereteit, s a közjog keretében tartozik, tehát
munkám további részében klasszikus fogalmazás sze-
rint *demokrácia alatt értem az autokrata (abszolút,
egyeduralkodó) és arisztokrata (kisebbségi uralom)
állami berendezkedéssel szemben a többségi akaraton
nyugvó népuralmat.*

A demokrácia a kor uralkodó eszméinek megfele-
lően és a többségi elv érvényrejutásával rendezkedik be.

A mai kor uralkodó eszméi: a minden ember ré-
szére érvényesülő szabadság, függetlenség, egyenlőség,
jog a félelem nélküli élethez és általában mindaz, ame-
lyet a szövetséges hatalmakkal kötött Ideiglenes Fegy-
verszüneti Szerződés, a háborút befejező békeszerződés-
ek és a mi szempontunkból elsősorban az 1946 : I. tc.
deklarált.

A forradalom alatt összetett jelenséget értünk. A Forradalom
*forradalom változást jelent, változást az állami és tár-
sadalmi berendezkedésben, változást a jogrendszerben,
ennek természetes folyományaképpen a közösséget al-
kotó egyén életében, annak a többi egyedekhez s a
közösséghez való viszonyában. Természetesen változást
jelent az állami főhatalmat gyakorló személyekben és
annak módjában is.*

Eldöntendő kérdés, hogy a változásnak milyen
intenzitásának és kiterjedésének kell lennie ahhoz —
tehát az állami és társadalmi átalakulásnak milyen
nagy területét érintse, — hogy forradalmi átalakulásról
beszélhessünk.

Pozitíve ennek az átalakulásnak mértékét és mód-
ját meg sem lehet határozni, negatíve azonban minden-
esetre döntő ismérv, hogy *a változás ne a törvényhozás
és az alkotmányos fejlődés rendes útján történjék, a
szokásos reformokat meghaladó gyorsasággal menjen
végbe, kiterjedésében pedig olyan méretű legyen, amely
az állami berendezkedés és a társadalom arculatának
lényeges megváltoztatását jelentse.*

Magyarországon ez időpontban feltétlenül *forra-
dalmi átalakulásról kell beszélnünk, mert az átalakulás
óriási jelentőségű, az állami berendezkedés és társada-
lom arculata teljesen megváltozott azon döntő körül-*

mény következtében, hogy a nép felett annak akarata ellenére uralkodó kisebbség kezéből az *államhatalom minden megnyilvánulása átment magának a népnek a kezébe.*

Ez a forradalmi átalakulás lehet belső vagy külső erők kezdeményezésének következménye, de mindig belső, erőszakosan visszatartott erők felszínre robbanásában jut kifejezésre.

Ezen meghatározás figyelembevételével nem forradalmi jellegű népbíráskodással találkozunk az ókorban, a zsidóknál, görögöknél, rómaiaknál és némely állam esküdtbíráóságánál, míg viszont feltétlen forradalmi jellegű népbíráskodás érvényesült a francia forradalom idején, nálunk az 1919-es Tanácsköztársaság ideje alatt, s mintegy a kettő közötti átmenet a Magyarországon a 81/1945. M. E. számú rendelettel meghonosított népbíráskodás.

Polgári vonatkozású népbíráskodással (laikus bíráskodással) találkozunk Magyarországon a megyék és szabadvárosok bíróságainál, a nádori, a kúria, a tárnokmester bíróságánál, az erdélyi vajda, a székelyek ispánjainak külön bíróságánál, továbbá az ú. n. — jelenleg is hatályos — községi bíráskodásnál, a választott bíráskodásnál, az áru- és értéktőzsde választott bíróságánál, a munkaügyi, a társadalombiztosítási, a szabadalmi bíráskodásnál, a haszonbérmegállapítási ügyekben, a tisztességtelen verseny alapján eljáró választott bírósági ügyekben.

A népbíráskodás története szoros összefüggésben áll s elválaszthatatlan az esküdtbíráóság történeti fejlődésétől és eredetétől.

Népbíráóság és esküdtbíráóság eredete

Hosszú tudományos vita folyt arról, hogy voltaképpen milyen jogintézményből fejlődött ki az esküdtbíráóság és hol alkalmazták először a laikus bíráskodásnak azon formáját, amely a modern jogok esküdtbíráskodásához vagy népbíráskodásához hasonló. A vélemények erre nézve eltérőek. Angolszász eredetűnek mondja és Alfred intézkedéseire vezeti vissza Hale.¹ Angol-norman eredetét vitatja Forsyth² és

¹ M. Hale: „History of the Common Law“. London 1713.

² Forsyth: „History of Trial by Jury“. London 1852.

részben Fr. Aug. Biener³ is. Kelta eredetűnek mondja Philips⁴ és Probert.⁵ Általában a germánoktól eredetűnek mondják többen, így Nicholson,⁶ Wilkins,⁷ Verulami Baco⁸ és Blackstone.⁹

Dánoktól, svédek-, norvégektől, islandok- és dietmarschoktól származtatják Michelsen¹⁰ és Dallmann,¹¹ Biener.¹² Ugyane nézetet vallja Reeves¹³ és Crabb.¹⁴

Frank eredetét vitatja Daniels.¹⁵

Róma intézményeire vezeti vissza az esküdtbíró-ságot Blankensee,¹⁶ Laboulay.¹⁷ Meyer¹⁸ az esküdtbíró-ságot keletről Jeruzsálemből származtatja; másrészt pedig Maciejovszkyval¹⁹ együtt szláv eredetűnek is állítja és a szláv opole- az angolszász Fridborggal, mint szerintük az esküdtbírósnak előfeltételével azonosítják.

Brunner H. 1872-ben megjelent munkája óta²⁰ a jogásközvélemény az esküdtbíró-ság intézményének csiráját a frank inquisitióban találta meg, amelyből a normann jog befolyása folytán, majd az angol jogszolgáltatás századokon keresztül tartott fejlődési processusa után alakult ki a mai formájára és pedig elő-

³ Fr. Aug. Biener: „Beiträge zur Geschichte des Inquisitionsprocesses.“ Leipzig, 1827.

⁴ Philips: „On juries.“

⁵ W. Probert: „The ancient Law of Cambria“. London 1823.

⁶ Nicholson: „Praefatio de jure feudali veterum Saxonum.“

⁷ Wilkins: „Leges anglosaxoniae“. 1721.

⁸ Verulami Baco: „Discours an the laws and government of England“. London 1905.

⁹ W. Blackstone: „Commentaries“ IV. Ch. III. ch. 23. c. Oxford 1765—69.

¹⁰ A. Michelsen: „Sammlung alt dietmarscher Rechtsquellen“ és „Über die Genesis der Jury.“ Altona 1834.

¹¹ Dallmann: „Ein Wegweiser durch die Geschichte der eng. Jury. Zeitschrift für das deutsche Reich u. Rechtsgeschichte 1846. X. 185. 1.“

¹² Biener: „Abhandlungen aus dem Gebiete d. Rechtsg. 1846“ és „Zur Geschichte d. eng. Jury“. 1846.

¹³ Reeves: „History of the eng. law from the time of the Romans etc.“ . . . edit. Finlason 1896.

¹⁴ G. Crabb: „History of the engl. law“. London 1829.

¹⁵ A. Daniels: „Ursprung u. Werth d. Geschworenen Anstalt 1848“.

¹⁶ Blankensee: „Schwurgerichte“ 1848.

¹⁷ E. Laboulay: „Essais sur les lois criminelles des Romains 1854“.

¹⁸ Meyer: „Esprit, Origine et Progrès des Inst. judiciaires 1819.“

¹⁹ Wacław Maciejovszky: „Historia prawowstwu słowian“ kirch. 1859. Varsó.

²⁰ H. Brunner: „Entstehung d. Schwurgerichte“, Berlin 1872.

ször polgári ügyekben és csak sokkal később bűn-
ügyekben.

Eltért a jogászok és történettudósok véleménye a tekintetben is, hogy a bíróságnak melyik ősi alakjából alakult ki. Volt olyan álláspont, amely a druidák, rachinburgok, Uhrteillfindereket tartja ezen bíróságok ősalakjainak, míg mások — így különösen Dhalmond és Biener — a rendszerint tízenkettes létszámban ítélkező quidr, naemda nävningen és Ernanta nevek alatt előforduló népbíróságban látják a jurynek ősalakját. Egy tény kétségtelen, hogy az esküdtbíróság juryje és a mai népbíróság formája az őskori bizonyítási eljárás egyik neméből, a tanúskodásból és a vádemelési jogból kelt életre.

Ezt a kérdést a rendelkezésre álló irodalmi anyagból s hosszú időre terjedő lelkiismeretes vizsgálat nélkül eldönteni nem lehet, ezért időbeli sorrendben közlöm — lehető legrövidebben — a rendelkezésre álló anyagból azokat a történelmi adatokat, ahol a népbíráskodáshoz vagy az esküdtbírósághoz hasonló jogintézménnyel vagy eljárással találkozunk.

Az ókori államok büntető eljárásában, különösen a babyloniai, indiai, egyiptomi és zsidó jogban nagyon kevés kapcsolatot találunk a későbbi jogfejlődés irányító eljárási rendszerekkel, mert erősen theokratikus jellegük ezt akadályozta, mégis megtaláljuk a népbíró-sági intézmény nyomait.

Népvád A görögök eljárásjoga ezirányban óriási fejlődést mutat, mert a polgárok bármelyike jogosult volt vádat emelni s ezzel meghonosult a népvád intézménye.

II. FEJEZET.

Népbíráskodási elemek a külföldi jogfejlődésben.

Homeros Iliasában Themist mint Zeusnak ülnöktársát írja le, a későbbi görög pantheonban azonban már mint az igazság istennője szerepel. Azon isteni személy, aki a királyoknak vagy az isteneknek, a királyok leghatalmasabbikának bírói végzéseket tanácsolt, Themis volt. Ebből fejlődik a „themistes“ elnevezés, mely magát a bírói ítéleteket és a bírói gyakorlatot jelenti már.²¹

Népbíráskodási elemek a külföldi jogfejlődésben

A legősibb időkben egyébként is összefolynak a fogalmak. Maga a bűnvádi eljárás voltaképpen törvényhozási formát ölt, s előre megállapított feltételektől teljesen független eljárás volt. A kezdetleges társadalmi büntetőjognak főjellemvonása, hogy az tulajdonképpen magánjog, mert a közsérelem is rendszerint mint magánsérelem jelentkezett, amely legfeljebb a sértettet vagy annak hozzátartozóit, de semmi esetre sem az államot vagy a közhatalmat érintette.

A történelem a világ majdnem minden népénél azt a fejlődési utat mutatja, hogy a bírói hatalmat kezdetben maga a nép egésze, majd mind kisebb csoportja (nemzetség, család), majd pedig egyetlen személy, rendszerint a király vagy a fejedelem gyakorolja. A fejlődés következő fokán a király ülnöktársakat vesz maga mellé, majd a bírói jogsegélyt igénylő esetek szaporod-

²¹ S. H. Maine: „A jog őskora.“ Magyarra fordította Pulszky Ágost, 1873. 3—5. old.

dásával átruházott hatáskörben egy-egy főtisztviselő jár el egyedül, vagy ugyancsak ülnöktársakkal.

Az ítélkezésben résztvevők személye aszerint változik, hogy az illető államban mi az uralkodó társadalmi rendszer, általában az ókori államformák jellemzője, hogy a királyi hatalom foszlányaiból átmenetileg az arisztokráciák kormányzata képződik, amely nyugaton polgári, keleten pedig papi formát ölt magára s míg keleten a theokratikus arisztokrácia megszilárdul, addig nyugaton az arisztokráciákat a demokráciák váltják fel. A középkort újból a királyság uralma jellemzi, kialakul a hűbériség, rendiség, majd a fejlődési kör bezárul azzal, ahonnan elindult, hogy a bírói hatalom birtokosa maga a nép, annak gyakorlása a nép nevében és legszélesebb rétegeinek részvételével történik.

Óindiai eljárás

A legősibb korból rendelkezésre álló adatot közöl Bohlen,²² aki az óindiai büntető eljárásra vonatkozólag ismerteti Čudraka király: Mrichchakati („Cseréphintó”) című színdarabját, amely a színdarab esetleges költött volta mellett is bizonyíték arra nézve, hogy az ősi időkben is a mai népbíróságokhoz hasonló laikus bírászkodás ismeretes volt. A bíróság szervezete nem mondható éppen demokratikusnak, azonban a theokratikus és arisztokratikus államforma mellett, bizonyos demokratikus jelleget ad a bíróságnak az a körülmény, hogy az óindiai törvények nem zárják ki, hogy a Vaysia és a Čudra várnából származó egyén is lehessen Raja (király). A király helyettese a Pradviváca (kérdő és bölcs ítélő), aki a vonatkozó jogszabályok szerint eredetileg csak a jog minden ágazatában jártas brahman lehetett, kivételesen azonban kikerülhetett a Khsatryja és Vaysia várnabeliből is és csupán čudrabeli nem lehetett.²³

A Code de Loix de Gentoux szerint a király (Raja). illetve az országbíró (Pradviváca) mellett közreműködő ülnökök száma 3—7 volt. Hivatásuk volt a királyt, vagy az országbíró tanácsokkal ellátni.

Az ülnökök lehetőleg brahmanok közül voltak vá-

²² „Das alte Indien.” Königsberg, 1830. 34. old.

²³ Schick Sándor: „A büntetőjog őskora.” Bpest, 1878. 242—261. o.

lasztandók, szükség esetén azonban lehettek II. vagy III. várnabeliek is, csak cudrabeli nem lehetett.

Már az óindiai eljárásban megtaláljuk azt a sajátos intézményt, amely nyilván egyik ősi gyökere a mai formájú népbíráskodásnak s ez az ú. n. „hallgatóság bírái“. Ennek későbbi formáját találjuk a középkor „amici curiae“ intézményében. Ugyanis amennyiben a hallgatóság között tudós brahmanok voltak jelen, akik egyébként a törvény által előírt kellékekkel bírtak és kvalifikáltak voltak az ülnöki tisztségre, bár ilyennek kinevezve nem voltak — sua sponte beavatkozhattak a tárgyalásba és tanácsukat meg kellett hallgatni, miáltal a bíróság akcedentális tagjaivá váltak. Bizonyos népbíróági elem ismerhető fel a felek megegyezésével alkalmilag létesített választott bíróságoknál is az ú. n. Pugáknál,²⁴ Sréniknél²⁵ és a Culáknál.²⁶

„Hallgatóság bírái“

Az eljárás rendkívül gyors volt azon indiai közmondásból folyólag, hogy „a gyors igazságtalanság jobb, a lassú igazságosságnál“.

Közelebb esnek a népbíráskodás mai formájához azok a bíróságok, amelyeket a *zsidók* történetében találunk.

Zsidók

Mózes előtt a családapa volt felruházva kizárólagos fenyítési joggal, melynek mértéke még a halálbüntetés végrehajtására is kiterjedt. A fejlődés során a népbíráskodás első, de még nem demokratikus jelleggel bíró elemeit találjuk azon rendelkezésben, hogy az ítékezés joga az egyes családok tagjai közös tanácsában történik. Ezeket nevezik a „nép véneinek“. Rendszert az ítékezésben Mózes hozott. „Minden városban az erényben és igazságban legbúzóbb hét férfiú legyen az előljáró és mindenik előljáró mellé adjanak két szolgát Lévi törzsből. Azok, akiknek az egyes városokban

²⁴ Különbféle várnabeli, különböző élethivatású községi tagokból foro delicti commisi vel originis alakított községi tanács.

²⁵ Ugyanazon helységnek különböző várnabeli, de hasonhivatású tagjaiból választott községi tanács.

²⁶ A rokonok tanácsa.

Schick: Id. m. 250—255. old. „A brahman az igazság szeretetére, a khsatryja lovaira, elefántjaira, vagy fegyvereire, a vaysia aranyaira, barmaira, gabonájára és a cudra minden gondolható büntetetre esküszik.

a bíraskodás a feladatuk, részesüljenek a legnagyobb tiszteletben és jelenlétükben senki se szítkozodjék és ne viselkedjék illetlenül. Mert a hódoló tisztelet azok iránt, akik magas méltóságot töltenek be, Isten megvetésétől is visszatart. A bírának pedig legyen hatalmuk, hogy megfellebbezhetetlen ítéleteket hozzanak, kivéve, ha rájuk bizonyulna, hogy pénzzel megvesztegették őket, hogy részrehajló ítéletet mondjanak vagy ha bármily más okból be lehetne bizonyítani, hogy ítéletük nem állja meg a helyét. Mert ítéletüket úgy hozták meg, hogy ne legyenek tekintettel sem anyagi haszonra, sem az illetőnek személyére, hanem egyesegyedül az igazság vezesse őket mindenek felett . . .²⁷

A bírákat a nép vénei közül választották, akik fokozatosan 10, 50, 100, majd 1.000 család felett ítélkeztek. Hatáskörük eleinte csak kisebb ügyek intézésére terjedt ki. A fontosabb ügyeket Mózes eleinte maga döntötte el s csak később létesített papokból álló felsőbíróságot. A nép demokratikus elemei nem tudtak megbarátkozni az arisztokratikus berendezkedésen alapuló papi bíraskodással s így a bírói hatalom gyakorlása is az állandó osztályharc függvénye volt. Voltak oly idők, amelyek során a polgári elem jutott túlsúlyra, sőt Simon-ben Schetach alatt a papi befolyástól teljesen mentes lett.

A Makkabeusok idejében a bíróságok már az ügyek fontosságához képest 23, 71, sőt 120 tagból is állottak, akik közül csak kettőnek kellett törvényben jártasnak lenni, a többi laikus volt. Ezeket már demokratikus értelemben vett népbíraskodásnak lehet nevezni, mert tagjait a nép közül választották, akiknek egyetlen kvalifikációja a becsületesség és az öreg kor volt. Minden oly községnek, amelynek legalább 120 lakója volt, már 23 tagú bíróság állott rendelkezésére. A bíróságok ítéletüket nem indokolták, de a tanácskozás során mindenik tag köteles volt álláspontját indokolni s ha indokolásában nem tudott újabb érvet felhozni, mint amit valamely előtte nyilatkozott bírói tag már felhozott, szavazata nem számított. Az ügyet tehát

²⁷ Josefus Flavius: „A zsidók története.” Révai József fordítása, 1946. Budapest, 161—162. old. (V. ö.: Mózes 5. könyve 19., 20. 21.)

nem a szavazók száma, hanem a pro és contra szóló érvek mennyisége döntötte el. Az ítéletek az ily módon való tanácskozás után abszolút szótöbbséggel hozattak. Amennyiben a 23 tagból álló bíróság előtt nem jött létre abszolút szótöbbség, akkor a bíróság a hallgatóságban lévő bíróképes személyekből 2 tagot választott és így folytatta a szavazást. Ha akkor sem létesült szótöbbség, 2 újabb tagot vett fel s így egészen 71 tagig egészíthette ki magát. Ha ez esetben sem volt elég szavazat, vádlottat minden esetre fel kellett menteni. Halálos ítélethez legalább 2 szavazattal kellett több, mint a tanácskozásban résztvevő bírák számának fele. Érdekes az a rendelkezés, amely szerint hatálytalan volt az egyhangú halálos ítélet is, mert az akkori felfogás szerint az egyhangú határozat elfogultságnak lehetett következménye, amely nélküli a különböző szempontok pro és contra való megvitatásában rejlő garanciákat. Gyakorlatilag úgy hidalták át ezt a szabályt, hogy rendszerint egy bíró tartózkodott a szavazástól, vagy pedig a hallgatóságból megfelelő kvalifikációval rendelkező személlyel mindaddig egészítette ki magát a bíróság, amíg egy bíró a vádlott mellett ellenkezően nem nyilatkozott.²⁸

A későbbi időkből csak nagyon szórványosan vannak adataink a zsidó ítélkezés mikéntjéről. Kétségtelen, hogy önállóságuk megszűnte után rendszerint a megszálló hatalom rendelkezéseinek vagy az illető állam törvényeinek megfelelően, vagy pedig saját szokásaik szerint ítélkeztek.

A különböző jogszokásokból megállapítható az, hogy már a perzsa és görög korban is volt Jeruzsálemben egy arisztokratikus tanács, közigazgatási, törvényhozói és bírói hatáskörrel, amelynek élén főpap állott. Flavius ezt a testületet Antiochus Épiphanes idejéből említi először „Geruzia“ néven. Minthogy ez 71 tagból állt, nem lehet vitás, hogy ez időben is a fentebb vázolt népbíróági szervvel állunk szemben, amelynek hatásköre lényegesen kibővült közigazgatási és törvényhozási

²⁸ Friedmann Bernát: „A népbírák és esküdtszékek intézménye.” Budapest, 1876. 4. old.

tennivalókkal. Ugyanezen intézményt említi Flavius „Synedrion“ elnevezés alatt is.²⁹

A római megszállás alatt hatályban maradt a „synedrionok“ ítélkezési joga, de a prokurátort illette a „jus vagy potestas gladii“. A hozott ítélettel szemben a római polgárjoggal bíró személyek a császárhoz fellebbezhettek. Rendkívül sok volt a hatásköri összefüggés a „synedrion“ és a prokurátorok között, mert ha érvényesült is a zsidó hatóságok illetékessége (hatásköre), túlkapás a helytartó részéről mindig megeshetett. Voltaképpen csak a halálos ítélet megerősítéséhez volt szükség a helytartó hozzájárulására.

A Táán III. 6-ban foglalt azon adatból, mely szerint „a vének Jeruzsálemből a városaikba utaztak és különféle intézkedéseket tettek“, az a következtetés vonható le, hogy hatáskörük egész Judeára kiterjedt, de ezen túl — legalább is Herodes halála óta — nem érvényesült a synedrion hatásköre.³⁰

Egyiptom

Egyiptomban, bár a bírászkodás szintén arisztokratikus jellegű, népbírászkodási elemet foglal magában, annyiban, hogy a 30 tagú legfőbb bíróságot a nép maga választotta a papok közül, még pedig tizet Thébából, tizet Memphisből és tizet Heliopolishból. Az ősegyiptomi bírászkodásból más oly történelmi adat nem mutatkozik, amelyben népbírászkodási elemet felismerni lehetne.

Perzsia

Perzsia ősidejében a legfőbb bírói hatalmat a király gyakorolta, aki a palota kapujában nyilvánosan szolgáltatott igazságot. Minden szabad perzsát megilletett a vádemelés és panasz joga. A király mellett héttagú bíróság szerepelt, melynek tagjait a nép köréből jelölték ki.

Argivok

A görögökkel rokon népeknél már a legrégibb időkben ugyancsak nyomát találjuk a népbírászkodás-

²⁹ Ugyanezen intézményt takarják a „presbyterion“ (Luk. 22, 66.), Boulé (Bell. jud. II. 15., 6.), a „nagy béth-din“, „nagy szanhedrin“ (Szóta. I. 4., Szanh. I. 6.), „hetvtagú szanhedrin“ (Seb. II. 2.), vagy egyszerűen „szanhedrin“ (Szóta IX. 11.) elnevezések. Kecskeméti Ármin: A zsidók egyetemes története. I. Budapest, 1927. 72. old.

³⁰ E. Schürer: „Geschichte des jüdischen Volks in Zeitalter Jesu Christi.“ II. 187. old. Kecskeméti Ármin: „A zsidók egyetemes története... I. Budapest, 1927. 72—100. old.

hoz hasonló jogintézménynek, így pl. az argivoknál az „ostracizmust” és a syrakuzaiaknál a „petalizmust”.

Syrakuzaiak

Aristoteles szerint Solon volt az első, aki a nép részvételét a bíráskodásban a görögöknél megalapította, hogy ezáltal a gazdagok hatalmát megtörje s a népet azok túlkapásai és kegyetlenkedései ellen megvédje. Ez a feltevés azt hiszem téves, mert Spárta történetében olvashatjuk,³¹ hogy a királyok mellett az ú. n. „Geruzia”, a geronthosok tanácsa működött, akiknek külön megválasztása, mind pedig a főbenjáró bűnökben való eljárása, feltétlenül népbíráskodási jelleget mutat.

Görögország

Spárta

Gerontos csak az lehetett, aki 60. életévét betöltötte. A 28 tagból álló tanács megválasztása olyképpen történt, hogy a pályázók egyenként a népgyűlés elé léptek, amelyre tetszésnyilvánítás különböző fokával fogadta őket. A döntésre jogosultak egy szomszédos helyiségben tartózkodtak, ahonnan nem láttak senkit, de mindent hallottak. Ezek döntötték el azután, hallás után, hogy melyik személlyel kapcsolatban volt a tetszésnyilvánítás a legnagyobb fokú s akit ily módon elfogadtak, az volt az új gerontos.

A gerontosokat a havonként összegyűlő teljes jogú polgárok összege, az „agóra” választotta. Továbbá ez választotta az eforosokat is, akik a polgárok viselkedésére felügyeltek, polgári ügyekben a szokások alapján bíráskodtak, a nem teljesjogú heloták és perioikosok büntetőbírái is voltak. Hatalmuk ezeknek akkora volt, hogy a helotákat minden bírói ítélet nélkül is megölhették.³²

Athénben, Kr. e. 750 körül az állami főhatalmat a király gyakorolta a polemarkhossal és az arkhonnal. Később újabb hivatalnokot rendeltek a régi három mellé, a thesmosfheseket, akik a thesmostheteionban bíráskodtak is. Ez időben alakult ki az 51 efetosból alakult bíróság is, amely az emberélet megsemmisítése és megsértése esetén ítélezett. Már ekkor létezett az areiopag, az arkhonokból álló legfőbb tanács, amely a szokásnak és az erkölcsnek volt őre és a közakarat ellen vétőket büntette tetszés szerint. Solon törvényei folytán az állam élén 9 arkhon állott, akiket az állam polgárai közül egy év időtartamra választás és sorsolás útján jelöltek ki. Az egyik arkhon, a basileus elé tartoztak a

Athén

³¹ Ballagi Aladár és társai: „Világtörténelem”. Tolnai Nyomdai Műintézet Rt. kiadás. III. kötet. 72. old. (Görögország története.)

³² Ballagi Aladár: Id. m. 73. old.

vallásügyekben való bíraskodás és a gyilkosságra vonatkozó vádak. A hat arkhon, a „themosthesek“ bíráskodtak minden más ügyben, amely nem volt kifejezetten más hivatalnok elé utasítva. Megmaradt az efotosok önálló vérbírósága is, az arkhon basileus elnöklete mellett és így csak a gyilkosság és gyújtogatás tartozott a legfőbb bíróság, az areiopag elé. Ez felügyelt az erkölcsre, a szokásokra, a törvényhozásra, alkotmányra, továbbá eléje tartozott az alkotmány megsértésére irányuló kísérletek büntetése is.

A nép jogait Solon a népbíróságok megalkotásával bővítette, a történelemben itt találkozunk először népbíróság elnevezéssel. Ezeknek tagjait is a népgyűlés választotta, nevük: Haeliaea volt és a thesmothesek elnöklésével döntöttek a hatóságok ellen hozzájuk felbbezett ügyekben.³³ (Kr. e. 600 körül.)

Hogy mi volt tulajdonképpen a Haeliaea, az még ma is vitás. Ez vonatkozhatott a helysége, az épületre, melyben tárgyaltak, a bírák összességére és magára a bíróságra. Mint igazságszolgáltatási szerv az a thesmothesek elnöklete alatt összeülő és több dicastérionból álló bíróság értendő alatta, de vonatkozhat többkevesebb tagú ítélőszékre is.³⁴

Athenben minden polgár, — a legszegényebb osztályú is, — tagja lehetett valamely bíróságnak, amennyiben 30. életévét meghaladta. Nem lehettek bírák a 30. évnél fiatalabbak, kétes jelleműek s a közpénztár adósai.

Az alkalmas polgárok közül sorsolás útján történt a kijelölés. Ilymódon 6.000 polgár lett kisorsolva.

Az ügybeosztás a különböző népbíróságok közül az ügyek minősége és fontosságukhoz képest történt. A kútfők 10 bíróságról szólnak, amelyek kerületenként a fontos és kevésbé fontos ügyek elbírálásával foglalkoztak. Ezek nevei a következők voltak: Haeliaea, Bina, Parabysta Trigonum, Metychiunf, Lycus, Ardetthus, Batrachium, Puniceum, Odeum. Ezek közül a legfontosabb a Haeliaea volt, ami részben ezen népbíróság

³³ Ballagi: Id. m. 93. old.

³⁴ Horváth Barna: „A génusz pere.“ Kolozsvár. 1942. Horváth Barna véleménye szerint az a körülmény, hogy a történelmi adatok szerint Sokrates perében a Haeliaea esküdtbíróság ítélkezett, azt jelentené, hogy a főtárgyalás Haeliaeaban zajlott le a piactéren, ahol a bírák fapadokon ültek és a felek külön emelvényen foglaltak helyet.

tagjainak roppant nagy számában, továbbá az általa kimondandó ítéletek súlyából következik, amennyiben száműzésre, vagyonelekobzásra, sőt halálbüntetésre is kiterjedhetett.

A legfőbb bírói testület azonban ezen népbíróságok mellett mégis az Areiopagos volt, melynek hatásköre kiterjedt a szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, vesztegetés, hazaárulás, büntetteinek elbírálására is. Minthogy befolyt az állami közigazgatásba is, hatásköre politikai jelleget is kapott. Tagjainak száma határozatlan volt és a kiválóbb arisztokrata családok fiaiból és már szolgálatban nem álló, köztiszteletnek örvendő arkhonokból állott. Így szervezete arisztokratikus jellegű volt.

Ezek a bíróságokon kívül Athenben négy olyan népbíróság működött, amely a nem szándékos emberölés és hűtlen gyámság eseteiben ítélkezett és hatásköre semmilyen más ügy elbírálására nem terjedt ki. Ezek pedig: Prytaneum, Palladium, Phreattium, Delphinum.³⁵

A fentebb ismertetett 10 bírói osztályba való ki-sorsolás phylék szerint ment végbe, úgy, hogy minden phyle minden osztálynak megközelítőleg azonos számú bírót adott. Ez az eredetileg évenként megállapított rendezés később olyképpen módosult, hogy mindenki élet-hosszigan megmaradt osztályában és csak az újak sor-soltattak ki.³⁶

³⁵ Friedmann :Id. m. 8. old.

³⁶ A sorsolás útján behívott népbírák a tárgyalások megkezdése előtt áldozatokat mutattak be az isteneknek és a következő esküt tették: „Ígérem, hogy Athen népének és az ötvenes tanácsnak törvényei és határozatai szerint ítélek. Nem fogok sem zsarnok, sem oligarcha javára szavazni, hogy Athen népének feloszlását nem fogom szavazatommal támogatni, hogy nem fogok sem a magántulajdon eltörlésére, sem az állami javaknak — legyenek azok házak, avagy szántóföldek — felosztására szavazni, nem fogok száműzötteket visszahívni, halálraítélteket megmenteni, sem az állam lakosait a nép és a tanács fennálló törvényeinek ellenére elűzni s nem is tűrni, hogy ezt más valaki tegye, nem fogok hivatalnokot — ki még számadással tartozik — szavazatommal támogatni, hogy fogok arra sem szavazni, hogy valaki ugyanazon hivatalt kétszer viselje, hivatalos működéséért ajándékot nem fogok elfogadni sem személyesen, sem más által; esküszöm, hogy nem vagyok fiatalabb 30 esztendőnél és hogy úgy vádlót, mint a vádlottat is megfogom hallgatni és a tárgyalás eredményéhez képest fogok szavazni. Esküszöm Zeus, Poseidon és Demeterre, átkozott legyek magam és hajlékom, ha ezen ígéreteket megszegném, de ha igaz ezen esküm, legyem üdvömről!” (Friedmann: Id. m. 8—9. old.)

A thesmothesek bírósága Kr. e. 585-ben demokratikusan átalakult, amennyiben az eddig 9 arkhon helyett választandó 10 arkhonból ötöt az eupatridák nemesi nemzetségéből választanak, míg 3 fogatost és 2 kézművest. Tehát a fogatosok és a kézművesek is ilyen módon részesei lettek a bíráskodásnak.

Az eljárás olyképpen indult, hogy egy vagy két tanú kíséretében megjelent a hatóság előtt s előadta panaszát. Az ügy rendszeres felvételét egy előtárgyalás előzte meg, amennyiben ugyanis a panasz teljesen alaptalan volt, vagy más bíróság elé tartozott, az esetben nem tartottak érdemleges tárgyalást. Ha a vádló alaptalanul vádolt s a bírói szavazatok egyötöd részét sem sikerült megszereznie, 1000 drachma pénzbírság és a hivatalos vádemelés jogának elvesztése fenyegette. Ugyanezzel sújtották a hivatalos vád elejtését is. Ezen előkészítő eljárás, az ú. n. anakrizis befejezése után tartották meg a főtárgyalást, amelynek kitűzése iránt a IV. századtól kezdve a themosthesekhez kellett fordulni. Az ügy felvétele, tehát érdemi tárgyalás alá vétele a bíráskodásra egybegyűlt egész nép határozata alapján történt és ezen az egybegyűlt nép által jelöltettek ki sorshúzás útján a nép közül azon bírák, akik az ügy felett érdemben ítéleztek. A bíróság rendszerint 500 ilyen tagból és elnökből állott, fontosabb ügyekben azonban több ilyen 500 tagból álló bíróság is egyesülhetett, sőt voltak esetek, amidőn közérdekű ügyben 6.000 számot is elért az ítélőbírák száma. 6.000 szavazónak kellett legalább jelen lenni a Kr. e. 500 körül létesített cserépszavazáson, amelyet minden évben a nép kívánságára megtartottak s amelynek során mindenki felírhatott egy cserépre (ostrakon) egy nevet, azt urnába dobták s akire a legtöbb szavazat esett, 10 évre köteles volt Athénből távozni.³⁷ Ilyen módon száműzték pl. Kr. e. 462-ben Kimont, Themistoklest.)

A bíróságok minden nap üléseztek, az ünnepnapok, szerencsétlen napok és a népgyűlés napjai kivételével. A határozatokat szótöbbséggel hozták, szavazategyenlőség esetében pedig a vádlott felmentésére szavazókhoz Athene istennő voksát csatolták és ezen fictioval a védelem részére szavazattöbbséget szerezve, a vádat elutasították. A tanúkhoz a hivatkozó fél s a bírák intéztek kérdést, az elnök és az ellenfél nem kérdezhetett. A szavazatokat két nagy ércálba szedték össze amelybe a bírák a kezükben lévő fehér-fekete golyók közül az egyikbe a fehéréket, a másikba a fekete golyókat tették, az összeszámolás után az elnök közölte az eredményt a bíráskodásban ténylegesen részt nem vevő néppel.³⁸

Az első athéni polgár, aki a történelmi adatok szerint a szoros értelemben vett népbíróság elé került, Miltiades győztes hadvezér volt, aki ellen az alkmenoidák elnöke azon címen emelt

³⁷ Ballagi: Id. m. 105., Friedmann: Id. m., Horváth B.: Id. m.

³⁸ Ballagi: Id. m. 118—124.

vádat, hogy erőszakosan bánt az attikai gyarmatosokkal. Halálbüntetés helyett, érdemeire hivatkozva, a nép felmentette, sőt stratégává is választotta. (Kr. e. 485-ben).³⁹

Perikles alatt a bíráskodás s a bírói szervezet nagy jelentőségű változásokon megy keresztül, a nép lehető legszélesebb rétegeit vonja be a bíráskodásba. Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás közé éles határt von. Meghonosítja a bírói zsoldot. Az arisztokratikus jellegű Aireopag hatáskörét kizárólag a gyilkossági ügyekre tartja fenn és minden más ügyet az esküdtbíróságok hatáskörébe utasít. Az új esküdt (nép) bíróságok ugyancsak aképpen alakultak, hogy évenként 6.000 polgárt sorsoltak ki, akiket 500—500 tagú bírói testületekbe osztottak. Továbbra is tíz ilyen dicasterion volt, míg 1.000 polgár a kisorsoltak között pótesküdt maradt. A kerekaszámban tanácskozó bíróságokhoz egy-egy pótesküdt is csatlakozott, hogy a szavazategyenlőség lehetősége kizárassék.⁴⁰ Ismeretesebb azonban oly ügyek is, ahol 6.000 tagú bíróság mondott ki ítéletet, amikor az összes dicasterionok egyesültek. Eukleidas arkhon-sága alatt (még Kr. e. 403-ban) az alkotmányreformok kapcsán a bíráskodás is mélyreható szervezeti változásokon ment keresztül.

A népbíróságok ítélete ellen fellebbezésnek helye nem volt, a kegyelem kérdésében is maga döntött, megfellebbezhetetlen ítéletét indokolni nem volt köteles, precedenshez kötve nem volt, az ügyvédi és bírói szakjogászatot egyáltalán nem ismerte s kizárólag a nép lelkében élő jogi meggyőződés alkalmaztatott.⁴¹

Mielőtt a rómaiak történelmében felismerhető népbírósági elemek ismertetésével foglalkoznánk, felémli-tendő, hogy a karthágóiak (punok) nagytanácsa, az

Karthágó

³⁹ Később a parrosi kudarc után Xantipos, Miltiades régi ellensége ismét vádat emelt ellene a népbíróság előtt, Miltiades súlyos beteg nem tudott védekezni, helyette barátai figyelmeztették a bírakat a hős érdemeire, így halálbüntetés mellőzésével, csak a sikertelen expedíció költségeinek megfizetésére kötelezték. Népbíróság ítélkezett továbbá: Themistokles, Kimon, Anaxagoras, Meidias, Aspasia, Perikles, Alkibiades, Aischylos, Diagoras, Phryne, Theosios, Ninon, Theramenes, Sokrates, Epameinondas, Ifikrates, Menestheos, Kritias, Thimotheus, Aiskhines, Lythurgos, Demosthenes, Fokion ügyeiben. (Lásd részletesen Ballagi Aladár: Id. m. IV. 318. old. és Horváth B.: Id. m.).

⁴⁰ Amidőn magát Periklest is megvádolták, ügyében 1500 tagú dicasterion döntött, hasonlóképpen Demosthenes ügyében is, Sokrates 501 tagú tanács elé került (Kr. e. 399.).

⁴¹ Friedmann: Id. m. 7—10 old. Horváth: Id. m.

ú. n. „Száznégyek tanácsa“ és a 28 tagból álló „Öregek tanácsa“ népbíráskodási elemekkel teletűzdelt ítélkező szervek voltak. Ennek igazolására történeti adat is mutatkozik, amikor ugyanis a karthágói sereg a Masinissa elleni harcban megsemmisült, a karthágóiak követeket küldtek a római szenátushoz és bejelentették Catonak, hogy a háborús párt vezérét Hasdrubált és Karthalot börtönbe zárták és a karthágói nagytanács nevezetteket halálra ítélte.

Róma
Királyság
alatt

A rómaiaknál az első népbíráskodási elemet már Romulus uralkodása alatt megtaláljuk, amennyiben a főbenjáró ügyekben az általa létesített „Öregek tanácsa“, a szenátus ítélkezett.⁴²

Az első konkrét ügy, amellyel a római történelem folyamán találkozunk, Horatius Cocles esete, akit a király két embere (duumvirek) halálra ítélték nővére meggyilkolása miatt. Az elítélt apja azonban népitéletet kért, a nép elengedte a halálbüntetést, azonban Horatiusnak egy igaszerű gerenda alatt letakart fejfel kellett keresztül mennie.⁴³

A római büntetőjog története, amely szoros összefüggésben áll a bírósági intézmény kialakulásával is, a régi juditia populival kezdődött, melyeken a királyok elnököltek. Ezek a nagy bűnösöknek ünnepélyes pereit voltak, törvényhozási alakszerűség mellett.⁴⁴ Az látszik azonban valószínűnek, hogy már ősidőktől fogva a commitiák esetről-esetre a questiokra ruházták át büntető hatóságukat, amely ezen népgyűléshez kb. olyan viszonylatban állott, mint hazánkban az országgyűlésnek valamely albizottsága magához a Házhoz. A konzulok ideje alatt Valerius Puplicola életbeléptette azon törvényt, amely szerint a pellengérre vagy halálra ítélt jogosult volt a népgyűléshez fellebbezni. A népgyűlés felett állott azonban még a szenátus, az „Öregek tanácsa“, ennek megerősítésétől függött a népgyűlési határozat érvénye. Így tehát közvetve ez is bírói fórumnak minősül. A római büntetőrendszernek és eljárásnak két sajátossága van, ezek pedig a bíróságok rendkívüli nagy

Konzulság
alatt

⁴² Ballagi: Id. m. IV. 24. old.

⁴³ Innen a „Nővérek gerendája“ elnevezés. Ballagi: Id. m. 27—28. o.

⁴⁴ Maine: Id. m. 309. old.

száma és a büntettek szeszélyes és szabálytalan felosztása. Az idézett quaestioik vagy állandó jellegűek voltak, amennyiben időszakonként neveztek ki, vagy pedig alkalmilag valamely bűncselekmény kapcsán létesültek. A régi „questores paricidii“, mint minden rokonölési és gyilkossági eset megítélésére hivatott bíróság, rendszerint évenként neveztetett ki. A duumviri per duellionis a köztársaság elleni erőszak tárgyában bíráskodtak. Kr. e. 140-ben Lucius Calpurnius Piso alatt létrejön az első quaestio perpetua. Tagjait nem nevezték ki egyenként, mint a régebbi quaestiónál, hanem a bírónak bizonyos osztályokból kiválasztása és helyeiknek időszakonként bizonyos szabályok szerinti betöltése lett elhatározva.⁴⁵ Természetesen emellett megmaradt a commitiák önálló bíráskodási hatásköre is s kétségtelen, hogy az egész köztársaság megszűntéig „a nép haragjának minden rendkívüli kitörése az illető egyént a törzsek gyűlésének ítélőszéke elé állította“.⁴⁶ Így pl. a commitia centuriata ítélkezett Spurius Cassius ügyében, akít a patriciusok vádja alapján halálra ítelt.⁴⁷

A commitia centuriáknak tehát hatalmukban állott halálbüntetést kiszabni. Nem állt ugyanez a helyzet a commitia curiatákra és a commitia tributákra.⁴⁸ A törzsek gyülekezete legfeljebb bírságot róhatott ki, amíg tehát a büntető jogszolgáltatás kizárólag a törvényhozást illette, és amíg a centuriák és tribusok mint egymás mellé rendelt hatóságok működtek, a nagyobb büntett miatt az azt alkotó törvényhozási testületnél emeltek vádat. De amikor a demokratikusabb gyülekezet, vagyis a törzseké csaknem teljesen kiszorította a

⁴⁵ Maine: Id. m. 310—311. old.

⁴⁶ Maine: Id. m. 313.

⁴⁷ Ballagi: Id. m. 60.

⁴⁸ A comitia tribután a polgárság osztályokra tekintet nélkül tribusok szerint gyülekezett és szavazott. Jelentősége ennek abban nyilvánult, hogy a tribusokban a plebejusok voltak többségben és így a demokratikus fejlődésnek egyik alapvető tényezője volt. A comitia tributát első ízben Kr. e. 447-ben hívják egybe a konzulok, hogy az általuk eddig ki-nevezett quaestorok ezután a nép által választassanak. Ez időből származnak Valerius Hortensius törvényei, amelyek átok alatt tiltották el oly hivatal felállítását és hivatalnokok választását, amely, illetve akiknek határozata ellen a néphez nem lehet fellebbezni. E törvény mondta ki ugyancsak a népbírák sérthetetlenségét. (Aki a népbíró megsejtí, halállal büntetendő.)

többieket, ez lett a köztársaságnak rendes törvényhozása.⁴⁹

Amidőn a decemvirekre ruházott át minden állami hatalom, megszűnt a néphez való fellebbezési lehetőség is. A decemvirek lettek az állam korlátlan urai. Majd Kr. e. 449-ben, midőn Appius Claudius és több decemvir börtönbe került, visszaállították a népbíráskodást is.⁵⁰

A 12 táblás törvény életbeléptetésétől kezdve egészen a Krisztus születését megelőző II. századig a nép maga ítélte a praetor vezetése mellett. Fenti időpont után azonban az erkölcsök lazulása a naponkénti bíráskodást tette szükségessé, amely oly elviselhetetlen teherre vált a comitiákban összegyűlt népre nézve, hogy a bíráskodás megreformálásáról kellett gondoskodni s ehhez képest az ítélkezés joga átment egy kevesebb számú, de még mindig laikus polgárokból álló bíróságra a fentemlített quaestiones perpetuae, amely már rendkívül sok hasonlóságot mutat a későbbi esküdt-székkal.⁵¹

Rómában állandó osztályharc volt s ez természetesen rányomta bélyegét az ítélkezésre és a népbírátság mikénti összeállítására is. Aszerint, hogy a plebejusok vagy patriciusok kerültek politikai fölénybe, aszerint változott súlyuk is a bírói hatalom gyakorlásában. Így pl. a bírák eleinte kizárólag a szenátorok osztályából választottak. Majd Caius Gracchus óta, majd pedig a semproniusi törvények következtében a bírákat a lovagok osztályából választották. Később Servilius Caepio olyképpen változtatta meg a törvényt, hogy a bírókat paritásos alapon, részben a szenátorok, részben a lovagok közül választották. Glancia néptribun visszaállította a semproniusi törvények joghatályát, Livius Drusus pedig a Caius Gracchus előtti állapotot. Ettől kezdve a bíráskodást ismét csak a szenátorok gyakorolják. Ezen arisztokratikus szervezetet Aurelius

⁴⁹ Maine: Id. m. 314.

⁵⁰ Népgyűlési határozattal száműzték Appius Claudius és decemvir társait.

⁵¹ Friedmann: Id. m. 10. old.

Cotta olyképpen változtatja meg, hogy a bíróság ezen-
túl szenátorokból, lovagokból és az alsóbb osztályú
népből (tribuni aerarii) áll. Ezzel a bíróság demokra-
tikus jelleget nyert. Pompejus ezt a törvényt hatályban
hagyta, Caesar azonban ezt az alsóbb néposztályt a
bíráskodásból ismét kizárta.⁵²

Bár az ítélkezésben résztvevő népelem összeválo-
gatása nem mindig éppen demokratikus úton történt,
ezeket a bíróságokat mégis szorosan vett értelemben
népbíróságoknak tekinthetjük, mert az ítélkezést kizáró-
lag laikusok és nem szakbírák végezték. Egyébként az
egyetlen kvalifikáció éppúgy, mint a görögöknél, a
30 éves korhatár volt, mint elengedhetetlen kellék. A
görög és római jellemből folyó különbség az is, hogy a
feddhetetlen erkölcs a római népbíráknál nem volt tör-
vényes kellék.

A bírák száma általában határozatlan volt, a megfelelő
személyek neveit állandóan egy urnában tartották, ahonnan
sorsolás útján jelölte ki a praetor minden év elején azokat,
akik a következő esztendőben a bírói tisztelet viselték. Ez az ú.
n. szolgálati lajstrom. Minden ügy tárgyalása előtt a praetor
81 egyént kisorsolt a soron lévők közül és ezek neveit egy
táblára írta. Minden indokolás nélkül úgy a vádló, mint a vé-
dellem 15—15 bírót visszavethetett. Az így maradt 51 személy
ítélkezett. A visszavetésnél figyelemmel kellett lenni a bírásko-
dásban résztvevő személyek osztályhelyzetére is, így pl. Aure-
lius Scotta alatt, midőn a szenátus, lovagok és az alsó osztály
együttesen gyakorolta a bíráskodást, a visszavétési jog 5 sze-
nátorra, 5 lovagra és 5 alsóosztályú bíróra vonatkozhatott. A
bírák nevét kifüggesztették.

A polgári bíráskodást ugyancsak népbírák látták el, aki-
ket judexnek vagy arbiternek neveztek, aszerint, hogy a per
tisztán jogi kérdés körül forgott-e, vagy inkább szakértelmet
igénylő kérdés mikénti eldöntése volt. A judex mindig egyes
bíró volt, míg az arbiter többedmagával szerepelt, rendszerint
három esküdt társaságában ítélkezett. A bíró személyét a felek
rendszerint egyetértéssel állapították meg, ilyenek hiányában
a panaszló indítványozott a szolgálati lajstromból mindaddig,
amíg azok közül ellenfele egyet, illetve hármat elfogadott. Ha-
sonlóképp esküdtbíróként szerepeltek még az ú. n. „recupera-
tores“, akiknek kinevezése a szolgálati lajstromokból való ki-
sorsolás útján történt. Ezek ellen a felek szintén visszautasí-
tási jogot gyakorolhattak. Eredetileg a nemzetközi viták bírái
voltak nevezettek, majd később magánperekben is szerepeltek
3 vagy 5-ös számban, gyorsított eljárásban. Az esküdtbírákon

⁵² Friedmann: Id. m. 11. old.

küül volt még két állandó bírói testület is, a „decemvir liti-
bus judicandis” 10 taggal és a „centumviri” 105 taggal. (A 35
tribusból egyenként 3—3, összesen 105 taggal.)⁵³

Császárság

Rómának számos kiváló fia került népbíróság elé.⁵⁴
Rómában a császársággal a korábbi demokratikus
és féldemokratikus államrenddel szemben az abszolu-
tizmus uralma kezdődött. Ez a magyarázata annak,
hogy míg Róma korábbi történelmében állandóan ta-
lálkozunk népbíráskodási vagy ahhoz hasonló intéz-
mény működésével, addig a császárság korából alig
vannak adataink. A császár élet és halál ura, maga ítél-
kezik és az ítéleteket azonnal végre is hajtja. Rend-
szerint elődje holttestén keresztül, annak meggyilkolá-
sa után jut a trónra, hogy helyét saját holttestén ke-
resztül adja át utódjának. A császárok nem törlik el
rögtön a quaestiót és kezdetben terjedelmes büntető
hatáskört ruháztak a szenátusra, amelyben, bármily
szolgainak mutatkozott is, lényegileg a császár névleg
nem volt egyéb egyszerű szenátornál. Lassanként száll
át a hatáskör a császár által kinevezett tisztviselőkre,
a szenátus kiváltságai a császári titkos tanácsra, amely
szintén végleges fellebbezési fórum lett s így alakul ki,
szintén észrevétlenül, az a tan, hogy a császár minden
igazságnak forrása és minden kegyelemnek leletemé-
nyese.

Tiberius alatt még találkozunk oly ítéletekkel, melyekben
népbíráskodási elemeket felismerni lehet. Azonban a szenátus
elő kerülő ügyek rendszerint olyanok voltak, hogy azok Tibe-
rius koholt vádjai alapján indultak. Tiberius ugyanis az ál-
tala kiszemelt személyek megöléséhez a szenátust hívta segít-
ségül olyképpen, hogy a halálos ítéletet az mondta ki. Ezen
eljárását olyképpen akarta legalizálni, hogy behozta a „lex
majestatis”, melynek alapján halálbüntetéssel sújtották a csá-
szár iránti legkisebb tiszteletlenséget is. (Pl., ha valaki szobra
előtt elfelejtett tisztelegni. (Kr. u. 20. körül).⁵⁵

⁵³ Marton Géza: „A római magánjog elemeinek tankönyve.” Deb-
recen. 1943. 98. old.

⁵⁴ Marcus Manlius (a Capitolium megmentője), Appius Claudius
Pulcher, Lucius Scipio, Scipio Africanus, Diophenes, Caius Villius, Blo-
sius, Tiberius Gracchus, Gaius Gracchus, Jugurtha, Opimius, Caius Ma-
rius, Mucius Scaevola Augur, Verres, Rostius Amerinus, Cronellus Dola-
bella, Antonius Rubicius, Catilina és társai, sőt maga Cicero és
Milo is. (Ballagi: Id. m. IV. és V.)

⁵⁵ Ily módon küldte halálba Tiberius Sejanust, akit a szenátus ha-
látráitelt és a hóhér fejét a nép közé dobta. Ugyanez alkalommal halátra-
ítelte a szenátus nevezett gyermekeit, bátyját és összes barátait is. (Lásd:
Ballagi: Id. m. IV. 253, 257, 258, 260, 271, 274, 285, 286, V.
15, 22, 23, 27, 32. és 40. old.)

A szorosabb értelemben vett népbíráskodás és az **Germánok** ebből kialakult esküdtszéki intézmény eredete a római világbirodalmat romba döntő germán népeknél keresendő.

Általában büntető eljárásról csakis a népvándorlás lezajlása és az államok megszilárdulása után lehet beszélni, amikor létrejönnek az első írott törvények, a „Leges Barbarorum“ (A sali és ripuari frankok törvényei, stb.), amelyek azonban elsősorban inkább a polgári peres eljárásra vonatkozó szabályokat foglalták magukban.

A bírói hatalom a germánoknál is kezdetben magánál a népnél volt. A legrégibb időkben minden egyes községben maga a nép, a községek vénei ítélték sérelmek és vitás dolgok felett. Újholdkor, vagy teliholdkor törzsi gyűléseket rendeztek és itt ítéleztek azután a főbenjáró ügyekben is, árulás, szökés, gyávaság stb. eseteiben. Kivételesen ült össze a nagy népgyűlés (Volksthing, Landsthing), amely súlyos ügyekben ítélezett.

A jogfejlődés kiinduló pontján nem találunk olyan üldözést, amely a bűnvádi eljárás nevet igényelhetné, nyilvános és szóbeli eljárásukban bűnvádi és polgári eljárás egymástól el nem határolható. A népbíráóságok előtt emelt vád alapján csak afelett ítélnék, vajjon a sértett fél megelégedjék-e a vérdíjjal, vagy sem. A vérdíj később két részből állott, az egyike a „faidus“, „Gevedde“, mely a sértettnek, a másik pedig a „fredum“, „Busse“ a büntetőhatalom birtokosának járó váltságösszeg. Utóbbi összeg elnyerésének vágya vezetett oly szervezet felállítására, amely a büntető-eljárás hivatalból való megindítását szolgálta. A vérdíj ez időben már teljesen a királyé. Ez voltaképpen polgári per volt, bizonyos büntető jelleget is magán viselve és így közelebb fekszik az a feltevés, hogy a voltaképeni őse a mai értelemben vett népbíráskodásnak az az eljárás volt, amelyben a Comes a tetteit saját elhatározásából fogta el, aki már a cselekmény elkövetése által „Acht und Bann“ alá jutott és így „Voglefrei“ lévén, a néptársak bosszújának közvetlenül volt kitéve. Bárki szabadon elfoghatta s így a bíróságnak is szabad keze volt ellene. A két eljárás később egybefolyik. A Merovingok ideje alatt már cselekmény által jogon kívül helyezett, az előre megállapított büntetést az állami hivatalnokok hajtották végre. A római császárság ideje alatt átmenetileg a császár által kinevezett hivatalnokok bíráskodtak. Kr. u. a IX. században rendelte el Nagy Károly, hogy az ítélezés a községekbeliek közül kiválasztott néhány polgár

hatáskörébe menjen át s ettől kezdve a népbefolyás a törvénykezésre fokozatosan emelkedett.

A fejlődés kezdetén az ú. n. eskütársak (tehát a népbírák) bizonyítási eszközként jelentkeznek, nevezetesen a bűnvádi vagy polgári perben egymással szemben álló felek szomszédai, rendszerint eskü alatt, néha azonban csak kézadás mellett megerősítik, amit az egyik vagy másik fél a bíró előtt esküjével állít. Ez a jog eleinte csak a panaszlóttnak illetet meg, minthogy azonban ezen jogával gyakran visszaélt és szomszédai közül rendszerint csak azokat vette igénybe, akikről eleve tudta azt, hogy mellette fognak tanuskodni, a visszaélés megakadályozása érdekében rendelék el, hogy panaszlónak joga van egy vagy másik eskütárs ellen kifogást tenni és helyette más eskütárs kijelölését javaslatba hozni. Később a gyakorlat oda fejlődött, hogy az ellenkező tényállítás bizonyítására a panaszlónak is joga volt eskütársakat hasonló számban megjelölni. A szokásos párviadal és istenítéletek helyett az uralkodók is célszerűbbnek látták a fiscus ügyeinek eldöntését ily módon gyakorolni. Az esküdtek ilyenkor még mindig nem mondtak ítéletet, hanem csupán a köztudomás megállapítására szolgáltak. Ugyanis a szomszédok tanuskodása nem a tapasztalt vagy hallott tények bizonyítására, hanem azon véleményük kifejezésére szorítkozott, hogy mi az, amit valónak tartanak. Ez a gyakorlat később odafejlődött, hogy az az eskütárs, akinek valamely per tárgyát képező tényről közvetlen tudomása volt, mint érdekelt személy az ügyben kifogás alá eshetett és a bíraskodásból ki lett zárva. Lassanként a papság is, felismerve magasabb műveltségénél fogva az istenítéletek bizonytalan voltát, a lehetőség szerint bíraskodásában iparkodott ezen eljárás alkalmazását népszerűsíteni.⁵⁶

A rendelkezésre álló kútforrások szerint⁵⁷ a népbefolyás az ítélkezésre addig tartott, amíg az eljárás maga szóbeli és nyilvános volt, és akkor ért véget, amikor már az írásbeliség alapján jártak el. Ez az állapot aztán évszázadokig tartott, amikor az ugyancsak germán eredetű angolszászok az esküdtbíraskodás mai formájának kialakításával a nép legszélesebb rétegeinek részvételét a bíraskodásban ismét meghonosították.

Maga pedig a kifejlődött szervezet a következő volt: a király kiküldöttje (később Nagy Károly idejében — a missi dominici) összehívta a bíróságot, amely kezdetben maga az egész község, később csak annak

⁵⁶ Friedmann: Id. m. 13—14. old.

⁵⁷ a „Summa de legibus consuetudinum Normanniae“, a „Schwabenspiegel“, „Lex Saxonum, Anglorum et Werinorum“, „Lex Salica“, „Lex Alemannorum“, „Lex Burgundionum“, „Lex Frisionum“, Nagy Károly „Capitularéi“. (Friedmann: Id. m. 14. old.)

törvénytudó tagjaiból kiválasztott, rendesen héttagú tanács. Ezek a rachinburgii (Rachenbürger), akiknek ítélete csak a község hozzájárulása által vált végrehajthatóvá. A kiküldötteknek egyéb szerepe nem volt, mint a nép által hozott ítélet végrehajtása. A „missus“ hatáskörének egyrészét a VIII. században a centenarius, comes ragadja magához, amennyiben ő gondoskodik a bűnözők elfogatásáról és bíróság elé állításáról, a „missus“ tevékenysége ekkor az elnöklésre és az ítélet végrehajtására korlátozódik. Ez időben fejlődik ki a fentebb ismertetett eskütársak intézménye.

A frank népnek a népbíráskodáshoz hasonló intézménye az ú. n. „Rüge“-eljáráson alapult. A merovingi királyok alatt a comesek, mint utazó bírák az ország egyes községeiben felhívták a lakosságot, hogy a közbiztonságot, közrendet veszélyeztető személyeket jelentsek fel. Ezek a nyomozó hatóságok azután a király által átruházott hatalomnál fogva ítéleztek is és az ítéletet végre is hajtották. Ezen feljelentés a Rüge, a feljelentők pedig az ú. n. Rüge-tanúk. Minthogy a vád azonos a feljelentéssel, tehát a Rüge voltaképpen maga a vád, (publica fama). Az eljárás mikéntjéről ma már pontos adataink nincsenek, mert az egész eljárást Nagy Károly az általa létesített inquisitorialis eljárásba olvasztotta s a fentebb hivatkozott két eljárás egymással már érintkezett. Maga a Rüge eljárás is inkább a normannok jogából ismeretes, mert ez tisztábban maradt fenn az utókor számára. Nagy Károly alatt megy végbe a bíróság tiszta népbíróvási szerkezetének átalakítása is, amennyiben a mindinkább súlyosbodó bíráskodási szolgálat („Dienstpflicht“) könnyítése végett 770 és 775 között elrendelte, hogy a jövőben csak a rendes bíróságon kell a kerület népének megjelennie és a rendkívüli bíróságokon csak a bírótársak részvétele szükséges, akiket e célból állandóan kell kirendelni. Nagy Károly után a birodalom részekre omlik, a régi „rachinburgii“ helyébe a népjogot ismerő, állandó bírákból álló testület, a „Schöffen“ (scabini) bíróságokat létesítették, amelynek tagjait a comes nevezte ki. Ez idő óta rendkívüli bíróság a Schöffengericht (minus placitum) és már csak a rendes bíróság teljes népbíró-

Frankok

ság (Vollgericht, maius placitum), amely a fontosabb bűnperekre nézve továbbra is egyedül illetékes. A bírótársi szerepet a király udvaránál az oda meghívott egyházi és világi nagyok vitték és így a bíráskodás a laikus elem részvétele mellett is arisztokratikus volt. Párhuzamosan fennmaradt a missi dominici intézmény is, amelyben egy világi és egy egyházi megbízott együtt járták az egyes kerületeket a bíróság ellenőrzése s a nép bíráinak kinevezése végett.

Azt a kiváltságot, amely a Rüge-eljárás alkalmazását tette lehetővé, elnevezték „jus inquisitionis”-nak. Eleinte csak a fiscus és a papság, később magánosok is elnyerhetvén ezt a jogot. Gyilkosság esetén az egyéni, tehát magánvád helyébe Nagy, Károly az egész község vádját, a községet léptette s ily eljárásra a comesnek, vagy a missusnak joga volt a községet kötelezni. Így jön létre a hivatalból való eljárás intézménye, amelyben a későbbi francia nyomozórendszer alapjait, de már egyszersmind az angol esküdtbírói eljárás nyomait is megtaláljuk.⁵⁸

Feltűnő az, hogy ugyanazon intézmény két, milyen egymástól teljesen különböző eljárási forma gyökerét foglalja magába, magyarázata azonban a bizonyítási eljárás későbbi kifejlődésének különbözőségében megtalálható.

Ezen eljárás legutolsó nyomait a longobardoknál találjuk, de a IX. század második felében innen is eltűnik.

Látjuk tehát a bíróság a frankoknál három elem-ből állott: a bíróból, akinél a hatalom volt (bannus) a bíróság tartására és vezetésére, — a bírótársakból (Rachinburgok) és végül a bírósági gyülekezeten jelenlévő népből, mely a bírótársak által ajánlott ítéletet helyeslésével (Vollbort) megerősítette.⁵⁹

⁵⁸ Erdélyi Henrik: „Az esküdtbírói eljárás és nyomozóeljárás eredete és kifejlődése”. Budapest, 1914 19—21. oldal.

⁵⁹ Voltak azonban germán népek, mint a bajorok, allemannok, szászok, friezek, amelyeknél a bíró mellett csak egy bírótárs szerepelt, míg a nagyobb mértékben római befolyás alá került germán népeknél, a burgundoknál, gótoknál és longobárdoknál, maga a bíró ítél és a nép csak tanúképpen van jelen.

A frank Rüge-eljárásból fejlődött ki az angol esküdtbíróság.⁶⁰

Az Angliában lefolyt jogtörténeti fejlődés gyökeireit a régi Normandiában kell keresnünk és itt kell kutatnunk a frank inkvizíció alkalmazásának első nyomait is. A frank hatalom norman alattvalói ugyanis autonómiát élveztek, mert náluk a missus teendőit a vicecomes végezte, felszólítván a község lakosait, hogy azokat, akiket bűncselekményen érnek, jelentsék fel. Ilymódon a község tagjai által gyanúsított személyek máris vádlottak, mert a Rüge-esküdték nyilatkozatában foglalt „publica fama“ vádolta őket. Más adatok szerint Angliában már Nagy Alfred alatt is létezett esküdtszékhez hasonló intézmény, sőt némelyik történetíró már Ethelred (860—871-ig) király idejére helyezi ennek eredetét.⁶¹

Anglia

Az esküdtbíróság kialakulása

Kétségtelen azonban, hogy amikor Hódító Vilmos a XI. század elején betört Angliába és az angolszászok hatalmát megtörve hűbéri berendezkedésű államát megszervezte, létesített egy olyan jellegű bíróságot, amely a mai esküdtbíróséghez hasonló volt. Nevezetesen a királyi udvar bírái az ú. n. angol főbírák, mint „justitiiarii itinerantes“, beutazzák időnként az ország egyes részeit és eskü alatt kihallgatják a nemeseket is, később pedig csak az ezek által választott 12 szabad férfit. (Rüge-esküdtéket).⁶²

A XII. században II. Henrik uralkodása alatt 1194-ben, már mint rendesen alkalmazott eljárást ismerik a községi tagok eskü alatti kihallgatását. A fejlődés kezdetén az említett főbírák az egyes vidékeken az ú. n. „jóravaló embereket“ tetszés szerinti számban hívták fel, hogy eskü alatt az elkövetett súlyosabb cselekményekről hírt adjanak, a fejlődés következő fokán ez a feljelentési kötelezettség a község egyetemét terhelte. Később azután megint nem az egész község, hanem meghatározott lovag, vagy szabad ember

⁶⁰ Brunner: „Die Entstehung der Schwurgerichte“ című munkájában megalapozta azt az egyedüli helyes felfogást, hogy az esküdtszéki bíráskodás általában a frank inkvizíción alapszik, illetőleg annak visszafejlődése az eredeti Rüge-eljáráshoz.

⁶¹ Friedmann: Id. m. 16. old.

⁶² Admeto Géza: „Az angol esküdtbíráskodás.“ Bpest, 1927. 14. old.

tartozott ilyen cselekményekről jelentést tenni. Ez a meghatározott számú testület az, amelynek egyenes leszármazottja, a ma is működő vád-jury. Ez az ú. n. grand jury, amelyet korábban „le graunde inquest”-nek neveztek, eredetileg minimálisan 12 és maximálisan 23 tagból álló testület volt. Hatáskörébe tartozott a vizsgálat megtartása és a tanúk meghallgatása alapján a tényállás megállapítása azon célból, hogy van-e indok a vád emelésére, vagy sem. Az eljárás ez időben még mindig tartja a régi germán vád alakját és mellette az összes súlyos bűntettek mint indictable offences, Rüge-eljárás alá esnek s a Rüge által vádolatot már hivatalból vetik tűz- vagy vaspróba alá.⁶³

A XII. század végén (I. Richard és János uralkodása alatt) már követelheti a vádlott, hogy istenítélet helyett bűnössége felett 24 esküdt (jurata patriae) ú. n. vádesküdtek nyilatkozzanak. III. Edward (1368) az intézményt teljes egészében fenntartja és részletesen szabályozza a grand juryt. E szerint pedig a grand jury az illető grófság 12 „legal and lawful” lovagjából, továbbá a hundred (vidéki kerület) ugyanolyan minősítési 12 lovagjából és a városi kerület négy tagjából állott.⁶⁴

III. Edward ezzel új intézményt honosított meg, a békebírák (justices of place) intézményét, grófságonként egy-egy lord volt kirendelve, akiknek jogában volt a kerület előkelőbbjei köréből választott jogtudó egyének társaságában a törvényszegőket, lázadókat és békebontókat üldöztetni, elfogadni és fenyíteni, de a tulajdonképeni büntetőbírárságot csak az évnegyedenként tartott és fentebb már ismertetett esküdtszék hozzájárulásával gyakorlíhatta.

A vád-jury kifejlődését egy fikció segítette elő, amely szerint a feljelentést nem a sértett fél tette, hanem vádlónak a justitiarius, vagy a vicecomes felhívása folytán magát a juryt tekintették. Erre azért volt szükség, mert a magános, ha vádja nem bizonyult valónak, súlyos veszélynek tette ki magát. Ezen fikció folytán

⁶³ Volt eset azonban II. Henrik uralkodása alatt és később több ízben is, hogy ezen eljárás mellőzésével, az országgyűlés ítélkezett főbíró ügyekben, így Becket Tamás, Veret, Polet, II. Richard, Stuart Mária, Strafford, Pym, Hampden, Strode, Holly, I. Károly, Sancroft érsek és társai bűnügyében.

⁶⁴ Admeto: Id. m. 14. old.

pedig a sértett fél minden veszély nélkül denunciálhatott a jurynál és előterjeszthette a vádhoz szükséges bizonyítékait. Ezzel az eljárással azután az ú. n. Rüge-jury a vád-jury jellegét vette fel. Ezt az intézményt II. Károly habeas corpus actája kiirthatatlanul iktatta az angol nemzet alkotmányos intézményei közé és azóta azonosan és folyamatosan fennáll.

A grand juryvel szemben a petty jury (kisesküdt-szék) a bizonyítási eljárásból fejlődött ki. A fejlődés alapja az volt, hogy a jury tagok a tanúságuk alapjául szolgáló tényeket nem mindig közvetlen tapasztalatból, hanem a szomszédok meghallgatásából, esetleg okiratok betekintéséből nyerték. Tehát tanúságtételüket egy másik eljárás előzte meg. A XII. században a juryt arra kötelezték, hogy a közös véleményt egyetlen szerv által nyilvánítsa. A XV. században ez általános szabállyá vált, amiáltal a bizonyító — juryból ítélő — jury keletkezett, amikor is már nem tanúskodni, vagyis tudomáson alapult tényeket előterjeszteni, hanem az előterjesztett tények alapján a kérdést eldönteni volt hivatása a jurynek.⁶⁵

Petty jury

Már I. Richard és János uralkodása alatt létesített 24 tagú „jurata patriae“ intézményében felismerhetjük a mai vád- és ítélő-jury őseit, mert 12 tag határozata volt szükséges a vádalahelyezéshez és 12 tag egyhangú határozata a bűnösség kimondásához.

A mai grand jury tagjainak minősítése ugyanaz, mint a petty jury tagjainak, határozatait szótöbbséggel hozza. Hatáskörébe tartozik elsősorban azok ügyeinek vizsgálata, akik területén lévő fogházakban őrizetben vannak, azokat vagy vád alá helyezi, vagy az eljárást ellenük megszünteti. Vádhatározatát nemcsak a felhozott bizonyítékokra, hanem saját tudomására is alapíthatja. (Határozata ez esetben az ú. n. presentement). Ilyenkor az ügyet további eljárás végett az illetékes bírósághoz átteszi. A grand jury tárgyalása nem nyilvános és a jury tagjai titoktartásra vannak kötelezve. Rendszerint csak a feljelentő által megnevezett tanúkat hallgatják ki, azonban jogosítva van védelmi tanúkat

⁶⁵ Admeto: Id. m. 21. old.

is meghallgatni. Gyanúsított nincs jelen, azonban alkalmat kell adni neki, hogy esetleges védekezését előterjeszthesse. Ebből alakult ki az egész angol igazságszolgáltatáson keresztül vonuló azon alapelv, hogy „a terhelt ellen bizonyítani kell“, saját magával vele szemben bizonyítani nem lehet. A tanúvallomásokról felvett jegyzőkönyvet az ítélembíróhoz teszik át.

A grand juryhez benyújtott vádindítvány a „bill of indictment“, amelyet a jury, ha kellően megalapozottnak talál, verdiktben kijelenti, hogy az „true bill“ (igazi indítvány), amikor is vádat emel, ellenkező esetben azt visszautasítja. Grand jury a legfelsőbb bíróság mellett is működik Angliában.⁶⁶

A petty jury mindazon ügyekben a tényállás felett és bűnösség kérdésében dönt, amelyeket hozzá áttesznek. Tagjainak száma 12 s ezért hívják a grand juryval szemben petty jurynak. A vádlott elítélése szemben a szótöbbséggel való vád alá helyezésével csakis egyhangúlag történhetik.⁶⁷ (Tehát egyetlen esküdt megakadályozhatja a vádlott elítélését.)

Az esküdtszéki lasjtromok mikénti alakításáról I. Edwardnak 1296-ban kelt egyik statútuma, a jogszokás és az 1825-ii törvény intézkedik. Az esküdtképes polgárokról minden grófságban jegyzék készül, amelyből azután a High Sheriff terjeszti fel a szolgálatra behívandókat. Minden 21. életévét betöltött, Anglia valamely megyéjében lakó angol állampolgár esküdtképes, amennyiben bizonyos vagyoni cenzussal rendelkezik és becsutlen bűntényért ellítelve nem volt. Az ú. n. common juryvel szemben alkalmazásban van az ú. n. special jury is, tagjai azon esküdtképes személyek, akik a common jurybe felvétettek már, de magasabb társadalmi állást töltenek be, vagy nagyobb műveltséggel bírnak. Bonyodalmasabb és nehezebb ügyek tartoznak a special jury elé, azonban hazaárulás és hűtlenség esetén senkit sem lehet elvonni a rendes esküdtszéki illetékessége alól. A gyakorlatban leginkább polgári ügyekben alkalmazzák.⁶⁸

⁶⁶ Esküdtek verdiktje dönti el azt is Angliában, ha valaki nem természetes halállal halt meg, hogy az illető öngyilkosság, baleset, gyilkosság, vagy emberölés áldozata lett-e. Ez az úgynevezett „coroner jury“. Az esetre, ha a halálraílt személy nő és gyanu forog fenn arra, nézve, hogy terhes állapotban van, ugyancsak esküdtek verdiktje állapítja meg annak fenn, vagy fenn nem állását és ehhez képest az ítelet végrehajthatóságát, vagy végre nem hajthatóságát. Ezt a „jury of matrons“ állapítja meg, amely 12 idős asszonyból áll.

⁶⁷ Ez természetesen csak büntetőügyekre vonatkozik, mert a polgári perekben nem szükséges az egyhangú határozat.

⁶⁸ Van ezenkívül Angliában egy ú. n. „vegyes esküdtszék“ is, mely a bel- és külföldiek közötti ügyek elbírására van jogosítva, ennek a neve „jury per medietatem linguae“. Tagjainak fele belföldi, fele külföldi

Az eljárás röviden a következő: az előnyomozatot a rendőrség végzi. A vizsgálat összeesik a vádalahelyezési eljárással. Miután a gyanúsított nem köteles önmagát vádolni, a nyomozó közeg nem is intézhet kérdést ezirányban a terhelthez addig, amíg kétségtelen bizonyítékokkal nem rendelkezik. A gyanúsított nem köteles válaszolni. Kellő adat esetén őrizetbe lehet venni a gyanúsítottat, de másnap a magistrate (békebíró) elé kell állítani. A vádalahelyezés felett az esküdtek verdíktja dönt. A vádalahelyezési eljárás a fentiekben már ismertette lett.

A petty jury a hozzá álltett ügyekben a tényállás és bűnösség kérdésében dönt. Szótöbbséggel a vádlott el nem ítéltető, csak egyhangú határozattal. Minthogy a szakképzett bíró nem vezeti a tárgyalást és nem rendelkezik a felveendő bizonyítás tekintetében, magát a bírósági tárgyalást „hearing” (meghallgatásnak) nevezik. Esküdtek az ügy előzményeit előzőleg nem ismerik, ennek ismertetése a sajtóban is előzőleg tilos. (A cselekmény elkövetésénél azonban a kommentár nélküli ismertetés megengedett.) A bizonyítás keretét, mértékét, irányát maguk a felek állapítják meg és sajátmaguk hallgatják ki tanúikat is. A produkált bizonyítékokat a vád képviselője összegezi az esküdteknek. A bíró hivatása örködni afelett, hogy ez az ismertetés a bizonyítási anyagnak megfelelően történik-e. Ezután a védelem képviselője hasonlóképpen vonultatja fel bizonyítékaikat. A bíró mindkét fél tanuihoz és a szakértőkhöz kérdéseket intézhet.⁶⁹

A tanúk egyenként hallgattatnak ki, egymás távollétében. A bizonyítás befejezése után a vád- és védelem a bizonyítás eredményét összegezi s azután a bíró megtartja az esküdtekhez intézendő összegező beszédét (charge), amelyben a bíró kiterjeszkedhetik a bizonyítás anyagára és azokra a jogszabályokra, amelyekre alapján az ügy eldöntendő. Ezután az esküdtek zárt ülésben hozzák meg verdíktjukat, amely háromféle lehet: 1. általános, amikor a tény- és jogkérdésben is döntenek, 2. részleges és 3. speciális verdíkt, amikor az esküdtek csak a ténykérdésben döntenek és a levonandó jogi következtetést a bíróra bízzák. A bírónak joga van a verdíktot el nem fogadni és utasítani az esküdteket, hogy újabb megfontolással tárgyává tegyék az ügyet. A verdíkt után hozza meg a bíró ítéletét, amelyben a büntetést kiszabja. A vádlottnak azonban joga van a verdíkt és az ítélethozatal között a bírótól az ítélethozatal felfüggesztését kérni, a törvényben meghatározott esetekben. Ugyanez a joga megvan a bírónak hivatalból is, ha az a meggyőződése, hogy a vádlott nem követett el bűncse-

⁶⁹ Tehát éppen fordítva, mint a Magyarországon érvényben volt esküdthíráskodásnál vádlott csak a bűnössége tekintetében nyilatkozik, előléte, korábbi büntetése a bűnösségi verdíkt elhangzása előtt szöve nem tehető. Vádlottnak azonban joga van sajátmagát tanúnak megjelölni, amely esetben a tanukra vonatkozó szabályok nyerne alkalmazást.

Az angol esküdtszéki eljárásban a bizonyítékok három csoportra oszthatók: 1. nem tagadás és beismerés, 2. vélelmek és 3. valószínűsítő bizonyítékok. A beismerés csak nyilvános tárgyaláson, szabadon és önként történhet. Vélelmek közül legfontosabb, hogy a vádlott ártatlan és hogy hétéven aluli gyermek nem követhet el bűncselekményt.

lekményt. Felfüggesztés esetén az egész előző eljárás semmis és a bíró a vádlottat felmentheti, bár ez nem akadályozza annak, hogy újabb vádhatározatot hozzanak ellene. A felmentő ítélet ellen nincs helye fellebbezésnek, egyebekben is szigorú korlátok közé van szorítva a fellebbezés lehetősége.

Londonban és környékén az esküdtbíráskodást a Londonban székelő Central Criminal Court gyakorolja. Vidéken a következő esküdtbíróóságok vannak: 1. Court of Assizes. Az esküdtbíráskodás megtartása céljából Anglián ugyanis nyolc kerületre van felosztva. A Londonban székelő High Court of Justice bírói évenként háromszor ezen kerületeket beutazzák és a kerület esküdtjeivel gyakorolják a bíráskodást. (Assizes.) A bírákat barristerek kísérik, akik a vád és védelem ellátásával vannak megbízva. 2. Court of General Quarter Sessions of the Peace. Ezek a bíróságok az illető grófságban negyedévenként egyszer tartanak törvénynapot. Hatáskörük III. Edward statútuma szerint nagyobb bűnügyekre is kiterjed, ténylegesen azonban csak polgári és kisebb bűnügyekben tárgyalnak. Londonban a büntető-fellebbezési bíráskodást a The Court of Criminal Appeal gyakorolja. Tagjai: Anglián lord-főbírája és a High Court of Justice King's Bench osztályának összes bírái. Üléseit a lordkancellárral egyetértve, a lord-főbíró hívja össze, határozathozatalhoz legalább három bíró jelenléte szükséges, ítéleteit szótöbbséggel hozza.⁷⁰

Egyházi bíráskodás

Mielőtt az esküdtbíráskodás nyomán világszerte kialakult, részben az esküdtbíráskodásban, részben az ú. n. Schöffebíráskodásban gyökeredző népbíráskodás ismérveivel foglalkoznánk, röviden foglalkozni kell az egyházi bíráskodás kialakulásával is, amely ugyancsak a frank inkvizíció elveit alkalmazta.

Az egyházi bíráskodás gyökereit a Szentírásban találjuk.⁷¹

Ha valakit felebarátja megsértett, először egymás között s ha ez nem használna, két tanúval együtt barátságosan figyelmeztesse hibáinak helyrehozására (charitativa admonitio), mely eredménytelenség esetén jogot ad a sértettnek, hogy az egyházközségnél, illetve annak élén álló ordinariusnál (mint az egyházi feloldási ha-

⁷⁰ Mint más helyen már ismertettük, a súlyos bűncselekményekkel vádolt peerek Angliában nem tartoznak a közönséges bíróságok hatásköre alá. Ha a vádlott igazolja, hogy peer (duke, marques, earl, viscount, vagy baron), akkor a vádhatározatot a Lordok házához teszik át és felette a bíráskodást ez, mint a király parlamenti bírósága gyakorolja. Ha ez nem ülésezne, akkor a Lordsteward — a főudvarmester bírósága ül törvényt. Az eljárás azonos a rendes bíróságával.

⁷¹ Mózes 5. könyvének 13. fejezet 6—9. soraiban, 17. fejezet 1—6. sor, a „mala fama”-ra vonatkozó, Máté evangéliumának 18. fejezet 15—17. sor (denunciációra) Pál Tituszhoz 3. fejezet 10—15. sor, Szent János 15. fejezet 6. sor és még más helyen találjuk.

talom birtokosának) feljelentést tegyen. Ez az ú. n. „evangelica denuntiatio“, amelynek beismerés hiányában semmi gyakorlati jelentősége nem volt. Később a Biblia idézett részeiből, valamint Lukács 16. fejezet 1. verse és Krisztus „Pasce oves meas“ szavaiból inkvizicionális eljárás kötelezettségére vontak következtetést,⁷² melynek következtében az egyház már a legrégibb időtől fogva üldözi a köztudomású büntetteket (manifesta vagy notoria delicta). Az egyháznak a római, illetve helyesebben a keletrómai birodalommal való összeolvasztása után az egyház- és vallásellenes cselekmények már államellenes bünténnyé alakulnak. Arany-szájú Szent János még a schizmatikusokra azt mondja, hogy „senkit sem szabad vallási dologban kényszeríteni, mégis a vallás elleni vétkezés és hűtlenség büntetendő“. Lépésről-lépésre halad az egyház a türelmes-ségtől az eretnekség üldözése felé.⁷³

Az egyháznak az állammal való szorosabb kapcsolata idézte elő azt, hogy nemcsak a klerikusok tartóznak a „privilegium fori“nál fogva úgy egyházi, mint világi ügyeikben az egyházi bíróságok elé, hanem a világiak is, az egyházi bűncselekmények tekintetében. Az egyháznak a germán, szorosabban véve a frank államokba való befogadása után jut érvényre a Rüge-eljárásban gyökeredző azon szabály, hogy, akit a „mala fama“ vádol, az köteles magát a vád alól tisztázní, a népjogok szerint különböző módon és vagy eskütársak útján (juramentum purgationis), vagy istenítélet segítségével.

Minden püspök köteles volt évenként egyházmegyéjében a „cannonica visitatio“-t megtartani s egyházmegyéjének állapotáról, a hívők vallásosságáról meggyőződni, s a papsággal zsinati tanácskozásokat tartani. Iymódon könnyen alakult ki az a szokás, hogy a zsinati összejövetelek alkalmával nemcsak a papságot, hanem a hívőket is kihallgatta az elkövetett bűntettek fölől és a tettesekre egyúttal vezeklést szabott. Nagy Károly idejében bekapcsolódik a frank egyház perjoga és a karoling inkvizíció. A püspök a „missi dominici“-vel karöltve

⁷² Frederique Lea-hoz írt bevezetésében említi, hogy Paramo Lajos már Krisztusban látja az első inkvizitort.

⁷³ Az első, még állami jellegű üldözése az eretnekségnek Priscilianus és 600 társának — akkor még az egyház akarata ellenére történt kivégzése (385-ben).

működik a bűntettek felfedezése és elnyomása körül. Az összeműködés rendszerint a zsinati gyűlések alkalmával történik, amelynek során a lakosság feljelentési kötelezettsége világi és egyházi delictumokra egyaránt kiterjed.

A VIII. század végén a hívők ezen kötelezettsége már általános és a Rüge-eljáráshoz hasonlóan kötelesek voltak előleges eskü alatt a püspöki joghatóság alá tartozó deliktumokat feljelenteni. Így alakult ki lassan azután az a gyakorlat, hogy a zsinatok alkalmával egyúttal törvénykezést is tettek, amelyek a zsinati „synodalis törvényszékekben“, „Sendgerichtek“-ben állandó intézménnyé vált. Ez időtől kezdve a vallásra vonatkozó összes deliktumok a zsinati törvényszékek elé tartoztak, a feljelentők csupán mint tanúk (testes synodales) nem pedig mint vádlók szerepeltek.⁷⁴

A karoling inkvizíció ily módon a IX. század második felében félig egyházi, félig világi intézmény lett. Később az eretnekek elleni harc érdekében a pápa a Szent Domonkos és Szent Ferenc által alapított szerzetes rendek tagjait a püspökök mellé rendeli, hogy a bűncselekmények felkutatása körül ezeket támogassák. Ezek az inkvizitorok.

A püspököknek nincs joga a szerzeteseket munkájukban akadályozni és ennek eredménye az, hogy a XIII. századtól kezdve nemcsak a bűncselekmények felkutatásának, hanem azok feletti ítélkezésnek joga is a püspökökről az inkvizitorokra száll át. Ebből azután lassan kifejlődik a tiszta inkvizíciós eljárás, amelynek során az inkvizitor, a vád képviselője, de egyszersmind ítélkező szerv is. Ez időtől kezdve az egyházi bírászkodás fejlődése más sínen halad, mint a laikus elemeket magában foglaló világi bíróságok.⁷⁵

⁷⁴ A kútforrások eltérnek a tekintetben, hogy mennyi volt ezen „testes synodales“ száma. Egyesek szerint a község egész lakossága, mások szerint 7, mások szerint 3, illetve 2 ilyen tanu lett megidézve és megesketve az elkövetett cselekmények felől. (Erdély: ld. m.)

⁷⁵ Felemlítendő az egész különleges szervezettel bíró, félig egyházi, félig világi bíróság, amely az Orleansi Szűz, Johanna perében ítélkezett. Ezen bíróságnak egy bíbornok, 6 püspök, 32 hittudor, 16 babéros theológus, 7 orvostudor és 103 egyéb ülnök volt tagja, utóbbi ülnökök közül 4 jogtudor, 4 mindkét jog tudora, 7 mindkét jog licenciatusa, 5 kanonjogtudor, 16 kanonjog licenciatusa, 11 pedig a római jog licenciatusa volt. Némileg idetartozik a templarius lovagrendi tagok ellen eljárást folytató viennei zsinat, továbbá a XXII. János pápa, valamint Husz János és Hieronimus ellen ítélkező konstanzi zsinat törvényszéke is, amelyen 2400 lovag, 80.000 világi ember, 18.000 főpap jelent meg, utóbbiak között 3 patriarcha, 29 bíbornok, 3 érsek, 150 püspök és 100 apát.

Anglia után Irország és Skócia is esküdtekre bízta az ítélethozatalt, utóbbi azon módosítással, hogy a vád-esküdtšek felállítását mellőzte.

Döntő jelentőségű volt azonban az esküdtbíróságok fejlődésében az, hogy a francia törvényhozás is átvette Angliából és a francia hatás nyomán terjedt el majdnem egész Európa területén. Megjegyzendő, hogy Franciaországban is megtaláljuk az esküdtbíráskodás, illetve a népbíráskodás gyökereit, már Fülöp Ágost idejében, aki 1190 körül az egész bűnvádi eljárást az angol—normann mintára szervezi, hasonlóan a régi „missi dominici” intézményéhez, amelyből Angliában a „justitarii itinerantes”, míg Franciaországban az ú. n. „capitals bailivi”, vagy „prévot”-ok fejlődnek. Megemlítendő még, hogy VI. Lajos (1108—1137-ig) uralkodása alatt a városok iparkodtak szabadulni a hűbéri terhektől és ezért az északfrancia városok polgárai szövetkeztek egy communnek nevezett szervezetbe s esküvel fogadták, hogy egymást kölcsönösen megvédik. A commun élén a polgármester állott, aki több esküdttel együtt intézte a város ügyeit és szolgáltatta az igazságot. Ezen eljárás utolsó nyomait 1670-ben találjuk, amikor XIV. Lajos az általa kibocsájtott „ordonance criminelle”-ben megszünteti az eljárás ezen alapját és helyébe az inkvizíció azon fajtáját lépteti, amelyet az egyházi bíróságok az eretnekek elleni eljárásban alkalmaztak.⁷⁶

Az évszázadokon keresztül elhanyagolt népbíráskodás gondolatát a francia nemzetgyűlésen 1789 augusztus 17-én vetik fel ismét, Bergasse javasolja az esküdtszéki intézmény behozatalát. A javaslatból azonban nem lett törvény. Az alkotmányozó nemzetgyűlés 1790 április 5-én ismét foglalkozik a kérdéssel, azon-

**Francia-
ország**

⁷⁶ Az Angliával folytatott vitáknak érdekes származéka lett az ú. n. pair-bíróság. Ugyanis, amikor az elfogott Arthur bretagnei herceg csónakázás közben meghalt, a közvélemény János angol királyt vádolta a gyilkossággal. A bretagnei rendek a francia királytól kértek igazságot, ez okból II. Fülöp francia király (1223) felállította a pair-bírószéket, amely egyúttal a legfőbb hűbéri törvényszék is volt és ennek ítélőszéke elé szolgáltatta János angol királyt.

Nyomát találjuk továbbá az angol parlamenti bíráskodáshoz hasonlóan a francia parlamenti ítélkezésnek is, pl. a Richelieu elleni összeesküvés miatt Montmorency herceget a toulousei parlement ítélte halálra, ugyanez a parlament ítélkezett Fouquet ügyében is.

ban az esküdtszék behozatala csak az 1791 szeptember 5-i constitutióval lép életbe, elfogadván Montesquieunek a hatalom (törvényhozói, igazságszolgáltató és végrehajtó hatalom) megosztásáról szóló tanát, mint amely — az 1792 január 15-i királyi proklamáció szerint egyedül alkalmas biztosítani a „szabadságot az elnyomás és zsarnokság ellen”.⁷⁷

Az 1791-i eljárási szabályok szerint minden francia polgár, aki 25. életévét meghaladta és bármily csekély vagyonnal bír, esküdtképes. Az esküdtképes polgárok közül megyénként minden negyedévben a procureur general syndic választott ki 200 esküdtképes személyt az elkövetkezendő három hónapra alatti szolgálattételre.

Ezzel Franciaországban meghonosodott az esküdt-bíráskodás, amely álláspontom szerint a fentebb ismertetett görög, római, frank és egyéb germán népek, végső sorban az angolszászok által meghonosított laikus bíráskodás természetes fejleménye.⁷⁸

Az esküdtszék behozatala mellett Franciaországban is a legfőbb bírói hatalmat változatlanul a parlamentek gyakorolták. Minthogy azonban az egész állam szervezete korrupt, erkölcstelen és a kiváltságos osztályok javára kizsákmányoló volt, természetes, hogy az igazságszolgáltatás ugyanilyen módon érvényesült.

A parlamentben még csak nem is a józan mérlegelés volt az irányadó, hanem a hatalmi befolyás volt a döntő és ennek alapján bírálták el az ügyeket. Sok ártatlan ember jutott vérpadra és tömérdek bűnözőt nyilvánítottak ártatlannak. A francia forradalom törvényeinek szándékát abból a szempontból kell elbírálni: hogy több mint egy évszázad bűneit volt hivatva megtorolni. A forradalom elején a parlament, mint legfőbb bíróság, tovább működött.⁷⁹

1792 augusztus 10-én a parlament helyét a convent foglalja el. Augusztus 17-én, miután előzőleg az augusztus 11-i törvény eltörölte az esküdtek vagyoni cenzusát, felállítja az ú. n. 17-i törvényszéket. Ezen kivételes néptörvényszékbe min-

⁷⁷ Montesquieu ugyanis az „Esprit des lois” című munkájában azt hangoztatja, hogy a polgárok élete és szabadsága és a feletti döntés ne bizassék a jövőben állandó collegiumokra, hanem a nép kebeléből vett, esetről-esetre alakítandó törvényszékekre. Oly államban, ahol a polgárok legtermészetesebb jogai feletti döntés nincs egyetlen osztályhoz, vagy bizonyos hivatáshoz kapcsolva, megszűnik a félelem. „On n’a point continuellement des juges devant les yeux; et l’on craint la magistrature et non point le magistrat.”

⁷⁸ Ellentétes álláspontot foglal el Baumgarten Izidor: id. munkájában, kimutatva a jury tisztán angol eredetét, tagadva annak germán származását.

⁷⁹ Parlament elé került Rohan herceg is, a híres nyaklánc bűncselekmény kapcsán, továbbá Lafayette tábornok is.

den szekció négy esküdttet küldött. Az alkotmány megszűnt, a nemzeti convent még nem ült össze, az államhatalmat a párisi commune (városi hatóság) gyakorolta, amely a közigazgatási funkciókon kívül az ítélkezést is végezte.

1792 szeptember 2-án 30 fogoly pappal szemben a feldühödött nép „népítéletet“ tart és bírói ítélet mellőzésével felkoncolja őket. Ezt követően megalkakul a convent, a börtönök előtt rögtönzött népbíróságokat állítanak fel. A rengeteg halálos ítélet mellett felmentő ítéletek is előfordulnak, de ez nem akadály, hogy újabb eljárás folytán ily felmentett személyt újból halálra ítéljenek. A túlkapások megakadályozására Danton kezdeményezésére rendkívüli büntetőbírótságot állít fel a convent, ez már bizonyos szabályos bizonyító eljárással volt összekapcsolva, amelynek során a vádlott még védő közreműködését is igényellhetette. Ez a néptörvényszék csak halálos ítéletet szabhatott ki, a bíróság tagjait politikai megbízhatóságuk alapján a convent nevezte ki.⁸⁰

Robespierre 1793 március 19-én rendkívüli forradalmi törvényszék felállítását indítványozta, amelynek a 25 convent tagból álló „jóléti bizottság“ segédkezik az árulók ártalmatlanná tételében. Ezt fel is állítják, de a convent pár napra esküdteket is delegál a bíróság mellé.⁸¹ A bírakat és esküdteket később maga a „jóléti bizottság“ nevezte ki.

Ha közelebbről vizsgáljuk a francia forradalomban működő bíróságokat, nevezetesen a forradalmi törvényszékeket és a voltaképpeni bírói funkciónak nem nevezhető, ú. n. népítéleteket, akkor témánk szempontjából a következők kidomborítása szükséges.

A most ismertetett bíraskodás forradalmi jellegét külön bizonyítani nem kell, mert hiszen a francia forradalom maga a forradalmak történetében oly helyet foglal el, amelyhez különösen a nagy orosz októberi forradalom előtt minden más forradalmi jelenséget mérni szoktak. A bíraskodás maga, feltétlen politikai jellegű, mert egyes szerveket politikai magatartásukért, esetleg kizárólag társadalmi állapotukért vontak kollektív felelősségre (pap, arisztokrata, royalista).

A bíróság tagjainak semmiféle kvalifikációja nem volt, egyedüli szempont a politikai megbízhatóság. Bár

⁸⁰ XV. Lajos ügyében maga a convent ítélkezett, módot adva a védekezésre, sőt védők alkalmazására is. A convent tagjai, mint esküdtek, maguk döntötték el: 1. hogy vétkes-e Capet Lajos?, 2. végérvényes-e a convent ítélete, vagy pedig joga van vádlottnak a néphez fellebbezni?, 3. s ha vétkes, mi legyen a büntetése?. A convent magát illetékesnek, a királyt bűnösnek mondotta ki s a néphez való fellebbezést kizárta és halálraítélte. (Egalité Fülöp, az orleansi herceg szavazata adta a halálos ítélethez a többséget. (Ballagi: id. m. XIV. köt. 128—314. o.)

⁸¹ Ezen bíróság ítélkezik Marat, Hebert és társai, Lux Ádám és Maria Antoinette, Egalité Fülöp, Danton és Robespierre ügyében is.

magának az ítélkezésnek sem anyagi, sem eljárási joga nem volt, minden esetre igyekezett arra, hogy a nép közvetlen ítélkezésénél is bizonyos szabályokat és kereteket állítsanak fel, amelyek közé eljárásukat szorították. Természetesen ez a forradalmi törvényszékekre vonatkozik, mert a rögtönzött népítéletek nagyrésze semmiféle kapcsolatba nem hozható bírói eljárásnak nevezhető funkcióval. A forradalom alatt az esküdtszék juryje, a nép szolgálatában állt, az 1794-iki törvény 10 szavazat helyét 7 szavazatot elégségesnek tartott az elítélésre és feleslegesnek mondotta a tanúk kihallgatását oly esetekben, ha egyéb bizonyítékok is fennforogtak. Korlátozta a védelmet.

A rendkívüli forradalmi bíraskodás megszűnésével változás történt a jury összeállításában és az elítéléshez szükséges szavazatok számában is.⁸²

1799. (VIII.) év brumaire 28-án megdől a direktorium uralma, Bonaparte a konzulátust lépteti életbe és ugyanezen év frimaire 22-én (december 13.) kelt törvényében fenntartja, helyesebben visszaállítja az esküdtszék intézményét, de összeállításánál a germinal 9-én (1800 március 27.) kelt törvényében lényeges változtatásokat eszközöl. Csökkent az esküdtszék hatásköre a IX. év pluviöse 18-i törvény értelmében, amely a gyujtogatás, pénzhamisítás, becsstelenítő bűncselekményeket kivonja az esküdtszékek hatásköre alól.

A Code szerint minden törvényszéki kerületben készítendő esküdtszéki alaprajstromba felveendő virilis alapon a legtöbb adót fizető 3000 polgár, továbbá a közigazgatási hivatalnokok, diplomaták, nagykereskedők, gyárosok, váltóügynökök és ezen kellékekkel nem bíró, de a prefet ajánlatára a belügyminiszter által esküdtképesseggel felruházott személyek. Ezen alaprajstromból a prefet választott ki tetszés szerint 60 polgárt, amelyből a törvényszék elnöke jelölte ki azt a 35 személyt, akiket behívtak. Minthogy az esküdtek bizonyos politikai befolyás alatt állottak működésük a demokratikus közvéleményre nem volt megnyugtató, ezért állandóan sürgették a reformot, első sorban az esküdtképesseg kiterjesztésére.⁸³

Ennek dacára az 1814 június 15-i törvény nem hoz érdemleges változást. Csekély változást létesít az 1827 március

⁸² IV. év brumaire 3-án kelt Code, V. év fructidor 19-én és a VI. év frimaire 2-án kelt törvények rendelkezései.

⁸³ A Code 391. §-a szerint az esküdtek viseletéről jegyzéket készíteni, arról az igazságügyminiszternek évenként jelentést tenni kellett.

2-i törvény: Lajos Fülöp alatt esküdtképes lett minden francia polgár, aki legalább 200 frank adót fizetett. Lényegtelen változást létesített az 1830-i augusztus 7-i alkotmány. 1848 augusztus 7-én kelt törvény végre teljesen elejtő a vagyoncenzust és ezentúl esküdtképes minden 30 éves francia állampolgár, aki egyébként választói képességgel bír. Tehát mindenki, aki írni, olvasni tud, kivéve a cselédek és tanítók.

Az elítéléshez 7 szavazat szükséges, a szavazat nyilvános. A kerületi lajstromokat minden kerületben egy békebíró és választott községi előjárókból álló bizottság állítja össze. Ezekből a prefect választja ki a departement lajstromot, amiből azután a főtörvényszék elnöke sorsolás útján jelöli ki a berendelő 36 esküdtet.

III. Napoleon 1853 június 4-i törvényével visszaállította a titkos szavazást, a kerületi alaplajstromok összeállítását nem a néptől függő előjáróra, hanem a békebíróra és néhány kinevezéstől függő hivatalnokból álló bizottságra bízta. Az elítéléshez elégséges a törvény szerint a szótöbbség. Az 1863 május 13-i törvény, a Cour special (5 bíró és 3 katonatisztból álló bíróság) elé utasított ügyeken kívül még számos, eredetileg az esküdtszéki eljárás alá tartozó bűnesetet vétségnek kvalifikált és az alsóbb bíróságok hatáskörébe utasított.

Az 1872 november 1-én kelt törvény az esküdt lajstromok miképpeni képzéséről, az 1875 december 29-i, az 1881 június 20-i a sajtó ügyekbeni illetékeségről és az 1882 június 17-i, az elnök resuméjét eltörölő törvények utolsó fázisai annak a fejlődési menetnek, amely a francia esküdtbíráskodásnak a háború előtti módozatát visszaállította s amelyet Glaser⁸⁴ szavaival akként lehet jellemezni, hogy „benne a revolúció és reakció, a politikai viszonyok átalakulása a törvényes rendelkezéseknek gyors s részben zavaró változását idézték elő⁸⁵

A francia esküdtszéki eljárás a röviden a következő:

A visszautasítási jog sokkal szűkebb, mint Angliában. Az egész lajstrom és egyes esküdtek elleni kifogást a francia eljárás nem ismeri. A berendelt 30 esküdt közül mindegyik fél kilencet minden indokolás nélkül vethet vissza. A vádirat előterjesztése alatt a tanúk is jelen vannak és annak benyomása alatt mondják el vallomásukat. A vádlónak, bírának és esküd-

... eljárás

⁸⁴ „Handbuch des Strafprocesses. 1883. 152. old.

⁸⁵ Baumgarten: Id. m. 117. old.

teknek közvetlen kérdésesi joguk van a vádlotthoz és a tanukhoz, a vádlott és védője csak az elnök útján élhetnek e jogukkal.

A rendes tanuktól megkülönböztetendők az ú. n. „renseignement“, a felvilágosítás végett megkérdezendő tanuk, akik nem tesznek esküt. A tárgyalás befejezésével az elnök összegezi a tárgyalás eredményét, felsorolja röviden a vádlott mellett és ellene szóló bizonyítékokat és megállapítja az esküdtek által megválaszolandó kérdéseket. Az esküdtek tanácskozás végett külön terembe vonulnak s meghozzák verdiktjüket, melynek kihirdetése előtt senkivel sem érintkezhetnek.

Az 1835 július 28-i törvény a titkos szavazást léptette életbe és megszünteti az esküdtek egymásközötti tanácskozását. Minthogy a Code szerint szavazategyenlőség esetén a vádlott felmentendő, ha csak szótöbbséggel mondatott ki a bűnösség, ez a határozat kimondásánál felemlítendő, mert ez esetben a bíróság tagjai is szavaznak s amennyiben többségük az esküdtek kisebbségi véleményéhez csatlakozik, a vádlott felmenthető.

Az 1831 március 4-i törvény a bíróságnak a bűnösség eldöntésére való ezen beavatkozását megszüntette, mert az esküdtek olymódon vonták ki általában a felelősség alól magukat, hogy szótöbbséggel mondták ki a vádlottat bűnösnek s a vád eldöntését a bíróságra bízták. Ettől kezdve a marasztaláshoz 8 szavazat volt szükséges. Az 1835 július 9. és 28-i törvények mellőzik ugyancsak a bírói hozzájárulást, de a bűnösség kimondásához hét szavazatot elégségesnek tartanak. Az 1848 március 6-i törvény 9 szavazatot tett szükségessé. 1853-ban ismét visszaállítják a 7:5 arányt és ettől kezdve 1863-ig kilenc ízben változtatják meg a szavazatok arányát. Ha az esküdtszék bűnösnek mondtotta ki a vádlottat és a bíróság úgy találja, hogy — bár a formákat megtartották —, de az ügy érdemére nézve tévedésben vannak, jogosult az esküdtek határozatát felfüggeszteni s az ügyet más esküdtszék elé vinni.⁸⁶ Amennyiben a második esküdtszék is ugyanúgy határoz, további felfüggesztésnek nincs helye. Az esküdtek határozatukat nem indokolják, joguk van azonban kijelenteni, hogy enyhítő körülmények forognak fenn és ezt a bíróság köteles figyelembe venni.

A bíróság (amely a Code szerint öt tagból, de 1831 óta csak három bíróból áll), kimondja a felmentést, vagy bűnösségi verdikt esetén kiszabja a büntetést. Utóbbi esetben azonban a közzvádoló, magánvádoló és a védő újból meghallgatása után. Az esküdtszéki határozat ellen alaki sérelmek miatt semmítő panasznak van helye.

Szabályozva van továbbá az újrafelvételi eljárás, hamis tanuzás esetén a közzvádoló vagy a vádlott kérelmére, vagy pedig az igazságügyminiszter kívánságára van helye. Az esküdtszéki ítélet res judicata.

⁸⁶ A Code 350. §-ában lefektetett ezen jogukkal az esküdtbíróságok 1851—1860 között mindössze három ízben éltek.

Bár Franciaországban a XX. század eleje óta igen erős volt a mozgalom, amely az esküdteket akarta a büntetés urává tenni (Les jurés maitres de la peine.), több sikertelen kísérlet után, végre az 1932 évi március 5-én kelt törvény a 3 szakbíró és 12 esküdt egyszerű szótöbbséggel hozandó együttes határozatára bízta a büntetés kiszabását.

A második világháború befejezése ismét rendkívüli és forradalmi jellegű népbíráskodást hozott létre Franciaországban, amellyel a későbbiekben foglalkozunk.

A francia szuronyok honosították meg az esküdtszéket Belgiumban. A hódító Napoleon kényszeríti a belga népre a Code Napoleon-t s ezzel az esküdtszék intézményét is. A belga nép idegenkedéssel fogadta a francia nép reformjait s így az esküdtszéki intézményt is, úgy hogy a francia uralom megszűntével a franciák által életbeléptetett törvények közül elsősorban törölték el az esküdtszékre vonatkozó törvényt.

Belgium

Azonban mégis, amikor 1814-ben a nemzeti kormányt visszaállítják és ennek kapcsán a régi bírósági szervezetet is reaktíválják, a nép nyíltan zugolódik az esküdtszékek eltörlése miatt. Amikor pedig 1830-ban Belgium elszakadt a Németalföldtől és önálló állami létet nyert, az első reformok között volt az esküdtszékek újbóli behozatala. Ennek következménye, hogy az 1831-i nemzetgyűlés többsége az esküdtszékek visszaállítása mellett nyilatkozott s ennek eredményeképpen az akkori alkotmány 98. §-ába felvétellett, hogy a politikai és sajtóvétségek, valamint mindennemű büntettek felett esküdtszékek ítélkeznek.

Az esküdtszékek mikénti összeállítását az 1838. május 15-i törvény szabályozza, amely szerint az esküdtképeség az ország különböző vidékeire nézve különbözőképpen van megállapítva.⁸⁷

Adófizetésre tekintet nélkül esküdtképesek a polgármesterek, a községi bírák, 4000 lakosnál nagyobb lakosú városokban a községi képviselők, minden tudós, jegyző, ügyvéd és mindazok, akik legalább 100 frank nyugdíjat kapnak az állam-

... szerve-
zete

⁸⁷ Így pl. a vagyoni census Antwerpen városában 250 frank, míg a környéken 170 frank adófizetés. Lindburgban ugyanakkor mindössze 110 frank.

tól. Az esküdtek behívása a szolgálati lajstromból a bíróság útján történik, bár a belga alkotmány 98. §-a szerint az esküdtszék illetékes minden politikai, sajtó és közbüntényben, az 1849 május 15-i törvény a vádalahelyezés felélt ítélő bíróságot (Reichskammer) feljogosítja, hogy a bűntényeket enyhítő körülmények fennforgása esetén vétségge kvalifikálja és elbírálás végett az esküdtszékü eljárás mellözésével fenyítő bíróságokhoz utasítsa.

... eljárás

Az esküdtszékü elnök jogán ugyanazok, mint a francia eljárásban, tanukat és vádlottat ő hallgatja ki és határoz a tanukihallgatás elrendelése, vagy el nem rendelése tárgyában. Vádlott nem köteles a hozzá intézett kérdésekre válaszolni és hallgatását hátrányára nem értelmezhetik. Az 1838-i törvény titkos szavazást honosít meg, a határozatok szótöbbséggel hozatnak. Ha a szavazás eredménye 7:5, úgy az ügyet bíróság dönti el. Ez hasonló azon francia eljáráshoz, melynél a bírák külön szavaznak és szavazataikat az esküdtekéhez számítják. Bár Franciaország, amelyőt Belgium ezen szavazási módot átvette, mint helytelent, mellözte, később Belgium ezen szabályt a legutolsó időkig megtartotta.

Az említett módosításokkal a Code Napoleon Belgiumban 1914-ig hatályban volt, amikor is azt a belga állam területén a németek részéről történt elfoglalása után a német eljárás váltotta fel. Az első világháború befejezése után az esküdtszékü eljárást visszaállították és a mai napig érvényben van a közönséges bűncselekmények tekintetében.

A második világháború befejezése után a háborús és népellenes bűncselekményekkel szemben hadbíróági eljárást léptettek életbe, amelynek szervezetével külön foglalkozunk.

Német-
alföld

A németalföldi királyságban is a francia uralom hozta be az esküdtszékü, azonban 1815-ben a francia uralom megszűntével eltörölték. Az 1830-i forradalom elszakította Belgiumot. 1861-ben vissza akarták állítani az esküdtszékü, de a parlament többsége ellene nyilatkozott s így mai napig sem lett felállítva.⁸⁸

A második világháború befejezése után életbeléptették a háborús és népellenes bűnösökkel szemben az ú. n. „különleges bíraskodást“, amellyel ugyancsak külön részben foglalkozunk.

Schöffén-
bíróágok

Mielőtt a germán népbíraskodásból kifejlődött

⁸⁸ Hollandia történelmében egy helyen találkozunk népbírósági jellegű intézkedéssel, Oldenbarneveld ügyében, akit a dordrechtli nemzeti zsinat halálraítélt.

német esküdtszéki eljárásokkal foglalkoznánk, ismertetni kell az esküdtszékekkel kapcsolatban az ú. n. Schöffebíráskodás mibenlétét is.

A *Schöffebíróság* olyan vegyes, szakképzett és laikus bírákból álló bíróság, amely a tény és jogkérdést együttesen dönti el és együttesen közös tanácskozás után szabja ki az ítéletet. Ilyen bíróság működött közvetlenül a háború előtt Németországban, Ausztriában, a 13 svájci kantonban, a svéd városokban, Franciaországban és Olaszországban is.

A Schöffebíróságok eredete is az ősgermán népeknél keresendő. A kútfők igen gyakran említik „Schöpfen” elnevezés alatt. Hatáskörük politikai- és büntetőügyekre egyaránt kiterjed. Véleményem szerint a mai értelemben vett népbíróságok ugyancsak ilyen Schöffebíróságoknak tekintendők. Évszázadokig tartó szünetelés után 1850-ben Hannover és Oldenburg szabad városok honosítják meg újra a rendőri bíróságoknál, ahol a kisebb ügyekben egy törvénytudó hivatalnok és két polgár, mint bizalmi férfiak, együttesen ítéleznek az odautasított ügyekben.

A szász királyságban, vétségek és kisebb büntettek esetében ugyancsak ilyen vegyes bíróságok ítéleztek. Ezen bíróságok felállítása azon óhaj következménye volt, hogy a hivatásos és laikus elem lehetőség szerint együttes tanácskozásban és szavazásban döntse el az ügyet. A legkülönbözőbb szempontok érvényesülésének eredményeképpen jött létre azután ismételten és rendszeresült a Schöffen-intézmény.

Magyarországon az 1870-i országgyűlésen Illés Károly volt megyei ügyész kérte ennek felállítását, azonban leszavazták.

Mint fentebb láttuk a *Schöffebíróság*, különböző szervezeti szempontokon kívül abban is különbözik az esküdtbíróságoktól, hogy az összes felmerülő kérdésekben a laikus és jogász elem együtt tanácskozik és határoz.

Magyarországon a Schöffebíráskodáshoz hasonlóan van szervezve a 81/1945. M. E. sz. rendelettel meghonosított népbíróság, az 1946 : VII. tc. által létesített különtanács, az 1947 : XXIII. tc.-el meghonosított

uzsorabíróági külön tanács, nem is beszélve a társadalombiztosítási, munkaügyi, szabadságügyi, tiltott gabonahatáridős ügyletekben, haszonbérmegállapítási ügyekben eljáró bíróságokról, továbbá az 5.950/1920. M. E. sz. rendelet által létesített uzsorabíróaságról, amelyeknek szervezete a Schöffénbíróságokéhoz hasonlóan van kezdettől fogva megállapítva.

Német-
ország

Németországban az esküdtszéki eljárás ugyancsak a frank Rüge-eljárásból eredt (természetesen a zsinati törvényszékek előtti eljárás fejlődésével kapcsolatos befolyásokkal). A birodalom, a császári hatalom legyengülése következtében részekre bomlott, amely bizonyos jognélküli állapotot hozott létre, a magánhosszú, az ú. n. „faida“ ismételt felélesztése megteremtette az ököljog korszakát. A bűnözők elszaporodása ellen a polgárok kénytelenek voltak önkormányzati alapon védekezni, önmaguk állítva fel bíróságokat, amelyek folytán a rendes bíróságok igénybevétele mellőztetett. Ezek az ú. n. „titkos törvényszékek“ „Weme“, amelyek előtti bizonyítás, eskü, eskütársak és istenítélettel történt. II. Konrád (1024—1039) német-római császár Milanó ostroma közben adta ki híres hűbéri törvényét, amelyben kimondotta, hogy „kishűbéres csakis kishűbértársai ítélete alapján fosztható meg bűnössége miatt birtokától“. A XIV. században a császár és egyes tartományok urai elnyomják a „Weme“-t és visszaállítják helyébe a zsinati törvényszékhez hasonló eljárást (Hivatalból való üldözési eljárás). Ez már tisztán nemzeti jellegű volt. A német nemzeti jog hiányában a bíróságok a római anyagi jogi szabályokat kezdték alkalmazni, a bíróságokat jogtudós bírákkal voltak kénytelenek betölteni, úgy hogy a népbíróságok egyre jobban háttérbe szorulnak a fejedelmi bíróságok mellett. A XV. században az olasz praktikusok hatása folytán a kánonjogi infamáció hódít tért, amely a XVI. században erős küzdelmet hoz létre az idegen és a fentebb említett nemzeti eljárás között. Schwarzenberg lovag 1570-iki törvénykönyvében a nemzeti eljárást lépteti érvénybe és az infamátio alapján csak processus extraordinariust engedélyez, 1532-ben kiadott „constitutio criminalis Carolina“ teljesen meghonosítja az inkvizí-

ciót és azt rendes eljárássá emeli. Később az ítélkező tevékenységet az egyetemek jogi kara teljesíti. 1525-ben a német parasztforradalom alatt Scipler Wendel szövegezésében megjelenik a parasztság 12 pontja, amelyben többek között követelik a római jog alkalmazásának mellőzését, a német jog életbeléptetését és a népbíróságok visszaállítását. Ezen követelésnek egyedül Tirolban volt eredménye, ahol a parasztparlament által követelt 106 pontot, amelyben a népbíróság helyreállítása is foglaltatott, — Ferdinánd is elfogadta.

A *németrajnai tartományokban* ugyancsak a francia szuronyok hozták be az esküdszék intézményét, amelyet azonban a francia uralom megszűnte után a nemzeti fejedelmek is meghagytak. 1815—1818 és 1820 években némi módosítást eszközöltek rajta, hatáskörét állandóan szűkítették, azonban egészen el nem törölték. A porosz kormány meg akarta szüntetni az esküdszéket a németrajnai tartományokban, azonban olyan éles ellenállásba ütközött, hogy a kérdés megvizsgálása végett jogügyi bizottságot küldtek ki, amelynek jelentése 1817-ben olyan hatással volt egész Németországra, amely feltételezhetően befolyásolta azt, hogy később az esküdszékeket az egész német birodalom területén felállították.⁸⁹

Poroszországban 1849 január 3-án kelt rendelet léptette életbe az esküdszéket, amelynek hatásköréből 1853-ban a politikai sajtóvétségeket kivonták.⁹⁰

**Porosz-
ország**

Poroszországban esküdtképes volt egy év óta helyben lakó minden állampolgár, aki 30. életévét betöltötte, bizonyos összegű adót fizetett, továbbá a bírák kivételével minden közhivatalnok, akinek évi fizetése 600 tallért elért. Az alapljástromból a főtörvényszék elnöke rendelte ki a szolgálatra kiválasztottakat. Az angol eljárás azon rendelkezését, amely szerint vádlott beismerése esetén az esküdtek előtti bizonyítási eljárást mellőzni kell, a porosz eljárás átvette. Maga az eljárás egyébként lényegileg azonos a franciával, az elnök vezeti a kihallgatásokat, kihallgathatók olyan tanuk is, akiket a vádirat nem jelölt meg. Ezek nem szolgálnak ugyan bizonyítékkul, mert esküt nem tesznek, miképpen azonban Franciaországban az esküdtek a határozataikat nem voltak kötelesek bizonyítékokra alapítani, hanem csupán belső meggyőződésük szerint ítélték, a per mikénti eldöntésére, ezen tanuk is erőteljes befolyást

⁸⁹ Friedmann: Id. m. 20. old.

⁹⁰ Friedmann: Id. m. 20. és 76. old.

gyakoroltak. A határozathozatal tekintetében is a francia szabályok érvényesültek, hét szavazat volt szükséges az elítéléshez. Amennyiben hétnél több szavazat nem volt egyforma, úgy a többség döntött. Mikor ezen eljárást Franciaországban megszüntették, ez továbbra is érvényben maradt Poroszországban.

**Bajor-
ország**

Bajorországban már 1819-ben követelték a törvényhozó testületnél az esküdtszék behozatalát, de csak 1848 november 10-én hirdették ki, az erre vonatkozó törvényt.

A bajor törvény szerint esküdtképes minden 30. életévét betöltött állampolgár, aki legalább 20 forint egyenesadót fizet, továbbá, erre való tekintet nélkül, a polgármesterek, segédek, a municipális tanácsnokok, a tudorok, az egyetemen vizsgázottak, művészek és akadémikusok. Az alaplaajstrom három redukción megy át. A tárgyaláshoz 30 rendes és 6 póttagot kell meghívni és legalább 24 esküdt jelenléte kötelező a tárgyalás megtartásához.

Az 1864 november 10-i törvény 31. §-a minden büntettet és sajtóvétséget az esküdtszékhez utalt. Külön eljárási szabályok vannak a halál-, bilincs- és fegyházbüntetéseket maga után vonó cselekményekre és külön van szabályozva a kisebb büntettek és sajtóvétségek körüli eljárás. Utóbbiaknál ugyanis az írott vádirat elmarad s ezt vádhatározat pótolja.

Az elnöki feladatok tekintetében a bajor eljárás annyiban különbözik a francia menetétől, hogy bár fenntartja az elnöki resumé jogát, de ez nem tartalmazhatja a tárgyalás eredményének ismételődését, hanem miként Angliában, csupán az alkalmazásba jöhető jogszabályok és törvényes rendelkezések magyarázatára szorítkozhatott. Az esküdtszék elnöke rendszerint egy, a legfelsőbb ítélőszéki bíró. A bíróság öt tagból áll, amelynek négy tagja a kerületi törvényszék ülnökei közül lettek kirendelve.

Maga az eljárás nagyrészt utánzása a franciának, azonban sok hiba kihagyásával. Így pl. megengedi a közvetlen védelkezési jogot, szemben azon francia eljárással, hogy a vádlott és a védő csak az elnök útján kérdezhetnek a tanuktól. Az 1861 november hó 10-i törvény 22. §-a jogot ad a védőnek pótkérdések indítványozására, amelyek nem mellőzhetők az esetben, amennyiben azok enyhítő körülményekre vonatkoznak. Marasztaláshoz legalább nyolc szavazat szükséges. Ha a bíróság úgy látja, hogy a vádlott térhére rótt cselekmény törvény szerint nem büntethető, vagy büntetés kizáró ok forog fenn, a vádlottat felmenti még akkor is, ha egyébként az esküdtszék bűnösnek nyilvánította volna. Ha pedig a bíróság egyhangúlag azt találja, hogy az esküdtszék a dolog lényegére nézve a vádlott hátrányára tévedett, az ügyet a legközelebbi esküdtszék elé utasíthatja (202., 212. §§-ok).⁹¹

A szavazás eredményét nem szabad kihirdetni. A bajor eljárás az esküdtszéki határozat ellen jogorvoslatot engedélyez,

⁹¹ Hasonló szabályokat észlelünk a badeni perrendtartás 292. és 293. §§-aiban.

még pedig semmisségi panaszt, vagy pedig ujrafelvételt, mint rendkívüli perorvoslatot.⁹²

Württembergben 1848 március 17-én vetik fel először az esküdtszékű eljárás behozatalának szükségességét. Ugyanez év december 9-én bemutatott javaslat rövidesen törvénnyé vált.

Esküdtképeséssel bír minden 30. életévét betöltött bármily csekély adót fizető állampolgár. Az ennek figyelembevételével elkészített alaprajstromból annyi esküdtet választanak a kerületi bizottságok, hogy minden 400 lakosra egy esküdt es-sék. Ezek a bizottságok kötelesek ügyelni arra, hogy a kerületnek lehetőleg azok az állampolgárai választassanak meg, akik műveltség, becsületesség, jellemsszilárdság és vagyoni függetlenség tekintetében a legnagyobb tekintélynek örvendenek. Ezek lajstromból a kerületi törvényszék elnöke egyötöd részt tetszés szerint törölhet, a megmaradtak képezik a szolgálati lajstromot. Maga az eljárás majdnem azonos a francia eljárással, kivéve némely szabályt, amely az angol esküdbíráskodásban találja gyökerét. A bizonyítási eljárás mérlegelése tekintetében a württembergi eljárás 164. §-a szóról-szóra átveszi a Code Napoleon 342. §-ának azon rendelkezését, hogy a kérdések eldöntésénél ne bizonyítékokat, hanem csupán berső meggyőződésüket kövessék az esküdtek.⁹³

Badenben már 1819—1822. években a törvényhozó testületekben követelték az esküdtszék behozatalát és a kormány határozott ellenzése folytán csupán 1830-ban újult meg ezen kíváncsi, amely azonban éppen e okból ismételtlen vereséget szenvedett. Többszöri napirendre kerülés után végül 1849 február 19-én törvényerőre emelkedett az esküdtszék behozatala, amely törvényt azonban már 1850 november 14-én a változott politikai viszonyoknak megfelelően módosították. A módosított törvény 1851 február 5-én lépett életbe és az esküdtszékek hatáskörét lényegesen megnyirbálta, a politikai és sajtóvétségeket hatáskörükből teljesen kivonta. Az 1854. évi május 19-i törvény egyes sajtóügyeket, továbbá mindennemű köz- és hivatali büntetést, sőt a hűtlenség, felségsértés és hazaárulás súlyosabb eseteit is az esküdtszék hatáskörébe visszautalta. Lényegtelen javítást eszközölt az 1856 március 14-i bűnvádi perrendtartás.

A badeni törvény szerint minden 30. életévét meghaladó, évi 20 forint egyenesadót fizető állampolgár esküdtképes, továbbá a polgármesterek, községi képviselők, a törvényhozó testületek tagjai, mindenféle tudor és nyilvános iskolákban vizsgálatot tett személyek. Az alaprajstromot a polgármesterek állítják össze. Ebből választják ki a képviselőtestületben minden 1000 lakosra egy esküdtet. A főtörvényszék elnöke jelöli ki, ezek közül a kerületi előljárók és bizottságok meghallgatása után a 100 tagból álló szolgálati lajstromot és abból hívják be sorsolás útján a 30 rendes és 8 póttagot.

A tárgyalás megtartásához azonban legalább 27 kifogás alá

Württem-
berg

Baden

⁹² Friedmann: Id. m. 20. és 76., 80., 83. old.

⁹³ Friedmann: Id. m. 20., 76., 86., 87., 90. old.

nem eső esküdt szükséges. A badeni pereljáráás az elnöki resu-
mét megtartotta, az elnök azonban köteles az inkriminált cse-
lekmény ismerveit és az alkalmazandó törvényes szabályokat
is megmagyarázni. Az 1864 március 18-án kelt perrendtartás
276. §-a is kötelességévé teszi az elnöknek a tárgyalás ered-
ményének összegezését és a törvényben foglalt kifejezések
jelentőségének magyarázatát.

A badeni törvény lényegében a francia szabályokat tar-
talmazza. Különlegessége ez eljárásnak, hogy közvádlnak nem
áll jogában a vádat elejteni. A marasztaló határozathoz 12 es-
küdt közül legalább nyolcnak kell hozzájárulnia, ellenkező
esetben vádlottat fel kell menteni. A büntetést kizáró, vagy eny-
hítő körülmények tekintetében intézett kérdés a vádlottra
nézve kedvezően eldöntöttnek tekinthető már az esetben is, ha
csak öt szavazat nyilatkozik mellette. Amennyiben az esküdtek
„nem bűnös“ határozatot hoznak, az elnök saját hatáskörében,
tehát bíró társaival való tanácskozás nélkül nyomban felmenti
a vádlottat a vád- és következményeinek terhe alól. Ha pedig
a bíróság úgy találja, hogy a vádlott terhére rótt cselekmény
a törvény szerint éppen nem büntethető, vagy pedig büntetést
kizáró ok forog fenn, még az esetben is felmenti vádlottat, ha
az esküdtek bűnösnek nyilvánították volna. Ha pedig egyhangú-
lag úgy találja a bíróság, hogy az esküdtek a dolog lényegére
nézve vádlott hátrányára tévedtek, az ügyet a legközelebbi es-
küdszék elé utasíthatja. Az esküdszéki határozat ellen újra-
felvételnek van helye.⁹⁴

Braun-
schweig

Braunschweig a francia uralom alatt a westfáliai király-
ság egyik része volt, ez okból az esküdszéki eljárás itt is ér-
vényben volt. A francia uralom megszűntével azonban ezt is
törölték. Minthogy a hangulat azonban a bevált esküdszék
mellett nyilatkozott meg, a tudomány és sajtó erélyesen köve-
telte annak visszaállítását. Ennek során a tudósok kimutatták,
hogy az esküdszék nem francia, hanem római, görög és ger-
mán eredetű, ami aztán azt eredményezte, hogy 1849-ben visz-
zaállították. 1855 február 9-én azonban Braunschweigben is,
mint valamennyi német államban, korlátozták a német szö-
vetséggyűlés sürgetésére hatáskörét és az alól a politikai és
sajtvétségeket kivonták. Az 1850 május 4-i törvény némi ja-
vításokat eszközölt.

Az esküdtképesek állapajstromából berendelik a legtöbb
adófizetők, tudorok, a felsőbb iskolát végzetek, nyugalmazott
katonatisztek, községi elöljárók, kerületi bizottságok, városok-
ban pedig a tanács és képviselőtestület tagjait. Ezekből nyilván-
os üllésen sorsolja ki a kerületi törvényszék elnöke a szolgál-
lattételre berendelt 40 esküdtet.

1858-ig teljesen mellőzve volt a resumé, ez év május 4-i
póttörvény azonban megengedi ezt, ha az elnök szükségesnek
és célszerűnek tartaná. Az esküdtek határozatának érvényéhez

⁹⁴ Friedmann: Id. m. 20., 21., 76., 80., 83., 85., 88. old.

12 egyhangú szavazat volt szükséges. Ha ez 24 óra alatt nem jött volna létre, az ügyet a legközelebbi esküdtszék tárgyalja.⁹⁵

Oldenburg 1850-ben honosítja meg az esküdtszéki intézményt. Oldenburg

Esküdtképességgel csak a legtöbb adót fizetők és a honoratiorok bírtak.

Maga az egész pereljárási nagyjában a francia eljárás átvétele azzal, hogy a vádlevél az angol eljáráshoz hasonló, amennyiben az inkriminált cselekmény magában foglalja mindazokat az egyéb tényálladékokat is, amelyeket ezen magasabb beszámítású cselekmény kritériumai magában foglalnak. Tehát amennyiben az esküdtek a magasabb beszámítás alá eső és a vádlevéllel egyező cselekmény alól a vádlottat fel is mentenék, kisebb beszámítású cselekmény tekintében vádlotthoz kérdést egyáltalán nem is intéztek. A határozatokat egyhangúlag hozzák.

Sajátságos rendelkezései még az oldenburgi eljárásnak, hogyha az elnök a tárgyalás eredményét valamely irányban hibásan adná elő, a fellek kérhetik a tárgyalás ismétlését, a tanúk és szakértők esetleges újbóli kihallgatását.⁹⁶

Kurhessenben 1848 október 31-én lép életbe az esküdtszék, az 1852 május 22-i és április 26-i törvények hatáskörét lényegesen megnyírbálják, kivonva az államelleni cselekményeket és sajtóvétségeket hatásköréből. 1853 május 3-án pedig kivonja a minősített lopás esetét is.

Kurhessen

Egyébként az eljárást teljesen azonos a francia eljárással.⁹⁷

Nassau az 1849 április 15-i törvénnyel hozza be az esküdtszéket. Hatáskörét 1853-ban megszorították és csak az azok a cselekmények tartoznak alája, amelyek indítványra hozható legmagasabb büntetése a törvény szerint minimális 5 év volt.

Nassau

A szász fejedelemségek a Weimarban 1850 május 20-án közzétett thüringiai büntetőtörvény alapján szervezték meg eljárásukat. Ugyanezt fogadták el 1850-ben a schwarzenbergi hercegségek is. Teljesen hasonlóan történt a meiningeni Szászországban és a Coburg-Gotha hercegségekben is.

Szász fejedelemségek

Anhalt-Nassau és Anhalt-Cöthen ugyancsak 1864 október hó 1-én elfogadták a thüringiai büntető perrendtartást és ezzel az esküdtszék intézményét. Waldeck hercegségekben 1850 július 14-én lépett életbe.

A szász fejedelemségekben esküdtképes minden 30. évet betöltött állampolgár, szellemi előképzettségére és vagyoni cenzusára tekintet nélkül.

Frankfurt am Main-ban 1856 szeptember 16-án kelt törvény francia és angol vegyes eljárási szabályokkal hívta életre az esküdtszék intézményét.

Frankfurt am Main

Hannover ugyancsak elfogadta az esküdtszék intézményét, amelynek hatáskörébe az 1855 december hó 25-én kelt törvény az összes közbűntettek, sajtó- és politikai vétségek tartoz-

Hannover

⁹⁵ Friedmann: Id. m. 21., 77., 85. és 90. old.

⁹⁶ Friedmann: Id. m. 21., 77., 85., 90. old.

⁹⁷ Friedmann: Id. m. 22. old.

tak, ez időtől kezdve kivonattak a sajtóvétségek. Az 1859-i törvény pedig csak a súlyosabb bűncselekményekre vonatkozólag hagyta érvényben az esküdszék hatáskörét.

Bréma

Bréma városában a francia uralom honosította meg az esküdszékeket 1809-ben. A franciák eltávozásával törölték, az 1848-i mozgalmak következtében rövid időre (1851) életbeléptették, majd pedig végleg az 1865. évi július hó 30-i törvény honosította meg.

A brémai esküdszéki eljárás szerint esküdképes minden 30. életévét betöltött állampolgár. A szolgálati lajstromot a szenátus tagjaiból, a választási kerületek elnökeiből és a községi előjárókból álló bizottság állította össze. A vádlott elítéléséhez 8 szavazatra volt szükség. Az esküdszék hatáskörébe tartozott minden olyan ügy, amelyben legalább egyévi fegyház, vagy két évet meghaladó börtönbüntetéssel büntethető cselekménnyel volt vádolva a vádlott.⁹⁸

Német
birodalom

A német birodalmi alkotmány 4. cikkének 13. száma a birodalmi törvényhozás tárgya gyanánt az anyagi büntetőjog mellett az eljárást is felemlítette. Az új javaslat kidolgozására kiküldött bizottságok figyelembe vették a különböző államokban gyűjtött tapasztalatokat és a különféle rendszerek helyébe olyan organizmust akartak életbe léptetni, amelyek érintetlenül hagyva a laikus elemeknek a közreműködését az igazságszolgáltatásban, elkerülik azokat a hátrányokat, amelyek ennek az elvnek megvalósítását esküdszék formájában nem mutatták ajánlatosnak.

Ugyanis, ha a bírósági szervezet kérdését a laikus elem hozzájárulását illetőleg szemügyre vesszük, a partikuláris német államokban a birodalmi eljárás szerkesztését megelőző időben 3 csoportot különböztethetünk meg. Az első csoportba tartoztak azok az államok, amelyekben az igazságszolgáltatás büntetőügyekben kizárólag jogilag képzett bírák kezébe volt letéve.⁹⁹

A második csoport azon államokból, vagy egyes területekből állott, amelyekben az esküdszék ugyan életbe volt léptetve, azonban hiányoztak a Schöffengerichte.¹⁰⁰

⁹⁸ Friedmann: Id. m. 25., 77. old.

⁹⁹ Mecklenburg-Strelitz, Mecklenburg-Schwerin, Szász-Altenburg, Schuamburg-Lippe és Lübeck.

¹⁰⁰ Ilyenek voltak a régi Poroszországot alkotó területrészek, tehát a porosz, brandenburgi, pomerániai, poseni, schleziai és szász westfáli provinciák, valamint a Hohenzollern tartományok, továbbá Bajorország, Braunschweig, Szász-Weimar, Szász-Meiningen, Szász-Coburg-Gotha, Anhalt, Schwarzburg-Sondershausen, Schwarzburg-Rudolfstadt, a két Res, Waldeck és Elzász-Lotharingia.

A harmadik csoportba tartoztak azon államok, vagy államrészek, amelyekben az esküdszékek és a Schöffengerichte egyaránt bíráskodtak.¹⁰¹

Az eljárás azonban még a Schöffengerichte tekintetében sem volt egységes ezeken az államokon belül, mert pld. amíg a Schöffenek közreműködése Poroszországban, Baden, Oldenburg és Bremen területén a legalsóbb fokú bíróságokra szorítkozott, addig Szászországban és Hamburgban csak közép-, míg Württembergben alsó- és középfokú bíráskodásban történt.

E sokféle rendszert akarta egységessé szervezni a birodalmi tanács, amelynek alapján a birodalmi bíróságokat jogképzett és laikusokból olyképpen kívánta összeállítani, hogy a két elem ugyanazon testületbe egyesítve teljesen identicus hatáskörrel ítélkezzen.

A szövetségi tanács 11 tagú bizottsága szavazat többséggel a Schöffengerichtet léptette életbe és egyidejűleg mellőzte az esküdszék alkalmazását. Többszöri új szövegezés után 1877 február 1-én olyképpen lépett életbe a törvény, amely szerint az esküdszékeket mégis megtartották a leg súlyosabb bűncselekmények tekintetében, míg a Schöffengerichte hatásköre az Amtsgerichte elé utasított ügyekben maradt fenn, míg a törvényszék (Landgerichte) elé utasított bűnügyekben ezen eljárást is mellőzték.

Az esküdszékek hatásköre negative volt meghatározva. Eszerint az esküdszék járt el mindazon bűncselekmények tekintetében, amelyek sem a törvényszékek büntető tanácsa, sem pedig a birodalmi törvényszék elé nem tartoztak. Minthogy pedig a politikai bűncselekmények leg súlyosabb esetei, a felségsértés és hűtlenség, — amennyiben az a birodalom és a császár ellen követtetett el, — a birodalmi törvényszék részére voltak fenntartva, így az esküdszékek hatásköre nagyon korlátozott volt. A politikai bűncselekmények közül csak azok tartoztak hatáskörébe, amelyeknek büntetési maximuma 5 évi fegyházát nem haladott

¹⁰¹ Idetartoznak elsősorban azok a porosz tartományok, amelyek 1866-ban kapcsolódtak az anyaországhoz, tehát Hannover, Hessen, Nassau és Schleswig-Holstein, továbbá Szászország, Württemberg, Baden, Oldenburg, Bremen és Hamburg.

meg, továbbá a birodalmi törvényköny 86, 100 és 106 §-aiban felsorolt enyhébb deliktumok.

Az esküdtszékek összeállítását a szervezeti törvény bizonyos időszakhoz kötötte, amelynek tartamát közelebbről meg nem határozta. Az esküdtek, mint a Landgericht laikus elemei szerepeltek.

Maga az esküdtszék három törvényszéki bíróból és 12, a bűnösségi kérdés eldöntésére hivatott esküdtből áll. A Schöffennek közlajstroma egyszersmind az esküdtszéki közlajstrom is. A törvények a Schöffendienst-beli minősítésére, az abból kizáró, vagy felmentő okokra vonatkozó intézkedései az esküdtszéki szolgálatra s alkalmazandók.

Minden községi előjáró évenként hivatalból állítja össze Schöffen közlajstromát, amelyből kihagyandók mindazok, akik erre a törvény rendelkezése szerint képtelenek, vagy meg nem hívhatók. (Welche dazu nicht berufen werden sollen.)

A Schöffengericht megalakítására az Amtsgerichte két évenként összeülő bizottsága közlajstromból kiválasztja azokat a személyeket is, akiket a következő évre fog esküdt gyanánt javaslatba hozni. E jegyzéket átküldi a Landgericht elnökének, aki ott öttagú tanács élén végleg dönt a kifogásolt személyek esküdtképessége felett és az esküdtszéki szolgálatra javaslatba hozott személyekből kiválasztja az évenkénti fő- és pótesküdteteket. A törvényszék nyilvános ülésén az ügyész jelenlétében ebből sorsolják ki a 30 főesküdt nevét. Az elnök által kisorsolt esküdtekből annyi vethető vissza a vád és védelem által, ahánnyal több, mint 12 az urnákban találatot. A visszautasítások fele a vádat, fele a védelmet illeti.

A szervezeti törvény 81. §-a szerint az esküdtek a bűnösségi kérdés eldöntésére hivatottak. A 293. §. értelmezése szerint az esküdtek nemcsak a bizonyítási eljárás eredménye felett döntenek, hanem a tettet a büntetőtörvény alá is subsumálják, megállapítván a törvény szerinti bűnösséget is. Tehát az esküdtek a bűnösség bírái, ezzel szemben a törvényszéket a büntetés kiszabása illeti.

Tehát a birodalmi törvény nem von elvi határt a tekintetben, hogy hol végződik az esküdtszék teendője és hol kezdődik a törvényszéké. Ez a bűnösségi és büntetési kérdés szoros kapcsolatából folyik. A német birodalmi bünvádi eljárás 262. §-a ugyanis az esküdtszékhez utalta nemcsak a büntető törvénykönyv egyes §-aiban határozottan kiemelt ama körülmények elbírálását, amelyek büntetést kizáró okot képezhetnek, amelyek a vádlott cselekményét enyhíthetik, vagy súlyosbíthatják, hanem az esküdtekre bízta még azokat az enyhítő körülményeket is, amelyeknél az anyagi jogi

törvény egész általánosságban enyhébb büntetés kiszabását rendeli. Ezáltal hatáskörüket közvetve a törvényszékek fenntartott területre, a büntetés kiszabására terjeszti ki. Ugyanekkor azonban közvetlenül a büntetést súlyosbító és azt kizáró egyes okok (pl. visszaesés, elévülés fennforgását) kifejezetten a törvényszékre bízta, holott például elévülés fölötti határozat csupán a bűnösségi kérdés eldöntése után lenne hozható, különös tekintettel arra, hogy a volt német törvények szerint az elévülési határidő az elkövetett cselekmények súlyával változott.¹⁰²

Minthogy pedig az enyhítő körülmények feletti határozás minden körülmények között az esküdtek hatáskörébe tartozik, így a büntetés kiszabásának jogát a törvénykönyv két részre osztja.

Maga az esküdtszéki tárgyalás menete nagyjában azonos ... eljárás a fentebb ismertetekkel. Az esküdtszéki tárgyalást elővizsgálatnak kell megelőzni (hasonlóképp a Landgerichteek elé tartozó ügyekben, míg teljesen ki van zárva a Schöffengerichteek elé tartozó ügyekben).

A védő kirendelése hivatalból történik, választott védő hiányában még a vádlott akarata ellenére is. Jogi képesítés a védő részére nem szükséges. A vádlott hátrányára szóló határozathoz legalább kétharmad többség szükséges.

Az enyhítő körülmények fennforgása iránt intézett kérdés nemleges eldöntésére 5 szavazat szükséges. Az ítélet ellen csak semmisségi panasz volt használható, mely érintetlenül hagyta a ténykérdés eldöntését és bár a büntetőtanácsok némely ítéletei az Oberlandesgericht hatáskörébe tartoztak, az esküdtszéki egyedüli revizionális fóruma a birodalmi törvényszék volt.

Az elnök jogi útmutatását (Rechtsbelehrung) a birodalmi eljárás 300. §-a a partikuláris német törvényhozások túlnyomó többségétől eltérőleg oly módon szabályozta, hogy ezen az elnökre ruházott hatáskör középhelyet foglal el a francia „résumé” és az angol „charge” között. Ennek értelmében az esküdtszéki elnök kötelessége mindazokat a jogi tételeket az esküdtszék tudomására hozni, amelyek a kérdéses eset eldöntésénél tekintetbe jöhetnek, tehát nemcsak az inkriminált cselekmény sajátos ismérveit, hanem azokat a szabályokat is, melyek a bizonyítékok jelentőségének elbírálására vonatkoznak,

¹⁰² Hasonló rendelkezést találunk a partikuláris országok közül a bajor (1848), thüringeni (1850), porosz (1851), frankfurti (1856), oldenburgi (1857), hannoveri (1859), badeni (1864), hessen-darmstadti (1865), württembergi (1868), szászországi (1868), bremeni (1870) bűnvádi eljárásokban.

tehát óvakodnia kell a bizonyítékok mérlegelésétől és saját nézetének nyilvánításától.

Az elnök jogi nézetéhez az esküdtek nincsenek kötve. A verdiktet először a vádlott távollétében hirdetik ki, mert ha a bíróság úgy találja, hogy az esküdtek feleletei a törvényes alakításoknak nem felelnek meg, vagy a dolog lényegére nézve homályosak, hiányosak, vagy ellentmondók, akkor az esküdteket a hiányok pótlása, a homályos kijelentések felderítése és az ellentmondások megszüntetése végett visszaküldik. Csak a bűnösnek nem talált vádlottnak hirdetik ki nyomban a felmentő ítéletet. A bűnösséget megállapító verdikt esetében az ítélet hozatallát az ügyész, a védelem és a vádlott előterjesztésének kell megelőznie.

Ez az eljárás kisebb módosításokkal 1924-ig volt érvényben Németországban.

Németországban ugyanis 1924-ben az esküdtbíró-ságok helyébe — kényszerrendelettel — Schöffebíró-ságot tettek, de a megmaradt régi kisebb Schöffebíró-ságoktól való megkülönböztetésül azt ezentúl Schwurgerichteknek nevezik, mely — az elnököt is beleértve — 3 szakbíróból és 6 hat esküdtből állott és együttes ülésben döntött az ügyekben.

Érdekes felemlíteni, hogy Németországban 1924-ben az akkori demokratikus kormány azért szüntette meg a régi értelemben vett esküdtbíráskodást, mert azt az akkor fennállott köztársasági jogrenddel szemben ellenséges irányzatúnak találta.

A német nemzetiszocialista felfogás szerint sem a rendes bírák, sem pedig a jogi képzettség nélküli laikus bírák nem voltak kötve sem a törvényhez, sem a rendeletekhez, hanem csak a joghoz, értve természetesen ez alatt a nemzeti szocialista világnézetnek megfelelő és azzal telített jogot. Álláspontjuk szerint az ítéletben a nép egészséges ösztöne a sokat emlegetett „gesundes Volksempfinden“-nek kellett érvényesülnie, mellyel azután a nemzetiszocialista jogalkotás számára is útbaigazításokat adhat.¹⁰³ Ezt meghaladólag a német nemzetiszocialista bíráskodás alaki és anyagi jogi felépítésével nem foglalkozunk.

A második világháború befejezése után a háborús és népellenes bűnösök felelősségrevonása a nürnbergi

¹⁰³ Vinczenti Gusztáv: „A jogász és a laikus elem a bíráskodásban.” 10–11. old.

nemzetközi és a helyi nácitlanító bíróságok előtt történnek.

Ausztriában az 1849 évi március 4-i császári nyílt parancs 103. §-a kimondta, hogy a büntettek, valamint sajtó- és politikai vétségek felett az esküdtszékek ítélenek. Ennek alapján jelent meg 1850 január 17-én a második császári nyílt parancs, amely az esküdtszéki pereljárást megállapította. Az 1853-iki büntetőperrendtartás ismét hivatalnok bírákra bízta az ítélelhozatalt. Ezt követően 1861-től 1873 május 23-ig, amikor is az esküdtszéki törvény életbelépett — a közvélemény nyomása folytán a kérdés rendezése állandóan szönyegen forgott. Ez alatt az idő alatt több mint tíz bűnvádi perrendtartási javaslat készült, amelynek mindegyikében el volt fogadva az esküdtszék intézménye.

Esküdtképes az osztrák törvény szerint minden 30. életévét betöltött, írni, olvasni tudó, egy év óta helybenlakó, 10, illetve nagyobb városokban 20 forint évi egyenesadót fizető ausztriai állampolgár, valamint enélkül is ügyvédek, közjegyzők, tanárok, tanítók és mindazok, akik „doktori” címet nyertek az egyetemen.

A lajstromok összeállítása aképpen történt, hogy a községek előljárói és a képviselőtestület két tagja minden év szeptember elején összeírták az esküdtképes, mentességgel nem bíró egyéneket. A felszólamlások felett az összeíróbizottság határozott. Ebből a lajstromból a járási főnök járási lajstromot állított össze, különösen megjelölve azokat az egyéneket, akik jellemük, becsületességük és közismert jogérzéküknek fogva a legalkalmasabbnak tartott az esküdtti szolgálatra. Az így elkészített lajstromot áttette a törvényszék elnökéhez, aki három bíróból és három bizalmiból álló bizottságban véglegesen döntött a felszólamlások felett és összeállította a képviselő lajstromot és pótlajstromot. 14 nappal az esküdtszéki tárgyalás előtt az első folyamodású bíróságnál két bíró és az államügyész jelenlétében nyilvános ülésen sorsolta ki az elnök a 36 esküdttel és 9 pótagot. Az esküdtszék hatáskörébe tartozott egyébként Ausztriában a sajtótermékek által elkövetett büntettek, vétségek, felségárulás, közbéke megzavarása, lázadás, zendülés, hivatalos hatalommal való visszaélés stb. cselekmények. Ki voltak véve az esküdtszék hatásköre alól a felségértés, a császári ház tagjai irányában elkövetett sértések, kémkedés, sajtóbüntettek és a sajtóügyek kivételével valamennyi vétség is.

Az angol, porosz és némely svájci törvénynek azon rendelkezéseit, hogy ha a vádlott a vádbeli cselekményt beismeri, a bíróság az ügyet esküdtszék nélkül is eldöntheti, az osztrák perrendtartás nem vette át. A visszavetési jog gyakorlása és

Ausztr.

az esküdtszék mikénti alakítása a többi német államokhoz hasonló módon volt szervezve.

A tárgyaláshoz 36 rendes és 9 póttagot hívtak meg. Ha harmincnál kevesebb tag jelent meg, számuk — sorsolás útján — a póttagok közül lett kiegészítve.

Az esküdtszék alakítása csak úgy kezdhető meg, ha a kifogásoltak mellőzése után 24 kifogásmentes esküdt maradt vissza. A megmaradt esküdtek közül a felek egymást felváltva egyet-egyet mindaddig visszavethetnek, míg 12 esküdt nevét ilyen módon kihúzzák, vagy pedig az urnában csupán 12 név marad. Ha az esküdtek száma páratlan, a vádlott eggyel többet vethet vissza.

Az esküdtszéki eljárás a vádrendszerre volt fektetve, tehát a bíróság hivatalból nem járhatott el.

A vádlevél szerkezete a francia és angol minták vegyítése és ismérveit a törvény részletesen felsorolta. A vádirat ellen joga volt a vádlottnak kifogással élni, melynek alapján a főtörvényszék elé került az ügy, amely a vádalahelyezést elrendelte vagy az eljárást megszüntette. A vádhatározat azonban az ügy érdekében nem prejudikálhatott.

Az 1850-es eljárás lényegében annyiban különbözött a most ismertetett eljárástól, hogy ott még a bíró hivatalból is eljárhatott és határozataiban az államügyész indítványa nem kötötte.

Maga az eljárás menete és a határozathozatal általánosságban a francia tárgyalási szabályokat követte a vonatkozó partikuláris német törvények némely módosításával.¹⁰⁴

A bíróság az esküdtek mellőzésével felmentő ítéletet hozhatott, ha nem volt törvényes indítvány, ha vádló a vádat el ejtette, vagy a cselekmény időközben megszűnt büntethetőnek lenni (kegyelem, vagy elévülés folytán).

A tárgyalás befejezése előtt az elnök összegezi a tárgyalás eredményét, felsorolja a vádlott mellett és ellene szóló érveket, anélkül, hogy saját véleményét nyilvánítaná, megmagyarázza az esküdteknek az inkriminált bűncselekmény büntetőjogi ismérveit és figyelmezteti őket a tanácskozás és szavazás körüli kötelelességeikre. A bűnösség megállapításához legalább 8 szavazat szükséges, ugyanennyi a súlyosbító körülmények megállapításához. Egyéb kérdésben szótöbbséggel döntenek. Szavazategyenlőség esetén a vádlottra nézve kedvezőtlen álláspont volt a határozat. Ha az esküdtek „nem bűnös“ határozatot hoztak, a bíróság a felmentő ítéletet azonnal kimondta és rögtön kézbesítette is. Ha a bíróság egyhangúlag arról győződött meg, hogy az esküdtek a dolog lényegére nézve tévedésben voltak — még az esetben is, ha a vádlottat bűnösnek mondták ki —, jogában állott az ügyet a legközelebbi esküdtszék elé utasítani. Ha pedig úgy találta, hogy azon cselekményre, melyet a vádlott az esküdtek szerint elkövetett, a törvény büntetést éppen nem szab, vagyis bűncselekménynek nem

¹⁰⁴ Így pl. az esküdtek által leteendő eskü majdnem szóról-szóra azonos a francia Code 312. §-ában előírt szöveggel

kévalifikálható, az esküdtek határozata ellenére a vádlottat felmenthette. Az esküdtek határozata után egyébként a felek újbóli meghallgatása után szabta ki bíróság a büntetést.

Míg az 1850-i eljárás szerint az elnök felvilágosítás végett csak egyedül mehetett be az esküdtekhez, addig ezen eljárás szerint a jegyző, államügyész és a védő jelenlétében történik az összegezés. Az esküdtszék ítélete ellen a bűnösségi kérdésben semmiségi panasznak, míg a büntetés kiszabása tekintetében fellebbezésnek volt helye. Az 1850-i eljárás szerint a felmentő ítélet ellen az államügyész vádlott terhére nem élhetett fellebbezéssel, míg az 1873-i törvény szerint — igen. Ujrafelvételnek a magyar bűnvádi perrendtartás rendelkezéseihez hasonlóan van helye.

Az 1920-as perjogi szabályozás az esküdtszék hatáskörét lényegesen megnyirbálta. A második világháború kitöréséig teljesen Németországhoz hasonló esküdt, illetve Schöffénbírászkodás volt hatályban Ausztriában.

A fasizmus és nemzeti szocializmus elleni háború, valamint a nép bűnöseinek felelősségre vonásának miokéntje e munka más részében nyer ismertetést.

Oroszországban már a Pravda Jaroslavban (1020) említés van téve tizenkettős bíróságról. Ewers¹⁰⁵ azt mondja ezen bíróságról, hogy a 12 férfi csak ténykérdésekben határozott ugyan, de ezzel a jog kérdését is eldöntötte, mert akkor a jog még nem volt speciális tudomány, hanem a nép erkölceiben jelentkezett és mindenki előtt ismereteseek voltak szabályai. A tizenkettős bíróság tagjait a községbeliek közül választották.

Oroszország felhagyott később ezen intézménnyel és évszázadokon keresztül kinevezett bírák gyakorolták a mindenható cár javára és nevében az igazságszolgáltatást. 1864 november 30-án azonban egy újabb büntetőperrendtartás az esküdtszéki intézményt léptette életbe, amely alól csupán az állam és vallás elleni, valamint a közhivatali büntettek és vétségek vétettek ki. ... eljárása

Ezen törvény 81. §-a szerint esküdtképes minden 25—70 éves orosz alattvaló azon helységben, ahol két év óta állandóan lakik, ha címzetes békebíró, állami hivatalnok — kivéve a bírakat, államügyészeket, kormányzókat és rendőri hivatalnokokat —, ha municipális, vagy községi hivatalnok, megszábott értékű ingatlanok tulajdonosa, vagy bizonyos jövedelmet tud kimutatni. A kerületek rendi gyűlése által évenként kikül-

Oroszország

Esküdtszék

¹⁰⁵ Das älteste Recht der Russen, Dorpat, 1826. 301. old.

dött bizottságok állítják össze az alap- és szolgálati lajstromot. Az esküdtszék alól kivett cselekmények a perrendtartás 1000. §-a értelmében a vallás és szertartás elleni bűntettek, a papok bűntettei, az állam elleni bűntettek, a hivatali bűntettek, a kormány tulajdona és jövedelmei, a közjólét és rend elleni bűntettek. Az első kettő a papi bíróság, a többiek pedig bizonyos arisztokratikus alapon szervezett, de a laikus bíraskodáshoz hasonló, fele részben bírákból, fele részben katonatisztekből álló vegyes bírósághoz utasított.

A közzéadható és visszavethető 6 esküdt iránt először nyilatkozott, viszont a vádlott annyit vethetett vissza, hogy 18 maradt meg. Ezekből sorsolás útján jelölték ki a 12 esküdtet.

Az orosz eljárási szabályok szerint az elnök végzőszóval él ugyan, de ez csak a törvények és a bizonyítási szabályok magyarázatára szorítkozhat s mint ilyen is, világosan az elnök egyéni véleményeképpen fejeződött ki.

Maga az eljárás röviden akként zajlott le az 1864-es törvény szerint, hogy a tárgyalás elején megkérdezték a vádlottat, hogy bűnösnek érzi-e magát, vagy sem, ha igen, további felvilágosítást kérhetek, tagadás esetén azonban további kérdést hozza intézni nem lehetett. Vádlottnak azonban joga volt bármikor nyilatkozni. Ha vádlott beismer, minden bizonyítási eljárást mellőztek. Ha azonban az elnök, az esküdtek vagy a felek bármelyike kérte, a beismerés esetén is le kellett folytatni a bizonyítási eljárást. A beismerésnek azonban soha nem lehet olyan hatálya, hogy ennek folytán az esküdtek mellőztessenek. Miként Angliában, a felek az általuk hivatkozott tanukat maguk halgatták ki. A tárgyalás szóbeli és nyilvános volt s zárt tárgyalást csak istenkáromlás, a családi kötelezések és a női szemérem elleni bűntettek esetében rendelték el. A nyomozati jegyzőkönyvek felolvasása csak az esetben megengedett, ha valamelyik tanu ellentétesen vall, vagy pedig igazoltan meg nem jelent.

A törvény 754. §-a szerint mindössze 3 kérdést kellett az esküdtekhez intézni:

1. a cselekmény elkövetett-e?
2. a vádlott követte-e el?
3. a cselekmény betudható-e neki?

Marasztaláshoz a törvény 813. §-a egyhangúságot kívánt ugyan, amennyiben azonban az esküdtek huzamosabb tanácskozás után egyetértésre nem jutottak, elégséges volt szó többség.¹⁰⁶

Az orosz népi bíraskodás történetében gyökeres változást idéz elő az 1917. évi októberi forradalom.

A cári Oroszország helyén létesült Szovjetunió már 1917 november 24-i dekrétumával megszüntette az egész cári bírósági szervezetet, kivéve a békebírakat, akiknek működését azonban egyelőre szintén felfüg-

¹⁰⁶ Friedmann: Id. m. 81., 88—92. oldal.

gesztette, mert helyi bírakkal és esküdtekkel akarta őket pótolni. Az 1818 február 17-iki dekrétum azután megállapította a bírósági szervezet alapelveit és felállította népbíróságokat. Az Orosz Szovjet Köztársaságban részletesen szabályozták a népbíróságokat az 1918 november 30-iki és az ennek helyébe lépő 1920 október 21-én kelt dekrétumok, majd az 1922 november 11-i „Szabályzat“.

Eddig terjed az az első periódus, amelyben a Szovjetunió lerombolta a régi cári bírósági szervezetet és az új szervezet alapjait lerakta. Ezen időpont az 1923 évi alkotmány életbeléptetéséig terjedt.

A második periódus 1936-ig tartott, amely idő alatt Szovjetun az egész Szovjetunióra érvényes bírósági szervezet alapelveit rakták le, amelynek során az egyes szovjet köztársaságok életbeléptették saját bírói szervezeti törvényeiket.

Az 1923. évi Alkotmány 1. cikkének p) pontja csak a bírói szervezet „alapelveit“ utalta a szövetség hatáskörébe, amelyeket azután az 1924 október 29-iki szövetségi törvény kodifikált. A Szovjetorosz Köztársaságban azután ezt az 1926 november 19-i törvény szabályozta, amelyet követett a többi szovjet köztársaság törvénye is.

A harmadik periódus, amely már napjainkig terjed, a bírói szervezetnek egyöntetű, az egész Szovjetunióra nézve egységes kiépítésének jegyében zajlik le.

Ugyanis az 1936. évi Alkotmány nemcsak a bírói szervezet alapelveinek, hanem magának a bírói szervezetnek megállapítását is az Alkotmány 14. cikk n) pontja értelmében a szövetség hatáskörébe utalta, amely IX. fejezetének 102—117. cikkelyeiben részletesen szabályozta is a bíróság és az ügyészség jogállását.

A 102. cikkely értelmében az igazságszolgáltatást a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Legfelsőbb Bírósága, a Szövetségi Köztársaságok Legfelsőbb Bíróságai, a vidéki és területi bíróságok az Autonóm Köztársaságok és az Autonóm Területek Bíróságai, a körleti bíróságok SzSzkSz-nek a SzSzkSz Legfelsőbb

Szovjetje határozata alapján létesített különbíróóságok és népbíróóságok gyakorolják.

A 103. cikkely értelmében a pereket az összes bíróságok nem hivatásos, hanem népbírák részvételével tárgyalják a törvény által külön megállapított esetek kivételével. Az összes bíróságok tagjait általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján választják.

Ezen rendelkezéseknek megfelelően a bírósági szervezetre vonatkozó jogszabályokat az egész Unióra nézve egyöntetűen kodifikálta az 1938. évi augusztus 16-i szövetségi törvény, amelyet az 1947 évi február hó 25-én az Alkotmányra vonatkozólag történt változtatások és kiegészítések nem érintettek.

A Szovjetunióban megkülönböztethetünk rendes bíróságokat, különbíróóságokat, öntevékenységi bíróságokat, állami arbitrázs szerveket és választott bíróságokat. Röviden mindegyikkel foglalkozom, mert a Szovjetunió alkotmányának fent ismertetett részei szerint ezek voltaképpen mindegyike népbíróóság.

Rendes bíróságok: a népbíróóságok, a járásbíróóságok, a tartományi és területi bíróságok, az egyes szovjet köztársaságok legfelsőbb bíróságai és az Unió legfelsőbb bírósága.

Különbíróóságok: a katonai törvényszékek, a vasúti fuvarozási bíróságok és a vízi fuvarozási bíróságok.

A nyilvános öntevékenység bíróságok az egyes üzemekben szervezett elvtársi bíróságok, a falusi községi bíróságok és lakásbíróóságok.

Állami arbitrázs szervek: a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa mellett, az egyes Szovjet Köztársaságok Népbiztosi Tanácsa mellett, az Autonóm Köztársaságok Népbiztosi Tanácsai mellett, a tartományok és autonóm területek végrehajtó bizottságai mellett működő arbitrázs szervek, végül a reszort arbitrázs szervek.

A rendes bíróságoknál a bíraskodást a bírák és a népi ülnökök (esküdtek) együttesen gyakorolják, tehát úgy a tény-, mint a jogkérdésben, valamint az ítélet kiszabása tekintetében közösen és együttesen tanácskoznak és közösen határoznak.

A tartományi bíróságoknál külön polgári és külön büntető tanácsok vannak.

Az ügyek elbírálása mind az alap-, mind pedig a revíziós (cassatorius) fokon, valamennyi bíróságnál hármas tanácsokban történik, amely elsőfokú elbírálás esetén 1 bíró és két népi ülnökből, másodfokú elbírálás esetén 3 bíróból áll. (Szervezeti Törvény 14. §.)

A népbíróság ítélete ellen fellebbezésnek nincs helye, csupán felülvizsgálattal lehet ítélete ellen élni a tartományi bírósághoz. Ez utóbbi, mint semmitőszék ítélt, részben azonban elsőfokon is, ezenkívül az igazságügyi igazgatási teendőket is ellátja. Ha mint semmitőszék jár el, egy bíró ítélik, ha mint első fórum, ugyancsak egy bíró és két népi ülnök. Az összes bírakat és népi ülnököket (esküdteket) választják. (10. §.) Bírakká és ülnökké megválaszthatók mindazon szovjet polgárok, akik választói joggal bírnak. A népbírák (járásbírák) és népi ülnökök megválasztásának módját a törvény 22—25. §-ai szabályozzák. A választás — mint fentebb említettük — általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazati jog alapján 3 évre történik. A választási körzetek területe megfelel az illető népbíróság (járásbíróság) illetékességi területének. Jelölteket állíthatnak a társadalmi szervezetek és a dolgozók szervezetei, utóbbiak pedig a kommunista pártszervezet, szakszervezetek, szövetkezetek, ifjúsági szervezetek, kulturális egyesületek, valamint a munkások és tisztviselők gyűlései vállalatonként, katonák gyűlései kötelékenként, parasztok közgyűlései kolchozonként, a sovchoz alkalmazottak közgyűlései sovchozonként.

A jelölteknek nyilvántartásbavétele és közzétételének szabályait, a választás idejét, rendjét a Szövetséges Köztársaságok Legfelsőbb Tanácsai által jóváhagyandó rendeletek szabályozzák.

A többi bírót a bíróságnak megfelelő közigazgatási tagozat tanácsai választják, tehát a SzSzKSz Legfelsőbb Bíróságát és különbíróságait a SzSzKSz Legfelsőbb Szovjetje választja; a Szövetségi Köztársaságok Legfelsőbb Bíróságait ennek Legfelsőbb Szovjetje; az Autonóm Köztársaságok Legfelsőbb Bíróságait az Autonóm Köztársaságok Legfelsőbb Szovjetjei; a vidéki és területi bíróságokat az autonóm területi bíróságok; a körleti bíróságokat pedig a dolgozók kiküldöttjeinek

vidéki területi- vagy körleti szovjetjei, illetve az autonóm területek dolgozói kiküldöttjeinek szovjetjei választják. A most felsoroltaknál a választás 5 évi időre szól.

A bírák függetlenek, csak a törvénynek vannak alávetve, de a választók által bármikor visszahívhatók s az illető szovjet köztársaság legfelsőbb tanácsa elnökének engedélyével meg is büntethetők.

A népi ülnököket az említett jegyzék szerint sorrendben hívják be, évente maximálisan 10 napra. Kivételes esetben ez további 10 napra meghosszabbítható.

A Szervezeti Törvény 12. §-a értelmében a bírósági teendők végzésének ideje alatt a népi ülnökök teljesen ugyanazon jogokat gyakorolják, mint a bírók, különösen biztosítja ezt a törvény 19. §-a, amely előírja, hogy a bíró időleges távolléte (betegség, vagy szabadság esetén) a bírói funkció elvégzését a dolgozók kiküldötteinek járási tanácsa a népi ülnökök valamelyikére bízhatja.

A munkások és tisztviselők köréből választott ülnökök bírósági funkcióik végzése alatt is rendes munkabérüket kapják, míg a más foglalkozási ágakból származó népi ülnökök kapcsolatos kiadásainak megtérítéséről külön törvények intézkednek.

A népi ülnökök a választók által kezdeményezett és a választással analóg módon lefolytatandó visszahívás, vagy bírói ítélet alapján mozdíthatók el.

A nyilvános öntevékenységi bíróságok csak kisebb jelentőségű ügyekben és csak a felek beleegyezésével járhatnak el, az állami arbitrázs szervek az állami hatóságok, állami vállalatok és szövetkezeti szervezetek közötti perekben ítélik meg. Részletesen vonatkozik ezekre az 1931 május 3-iki szövetségi törvény és az Orosz Szovjet Köztársaságban az 1935 április 26-iki törvény.

A választott bírósági eljárást az Orosz Szovjet Köztársaságban az 1924 október 16-iki, Ukrajnában az 1922 február 25-iki törvény szabályozza.

A Szovjetunióban a védőknek külön kollegiuma van, amelynek tagjait eleinte a politikai testületek választották ki, ma pedig már a kollégium elnöksége vesz

fel új tagokat. Tagjai csak a politikai választójoggal bírók lehetnek, viszont a jogi képzettség hiánya nem akadály.

A bírói kinevezésnél sem szükséges a jogi képesítés igazolása, elegendő bizonyos gyakorlati tevékenység igazolása bíróságnál, szakszervezetnél, vagy a kommunista pártnál.¹⁰⁷

A rendelkezésre álló adatok alapján a laikus bíráskodás nyomaival *Európa többi országában a következőkben találkozunk.*

Svédországban a legrégibb idő óta ismerik a laikus **Svédország** bíráskodást. Az „Edda“ és az ősrégék azt beszélik, hogy 100 évvel Krisztus születése előtt, amidőn Odin megalapította az államot, az igazságszolgáltatást a nép közvetlen részvételével szervezte meg, így Svédország legrégibb törvénykönyve a „Landslagh“ is esküdtbírákról tesz említést. Az esküdtszékek mindvégig érvényben maradtak.¹⁰⁸

Norvégiában a régi törvénymaradványokban Kr. u. **Norvégia** 940-ből Athelstone Haakon fejedelem uralkodása idejéből már írott bizonyítékok vannak az esküdtbíráshoz hasonló intézmény létezéséről. Még hitelesebbek az adatok Lagaboetir Magnus fejedelem által 1274-ben kihirdetett „Gulathing“ törvényben. A Calmari Uniótól, vagyis 1397-től fogva azonban a kormány által kirendelt hivatásos bírák mindinkább meggyengítették az esküdtszékek tekintélyét. A XVII. század utolsó negyedében már csak névleg létezett ez az intézmény és a XVIII., XIX. században teljesen eltűnt.¹⁰⁹

Lengyelországban a törzsi szerkezeti időben az **Lengyelország** ítélkezés joga az egész népet, illetve a törzseket (lech) és az egyes ágakat (vladykok) illette, a starosta, vladyka, zsupán, lech és kmet elnöklete alatt. Később csupán a nép előkelőinek tanácsa (kmetek) ítélkezett és csak a főbenjáró ügyekben ítélkezett a népgyűlés (snem).

¹⁰⁷ Makarov: Das Privat- und Wirtschaftsrecht der Sowjetunion. 1941. 786. és köv. old., továbbá Szász István: „A Szovjetunió magánjogának alapelvei. Kolozsvár, 1945. 134—138. old.

¹⁰⁸ Friedmann: Id. m. 17. l.

¹⁰⁹ Friedmann: Id. m. 17. old.

Miként egész Európában, az ítélkezés joga a nép egyeteméről később átszállott a királyra, aki azt vagy személyesen, vagy megbízottjai útján gyakorolta. Lengyelország csak időnként volt független állam, így bíráskodásának története összeesik a lengyel népet éppen leigázó orosz, vagy porosz nép bíráskodásával.

Függetlenségének elnyerése után az 1921-iki alkotmány 83. §-a léptette életbe az esküdtszékét, amely a háború kitöréséig érvényben is volt.

Német befolyás alatt 1932-ben módosították a lengyel bűnvádi eljárást, amelynek értelmében esküdt-bíróság hatáskörébe utalja a legsúlyosabb büntettekben felül mindazokat a bűncselekményeket, amelyeket a törvény politikai cselekménynek tekint. A lengyel esküdtbíróság kizárólag laikus tagokból állott.

Dánia

Dániában Kr. u. 750-től Lordbrock Regner király uralkodása idejéből származik az első írott adat, amely az esküdtszékhez hasonló intézmény fennállásáról tanúskodik. Az 1683-ban kihirdetett „Kong Christian den Femtes Danske Low“ című dán törvénykönyvben már csak kevés nyoma van ezen eljárásnak. Az újabb törvényhozás teljesen elejtette.

Island

Island is laikus bíróságokkal, illetve vegyesbíróságokkal bírt a köztársaság idejében. Kr. u. 874-től vannak írott nyomok erre vonatkozólag. A XV. század után Islandban is teljesen eltűnt.

Svájc

*Svájc*ról a legrégebbi időkől nem állnak adatok rendelkezésre, nem vitás azonban, hogy már évszázadok előtt az egyes kantonokban lakó különböző nemzetiségekhez képest, a vele rokon nemzet önálló államában történő jogfejlődés irányának megfelelően nyilvánultak meg a kívánalmak a laikus elemnek a bíráskodásba való bevonására és pedig a nemzetiségekhez képest vagy az esküdtszék, vagy a Schöffénbíróság felállítására vonatkozólag.

A városok természetesen a várostanács útján laikus bíráskodást folytattak.¹¹⁰

¹¹⁰ A történelem számára egy jelentős adat mutatkozik a helvét városok ítélkezéséből: Szervet Mihály pere. Genf városi tanácsa Kálvin János fellépése folytán — miután a Szenthároimság tanát megtagadta és ezt visszavonni nem volt hajlandó — halálra ítélte és máglyán égette meg.

A közélet élénksége, az iskolanevelés előrehaladottsága és az alkotmányos élet általánosságban az esküdt-székek behozatalára azután igen kedvező légkört hoztak létre.

Uri, Schwytz, Unterwalden, Zug, Schaffhausen, Appenzell és Wallis német kantonok kivételével valamennyi többi kantonban, különösen a szövetségi bíróság előtt folyamatban lévő ügyekben esküdtszéki eljárást követnek. Az egyes kantonok azonban különböző időben és különböző körülmények között fogadták el az esküdtszéki intézményt.

Genfben már 1794 óta alkalmazták az esküdtszéki eljárást. A francia uralom megszűntével ugyan eltávolították az esküdtszékek is, de a nép által választott bírák és törvényszékek gyakorolták úgy polgári, mint büntetőügyekben az ítélkezést. A közvélemény minden kínálkozó alkalmat megragadott az esküdtszékek visszaállítására, a többség azonban mégis a választott és ugyancsak laikus jellegű bíráskodáshoz ragaszkodott. Így azután az 1838-i genfi perrendtartás tárgyalásakor elvetették az esküdtszék visszaállítása iránti javaslatot. Alapelv az volt, hogy a nép által választott népbírák sokkal függetlenebbek a mindenkorli kormánytól, mint a nép közül kisorsolt egyének. Genf város törvényhozó tanácsában állandóan napirenden levő tárgyalások eredményeként az 1844. január 12-én kelt törvény ismét életbeléptette az esküdtszéket. Az 1848. március 2-i törvény vétségekre is kiterjesztette azon módosítással, hogy ily ügyekben csak 6 tagból áll az esküdtszék. Ugyanezen törvény az esküdtszék mellett résztvevő háromtagú bíróságot is eltörölte s miként Angliában, csupán egy bíróra bízta a jury vezetését.

Waadtlandban már 1819-ben foglalkoztak az esküdtszékek kérdésével, amikor is az államtanács pályadíjat tűzött ki a kérdés irodalmi megvitatására. Minthogy azonban az első díjat oly munkának ítéltek oda, amely az esküdtszékek behozatala ellen nyilatkozott, ez oly hatással volt a közvéleményre, hogy a kérdés néhány évre letűnt a közélet szőnyegéről. 1806-ban kerül ismét napirendre, amikor azonban az államtanács többsége ismétellen ellene szavazott. Hasonló eredménnyel tárgyalattat a kérdés 1836-ban, majd 1842-ben, míg végre 1846. január 1-ével Waadtland életbeléptette az esküdtszéket és pedig a büntettekre nézve 12, a vétségekre nézve 9 taggal.

Zürich az 1842. október 21-i törvénnyel fogadta el az esküdtszéki intézményt, 1863-ban — a szerzett tapasztalatok alapján — több tekintetben módosították.

Bern 1850-ben léptette életbe. Az 1859-i június 29-én kihirdetett perrendtartásba felvett némi módosítással az utolsó időkgig érvényben volt.

Thurgau
Freiburg
Aargau
Neuenburg

Solothurn
Tessin

Thurgau az 1851 október 17-én kelt törvénnyel, Freiburg ugyanezen időben, Aargau kanton az 1858 március 3-iki, Neuenburg kanton az 1861 október 8-án kelt törvényben fogadták el az esküdtszékek behozatalát, a büntettek nézve 12 tagú, vétségekre nézve pedig 6 tagú esküdtszékekkel.

Solothurn kanton 1863 március 5-én léptette életbe az esküdtszékre vonatkozó törvényt, míg Tessin 1856 június 6-án.

Esküdtszékek ítélnék továbbá egész Svájcban a szövetségi alkotmány és némely szövetségi tanács elé tartozó egyéb bűnügyekben. Így a szövetségi hivatalnokok ellen a szövetségi hatóságok által folyamatba tett bűnvádi ügyekben a szövetség elleni gyűlölség, lázadás és hatóság elleni erőszak eseteiben a nemzetközi jogszabályok ellen elkövetett büntettek és vétségek felett és minden olyan politikai jellegű büntett, vagy vétség esetében, melyek a szövetséges fegyveres beavatkozást tették szükségessé.

Említésre méltó, hogy az 1851-iki augusztus 27-i törvény a szövetséges hadseregben is esküdtszéki intézményre fektette a bűnvádi eljárást.

Svájc összes kantonjaiban minden választópolgár egyúttal esküdtképességgel is bír. Az esküdtek némely kantonban egy, máshol négy, esetleg öt évre választatnak. A választás néhány helyen (pl. Aargauban) titkos szavazással történt. Legtöbbször a 25 éves kor és néhány kantonban (pl. Neuenburg) még az írni-, olvasnitudás szükséges a választóképességen felül arra, hogy valaki esküdt lehessen. A szolgálati lajstrom összeállítására minden kantonban sorsolás útján történik.

Az angol eljárás azon szabályát, mely szerint ha vádlott beismerésben van, akkor az esküdtek előtti bizonyítási eljárás és tárgyalás mellőztetik, a svájci kantonok legnagyobb része (Zürich, Thurgau, Aargau, Neuenburg, Solothurn) átvették. Wadtland kanton azon megszorítással, hogy halállal büntetendő ügyekben az esküdtszék előtti tárgyalás, beismerés eseteiben is megtartandó. Ugyanezen kantonban a vádlott 12 esküdtet és egy bírót, a közvádoló pedig csak 12 esküdtet minden indokolás nélkül visszavethet. Svájc többi kantonjában többé-kevésbé hasonlóan van ez a kérdés rendezve.

Waadtland, Bern, Tessin és Neuenburg kantonok, úgyszintén a svájci szövetségi bíróság teljesen, mellőzik az elnöki resumét, míg Freiburg kanton az elnöki jogok és resumé tekintetében teljesen a francia törvény rendelkezéseit fogadta el.

Zürichben az elnöki végszó éppúgy, mint Angliában, csupán törvényt magyarázat. Thurgauban a kérdéseknek a törvényszék által való megállapítása után az elnök resumét tart.

A svájci szövetségi bírósághoz utasított ügyekben rendszerint a közvádoló és csak kivételesen az elnök hallgatja ki a vádlottat. A tanúk kihallgatása a felek által, miképpen Angliá-

ban, keresztkérdések útján történik. Az elnöki resumé mellőzve van.

Teljesen hasonlóan rendelkeznek az aargai, neuenburgi, tesseni és zürichi pereljáráások.

Waadtland, Zürich és Aargau kantonokban 8 szavazat elégséges a marasztaláshoz, míg Bern, Neuenburg, Freiburg és Tessin kantonokban 7, a svájci szövetségi eljárás szerint, továbbá Thurgau és Solothurn kantonokban 10 szavazat szükséges. Neuenburgban a szavazás eredményét nem közlik, csak ha egyszerű szótöbbséggel mondatott ki a határozat. Ugyanitt, ha az esküdtek határozata szótöbbséggel hozatott és ha a bíróság tagjai egyhangúlag arra a meggyőződésre jutnak, miszerint az esküdtek a vádlott hátrányára tévedtek a dolog lényegére nézve, joga van az esküdtek határozatát felfüggeszteni és az ügy újbóli tárgyalását más esküdtszék elé vinni.

A svájci szövetséges pereljáráásban az esküdtek határozatát a bíróságnak semmi körülmények között sincs joga hatályon kívül helyezni.

Az 1890. és 1904. évi genfi törvények kimondják, hogy az esküdtek tanácskozását az elnök vezeti és Genf kantonban 1904 óta a szakkbírák és esküdtek együttesen szabják ki az ítéletet és így oly jellegű esküdtszék létesült, amely átmenet a Schöffénbíróságokhoz.

Olaszországban a népbíráskodás fejlődése egybe esik részben a római birodalom területén kialakult, részben pedig a frank és germán laikus bíráskodás fejlődésével. Az olasz partikuláris államok történetében a következő laikus bíráskodási elemeket magában foglaló adatokat találjuk.

Olaszország

Cola di Rienzo, híres római néptribun, tíz hónapig tartó köztársaságot létesített Rómában. Különös bíróságot létesített, amely bíróságnak 1300 gyalogos és 360 lovas katona által rendelkezésére. Célul tűzte ki a kedélyek lecsillapítását és ezért a város legigazságosabbnak elismert embereiből hívta össze a bíróságot, amely rövid idő alatt 18.000 halálos ellenséget békített össze (Colonnák, Orsinik és Savelik). „A félelem és tisztelet lenyűgözte a bűnös szenvedélyeket és béke szállt az örök város falai közé.”¹¹¹

Róma

Firenzében a régi római törvényeknek megfelelően népgyűlésen vonták felelősségre Medici Cosimot hazaárulás vádjá miatt; az ítélet 10 évi száműzetésre és a nemesség közé való lefokozásra szólt.¹¹²

Firenze

Velencében Grandenigo doge ellen a Tiepolik és Quirinik fegyverrel próbáltak fellépni. A felkelést vérbefojtotta a doge. Az elfojtott összeesküvés részeseinek kinyomozására tiztagú rendkívüli nyomozóbizottságot szerveztek, amely teljhatalom-

Velence

¹¹¹ Ballagi: Id. m. IX. kötet 202. old.

¹¹² Ballagi: Id. m. IX. kötet 213. old.

ma is volt felruházva és bárkit elfoghatott és megbüntethetett, akit az alkotmány ellenségének tartott. Ezt a tiztagú laikus bíróságot eleinte csak két hónapra szervezték, de folyton megújították, míg végül állandó szerves része lett az államhatáronak. A tiztagú vészbíróság elé került Marino Falieri doge is, aki az oligarchia uralmát akarta megtörni és helyébe monarchikus államot létesíteni. A 72 éves doge feje a dogepalota óriási lépcsőjén ott hullt le, ahol nemrégiben megkoronázták.¹¹³

Magát az esküdtszék intézményét a többi európai államokhoz viszonyítva csak a késői időkben hozták be.

E késedelem oka abban keresendő, hogy egyetlen európai államnak sem voltak olyan jogászilag képzett bírái, mint az olaszoknak és sehol, annyira a bizonyítási rendszer kifejlődve és tudományosan rendezve nem volt, mint Olaszországban. Ez okból célszerűtlennek, sőt szükségtelennek látszott a törvénytudó bírák mellőzésével a bizonyítási eljárásban járatlan esküdtekre bízni az igazságszolgáltatást. A jogászok kiválóságával szemben azonban a népnevelés elhanyagolt-sága, a klérus rendkívüli befolyása és a közélet iránti érdektelenség, mind olyan tényezők voltak, melyek nem igen kedveztek az esküdtszék behozatalának.

1805-ben, amikor Napoleon Olaszországot elfoglalta, bár a Code Napoléon itt is életbeléptette, azonban az olasz népet nem tartotta elég érettnek arra, hogy az igazságszolgáltatás esküdtszék útján történ-hessen.¹¹⁴

Málta
Korzika

Legelőször *Máltában* és *Korzikában* léptették életbe az esküdtszéket, ahol követett eljárásban megdöntöt-ték azt a közhiedelmet, hogy a bizonyítási rendszerek alkalmazására a jogban járatlan polgárok képtelenek.

Piemont
Toscana

Különösen érvényesült ez az elv *Piemont* és *Tos-cana* törvénykezési eljárásaiban, ahol a törvényes bizo-nyítási rendszert elejtették és helyébe a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét hozták be. *Piemont* 1848 március 26-án az esküdtszék hatáskörébe utalta a sajtó-vétségek elbírálását.

¹¹³ Ballagi: Id. m. IX. kötet 229. old.

¹¹⁴ Hasonlót észlelünk 1850-ben, amikor Ausztria a hozzátartozó tartományokban az esküdtszéki eljárást életbeléptette és hatálya alól ki-emelte a Lombard-velencei királyságot.

A szardíniai király 1859 november 20-án egész Olaszország részére kötelezően írta elő az esküdtszéki intézmény behozatalát. Ez idő óta Génúában, Páduában, Bolognában, Turinban, Nápolyban, Calabriában, Sziciliában, Cataniában, Lombardiában és a volt egyházasállamokban, mindenütt esküdtszékek működnek. Toscanában azonban soha nem lépett életbe az esküdtszék.

Az egész olasz birodalomra érvényes 1859-i esküdtszéki eljárás 58—60. §§-ai szerint esküdtképes minden írni, olvasni tudó, 30. évet betöltött olasz állampolgár, ha bizonyos vagyoni cenzussal rendelkezik. Felveendők az esküdtek alaplapjstromába ezen kellékekre való tekintet nélkül az akadémiák tagjai, egyetemek és felsőbb tanintézetek tanárai, közigazgatási és katonai hivatalnokok, közjegyzők, ügyvédek és a lovagrendek tagjai. Az alaplapjstrom háromszoros redukción megy keresztül, először a községek bizottságai, majd a kerületi képviselőtestületek és végül az egyes tartományi helytartók (governatore) az esküdtek egynegyed-egynegyed részét törlik. A megmaradottakból sorsolás útján hívják be szolgálatra az esküdteket.

Az esküdtszék hatáskörében tartozik minden közbűntett, politikai és sajtóvétség.

Az 1913. évi reformtörvény óta az esküdtek tanácskozáását az elnök vezeti.

A fasiszta uralom az esküdtbíróság szervezetének rendezését kormányrendelet körébe utalta, amely rendelkezést az 1931 március 16-i dekrétum akként hajtott végre, hogy a tulajdonképpeni esküdtbíróság helyébe két szakbíró és öt ülnökből álló Schöffénbíróság lépett, amelyet azonban továbbra is „Corte di Assize”-ek neveznek. A collégium tagjai a tény- és jogkérdésben és a büntetés kiszabása kérdésében egységesen döntenek. Határozatukat indokolni kötelesek. Az ülnököket a törvényben meghatározott kategóriákból a fellebbviteli bíróság elnöke, — aki egyszersmind az esküdtbíróság elnöke is, — választja ki. Az esküdtbíróság reformját az 1935 október 4. napján kelt 1.899-es számú királyi rendelet szabályozta, amely az 1939-ben eszközölt kiegészítésekkel együtt a háború befejezéséig érvényben volt.

Spanyolországban nem működött esküdtszék, bár 1863 október 27-én Madridban egy jogászgyűlésen felmerült behozatala, azonban elvetették.

Spanyolország

Skóciában az esküdtszéki eljárás nagyban egyezik

Skócia

azzal, amelyet az angol esküdtszéki eljárással kapcsolatban ismertettünk, azzal az eltéréssel, hogy a grand jury nincs alkalmazásban.

Angliával való egyesülés óta azonban az állam elleni büntetteknél, valamint az esetben, ha valamely főnemes oly váddal terhelten áll esküdtszék elé, amelyre a törvény halálbüntetést ír elő, kivételesen alkalmazást nyer a grand jury is.

Magát az eljárást Skóciában György királynak egyik törvénye a következőképpen szabályozza:

... eljárás

Esküdtképes és az alaplajstromba felveendő minden 21—60 éves állampolgár, aki állandó skóciai lakos, saját vagy felesége ingatlan vagyona után évi 5 font jövedelemmel bír, vagy 200 font értékű ingósággal rendelkezik. A special jury alaplajstromába pedig azok vétetnek fel, akik ingatlanaik után 100 font évi jövedelemmel vagy 1000 font értékű ingóságokkal rendelkeznek.

A skót eljárás az esküdtszék alakítása tekintetében annyiban különbözik az angoltól, hogy itt a sherifffnek nem áll jogában az alaplajstromból szolgálatra berendelni az esküdteket saját tetszés szerint, hanem köteles az alaplajstrom sorrendjét megtartani.

A régi skót jog szerint a szolgálati lajstromból a bíróság elnöke választotta ki az ítélelhozatalra hivatott esküdteket. A legújabb időkben pedig a sorsolás és a visszautasítási jog gyakorlása által határozatnak meg.

Jellegzetessége a skóciai eljárásnak, hogy az esküdtszék vegyesen alakíttatik a rendes és az ú. n. special-esküdték közül. Tagjainak száma 15, amelyből 10 rendes, 5 pedig a special-lajstromból hivatik be. Ehhez képest a visszavetési jog is korlátozva van, egy-egy fél minden indokolás nélkül csak 5—5 esküdttet vethet vissza. Ezen felül az aggályosság kifogása is megilleti a feleket az egyes esküdtek ellen, ami felett a bíróság határoz. Maga az egész lajstrom ellen azonban kifogással élni nem lehet.

A tárgyalás menete röviden a következő: Mindegyik fél maga hallgatja ki az általa megnevezett tanukat és szakértőket, akikhez az ellenfél is intézhet kérdéseket. Az elnök csak ritkán avatkozik be, ha az adott feleletek homályosak, félreérthetők és abban a felek mégis megnyugodtak. A tárgyalás adatairól jegyzeteket készít, amelyeket a tárgyalás végén felolvas és azokat, valamint az egyes felmerült döntő kérdésekre alkalmazható jogszabályokat az esküdtekkel megismerteti, figyelemzeti őket, hogy mit kell és mit nem szabad figyelembe venniük.

Ha a tárgyalás során az elnök azt észleli, hogy oly körülmények merültek fel, amelyek vádlott ártatlanságát kétségtelenné teszik, félbeszakítja a további bizonyítást s felhívja az esküdteket, hogy minden további tárgyalás és viták mellőzésével felmentő

ítélet hozatalának van helye. Bizonyításnak csak a törvénykezelési gyakorlatban meghatározott eszközökkel és csakis a döntő ténykörülményekre van helye, tehát hallomás alapján valló tanúk kihallgatása mellőzendő, nehogy ezáltal az esküdtek józan ítéletükben megzavaritassanak és a törvényes bizonyítékoktól figyelmük elvonassék. Minden bűncselekménynél teljesen mellőzendő a vádlott multjára, a jellemére vonatkozó bizonyítás.

Mint ahogy a vádlott maga ellen vallani nem köteles, kihallgatását mellőzik, azonban a vádlott saját érdekében adhat felvilágosítást. Mint Angliában, a vádlott beismerése esetén tárgyalást nem tartanak, a bizonyítás elmarad, nincs esküdtszéki döntés, csupán a bíróság határozza meg a büntetést, legfeljebb az enyhítő körülmények megállapítása céljából tartanak tárgyalást. A vádlott beismerését azonban a védő kifogás tárgyává teheti, ha vitatja, hogy vádlottnál beszámítást kizáró okok forognak fenn, vagy oly állapotban van, hogy nyilatkozatának jelentőségét nem tudja felfogni. E kérdés fölött külön tárgyalás és határozathozatal történik.

Az esküdtek a tény és jog kérdésében egységesen döntenek, a tekintetben határoznak, bűnös-e a vádlott, vagy sem. Határozatukat az esküdtek szótöbbséggel hozzák. Szigorúban értelmezendő a tettazonosság elve, mint Angliában, ahol ugyanazon ténykörülményekre alapítható az ítélet, amelyet a vádlevél tartalmaz, súlyosabb beszámítás alá eső cselekményekben nem mondható ki, azonban enyhébb beszámítás alá eső cselekményekben még akkor is, ha az külön a vádlevélben in. kriminálva nem volt. Ezzel szemben a skót eljárás csupán egy esetben engedi meg a vádirat kiterjesztését, amennyiben gyilkosság iránt emeltetett vád és ezt az esküdtek emberölésnek kvalifikálják. Minden egyéb esetben ki van zárva a vádirattól való eltérés. A főállamügyészek épp ez okból a vádiratokat rendszerint alternatív módon szerkesztik meg.

Míg az angol eljárásban a határozat minden indokolás nélkül „bűnös” vagy „nem bűnös” és csupán a beszámítást kizáró okok esetében eszközölt „nem bűnös” verdikt esetén köteles az esküdtszék határozatának indokát adni, addig a skót eljárásnak van még egy, az „ab instantia” felmentéshez nagyon hasonló módja a verdiktnek, az ú. n. „not proven”, amelyet mindannyiszor alkalmaznak, amikor a vádlott bűnössége vagy ártatlansága kétes. Míg a büntetést Angliában az esküdtszék vezetésével megbízott bíró, addig Skóciában egy 3 tagú kollégium mondja ki, akik sajátságos módon a kiszabandó büntetés tekintetében nyilvánosan szavaznak és nyilvánosan indokolják meg szavazataikat.

Míg Angliában több mód létezik a tévedés vagy igazságtalan ítélet megváltoztatására, ezzel szemben Skóciában csak a kegyelem és a felsőházhoz való folyamodás „Writ of error” a jogorvoslat módja.¹¹⁵

¹¹⁵ Friedmann: Id. m. 10., 32., 34., 35., 38–50. old.

Irország

Irországban az esküdtszéki pereljáráás ugyanaz, mint Angliában, egyedüli eltérés az, hogy miként Skóciában, fennáll a közvádlók intézménye. Az esküdtszékek nem működtek jól azonban, mert a nép hosszú időn keresztül alacsony műveltsége, a vagyontalanok óriási száma és az éles vallási súrlódások gátolták az egészséges ítékezés kifejlődését.

Románia

Romániában 1864-ben hozták be az esküdtszéket oly módon, hogy a bíróság elnöke a fellebbviteli bíróság egyik tagja, 2 bírótágya az illetékes törvényszék bírása, az esküdtek száma pedig 7.

A háborús és népellenes bűnösök felelősségrevonása a második világháború befejezése után az alábbiakban ismertetendő módon történik.

U. S. A.

Az Északamerikai Egyesült Államokban, megalakulása óta ismeretes a „linch“ népítélet, amelyet a színesbőrű, különösen a néger lakossággal szemben alkalmaz a fehérbőrű lakosság. Ezek az alkalmi és az amerikai fehérbőrű lakosság egyes rétegeiben a színesbőrű lakosság elleni gyűlölet spontán kitörésének a következményeit nem lehet bíraskodási jellegűnek minősíteni.

Nincsenek adataink az Északamerikai Egyesült Államok megalakulásának kezdetén az állami igazgatszolgáltatásban résztvevő laikus népi elemek közreműködésének mibenlétéről, mindenesetre azonban valószínű, hogy az egyes csoportosulások és honalapítások területén ugyanazon szabályok szerint alakult a bíraskodás, mint amely a kitelepülők őshazájában érvényben volt. Az esküdtszéki eljárás Angliából származott át az Északamerikai Egyesült Államokba s Anglián kívül az Északamerikai Egyesült Államokban alkalmaztatott egyedüli a grand jury intézménye, amely magában az alkotmányba is felvétellett.

Esküdtképeség

Az Északamerikai Egyesült Államokban az esküdtszékek felállítására nézve általában az a szabály, hogy esküdtképes és az esküdtek lajstromába bevezetendő mindaz, aki cselekvő választóképeséggel bír. Az Északamerikai Egyesült Államokat képező egyes államokba azonban egyes speciális kellek is szükségesek az esküdtképeség bírásához. Így pl. New Yorkban csak olyan amerikai állampolgár bír esküdtképeséggel, aki a fehér fajhoz tartozik, férfinemű, legalább 21 éve

60. életévét még nem töltötte be, állandó lakása van New-York állam területén, sajátmagának, vagy feleségének legalább 150 dollár értékű ingója vagy ingatlana van.

Illinois államban és Pennsylvániában bármely csekély adófizetéssel bíró, 21 évet meghaladó állampolgár esküdtképes.

Massachusetts államban olyan 21 évet meghaladott férfi, ki legalább egy év óta lakik az állam valamely községében és bizonyos vagyoni cenzussal rendelkezik.

Virginiában minden 10 dollár értékű saját vagyonnal bíró 21 éves állampolgár.

Connecticutban minden 21 éves és legalább 9 dollár adót fizető állampolgár.

Ohio államban minden választópolgár.

Északkarolinában minden adófizető, akik közül a bíróság választja ki az esküdteket.

Kentuckyban állandó lakással bíró személyek, kiknek legalább 20 font értékű vagyonuk van.

Az esküdtek alaplajstromába felvett személyek közül a sberiff, néhány helyen pedig egyéb hatósági közegek választják ki az esküdti tisztségre legalkalmasabbakat. Az így megrostáltakból alakult másodlajstromban foglaltak közül sorolás útján jelöltetnek ki azok, akiket a tárgyaláshoz beidéznak.

A visszavetés módjai ugyanolyanok, mint Angliában. Vagy kifogás alá esik az egész lajtsrom, ha annak összeállításánál részrehajlás vagy alaki hibák történtek, vagy pedig egyes esküdteket kifogásolhatnak. Ezen visszavetési joggal mind a két fél élhet. Történhet visszavetés minden indokolás nélkül is, amelynek terjedelme azonban az egyes államokban igen különböző.

A szövetségi bizottság elé tartozó ügyekben az államügyészségnek csak a hazaárulás eseteiben van joga visszavetéssel élni és akkor is köteles indokolni. A vádlott súlyosabb büntetéseknél 20 esküdtet, sőt hazaárulás esetén 35-öt minden indokolás nélkül visszavethet.

New-York államban csak a vádlott élhet indok nélküli, feltétlen visszavetéssel és pedig a halállal vagy 10 évi börtönnön felüli büntetéssel büntetendő esetekben 20 tagot, minden más esetben csak ötöt vethet vissza.

Massachusettsben az államügyész csak indokolás mellett élhet az egyes esküdtek ellen kifogással, míg feltétlen visszavetési joggal 20 esküdt irányában a vádlott élhet.

A többi államokban is hasonló szabályok állanak fenn, a vádlott mindenütt az inkriminált cselekmény minőségéhez képest élhet kisebb-nagyobb terjedelmű visszavetési joggal. Ez a jog közbírádó sem illeti meg feltétlenül, kivéve Illinois államban, ahol félannyit, mint a vádlott jogosult visszavetni minden indokolás nélkül.

Ohio államban ezt jogot a vádló és a vádlott egyformán gyakorolják.

Az Angliában idegenek ügyeiben eljáró „jury per medietatem linguae” az amerikai jogszolgáltatásba nincs átvéve.

Illinois
Pennsylv-
vania
Massa-
chusets
Virginia

Ohio
Észak-
karolina
Kentucky

A vádirat szerkezetére nézve teljesen az angol eljárás szabályai az irányadók.

A skót eljárást követi a tekintetben, hogy az ítélet kizárása nem egy bíróra, hanem 3 tagú kollégiumra lett bízva. Míg Angliában a kiküldött esküdtszéki bírák a londoni fő-törvényszéknek tagjai, addig Amerikában minden vidéknek, nagyobb városnak megvan a maga társasbírószága. Csak a szövetségi bíróságnál maradt meg ezen eljárás és ott küldetnek ki vidékre az ezen fórumnak fenntartott ügyek eldöntésére bírák.

... eljárás

Ezenkívül a halállal büntetendő cselekményekre nézve is érvényben van némely államban azon szokás, hogy a központi legfőbb ítélőszék bírái vezetik az esküdtszéki tárgyalásokat és mondják ki az ítéleteket.

Általánosságban a vádlott jelenléte a tárgyaláson kötelező, csak némely államban van érvényben azon intézkedés, hogy némely előkérdésre nézve a vádlott jelenléte nem kötelező, így pl. azon kérdés eldöntésénél, hogy szenved-e a vádlott elmebetegségben vagy valamely beszámítást kizáró más okban?

A tárgyalás során — miként az angol és skót eljárásban is — a felek maguk hallgatják ki a tanukat és az elnök csak akkor avatkozik a bizonyítási eljárás folyamatába, ha valamely tanu vagy szakértő homályos vagy érthetetlen feleletet adott és abban a felek mégis megnyugodtak. Hasonlóképpen a skót eljáráshoz, jegyzeteket készít, amelyeket a tárgyalás végén a charge kapcsán felolvas.

A charge rendszerint két részből áll, az elsőben az elnök felolvassa a tanuk vallomásáról tett feljegyzéseit, a második rendszerint a kérdés eldöntéséhez szükséges jogszabályok ismertetéséből áll. A „bűnös“ vagy „nem bűnös“ határozatot a 12 esküdt csak egyhangúlag hozhatja meg. Elvileg a vádirat tartalmához az esküdtek csak annyiban vannak kötve, hogy a súlyosabb beszámítás alá eső bűncselekményekben nem mondhatják ki vádlottat bűnösnek, mint amelyre a vád emeltetett, azonban enyhébb beszámítású, de ugyanazon tényköörülményekre alapítható cselekményekben még az esetben is bűnösnek mondhatják ki vádlottat, ha a vádlevelemben direkte inkriminált bűncselekményben nem is találják bűnösnek. Másnemű bűncselekményben azonban bűnösnek kimondani nem lehet.

Egyes államokban azonban szorosabban meghatározzák azokat a korlátokat, amelyek közt az esküdtek az eredeti vádirattól eltérhetnek. Az alap ezen államokban is ugyanaz, a vádirattól eltérés esetén, ha a büntett hasonlóan, ugyanazon tényekből folyik, enyhébb beszámítású. Amennyiben az esküdtek úgy találják, hogy a tárgyalás adatai alapján súlyosabb beszámítású cselekmény forog fenn, abbahagyhatják határozatuk kimondását és új vádirat nyújtandó be. A határozatot az esküdtek minden indokolás nélkül mondják ki, csupán a beszámítás hiánya esetén kimondott

„nem bűnösség“ esetében tartozik az esküdtszék határozatát indokolni.

Az esküdtek határozatát az esküdtek elnöke nyilvánosan hirdeti ki. Az U. S. A. némely államában ez az egyhangúság biztosítása és az esküdtek nagyobb felelősségérzetének kifejelesztése céljából történik.

Megilleti feleket azon jog, hogy minden egyes esküdthöz külön kérdést intézhetnek, vajjon egyetértene-e az elnökük által kimondott határozattal. Némely államban érvényben van azon rendelkezés, mely szerint, ha az esküdtek „nem vétkest“ mondanak ki, azt a bíró mindig köteles elfogadni, viszont, ha kétes az esküdtek határozatának értelme és nem állapítható meg pontosan, hogy „bűnösnek“ vagy „nem bűnösnek“ akarják-e nyilvánítani, s ez a kétely újabbi tanácskozás alatt sem oszlattatik el, a bíró a vádlottat köteles felmenteni.

Az U. S. A. egyes tagállamaiban maguk az esküdtek szabják ki a büntetést is.

Erőteljes alapokra van fektetve a jogorvoslati lehetőség az esküdtszékek ítélete ellen. Eleinte itt is az angol szabályok voltak érvényesek, de Liwingstone kezdeményezése folytán taxatív állapították meg azok az esetek, amelyek fennforgásakor perorvoslatnak van helye.

Az újrafelvétel eseteit ugyancsak taxatív sorolja fel a törvény.¹¹⁶

Az előadottak alapján megállapíthatjuk kétségtelenül, — Brunnerrel egyezően — hogy maga az esküdtszék intézménye a frank inquisitióból és a normann Rüge-eljárásból fejlődött ki, először Angliában, vert gyökeret és mint egyéni jogokat védő alkotmánygarancia alakult ki Franciaországban és csekély kivétellel minden művelt államban befogadásra talált. Az első világháború kitöréséig csupán Norvégiában, Hollandiában, Luxemburgban, Horvátországban és Törökországban nem nyert alkalmazást.

A második világháború kitöréséig tiszta esküdtbíróság volt érvényben Amerikában, Angliában, Franciaországban, 9 svájci kantonban, Romániában, Svédországban a vidéken, Norvégiában, Japánban és Görögországban.

Megemlítendő, hogy a Schöffénbíraskodás ugyan-

¹¹⁶ Friedmann: Id. m. 31—56. old.

csak az első világháború kitöréséig Horvátországban, Dániában, Svédországban és Finnországban, valamint az 1891 január 30-iki törvény alapján Bosznia-Hercegovinában volt érvényben; a legutóbbi időkhöz pedig Németországban, Ausztriában, 12 svájci kantonban, a svéd városokban, Franciaországban és Olaszországban.

II. RÉSZ

A LAIKUS BÍRÁSKODÁS TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

I. FEJEZET.

Népbíróági elemek az őskori és a királyi bíráskodásban.

Magyarországon a népbíráskodás fejlődésének történeti kimutatása nehéz probléma. A rendi alkotmányon nyugvó Magyarországon demokratikus színezetű népbíráskodás jelenlétét kimutatni, majdnem lehetetlen. A kérdést azonban nem annyira az ítélkezés demokratikus jellege, hanem inkább abból a szempontból kívánom kutatni, hogy a 81/1945. M. E. sz. rendelettel Magyarországon életbeléptetett népbíráskodás, mint laikus büntető bíráskodás elemei mennyiben találhatók fel Magyarország jogtörténetében. Éppen ezért a történeti fejlődés ismertetése kapcsán kénytelen vagyok figyelemmel lenni arra, hogy a több, mint ezeréves multtal rendelkező magyar állam polgárai közül az ország lakosságának túlnyomórészét kitevő jobbágy-ság a közjogok legnagyobb részéből ki volt rekesztve, a rendi alkotmányon nyugvó Magyarországon az egyes állampolgárok jogai rendi állásuknak megfelelően voltak szabályozva s így a laikus bíráskodás is ennek megfelelően a rendi állás függvényeként, a hatalmon lévő kisebbség majdnem kizárólagos részvételével történt. Tehát amennyiben laikus bíráskodás érvényben is volt, annak gyakorlása arisztokratikus módon történt.

Természetes az, hogy miután a jogfejlődés kezdetén a hivatásos bíráskodást is csupán választott vagy kinevezett és eredetileg megfelelő szakképzettséggel nem

rendelkező egyének gyakorolták, — nem lehet éles határvonalat vonni a laikus és szakbíráskodás között. Hasonlóképpen egybefolyik és nem határolható el egymástól, — miként Európa többi államaiban sem, — a jogfejlődés kezdetén a magán- és büntetőjogi bíráskodás sem, mert hiszen a közjogi sérelmek rendszerint mint magánsérelmek jelentkeztek és ennek során tért rá a közhatalom, az állam az egyéni igazságszolgáltatás (pl. vérbosszú) helyett a köz által gyakorlandó megtorlásra.

Hazánk kezdetleges jogfejlődéséről nehéz képet alkotni, mert nagyon kevés a fennmaradt kútfő, a krónikák feljegyzései, leginkább történeti hagyományok, vagy legfeljebb hőskori költeményekhez csoportosíthatók. Szent István törvényeinél, amelyek nem közvetlenek, hanem teljesen idegen forrásból átvettek és nem a kezdeti jogfejlődésnek az emlékei, a magyar jogtörténetnek gyökeresebb, biztosabb alapjával nem bírunk.¹¹⁷

A kezdetleges társadalom büntetőjogának főjellemvonása, hogy csak magánjog volt és nem volt közjog. A magánosok ellen elkövetett cselekmény (élet, testi épség, vagyon, becsület), magánsértés, amely csak a sértettet vagy hozzátartozóit, esetleg legtágabb értelmében nemzetségét érintették, de semmiesetre sem az államot vagy a közhatalmat. Ez a magyarázata, hogy ezen cselekmények büntetése sem a mai értelemben vett büntetés, hanem csupán a sértett fél vagy nemzetségének kiengesztelése vagy kártalanítása volt.

A magánharcnak kezdetben semmi korlátja nem volt. A sértett és nemzetsége oly elégtételt vett, amilyent tudott. Ha a nemzetség valamely tagját megölték, a nemzetség többi tagjai kötelesek voltak bosszút állani (vérbosszú).

Az ázsiai őskorból a fentieknek megfelelően teljesen ismeretlenek az igazságszolgáltatás körüli intézményeink. A törzsi szervezet idejében bizonyára létezett már igazságszolgáltatási gyakorlat, szoktak is néhány

¹¹⁷ Pulszky Ágost: Maine: „A jog őskora.” c. könyvének fordításához írt jegyzet. 331. old.

bizonyítékot felhozni arra, hogy a nemzetségi bírászkodási szervezet még Szent István után is meg volt, azonban nagyon valószínűtlen, hogy éppen Szent István, aki a törzsi szervezet összetörésével hozta létre a fejedelmi hatalmat, éppen az igazságszolgáltatás terén hagyta volna meg a régi viszonyokat. Annyi mindenestre megállapítható, hogy a bírói hatalmat maga a nép gyakorolta és annak vezetését gyulákra és harcákra bízta, akik valószínűleg kisebb jelentőségű ügyekben önállóan is ítéleztek. Felettük állott azonban az egész nemzet, amely a nemzetgyűlésen különösen fontos ügyekben, pl. az egész nemzet ellen elkövetett árulás eseteiben, ítélezett.¹¹⁸

A jogtörténet Szent László egyik törvényének (III. 28.) azon kitételét, hogy „ha némelyek otthon harcolnak és nem mennek a bíróhoz, azért ne kívánjon tőlük semmit a bíró“, míg másik törvénynek (III. 24.) azon kitételét, hogy „ha a hamis bírák titokban bírászkodnának valamely ügyben, a rendes bíró őket a kétszeresére ítélni és még 10 pensát vegyen meg rajtuk“, — azt a jelentőséget tulajdonítja, hogy miután a „bírák“ról van szó, tehát ezek csakis a nemzetségek bírái lehetnek. Ugyanis Szent László törvényei szerint a törzsi bírászkodás tiltva volt és büntették azt, aki a törzsi vagy nemzetségi bíróhoz fordult panaszával.

A királyság megalakulásától kezdve nagy általánosságban hazánkban is úgy ment végbe a bírói szervezet fejlődése, mint Közép- és Nyugateurópának más országaiban, — tehát a bírói hatalom legfőbb birtokosa kezdetben maga a király volt, aki előbb rendszeresen, később mind ritkábban és végül már csak kivételesen bírászkodott személyesen. Miként az egész hűbéri Európában, Magyarországon is a középkorban a bírói hatalommal felruházott egyén ú. n. bírótársakkal (cojudices, jurati assessores) ítéleztek, akiket vagy személyesen saját maguk, vagy választás útján, meghatározott időtartamra, vagy csak ad hoc ügyben rendeltek ki.

¹¹⁸ Kézai Simon adatai, aki valószínűleg Constantinos adatai alapján állítja.

A középkorban a népnek Európa összes államaiban számos rendi osztályra szakadása miatt a bíróságok nem a nép egyeteméből, hanem annak meghatározott rendi csoportjából voltak esetenként választandók a perbefogott, vagy vádlottal hasonló sorából, általánosan elismert elv lévén e korszakban, hogy mindenki csak egyenjogú társai (pares; tehát a hűbéres hűbértársai, a polgár polgártársai, a nemes hasonló nemesek stb.) által részesülhet igazságszolgáltatásban, éppen ezért a hűbéri kor bíróságait, megkülönböztetésül a törzsi korszak tulajdonképpeni bíróságaitól, párbíróságoknak is szokás nevezni. Ezen bíróságok, amelyek legjelentékenyebbjei a hűbéri udvarban (curia) tartott bíróságok voltak, később a középkor közepén már átalakulnak a jogtudósok által vitt és kinevezett bíróságokká, amelyek azonban teljesen befejezettnek még a legnyugatibb országokban is csak a XVI. század második felében mondhatók. A jogtudományos műveltségnek Európában szélesebb elterjedésével a tudományosan képzett jogászok bizonyos tekintélyhez jutván, időnként mint ú. n. „fogott bírák“, bizonyos vitás jogkérdéseket jogi szakvélemények adásával döntenek el. Később politikai okoknál fogva, a kitűnő jogtudósokat a fejedelmi tanács a tagjai közé is felvette s mint ilyenek, részeseivé is lehettek a királyi bíróságoknak, amelyhez egyébként rendi állásuk alapján nem tartozhattak volna. Különösen érvényesült ez az olasz városokban, ahol a városi joghatóságok még ezen fenti időpontot megelőzőleg is már meghívták a kiválóbb jogtudósokat az igazságszolgáltatásban való részvételre. Így alakulnak lassan a jogtudósok és népbírákból vegyesen alakított bíróságok és később, amikor a központi államhatalom mindinkább erősödött és a szóbeliséggel szemben az írásbeliség terjedt el, a népbírákat mindinkább kiszorítják s a bíróságokat fejedelmi kinevezés útján rendszerint jogtudós egyénekkel töltik be. Míg Nyugateurópában a középkor végén már legtöbbször jogtudós bírák működnek, Németországban a XVI. század folyamán fejeződik be csak e folyamat, addig hazánkban az e irányú fejlődés éppen csak a XVI. században kezdődik el.

A népbíráknak az ítélkezésben való részvétele az esküdtbíróságok életbelépésével születik újra, majd döntő fordulatot nyer a nagy orosz forradalomban, innen a második világháború befejezése után, kezdetben csak a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonása tekintetében, lassanként azonban a jogélet minden irányában terjedt át Európa többi államaira.

A Rüge-eljáráshoz hasonló intézmény nyomait az Árpádházi királyok korában megtaláljuk. Így már Szent László törvényei III. könyvének 1. fejezete rendel, hogy a király követének a vármegyében össze kell hívnia századosait és tizedeseit, akiknek kötelessége a tolvajok feljelentése s a gyanúsítottaknak istenítéletekkel kellett magukat tisztázniok.¹¹⁹

Királyi bíráskodás az Árpádházi királyok alatt

Az esküdtekről is először Szent László tesz említést; „a tűz- vagy vízpróbánál legyen mindig jelen 3 esküdt tanú, hogy akár a vádlottnak ártatlanságát, akár pedig bűnösségét be lehessen bizonyítani“.

Könyves Kálmán egyik törvénye (I. 37. fejezet) szerint: „akármelyik ispán megyéjébe ránduljon a király, ottan két megyei bíró kísérje s ezek igazítsák el emberséges módon a nép között való egyenetlenséget és őket, ha ellenek zúdul a népnek panasza, ítélje meg a nádorispán“. Ezek eleinte a királyt vidéki útján elkísérték, lassanként maguk ítélkeztek, úgy polgári, mint büntető ügyekben, kivéve a comeseket és az egyházi személyeket. Ez az ú. n. királybírák intézménye, amely teljesen hasonló a Bajorországban és a frankoknál használatban volt intézményekhez.¹²⁰ Ezeket a bírákat még az arany-bulla is emlegeti.¹²¹

Eredetileg a szabad emberek nem tartoztak egyedül a királybíróság elé, ez a felfogás csak akkor fejlődött ki, amikor érvényre jutott az a felfogás, hogy

¹¹⁹ Heller Erik: „A magyar büntetőtörvénykezési jog tankönyve.“ Budapest, 1947. I. 21. old. Ezt az eljárást az aranybulla szüntette meg: „a népek eskü által ne nevezhessenek tolvajt“.

¹²⁰ Eckhart Ferenc: „Magyar alkotmány- és jogtörténet.“ Budapest, 1947. 105., 123. old. Hajnik Imre: „A magyar bírószági szervezet és perjog.“ Budapest, 1899. 4—5. old.

¹²¹ Ezek az ú. n. „billogok“.

nemes ember csakis a király fennhatósága alá tartozik. Már a XI. században fellép egy bíró, a nádor, aki már nemcsak a király szolgálai (udvarnokok), hanem a szabad magyarok felett is ítélkezik.¹²² A nádorról először Szent László III. dekrétumának 3. cikke emlíkezik meg. Az aranybulla idejében lassan kifejlődik az országbíró hasonló hatásköre, majd később a kancellár és végül a személynök hivatala, akinek bírászkodásával csak a XV. században találkozunk. Hatáskörüket talán legkönnyebben akképpen lehet elhatárolni, hogy míg a nádor bírászkodása inkább vidéken történt, az országbíróké a királyi udvarhoz volt kötve és a király az ú. n. személyes bírászkodását (speciális presentia) a kancellárnak tartotta fenn. Ezekén kívül még a XV. században is találkozunk a király legszemélyesebb bírászkodásával is. Ezeket a bíróságokat kötötte össze a kuriális tanács, amely a főpapokból és a főurakból állott. De a bíróság jellege szerint a tanács állandó összetétele mellett a bíróság elnöke a fentebb ismertetett módon változott. Tekintettel arra, hogy a kuriális tanács tagjainak, tehát a főpapok és főurak tennivalóinak túlnyomórésze eredetileg más volt, mint a bírászkodás, — közvetve (természetesen arisztokratikus alapon szervezett) a laikus bírászkodás egyik fajtájával állunk szemben. A királyi udvar főtisztjei (nádor, országbíró, kancellár, személynök), tehát a központi királyi kormányzat és törvénykezés tulajdonképpen végrehajtó szervein kívül, Szent István óta a legfontosabb állami tényező a királyi tanács. Értjük alatta azon főnemesek, később főpápok és királyi főtisztek gyűlekezetét, akiket a források a XIV. századtól kezdve általában prelátusoknak és báróknak (praelatii et barones) neveznek, de Szent István intelmeiben még úgy beszél róluk, mint „öregebbek és jobbak“, „feljebbvalók és nagytiszteletű vénekről“. (I. 7.)

A királyi tanácsnak a XIII. század végéig semmiféle szervezete, határozott hatásköre, tagszáma megállapítva nem volt. Esetről-esetre alakul, tagjai azok,

¹²² Ez a méltóság felel meg a frankoknál található Pfalzgrafnak.

akik éppen a király udvarában jelen vannak.¹²³ A tanácsnak eredetileg nem volt határozati joga, csupán kötelességében állott a királyt tanácsokkal ellátni. A királyi kormányzat ellenőrzésére irányuló nemzeti törekvés az Árpád-kor végén lényeges változást idéz elő a királyi tanács jogállásában.

III. Endre ú. n. tanácstörvénye az 1298. évi Decr. 23. cikkelyében a következőket rendeli: „Hogy a király udvara minél méltóságosabb legyen s Magyarországot minél helyesebben lehessen kormányozni, elhatároztuk, miszerint Király Urunk háromhónaponként váltakozva, sorrend szerint 2—2 püspököt vegyen maga mellé, egyiket a kalocsai, másikat az esztergomi érsekség suffragenusai közül és ugyanennyi nemes mintegy az összes nemesség helyett, akiket magunk választunk... ha a Király Ur ezt tenni elmulasztaná tanácsaink meghallgatása nélkül tett adományai, valamint az általa osztogatott méltóságok és fontosabb intézkedései érvénytelenek legyenek.”¹²⁴

A királyi tanács szervezetét ismét rendezte az 1446. évi Decr. 9. cikke, amely Hunyady János kormányzó mellé a nyolcadok megtartása végett a nádor és az országbírón kívül 2 főpapot, 2 bárót és 6 nemest rendelt. II. Ulászló uralkodása alatt az 1495. évi Decr. 8. cikke előírja, hogy a király a nyolcados ítélőszékeken 3 főpapot, 3 bárót és 14 nemest alkalmazzon ülnök gyanánt, míg az 1498. évi Decr. 2. cikke szerint a királyi ítélőszék tagjai az ország rendes bíráin kívül 2 főpap, 2 báró és 16 nemes, akiket az országgyűlés és a király együttesen választották. Az 1500. évi dekrétum 10. cikke 4 főpap, 4 báró és 16 nemesi ülnök választását rendeli.¹²⁵

...vegyesházi királyok alatt

¹²³ Előfordult az is, hogy a király helyett eljáró rendes bírása az országnak magán az országgyűlésen tartott ítélőszéket. Ugyanis az 1464. III. és 1492. XIII. tc.-kek rendelik, hogy a király a főpapok és bárók tanácsa nélkül senkit fogságra ne vethessen, ne száműzhessen, vagy hűtlenségben el ne marasztalhasson. Az 1495. III. tc. a megnótázásra egyedül az országgyűlést jelentette ki illetékesnek. Hűtlenségi perekben ezidőtől kezdve az idézés mindig a legközelebbi országgyűlésre szólt, ahol a személynök vádja felett mindig az országgyűlés ítélkezett (pl. az 1526-i országgyűlés Verbóczy István és Mihály nóta-ügyeiben).

¹²⁴ Ez a királyi tanács működött közre Endre herceg meggyilkolása miatt Nagy Lajos által a gyilkosság színhelyén Averzában összehívott bíróságban, amely bíróság Durazzo Károly herceget halálraítélte. (Ballagi: Id. m. IX. 45. old.)

¹²⁵ Az 1507. évi dekrétum 3. cikke elrendeli, hogy azon assessor, aki jogos ok nélkül marad el, ülnöki tisztségét, méltóságát, javadalmát és fekvő jóságát veszti.

A XV. században már a nádor, országbíró, kancellár és személynök, mint az ország rendes bírái (judices ordinarii), teljesen azonos hatáskörben gyakorolták az ítélkezést, miértis bármilyen ügyet egyik bíróságtól a másikhoz királyi meghagyás folytán kérelemre vagy érdekeltség okából át lehetett tenni. Ez időben már szerepelnek a rendes bírák helyettesei is, az alnádor és alországbíró, akik később magának az ítélőszéknek is tagjai voltak, továbbá az ítélőmesterek, az ú. n. protonotáriusok.¹²⁶

A királyi különös jelenlét bírósága élén a főkancellár állott, akit később helyettesítenek és lassanként a helyettes önálló bírói állást foglal el, majd az 1458 : XXXII. tcikk által felállított bíróság elnöke lett, aki a rendes nyolcadokon kívül egy ítélőmester és 6 nemesi ülnök közreműködésével ítélkezett.¹²⁷

Látjuk tehát, hogy a királyság első századában, amikor még ritkán jutottak perek a királyi kuriába, akkor a bíróságot alkalmilag, akárcsak történetesen éppen jelen volt személyekből, esetről-esetre alakították. A későbbi időpontban, az ügyek szaporodásával, már rendes időközökben tartottak bíróságot, ezek az ú. n. octavák, nyolcadok. Ekkor fejlődik ki, hogy a király személye körül tartózkodó papok és országnagyokon kívül, nemesek is résztvesznek az ítélkezésben. A XIV. század második felében a kúria rendes bíróságainak nagyobb száma és a nyolcados törvényszak hosszabb tartama tette szükségessé, hogy az ülnökök meghatározott számban jelenjenek meg. A XV. század második felétől kezdve királyi ítélőtáblának kezdik hívni ezt a szervezetet, amelyen a királynak mindig külön szék volt fenntartva.¹²⁸ Tisztüknél fogva kötelesek voltak megjelenni az ország rendes bírái, azok helyettesei, az ítélő-

¹²⁶ Ezek kezelték a bírói pecsétet és szerkesztették az ítéleteket és tulajdonképpen ezek voltak a jogtudók, mert a voltaképpeni bírák legtöbbje nemcsak, hogy a latin nyelvhez és a joghoz nem értett, hanem sokszor még írni, olvasni sem tudott. A XV. században a királyok már közvetlenül ezekhez intéznek parancsokat s az állandó királyi tanács, illetve királyi tábla tagjai gyanánt tüntetik fel őket. A XVI. században a protonotáriusok már önállóan járnak vidékre bíraskodni.

¹²⁷ Mátyás a királyi különös jelenlét bíróságát 1464-ben megszüntette és a királyi személyes jelenlét bíróságába olvasztotta.

¹²⁸ Különösen pénteki napon, amikor a szegények ügyeit tárgyalták.

mesterek és a kirendelt ülnökök (főpapok, főurak és köznemesek.) Nem voltak kötelesek megjelenni, de megjelenhettek a kánonjognak és mindkét jognak tudósai, a tárnokmester, a dalmát-horvát-szlovén bán, az erdélyi vajda, ezek ítélőmesterei és helyetteseik.

Az állandó királyi tábla létesítésével nem szűnt meg a királyi tanács bírósági működése sem, sőt később, amikor már szervezett királyi tábla működött,¹²⁹ a hűtlenségi ügyekben egyedül a főpapok és főurak tanácsa volt illetékes, amíg ezt az 1495 : III. tc. fentebb idézett rendelkezése az országgyűlés kizárólagos hatáskörébe nem utasította. Rendszerint azonban a király tanácsa tagjaival, a főpapokkal és bárókkal akkor tartott ítélkezést, ha az ország rendes bírának s ezek ítélőmestereinek a királyi táblánál hozott ítéleteit a király személyéhez fellebbezték. Ilyenkor a nagy bírák és ítélőmesterek, valamint a táblai ülnökök ugyan jelen lehettek, de felszólalással és szavazati joggal nem bírtak. A bírói tanácsnak végleges létszámát csupán az 1723 : XXIV. és XXVI. t-cikkek állapították meg, de csupán a királyi kúriára nézve akként, hogy a hétszemélyes táblánál a tanács az elnöklő nádorral, majd az országbíróval együtt 11 tagból és a királyi ítélőtáblánál pedig (amely akkor még szintén a királyi kúriához tartozott) az elnöklő személyekkel együtt 9 tagból alakult. Ezen rendezés rendkívüli nagy jelentőségű volt, mert ez már nem a régi tanács, hanem állandó jelleggel létesített szakbíróság volt. Annak dacára, hogy az említett törvénycikkek a kétségtelenül hivatásos és állandó jelleggel alkalmazott bírákra nézve sem írtak elő semmiféle elméleti képesítést, jogforrásainkban számos helyen találunk utalást arra, hogy az ülnököket az egyes rendekhez, vagy közösséghez tartozók közül azoknak a köréből kell választani, akik a jogban jártassak (juris periti). Különösen a városi jogkönyvek gyakran kiemelik azt is, hogy a bíró a tőle megkívánt egyéb személyi tulajdonságok mellett a helyi szokásokban is jártas legyen. Az

¹²⁹ A király a személyes jelenléte elé vont ügyekben ítélkezett a királyi tanács tagjaival.

ülnökök és egyéb bírótársak egyébként hosszú időn keresztül csupán a votum consultativummal vettek részt a bírói döntés kialakításában, a döntést magát pedig a tanács bírói feje hozta. Ez a helyzet kimutathatóan csupán 1549-ben változott meg, amikor I. Ferdinánd a helytartó tanács tárgyalási rendjére vonatkozóan kiadott utasításaiban azt rendelte, hogy a határozatokat szavazatok többségével kell hozni. Valószínű azonban, hogy ténylegesen ez már korábban külön rendelkezés nélkül is gyakorlatban volt.

Lovagi
bírótság

A történeti fejlődés időrendjét követve, mind némileg ide tartozót, ismertetni kell az ú. n. lovagi becsületbírótság szervezését, a Curia militaris is. Ez olyan kivételes bíróság volt, amely a király körüli szolgálatot tevő, rendesen előkelő családoknak fiaiból álló aulas regiae milites ügyében bíraskodott. Ezen bíróságban a király maga személyesen, vagy a főudvarmester ítélte. Lassanként udvaron kívül álló személyek is folyamodtak személyes ügyeikben ezen bírósághoz, ha ettől udvarképességük függött. A becsületsértési perekben kívül tehát fokozatosan mind szélesebb hatáskört kapott, főbizonyítási eszköz a bíróság előtt a bajvívás volt, a perben elbukott felet infamia, becstelenség érte, jogi cselekvőképességét elvesztette, a Hármaskönyv szerint társadalomból kirekesztve, fedetlen fővel, meztláb és kenderzsineggel összekötött ruhában kellett járnia.

A Curia militaris eljárásból igen kevés emlék maradt meg, szabályait összeállítva, a magyar törvénytár függelékei között találjuk s nagyjában e feljegyzéssel egyértelműen adja elő azokat a Quadripartitum 3. része a IX. és X. címeiben. Hasonló feljegyzést találunk a XVI. század első feléből az Országos Levéltár Dl. 24.404. sz. iratában. A bíróság maga esetiről-esetre alakult, azt az országbíró, vagy az tartotta, aki őt királyi meghagyással helyettesítette, majd az udvarhoz tartozókkal (aulici) s oda meghívott, megbízható egyének (Országos Levéltár Dl. 22.431. sz. irat szerint „aulici et probi viri”) mint esküdtekkal, majd pedig oda kirendelt ítélőmesterek és országos nemesek együtt ítélkeztek.¹³⁰

Nem igen hasonlít ez az intézmény ahhoz, amit ma népbírótság alatt értenek, azonban mindenesetre jellemző a korra, amely kitermelte.^{130/a}

Mohácsi
vész után

A mohácsi vész után a bírósági szervezet nagyobb változáson ment keresztül. Az ország rendes bírái továbbra is azok voltak, akik a középkorban. A királyi

¹³⁰ Hajnik: Id. m. 60—65. oldal.

^{130/a} Hajnik: Id. m. 60—65. old.

tábla már nemcsak a nyolcados törvényszéken működött, hanem volt egy része, amely minden törvényes intézkedés nélkül jött létre és ez az „ítélőmesteri törvényszék“ (forum protonotariale), melyen az egyik ítélőmester, néhány jogban jártas egyénnel ítélkezett. Ez vándorbíróság volt, amely akként keletkezett, hogy az ítélőmestereket kiküldték helyszíni vizsgálatra, ahol részint már döntöttek is. Ez voltaképpen már szakbíróság, s bár bírái nem voltak szakképzettek, nélkülözte azokat az elemeket, amelyeket népbíróság alatt értünk.

Változatlanul fennállott továbbra is, rendkívüli ügyekben a kormánytanács és az országgyűlés rendkívüli bíraskodási joga.¹³¹

1723-ban a királyi kúriát két állandó bíróságra osztották fel, a „hétszemélyes“- és a „királyi“ táblára.¹³²

A hétszemélyes tábla ítéletét nem lehetett megfellebbezni, elnöke volt a nádor, vagy helyette a helytartó, illetve az országbíró, tagjai pedig 5 főpap (2 érsek és 3 címzetes püspök), 6 főúri és 9 nemes ülnök. Érvényes ítélethez 11 személy jelenléte volt szükséges.¹³³

A királyi tábla elé jutottak a nyolcados törvényszékek ügyei. Elnöke volt a személynök, tagjai 1 főpap (tabulae praelatus) 1 főúr, az alnádor, az alországbíró, 4 ítélőmester és a királyi ügyész, kinek szavazati joga nem volt, továbbá 2 királyi bírósági assessor és a prímás által kinevezett 2 assessor. Az ügyek szaporodásával az ülnökök száma kilencel növekedett. Joghatályos ítélethez legalább 9 tag jelenléte volt szükséges. Elsőfokú és fellebbviteli fórumként működött.¹³⁴

XVII.
századtól

¹³¹ Fuggerek, Dávid Ferenc ügye, stb.

¹³² A hétszemélyes tábla elnevezés a XVII. században a „hetes tanácsból“ eredt.

¹³³ A hétszemélyes tábla az 1690-es évekig mint helytartói, nádori vagy fellebbezési bíróság szerepel és csak 1694-ben szerepel először iudicium septemvirale néven. (Bónis: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában, Budapest, 1935. 13. old.)

¹³⁴ Elsőfokon a speciális (ítélőmesteri, megyei, városi, szentszéki, földesúri) ügyeket kivéve, az összes többi ügyekben, felsőfokon pedig az ítélőmesteri és megyei ügyekben ítélkezett. (Bónis: Id. m. 17. old.)

A 4 kerületi táblát¹³⁵ és a zágrábi báni táblát proto-
tonotáriusi táblák pótlására állították fel. A kerületi
táblán az elnök mellett 5—6 rendes bíró és több szám-
feletti ülnök működött. Itélethozatalnál legalább 3
bírónak és 3 ülnöknek kellett jelen lennie.

¹³⁵ Nagyszombat, Kőszeg, Eperjes és Debrecen.

II. FEJEZET.

A laikusok szerepe a nemesség vidéki bíróságaiban.

A nemesi megyei szervezet kifejlődésével párhuzamosan alakult ki a nádor vidéki bíraskodása. A megyei közgyűléseken ugyanis (congregationes proclamatae generales) a nádor elnökölt.

A király a közgyűlés előtt értesíteite a megyét, hogy mivel azon a vidéken a gonosztevők elszaporodtak, kiküldi a nádort, azok megsemmisítésére. A király egyidejűleg ugyanerről értesítette a nemesi közönséget is, hogy mely napon és mely község határában kötelesek megjelenni.¹³⁶

Az eredetileg 5—7, később csak két szomszédos megye részére tartott közgyűlésen a megye tisztviselői, az alispán és szolgabírák is kötelesek voltak megjelenni. A megyei közvéleményt ez alkalommal a megyénként választott 12 nemesi esküdt képviselte, akik a szolgabírákkal, valamint az alispánnal együtt a nádor bírói tanácsát képezték.

A közgyűlés rendszerint hétfőtől szombatig tartott, a nádor megalakította az ítélőszéket, azaz maga mellé vette az alispánokat, 4—4 szolgabírárt és 12—12 esküdtet és megeskettette őket az „Isten, király és a Szent Koronának tartozó hűségre, hogy igazságot fognak mondani, minden gonosztevőt meg fognak nevezni“. Ezután a nádor az esküdtekhez, a szol-

A nádor
vidéki bír
kodá

¹³⁶ A legrégebbi időkben, amikor a nemesi osztály még nem volt annyira privilegizált rend, előfordult, hogy a lakosság más elemei is résztvettek ebben, így a hospesek, vendégek, később pedig a jobbágyokból is résztvesznek megbízottak, azonban Nagy Lajostól kezdve, már csak kizárólag a nemesség jelenik meg.

gabirákhoz kérdést intézett, hogy kik ezen a vidéken a gonosztevők. Az esküdtek külön tanácskozást tartottak (hasonlóan az esküdszékek laikus elemeihez!), átadták a nádornak a gonosztevők névsorát. A nádor aztán ezt a jegyzéket a közgyűlésen felolvastatta, elítélésük in contumaciam is érvényes volt, amennyiben a nádor proskribálta őket, miáltal jogon kívül lettek helyezve és bárki büntetlenül megölhette őket.¹³⁷

A nádori közgyűlésen gyakorolt igazságszolgáltatás fenti működését Zsigmond idejében már csak kivételesen alkalmazták. Az 1464. törvény újból elrendelte a nádori törvényszéknek régi szokás szerint való megtartását. 1478-ban 8 alsómagyarországi megye kivételével azonban 5 év tartamára eltiltotta a nádori közgyűlést a törvény, amit aztán véglegesen 1486-ban be is tiltott.

megyei
bíráskodás

A generális kongregációk hanyatlásával a most említett ítélkezési jog a királyi kúriára szállott. A megyei bíráskodás ettől kezdve a megyei közgyűléseken, vagy sedriákon (sedes judiciaria) történt. Nagy Lajos óta a megye csak kivételesen, királyi engedély alapján tarthatott közgyűléseket és saját joghatóságából folyólag csupán sedriákat tarthattak. Egyébként is a megyei bíráskodás hatásköre a XVI. századig igen szűk, a nemes minden fontosabb ügyben, a királyi kúria, az ország rendes bírái elé járul.¹³⁸

A megyei bíráskodás csak kisebb hatalmaskodási ügyekre és olyan perekre terjedt ki, amelyeket az uriszéktől fellebbeztek a megyéhez. Ezeket a sedriákat hetenként, vagy kéthetenként tartották és a megyei nemességre nézve nem volt szigorúan kötelező a megjelenés. A sedria tulajdonképpen kicsinyben utánozta a királyi bíráskodást és ítéletet hozott nemesek és nem nemesek részére egyaránt.¹³⁹

A XVII. században a megyékben kialakult az alispán elnöklete alatt álló sedrián kívül az alispáni

¹³⁷ A proskribált birtokának egyharmad része a büntetés végrehajtóját, míg kétharmad része a nádort illette. A bűnpártolás sui generis bűncselekményt képezett, amely szerint mindazok, akik proskribáltaknak rejtékhelyet adnak, maguk is proskribáltaknak. (Eckhart: Id. m. 412. old. Hajnik Id. m. 66–72. old.)

¹³⁸ Hajnik Id. m. 66–84. old.

¹³⁹ A nemes ugyanis abban a megyében, ahol bíróság volt, az elene emelt panaszok ügyében bíró elé volt köteles állani.

ítélőszék (forum vicecomitis) is, amelyen az alispán egy letszés szerint választott szolgabíróval és ennek esküdtjével járt el. Ugyan ez idő óta a szolgabírónak is volt ítélőszéke (forum iudlium), aki szintén egy esküdttel végezte a bíraskodást.¹⁴⁰

A XVII. század közepe óta mint külön bíróság alakult ki a büntető sedria (sedria criminalium) szemben a sedria civiliummal,¹⁴¹ ennek ellenére előfordult még a XIX. század elején is, hogy a megyei törvényszék a bűnvádi perek intézése közben polgári perekben is hozott határozatot és vizont. A sedria élén az alispán állt, aki a polgári sedrián rendesen elnökölt, míg a büntetőn az ú. n. másodalispán, aki a megyei közgyűlésnek volt alárendelve. A megyei esküdteket iurassoroknak hívták, akik közül rendszerint csak egy volt jelen a sedrián. Eleinte a közgyűlés választotta őket, később minden szolgabírónak, egy, később 2 iurassora volt. A XIX. században az esküdtek száma egy-egy megyében már a húszat is elérte.¹⁴²

Minden tilalom ellenére, mint a nemesek vidéki Itélőmester bíróságai, változatlanul eljárak még a XVII. század- bíraskodás ban is az ítélőmesterek (magistri protonotairii) is.

¹⁴⁰ 1729:XXXV. t.-c.

¹⁴¹ Bónis: Id. m. 27. old. A sedria két részre hasítása újabb bírói fórumokat hozott létre: az alispáni, szolgabírói és később iurassori székeket.

¹⁴² A táblai ülnöki intézményt az 1613:XXIV. tc. honosította meg „extra ordinarii iurassores”. A megye választja őket, a törvény szerint azonban a XVIII. század közepétől már általános, hogy a főispán nevezi ki őket. Ezek később az ú. n. címzetes táblabírák, akik a főispántól ki nevezés útján nyertek hivatalt és mellettük szerepelnek a választott fizetési táblabírák is. A kinevezett címzetes táblabírák száma a XIX. században 8—10.000-re tehető. Jogi képesítésük 1840-ig nem volt.

A XIX. század eleje óta a megyei bíraskodás a törvényszékek útján történik, melynek tagjai az elnökön kívül a közbírák és közvádló. A közbírák három elemből állottak, a táblabírák, tisztviselők és a törvényes bizonyság. A táblabírákat a főispán maga nevezte ki a megyei nemes-ség köréből, lehetőség szerint jogi képesítésű személyeket, de ez nem volt lényeges kellék. A bírának a legkisebb száma volt meghatározva, megjelenhetett bármely jogosult, tehát minden táblabíró. A legkisebb szám 1825-ben még 11. Minden szavazat, akár főnemesé, köznemesé, alispáné, vagy esküdté, egyenlő súllyal bírt. (Eckhart: Id. m. 273. old.)

III. FEJEZET.

Laikus ülnökök közreműködése a jobbágyság bíróságaiban.

A jobbágyok már az Árpád-korban a földesuri bíráskodás alá tartoztak. Ezt az uriszéken (sedes dominális) gyakorolták. Uriszéket önálló birtokkal rendelkező női nemhez tartozó személy is gyakorolhatott, sőt az egyházi testületeknek is joga volt. Az uriszéket a földesur személyesen, vagy megbízottja útján gyakorolta, esetleg várnagyok útján. Az uriszéket alkalmilag tartották, színhelye a birtok volt, ahol a jobbágy részére az igazságot kellett szolgáltatni. Az ítélőtársak rendszerint nem nemesek voltak, ha azonban bármelyik fél az volt, akkor nemesek is szerepeltek ülnökként. Az uriszéken jelen volt még a megye részéről kiküldött szolgabíró és egy hiteles személy az ún. „testimonium“, aki egyúttal a megyének a legközelebbi sedrián az uriszék eljárásáról jelentést is tett. A jobbágyokon kívül a familiariusok is az uriszék elé tartoztak, de csakis büntetőügyekben, egyébként az uriszéknek büntetőjogi hatásköre csak kisebb ügyekben volt és nagyobb ügyekben csak akkor, ha a földesurat a pallos jog (jus gladii) külön királyi kiváltsága megillette.^{142/a} A földesur bíráskodásának gyakorlását a jobbágyközségek előljáróira (villici) ruházta, akik kisebb ügyekben bíráskodtak. Ebből alakult ki a községi bíráskodás intézménye. A választott bíró (villici)

^{142/a} Bónis: Id. m. 28—29. old.

esküdtjeivel legtöbb esetben csak az illető községbelik egymás közötti ügyeiben ítélkezhetett. A földesur helyett bíraskodó tisztek, uradalmi ispánok, várnagyok, porkolábok egyúttal vérbírátságot is gyakoroltak a jobbágyság felett.¹⁴³

Az uriszékek személyi hatásköre az 1649 : XV. és 1659 : XXXVII. tc.-nél fogva a területen lakó gyanus és kétes nemesi személyekre, az 1807 : VIII. tc. 4. §-a (2) bekezdése értelmében pedig csak az uradalom jobbágyságaira és zselléreire terjedt ki. Ezidőben az uriszék tagjainak száma esetenként 11 és 20 között változott, megjelent a táblabíró, uradalmi tisztviselő, kasznár, erdész, az uradalom ügyésze és a törvényes bizonyosság (azon szolgabíró és esküdt, akiknek járásába az uradalom tartozott).

A XVIII. század végén és a XIX. század elején az uriszék tárgyi hatásköre azonos a megyei törvényszékek hatáskörével, kivéve a gyakori bűncselekményeket, amelyek a királyi ítélőtábla hatáskörébe tartoztak.

Az 1848-as törvényhozás szüneti meg azután az uriszéket a jobbágyság felszabadításával egyidejűleg.^{143/a}

¹⁴³ A bűnösök büntetését és a gonosztevők kézrekerítését szolgálta a XVII. században egy-egy falu, vagy vidék parasztságának „feltámadása” (insurrectio). Ha valahol a gonosztevők nagyon elszaporodtak, a megyei hatóság rendelte el üldözésüket, a falusi bíró vezetése mellett. Egyiküket kapitánynak választották meg és ezek a falvak a kapitány vezetése alatt az elfogott személyek felett egyúttal bíraskodtak is. („Parasztvármegye”). Ez az intézmény később megszűnt.

^{143/a} Hajnik: Id. m. 97—104. old. Eckhart: Id. m. 131., 174., 214., 218. oldal.

IV. FEJEZET.

A polgárság laikus bíróságai.

Külön bíróságok voltak a városi polgárok részére. Ezek kétfélék voltak: 1. a városi joghatóságok bíróságai, továbbá 2. a tárnokszék és személynökszék.

Városi jog-
hatóság

A városi joghatóság azoknak a külföldi fogadott vendégeknek (hospesek) bíraskodási szabadságából fejlődött ki, akiket az első királyok, a várak aljába telepítettek. Nyugateurópában divatos szokás szerint ugyanis a vendégnépek a XI—XII. században megkapták azt a jogot, hogy bírójukat saját maguk válasszák és ítélezésük saját joguk szerint történjék. A későbbi királyok ily kedvezményben a király közvetlen uralma alá tartozó, más hazai alsóbb népelemek egyes közösségeit is részesítették. A XIII. század második feléig ezek nem teljesen különálló hatósági területekkel bíró kiváltságok, inkább annyiban bírnak jelentőséggel, hogy a rendes vidéki, vagyis a vármegyei bíraskodás alól kivett személyeknek tekintendők. Amidőn azonban a XIII. század vége felé a királyi kiváltságlevelek valamely vár, vagy váralja összes civis és hospes lakosságát kiváltságolták és így őket a területi közösségben egyesítették, kapja ezen joghatóság a területi és ezzel a városi joghatóság jelleget. Ez egyuttal a teljes polgári és büntető joghatóság átruházását is jelenti. Törvénybe iktatja a városok ezen jogát Zsigmond 1405-i kisebb végzeménye. Ennek értelmében a városi bíraskodás élén a városhíró állt, akit évenként választottak.

és rendszerint 12 esküdttel (jurati cives) együtt ítélkezett, akiket a bíróval egyidejűleg ugyancsak választottak és együttesen a városi tanácsot is alkották.¹⁴⁴

A városi polgár minden polgári és büntető ügyében a városi bíróság elé tartozott, kivéve a szentszéki ügyeket.

Míg a nemesek eleinte nem tartoztak a városi bíróság elé, Zsigmond második végzeményének 5. cikke értelmében, a közterületen elkövetett bűntettekért mindenkit, tehát a nemeseket is a városi bíróság által kell felelősségre vonni, addig az 1421-i országos rendeletével ez ügyben is az eljárást a rendes bíróságok hatáskörébe utalta.

A városi hatóság ítéllete ellen, vagy maga az anyaváros fellebbviteli bíróságához, vagy pedig a tárnokszékhez lehetett fellebbezni. Ennek élén a tárnokmester állott, aki eleinte főpapi, bárói és nemesi bíró társakkal, az Anjou-korszak vége felé lassanként városi elemek mérsékelt részvételével ítélkezett. Zsigmond alatt a nemes és polgári elem körülbelül egyformán vesz részt a tárnokszéki ítélkezésben, de a polgári elem részvétele mindinkább emelkedik, többször előfordult, hogy csak a polgári elemekből állott. Mátyás uralkodása alatt a polgári elem teljesen kiszorítja a nemeseket a tárnokszéki bíráskodásból. Később a tárnokszéken való részvétel kizárólag 7 város polgárainak részvételével történik.¹⁴⁵

A tárnokszéket Budán tartották évenként, és a 7 város köteles volt kebeléből 2—3 jogban jártas idősebb polgárt kiküldeni. A bíróságon a tárnokmester elnökölt, résztvettek még az altárnokmester, tárnoki ítélőmester és a 7 szabad királyi város kiküldöttje, amelyhez Ulászló uralkodása alatt Pest város kiküldöttje is járult. A tanács csak akkor volt határozatképes, ha 5 város kiküldöttje megjelent. A tárnoki széktől a királyi kúriához lehetett fellebbezni, ahol a személynöki szék döntött,¹⁴⁶ amely önállóan első fokon járt el a tárnoki bíróság mellett Székesfehérvár, Lőcse és Esztergom város ügyeiben.

Tárnokszék

Személynöki szék

¹⁴⁴ Hajnik: Id. m. 84—91 old. Eckhart: Id. m. 274., 275 old. Bónis: Id. m. 28. old.

¹⁴⁵ Buda, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Kassa, Eperjes és Bártfa.

¹⁴⁶ A személynök a királyi tábla bíráiból és alkalmoszerűen kiküldött városi polgárokból állította össze. (Bónis: Id. m. 25. old.)

V. FEJEZET.

Ülnökök a kiváltságolt népelemek bíróságaiban.

A megyei, városi és földesuri bíróság mint rendes vidéki bíróságok mellett, alakultak még különálló bíróságok, amelyek a kiváltságolt területek lakossága, vagy pedig személyes mentességet élvező népelemek számára létesültek. Az első csoportba tartoztak a jász-kunok és a szepesi szászok közönsége és egyideig a besenyők, az utóbbi csoportba pedig a zsidók.

Kiváltságolt
területek

Kunok

IV. Béla alatt a letelepedett kunok rendes bírái, IV. László 1279-i kiváltságlevelének 11. pontja értelmében az illető nemzetségek bírái voltak és csak csupán az esetben ítélkezett a nádor a kunok nemzetsége bírájával együtt, ha ügye az ország más nemzetiségű lakójával volt. A kunok nemzetségi bírása által hozott ítéletet a királyhoz lehetett fellebbezni, aki személyesen a kunok nemzetségi bírájával együtt ítélkezett. A kunok végleges letelepedésétől az ú. n. szállásban a nemzetségi bírakat a XIV. században már a területi bírák váltják fel és a szállásoknak, majd pedig a szállásokat egyesítő székek elosztása szerint oszlott meg a bíráskodás. A XIV. és XV. században a szállásoknak a szállások kapitányai és bírái szolgáltatják az igazságot, akik tisztségüket nemzetségi alapon fiágról fiágra szállva örök jogon, majd egyes székekben választás vagy kinevezés útján nyerték.

A szállásbírák a bíráskodást ülnökökkel végezték, míg felsőbb fokon a székek törvényszékei, a székkapitányok és szálláskapitányok résztvételével ítéltek. V. László elrendelte, hogy az alsóbbrendű kunok is válasszanak a székkapitányok mellé egy külön kapitányt és 12 esküdtet s ezek nélkül az alsóbb bíróságoktól feljebb vitt ügyekben ítélkezni ne lehessen. Az

összes kun székek hatóságilag a nádor alá tartoztak, aki a kunok ispánja és bírása is volt. Jogát azonban gyakran átruházta a kirendelt ispánra (comites, judices), úgy hogy a XIV. és XV. században csak ritkán találkozunk nagyobb bírósági gyűlésekkel, amikor is a kirendelt bírakat ilyenkor az érdekelt székek kapitányai, ispánjai és esküdt ülnökei környékezték.¹⁴⁸

A kunok régebbi bírósági állapotaihoz hasonlóan találunk a besenyőknél is.

... besenyők

A bíráskodás tekintetében kiváltságolt területi közösség a szepesi szászok által lakott terület.¹⁴⁹

... szepesi szászok

A fenti terület 24 szepesi városból és I. Károly 1312-iki szabadságleveleiben részletesen felsorolt községekből állott. Élén a szász ispán, vagy gróffal, aki választás útján nyerte hivatalát.

A szepesi provinciának elsőfokú rendes bíróságai a városok és a hozzátartozó községek helyi bíróságai voltak, ahol a községi, vagy városi bíró, több-kevesebb esküdttel ítélkezett. A községtől azon városhoz lehetett fellebbezni, amelyhez tartozott. A város fellebbezési büntető hatósága pedig a comes volt, vagy annak a 24 város bírásaival Lőcsén tartott bírósága.¹⁵⁰

Hasonló kiváltságot élveztek a királynak lándzsával szolgáló szepesföldi nemesek is, akiknek kiváltságát IV. Béla 1243-iki törvényben megerősítette. A szepesmegyei alispán ugyanis lopás és pénzügyeken kívül másban nem ítélkezhetett és így választott bíráik elé vihették ezen nemesek ügyeiket és ennek megfelelően saját ispánjuk és szolgabíráik döntöttek azokban a székhez tartozó nemesekkel együtt.

Nem területi, hanem személyi kiváltságot élveztek a zsidók.¹⁵¹

Személyi kiváltság

A királyi városokban a zsidók külön bírák alatt állottak (judex, vagy comes Judaeorum), akiket vagy a város keresztlény és zsidó lakosai együtt választottak (mint pl. Pozsonyban), vagy pedig kinevezték (mint pl. Sopronban). A kinevezett bíró az esküdtekkel együtt

... A zsidók

¹⁴⁸ Hajnik Id. m. 104—106. old. Eckhart: Id. m. 107. old.

¹⁴⁹ Néhány súlyosabb esetben kettős házasság, stb.) a szász gróf csakis a megyei ispánnal együtt ítélkezhetett.

¹⁵¹ Igazságszolgáltatási különállásukat IV. Béla 1251-iki kiváltságlevele állapította meg.

ítélkezett, akik, vagy vegyesen keresztények és zsidók voltak vagy tisztán zsidók.¹⁵²

Nagy Lajos alatt az összes zsidók fölé egy országos zsidó bíró (iudex judaeorum totius regni) került. Ezt a tisztelet rendszerint a nádor, vagy az országbíró viselték.

Országos zsidóbíróval először 1371-ben találkozunk, utolsó adat 1440-ből származik működésére nézve. Az országos bíró felsőbb fokon ítélkezett mégpedig bírói székre hivatott előkelőkkel és nemesekkel. Az országos zsidóbírói állás megszűnésével bíraskodási hatásköre nem szállt át hivatali örökösére (vagyis a „praefectus judaeorumra”), hanem bírójuk a budai várnagy lett, aki nemesek társaságában bíraskodott.¹⁵³

¹⁵² Kereszténynek zsidó ellen elkövetett súlyosabb büntetési (gyilkosság, testi sértés, házratörés) közvetlenül a király személyes vagy a kancellári bíróság elé tartoztak. Zsidók egymás közötti ügyeiben a iudex, a vallásos jellegű bíróság a „zsidó iskola” (béthdin) meghallgatása után döntött.

¹⁵³ Hajnik: Id. m. 110–112. old. Eckhart: Id. m. 67. old.

VI. FEJEZET.

Erdély, Dalmácia, Horvátország, Szlavonia és a végvidéki bánságok laikus bíraskodása.

Nem osztály, hanem törzsi (nemzetségi), vagy országos különállás alapján sajátos bírói szervezetük volt a székelyeknek és II. Endre alatt politikai egésszé vált királyföldi szászoknak Erdélyben, Szent. László és Kálmán által az országhoz csatolt horvát-dalmát államoknak is. A Meszesen túl fekvő megyék, továbbá Horvátország és a Dráván túli vidék felett Kálmán óta külön királyi tisztviselők, a vajda, illetve a bánok gyakorolták ülnökeikkel a nádorispánéhoz hasonló bírói hatalmat.

Erdélyben nem volt egységes az igazságszolgáltatás, hanem a lakosság nemzetisége szerint három vidékre oszlott, úgymint: 1. a megyei, vagy nemesi-, 2. a székely-, és 3. a szász bírósági területre.

A *megyei területen* az alsóbbfokú bírósági szervezet teljesen azonos volt a magyarországi hasonló szervezetű megyei, városi bíróságokkal és uriszékekkel. Felső fokon az erdélyi vajda bíraskodott, helyettese, az alvajda, segédje pedig a vajdasági, vagy az erdélyrészi ítélőmester. A székhely Szentimre volt és az erdélyrészi nemesek, mint bírótársak működtek közre. A fontosabb ügyeket azonban nem a vajdasági széken, hanem a vajdasági közgyűlésen intézték. A vajda ítéletével elégedetlen fél már a XIV. században kérhette ügyének a királyi kúriába, a főpapok és bárók ítélkezése alá bocsájtását. A fellebbezést ugyancsak a vajda intézte,

Erdély.

Megyei
terület

azonban a főpapi és bárói esküdtekkel, mint bírótársakkal.¹⁵⁴

Székelyek

A székelyek igazságszolgáltatásáról a legrégebbi időkből igen kevés adatunk van, kétségtelen azonban, hogy a bíraskodás Székelyföldön annak területi fejlődése szerint történt. A 7 székely szék mindegyikében igazságszolgáltatással foglalkoztak a főhadnagy (későbbi elnevezése: kapitány), továbbá a királybíró, mint főbíró, az alárendelt területi bíró, akiket évenként választottak a székben élő nemekből és ágakból felváltva azzal, hogy a főhadnagyság- és főbíróság elnyerése bizonyos lófőség birtokához volt kötve. Melléjük a soronlévő nemből és ágból néhány lófőt választottak, akik a főtisztek bíraskodásában, mint ítélők résztvettek. Ezeket együtt, valamint a tisztviselő személyeket hívták az „ág népe“-nek. Rajtuk kívül résztvettek még az ítélkezésben a szék előkelőbbjei (seniores), valamint a közrendben lévők (communitas), akiknek száma 12 volt. Fontosabb ügyekben azonban a bíróságot a szék részére is a székely ispán tartotta, aki régi szokásnak megfelelően minden szék részére évenként 15 napon át köteles volt bíróságot, vagy bírósági közgyűlést tartani ugyanazon bírói elemekkel és 12 törvénytevő egyénnel (XV. századtól az ú. n. „székülők“).¹⁵⁵

A székek rendes bíróságaitól az udvarhelyi székhöz, mint főszékhöz lehetett fordulni, onnan a tárgyalat ügyet a székely ispánhoz és végül a király személyéhez lehetett fellebbezni. Régebben a legfontosabb ügyekben a székbíróságtól a székely nemzeti közgyűléshez is lehetett fordulni, majd 1505-ben ennek pótlására Udvarhelyen az egész székely terület részére egy felsőbbbírószágot létesítettek, ahová Udvarhely és Keresztúr székhelyen lakók a primörök közül négyet, ugyanott lakó lófők közül tizenhármat bírótársakul kirendeltek és ezek bármelyikének elhalálózása esetén helyét a hasonrendben lévők közül választás útján töl-

¹⁵⁴ Hajnik: Id. m. 119—124. old. Eckhart: Id. m. 136. old.

¹⁵⁵ Kivételesen előfordult, hogy a királyi kiküldött, vagy maga a király személyesen tartotta egy-egy székely szék részére a bírósági gyűlést. Így pl. Zsigmond 1427-ben az őt éppen elkísérő főpapokkal és nagyokkal, valamint a szépi szék összes előkelőivel tartott a szépesi Szent György latin kapuja előtt gyűlést.

törték be. Innen lehetett azután az erdélyi vajdához, — aki akkor már székely ispán is volt, — onnan azután a királyhoz fellebbezni.¹⁵⁶

Szászok

Az erdélyi szászok bíraskodási viszonyai a székegyekéhez hasonlóan fejlődtek, amennyiben szintén székek szerint ítélték. Minden székeknek külön szék-bírája és egy királybírája volt. A bütetőbíraskodást a székegyülésen intézték, amelyet rendszerint négyszer hívtak össze és ahol a királybíró elnöklete alatt a szék minden szabad polgára megjelenhetett, de kötelesek voltak megjelenni a bírák, az esküdtek s az ú. n. seniorok. (Altschaft.) Olyan székekben azonban, ahol város volt, Zsigmond idejében már a székbíróság helyébe a városi főbíró és tanácsa lép és az ítélték. A székek bíróságai felett állott a „hétbírák széke“ vagy amint 1371-ben írták: a „hétszék esküdtjeinek (idősbjeinek) széke“. Miként egyéb tekintetben is érvényesült a bíraskodás terén is a legfőbb bírói hatalom, amely a hétszék együttes gyülekezete a szász nemzeti közgyűlés kezében volt. Elnöke a szebeni királybíró (Comes Saxonum) és jelen vannak a városok főbírái, királybírák, szék-bírák, esküdtek, valamint a székek kiküldöttjei. A szász bíróságtól a vajdaszék, illetve a gyűlés megkülönböztetésével egyenesen a királyhoz lehetett fellebbezni.¹⁵⁷

Dalmácia, Horvátország, Szlavonia, megtartották az igazságszolgáltatás tekintetében Magyarországtól és egymástól is elkülönült önállóságukat.

Dalmát-
Horvát-
Szlavon-
ország
Dalmácia

A dalmát tengerparti városokban, saját jogaik alapján, saját bíráik ítélték. Az ítélet ellen a királyhoz, vagy a dalmát-horvát bánhoz lehetett fellebbezni.

Horvátországban az alsóbbfokú bíraskodás eleinte törzsi természetű volt, a nemzetség bírása tart a nemzetség számára a szokásos helyen bíróságot. A fontosabb ügyek a zsupánság, vagyis a horvát megyeszék

Horvát-
ország

¹⁵⁶ A székegyek joghatósága alá tartoztak Zsigmond óta a szabad városok is. (Hajnik: Id. m. 124—127. old. és Eckhart: Id. m. 103. old.)

¹⁵⁷ A szász nemzetiségű bíróság szervezetéhez, ahová az Andreanum szerint eredetileg csak hét szász szék tartozott, csatlakozott később Meggyes és Sejk székely székek is. (Hajnik: Id. m. 128—130. old. Eckhart: Id. m. 144—147. old.)

elé tartoztak, amelyen a zsupánság alispánja elnökölt a székhez tartozó nemzetségből vett bírótársakkal együtt ítélezett, akiknek száma 4 volt.

A zsupánságok, vagy megyék bírói székétől az albáni (knini) törvényszékhez lehetett fellebbezni, amelyet dalmát és horvát országok albánjai a knini szék szolgabíráival és nemesseivel tartott és ahonnan a bánhoz lehetett fellebbezni. Megjegyzendő, hogy a dalmát-horvát bán barátibb időkben a király, vagy a szlovén, horvát, dalmát tartományok élén állott királyi hercegek meghagyásával az ottani nemesekkel és egyéb állapotú egyénnel tartományi gyűlést tartott, ahol egyidejűleg bíraskodott is.

A tulajdonképpeni megyékben, éppen úgy, mint az anyaországban a főispán, vagy alispán változó számú nemessel szolgáltatott az igazságot. Külön bíráik voltak e tekintetben a szlovén értelemben vett nemeseknek, továbbá a XIV. századig a várjobbágyoknak és az ú. n. turmezei nemeseknek, akik részére már IV. László biztosította az önálló bíraskodási jogot és akik részére Zágrábban, a XV. század végétől kezdve Lukavecen összehívott ülnökökkel tartottak törvényszéket. Kivételesen tartott a bán általános közgyűlést is, amit vagy maga a bán, vagy helyette az illetékes albán tartott, mely esetben ha mint megyei ispán tartotta azt, szolgabírákkal ítélezett a megyei nemesek asszisztációjával. A megyei báni széken azonban a megyei egész nemesség megjelenni tartozott. A báni széket nyolcadok szerint tartották a protonotáriusok, szolgabírák és ülnökök állandó közreműködésével.¹⁵⁸

Szlavonia

A szlovén bán éppen úgy, mint a horvát, csak a bánsága területén ítélezhetett és csak kivételes esetben volt megengedve, hogy a bán a királyi kúriában a főpapokkal és bárókkal együttesen ítélezzen.

A végvidéki bánok közül legnagyobb bírói szerepe a macsói bánnak volt, amennyiben joga volt tudományvételre^{158/a} és oktavális törvényszékek tartására,

¹⁵⁸ Hajnik: Id. m. 131—136. old. Eckhart: Id. m. 151. old. Még III. Károly uralkodása alatt is ugyanez a bírósági szervezet, az 1725. évi horvát felvilágosítás szerint 1—2 mágnás, a zágrábi káptalan nagyprépostja, 1—2 kanonokja, valamint bizonyos számú nemes voltak az ülnökök. (Bónis: Id. m. 30. old.)

^{158/a} A tanukat régente maga a bíróság hallgatta ki az istenítélet megkezdése előtt, a XIII. század végétől kezdve azonban állandóan az arra hivatott hiteles hely, illetőleg a bíró kiküldöttje hallgatta ki. A tanuk egyszerűen annak a félnek állítását erősítették, aki mellett tanuskodtak és meghallgatásuk eleinte csupán arra szorítkozott, hogy az illető szavahihető ember-e? A tanubizonyítás értékét a tanuk száma és rendi minősége döntötte el. Amelyik részen értékesebb tanuk voltak, vagy több tanu volt, annak ítélték meg az esküt. A fél tanui társaságában személyesen esküdött. Az ilyen eskütársak számát a bíró az ügy fontosságához képest állapította meg. Az Árpádkorban 3—6 vagy 8 tanut eskettek meg, de nagyobb bűnügyekben, mint pl a hatalmaskodási esetek-

ahol országos nemesekkel mint bírótársakkal ítélkezett. Csekélyebb jelentőségű a szörényi bán területi hatásköre, amelyek mindegyikének saját bírása, ispánja volt (akit időnként várnagynak) neveztek. Fellebbviteli

ben 40—100—140 eskütárs is esküdött, azt bizonyítván, hogy akivel ők együtt esküsznek, az szavahihető ember. A bizonyítási erő ezekben az eskükben az volt, hogy a fél esküjének erejét növelték, nem pedig valóságuk, amelyet a ténykérdésre vonatkozólag tehettek volna.

Változás e tekintetben akkor következett be, amikor az esküt megelőző tanubizonyítás nem a fél szavahihetőségét bizonyította, hanem magára a tényre vonatkozott. Ez az „inquisitio“, magyarul: „tudományvétel“, amely a XIV. században honosult meg hazánkban, ez — figyelembevéve a polgári peres eljárást is — háromféle volt: inquisitio simplex, inquisitio communis és inquisitio generalis. Az inquisitio simplex mindig megelőzte a peres mai terminológia szerint az előzetes bizonyításnak felelt meg.

Az inquisitio communis a per folyama alatt a bíró hivatalból rendelte el. Ennek lényege megfelelt a mai tanúkihallgatásnak, s a bíróságon kívül a helyszínen zajlott le.

Égészen közel fekszik a népbíróság intézményéhez az inquisitiónak bírósági közgyűlésen való alkalmazása, ez az esetben állott elő, ha a közgyűlésen jelenlévő megyei hatóság adott felvilágosítást a nádor vagy az elnöklő személy által feltett kérdésekre. Ilyen inquisitiot csak az volt jogosítva elrendelni, aki általában a király parancsából vidéki közgyűlés tartására is jogosítva volt. Bárki azonban, aki a közgyűlésen megjelent, kérhette, hogy az alispánt, szolgabírákat és az esküdteket, vagy az egész jelenlévő megyei közönséget kérdezzék meg.

A nádor háromszor intézett ünnepélyes felhívást a megye közönségéhez, aztán a megyei hatóság és akik az ügyekről tudtak, visszavonultak és ha megegyezésre jutottak, akkor vallottak hitükre, hogy a fél állítását erősíteni vagy azt tagadni kényszerülnek.

Az inquisitio negyedik fajtája az „inquisitio per medium proclamationis“, volt. amely akkor vált szükségessé, amikor a nádor közgyűléseket mind ritkábban tartott s így a megye lakosait közgyűlésre hívták össze kizárólag tudományvétel céljából.

Ennek első nyomaival már az Anjou-korban is találkozunk, de gyakoriak csupán Zsigmond alatt lettek. A polgári perben az esküt az inquisitio alapján ítéltek meg.

A vád alól tisztázásának ugyanis két eszköze volt: a bajvívás és az eskü (juramentum purgationis). Három vagy négy egybehangzó relációval szemben a vádlottnak teljes erejű esküt kellett tennie, ha a vádlónak csak két relációja volt félannyi, ha csak egy, negyedannyi eskütárral kellett a vádlottnak esküdnie.

Mint látjuk tehát, az eskü súlya abban jut kifejezésre, hogy hány eskütárral tette le a peres fél az esküt. Ez az intézmény úgy látszik, hogy a germán jogból került át hazai jogunkba, de mint az előadottakból már kitűnik, egész Európában ismeretes volt. Az eskütársakat az Árpád-kori perjogban a rokonságból, a nemzetségből választották, később a szomszédokból vagy a megyebeli nemesekből, vagy pedig azon községhez tartozó személyekből, ahol a vita tárgya feküdt. Székely okmányok szerint „az eskütársak ugyanazon harang szavára hallgatnak“. Nem volt eskütársak természetesen az eskütársak minősége sem, ez pedig rendi állásuk szerint változott. Az ország bárói, tehát a nádor, „országbíró, tárnokmester, stb...“ továbbá az infulás és gyűrűs főpapok, amennyiben polgári perrel volt szó, 10 márka erejéig esküdhettek, míg a nemesek vagy egyéb papok csak 1 márka erejéig, tehát egy 100 márka perértékű ügyben 100 közönséges eskütársra volt szükség. A jobbágyoktól viszont csupán 1 forint, tehát kb. egynegyed márka erejéig fogadtak el esküt. Az erdélyi köznemes esküje háromnegyed forintot ért, viszont mint eskütárs, ugyancsak egynegyed márka erejéig esküdhetett. Jobbágyok egymásközötti ügyeiben az eskütársak hárman esküdhettek egynegyed márka erejéig. A polgár esküje városon kívül csak a jobbágy esküjével ért fel.

hatóságuk a szörényi bán volt, aki meghatározhatatlan, több-kevesebb számú nemessel, mint ülnökökkel tartott ülésen ítélkezett.^{158/b}

Szabály volt az, hogy mindenik hasonló rendi állású eskütársakkal esküszik, így pl. nemések közti ügyekben a XIV. századtól kezdve csak nemes lehetett az eskütárs, így voltak olyan ügyek, ahol az eskütárs nemesi minőségének hiánya az eskü érvénytelenségét vonta maga után. A férfi csak férfivel, nő pedig férfivel és nővel közösen esküdhetett. Gyilkosság eseteiben az esküt a vérdíjhoz, a homágiumhoz képest állapították meg, a nemes ember homágiuma 50 márka volt, tehát 50 köz-nemessel kellett esküdnie. Ha 2—3 vádlottnak 2—3 nemes megölésének vádja alól kellett magukat tisztázni, akkor mindegyik vádlott 50 márka értékű esküt tett, figyelembe vették azonban az inkvizíciólevelek számát is. Ha nem volt ilyen levele, akkor az egyszerű vád ellenében a tisztázáshoz 3 eskütárs kellett a XV. századtól kezdve, régebben pedig 5. A jobbágy esküje 40 forintot meg nem haladhatott, tehát harminckilenced-magával esküdött, míg a nemesember csak harmadmagával. A városi bíróságoknál az esküt a bíróság színe előtt, a nádori közgyűlésen elrendelt esküt a hiteles hely emberének jelenlétében hordozható kápolnában, vagy a közgyűlés színhelyén, a kir. kúriában megítélt esküt pedig a hiteleshely előtt tették le. (Hajnik: Id. m. 276—341. old. Eckhart: Id. m. 397—401. old.)

^{158/b} Hajnik: Id. m. 138—144. old.

VII. FEJEZET.

Szentszéki bíróságok.

Minthogy Magyarországon is érvényben voltak szarisztokratikus és theokratikus jellegüktől elvonatkoztatva laikus bíráskodási elemeket tartalmaztak, szintén foglalkoznunk kell a *szentszéki bíróságokkal, amely alatt olyan egyházi bíróságokat értünk, amelyben a püspök megbízottja, vagy helyettese ülnökökkel, az ú. n. szentszéki assessorokkal ítéleztek az országos törvények szerint.*¹⁵⁹

Hatáskörük kiterjedt az egyházi ügyeken kívül bizonyos világi ügyekre is s eleinte a klérus perein kívül az egyháziak fegyelmi és büntetőpereit tartoztak ide.^{159/a.}

Később a XV. század második felében már csak a papok személyes bántalmazása, azoknak megsebzése ügyében ítéleztek, amelyeket a törvény kifejezetten a szentszéki bíróság elé utalt.

Nem papi személyekre vonatkozólag hatáskörük rendszerint olyan ügyekre vonatkozott, amelyek a szentségek kiszolgáltatásával függtek össze, vagy a házassági kötelékekre vonatkoztak. Hitbér, hozomány, jegyajándékozás, leánynegyed és tized ügyekben vegyesen jártak el királyi és egyházi bíróságok.

Világiak ügyében az ülnökök rendszerint világi személyek voltak és amennyiben az alkalmazandó jogszabállyal nem voltak tisztában, evégből a királyi Kúriához kellett fordulniok. A püspöki széktől, érseki székhöz, innen pedig a római szent-

¹⁵⁹ 1500 : XXXV. tc. előírja, hogy a szentszéket tartó püspök, püspöki helynök, vagy széköresedés esetén a káptalan helynöke csak magyar lehet és idegenajkú nem.

^{159/a} Kivéve a birtokpereket, amelyek a Kúria részére lettek fenn-tartva.

székhez lehetett fellebbezni, de a szolgálati út betartásával, egyetlen fórumot sem lehetett megkerülni.^{159/b}

^{159/b} Ezt azonban csak a törvények kívánták, a gyakorlatban azonban mégis érvényesült, hogy közvetlenül fordultak vagy az érseki, vagy a római szentszékhez. (Hajnik: Id. m. 113—119. old. Eckhart: Id. m. 175., 259., 308—317., 370. old.

VIII. FEJEZET.

Választott bíróság, fogott bírák intézménye.

A laikus bíráskodáshoz tartozik a választott bíráskodás intézménye is, amelynek gyökerét már Zsigmond alatt megtaláljuk.¹⁶⁰ Egyik rendelete értelmében ugyanis a felek bírói engedély nélkül is megegyezhettek a perben. Az egyességet „probi viri“ (derék férfiak) közbenjöttével kötötték és csak kivételes esetekben történt az egyezkedés bíróság jelenlétében.^{160/a} Ezen intézmény rendkívüli jelentőséget nyert a másfél százados török hódoltság idejében. A törökök ugyanis nem törődtek az igazságszolgáltatással s így a legsúlyosabb bűncselekményeket is (gyilkosság, rablás) csak a legritkább esetben büntették halállal. Legtöbbször csak pénzbüntetést alkalmaztak. A régi szervezetükben megbolygatott, vármegyétől jórészt elszakított községekben szükségszerűen indult így meg egy folyamat, amely önálló igazságügyi szervezet létesítésére kényszerítette a községeket. Erre annál is inkább szükség volt, mert magyar ember, hacsak mód volt rá, elkerülte a török bíróságot, hazafias okokon kívül azért is, mert a török eljárásnak sajátsága volt, hogy igen magas összeget kellett a török bírónak lefizetni. Ilyen körülmények között az ügyek elintézésére a községi hatóságoknak kellett legtöbb esetben vállalkozniuk. A bíróság élén a választott főbíró állt, aki legtöbb esetben „tisztos eskütt személlök“ közreműködésével bíráskodott. Ezen speciális s a még török hódoltság előtti korból származó bíróság mellett, illetve felett állott a „khadi“, a török bíró, aki a legfontosabb ügyekben ítélkezett s emellett fellebbezés fórum is volt.^{160/b} A khadi mellett a törvényszéken a fő-

Választott
bíráskodás

¹⁶⁰ Az 1435-iki nagyobb végzmény V.

^{160/a} A választott bíróság tagjait mindkét fél egyenlő számban küldte ki, akik az egyességről oklevelet állítottak ki és a bírónak bemutatták. Ezt aztán lassanként büntetőügyekben is alkalmazták.

^{160/b} A török bírói rend ugyanis két osztályra oszlott. A muftik és khadikra. A muftik magyarázták, khadik alkalmazták a törvényt ítéleteikben.

bíró és a városi tanács tagjai is jelen voltak. Az egész ügyet azonban a khadi vezette s a tanács tagjai és a főbíró nem vettek tevékeny részt az ítékezésben, erre befolyást nem gyakorolhattak, sem előterjesztést, sem javaslatot nem tehetek. Egyedüli feladatuk a felek beidézése és törvény elé állítása volt.^{160/c}

A XVI. század végéig állott fenn ez a kettős bírászkodás, amely azonban akkor megváltozott annyiban, hogy a 15 éves háború zavarai közben a khadik egyrésze elmenekült, a községek tehát jobban magukra lettek utalva. Szükségszerűen nagyobb önállóságra tettek szert az ítékezés körében.

Fogott
bírák"

A község által kinevezett főbíró és esküdtszéke nem volt alkalmas fórum arra, hogy nagyjelentőségű kérdésekben ítéletet mondjon, amelyekben eddig a khadi ítélezett. Ebben a rendezetlen helyzetben egy különleges intézmény született, a „fogott bírák” intézménye. Első nyomaival 1598-ban találkozunk Kecskeméten. A khadi eltávozott a községből és egy korabeli községi jegyzőkönyv említi, hogy az egyik ügy elbírálásánál a főbíró és még néhány helybeli személy mellett „körösi bírák uraim” is jelen vannak az ítélethozatalnál. Ugyanezen jegyzőkönyvben nyomát találjuk annak is, hogy 1600 évben a budai legfelsőbb fórumként szerepelt bíróságtól kapott engedély alapján formális néptörvényszéken ítélték halálra egy rablót. A néptörvényszéken a városbírákon, a plébánoson és a református lelkészen kívül számos városi polgár is részt vett. Ezek a néptörvényszékek többször is összeülnek nagyobb jelentőségű ügyekben, határozott jogkörük azonban nincs.^{160/d}

Jellegzetességük ezeknek a bíróságoknak, hogy nagy számú személyekből áll és egyre többen vannak olyanok, akik más vidékről jöttek, akiket ezen jegyzőkönyvek „fogott tisztos személlök”-nek neveznek, amiből következik, hogy lehetőség szerint a község lakóival barátságban, rokonságban és komaságban nem álló

^{160/c} Schwab Mária: „Az igazságszolgáltatás fejlődése a török hódoltság idején az alföldi városokban. Budapest, 1939. 14–16. old.

^{160/d} Kecskeméti jegyzőkönyv 1591–1601. évekről közölve Schwab Mária Id. m. 19., 21. old. és Wiszkidenszky Gusztáv: A kecskeméti fogott bírák. 584. old.

idegeneket hívtak meg, esetleg ott tartózkodó egyéneket kényszerítettek a bíráskodásban való részvételre. Ezek a bíróságok halálbüntetést is kiszabhattak, amely azelőtt kizárólag a budai bíróság joga volt.¹⁶¹ A fogott bírák első nyomaival tehát mint látjuk a XVI. és XVII. század fordulóján találkozunk, sajnos azonban az intézmény kialakulásáról éppen a fejlődés szempontjából legfontosabb időszakból nincsen adatunk. 1610 óta teljesen hiányoznak az idevonatkozó jegyzőkönyvek s amikor a fogott bírák intézményével egyáltalán találkozunk, már csak mint kialakult intézmény áll előttünk.

Az eredetileg a község lakosaiból állott néptörvényszékekbe mind több és több idegent vontak be, később pedig egyre rendszeresebben meghívták a szomszéd községek bíráit, vagy helyettük más megbízható személyeket is. Az 1640–43. évekről fennmaradt kecskeméti számviteli könyvekben¹⁶¹ még nem alkalmazták a „fogott bírák” kifejezést, hanem a „becsületes fogott eskütt személlök”, „convodus becsületes eskütt személyek”, vagy csak egyszerűen „becsületes fogott uraink” elnevezést használták. A használt kifejezések arra utalnak, hogy az idegen meghívott személyek eleinte esküdti, tehát mellérendelt szerepben segédkeztek a tulajdonképpen ítélkező főbírónak. 1662-től kezdve azonban már régen rendszeresen és következetesen a „becsületes fogott törvénybírák”, „convocatus törvénybírák” kifejezéseket találjuk. Végül az intézmény odafejlődött, hogy a fogott bírák törvényszéke az esetek túlnyomó többségében már a főbíró jelenléte nélkül hozott ítéletet. Az intézmény Cegléd és Nagykőrös városokban is meghonosult.

A fogott bírákat eleinte rendszertelenül kérték fel, később megbízatásuk állandóvá vált, ennek dacára, bár így bizonyos mértékben szakképzettségre tettek szert, az egész intézmény laikus bírósági és a bíráskodás népi bírósági jellegén nem változtat.

A bíróságot rendszerint a városi tanács hívta össze de előfordult, hogy a felek maguk is. Ez esetben a fogott bírák intézménye, mint választott bíróság szerepelt. Az elmondottak alapján fogott bírák törvényszéke alatt laikus elemekből álló, a környező és távolabb eső helységekből előre megjelölt személyek, esetleg egy-egy alkalmi személy bevonásával létesített, előre meghatározott időpontban, vagy a felek által ad hoc felkért és alkalmilag összeülő társasbírószágot értünk.

Ezen bíróság hatásköre tekintetében rendszert nem

¹⁶¹ Később Kecskemét ezen jogát Nagykőrös és Ceglédre is kiterjesztette Murteza budai vezér pasa 1629-ben. (Wiszkidenszky: u. o.)

¹⁶² Wiszkidenszky Gusztáv: Id. m. 586. old.

lehet megállapítani, annyi kétségtelen, hogy a fontosabb ügyekben eljáró török bíróság helyét iparkodott betölteni. Az adatok arra mutatnak, hogy ezen bíróságtól fellebbezésnek is volt helye, ugyancsak alkalmi bíróság elé, amely azonban más összetételű volt.¹⁶³

Mint hogy a bírák laikusok, tehát minden jogi képzettség nélküli személyek voltak, nem annyira a fennálló jogszabályok, mint inkább „jó lelkünk ismerete szerint” mondtak ítéletet és csupán legritkább esetben alkalmazták a büntetést, a szokáshoz képest.¹⁶⁴

Egyetemi
bíró

Mint laikus bíróság még megemlítendő az ú. n. egyetemi bíróság is, a „sedes judiciaria universitatis”, amely egyetemi ifjak bűnügyében járt el teljes hatáskörrel. Ennek hatáskörét az 1791:XII. t.c. tilalma ellenére királyi rendeletek szabályozták, amelyeknél fogva a vérhatalmi jogot egy elnök, négy tanár és a törvényes bizonyosság (szolgabíró és esküdtársak) gyakorolták.

Végvidéki
hadbíró

Meg kell említeni még az 1645. VII. tc. által a végvidéken katonáskodó nemesek részére felállított hadbírószéket is, amelynek tagjai egy hadbíró és 11 katonai laikus személy volt, akik katonai ügyekben a honvédeljárás szerint, míg egyéb ügyekben a megyei törvényes eljárás szerint jártak el.

¹⁶³ 1678 november 29-i jegyzőkönyv.

¹⁶⁴ Olyan jegyzőkönyv is ismeretes, amely a Szentírásra, mint jogforrásra hivatkozik. A fogott bírák törvényszékét három alföldi város, Kecskemét, Cegléd és Kőrös alkalmazta, amely három városnak közös törvényszéke is volt. Maga az intézmény a XVIII. század elején a török uralommal együtt — amely életre keltette — szűnt meg. (Schwab Mária: Id. m. 13—32. old.)

IX. FEJEZET.

Összefoglalás.

Mint látjuk tehát az ülnökök (jurati assessores, jurati cives) a királyi kúrián a legfőbb papok, a főurak és nemesek közül lettek választva, a nemesség vidéki bíróságain a nemességből, a városokban pedig a városi polgárokból kerültek ki. Az uriszéken rendszerint nem nemesek voltak a földesurnak, vagy megbízottjának ítélőtársai, kivéve, ha felperes nemes ember volt, akkor az uriszék tagjainak egy részét a nemesség tagjaiból kellett választani.

Látjuk továbbá azt is, hogy az esküdtek, ülnökök, vagy bírótársak, tehát a laikus elemek részvétele a középkor elején a magyar igazságszolgáltatásban háromféle módon történhetett: 1. vagy maga a bíró szemelte ki az egyházi és világi nagyok és nemesek sorai-
ból, 2: vagy hivatalból lettek kirendelve, mint pl. a megyei ispán és a szolgabírák, a nádori közgyűlések alkalmával, vagy a kiváltságolt népek alsóbb bírái a felsőbb bíróságok székén, 3. vagy pedig választás útján nyerték hivatalukat, mint a városokban és községekben, illetve némely bírósági gyülekezeten.

Hosszú ideig, még a XV. század első felében is a bírótársak rendszerint nem voltak ezen tiszttel állandóan megbízva, hanem megbízatásuk esetről-esetre, legfeljebb egy-egy bíraskodási határidőre (pl. egy nyolcadra) szólt. A városokban és községekben a bírót és a bírótársakat egyaránt egy évre választották

és csak később a XV. század második felében, különösen Mátyás alatt alakult ki a huzamosabb időre kirendelt bírótársak intézménye és ettől kezdve a bírótársi hivatás hivatali jelleget nyert, hogy hosszú fejlődés után az esküdtszékekben, majd a népbíróságokban újjászületve ismét eredeti rendeltetését töltse be.^{159/c}

^{159/c} A szolgabírákat választották és csak a nádori közgyűlésen működtek tisztségüknél fogva.

X. FEJEZET.

Esküdszék Magyarországon.

A francia forradalom után Európa összes nemzetei egymásután létrehozzák azokat az intézményeket, amelyek az alkotmányos szabadság és az anyagi igazságszolgáltatás biztosítékául szolgálhatnak. Ennek köszönheti létét Európa majd minden művelt államában az esküdtbíráskodás, amelyben az illető állam egyenjogúsított állampolgárai, mint a végrehajtó hatalomtól független személyek ítélik meg polgártársaik ügyében.

Az esküdtbíráskodás a legpregnansabbban fejezi ki a laikus elemeknek a bíráskodásban való részvételét, ez az oka annak, hogy az egyes államok esküdtbíráskodásával, — a témánkat egyébként szükségszerűen érintő mértéket meghaladóan foglalkoztunk, — azonban rendkívüli jogtörténeti jelentősége van a szoros értelembbe vett népbíráskodás fejlődése tekintetében, mert jogtörténetileg és időbelileg átmenetet képez a németek által Schöffengerichtnek nevezett intézményről, a tulajdonképpeni értelemben vett népbíráskodáshoz, amely voltaképpen lényegileg ugyancsak Schöffebíráskodás, mert — s ebben ellentétes az esküdtbíráskodással, — a jog- és ténykérdést a laikus és szakképzett bírák közös tanácskozásában és együttesen döntenek el, együtt szabják ki a büntetést. Moór Gyula¹⁶⁵ a legfontosabb különbséget a két intézmény között abban látja, hogy „amíg a népbíráóság

¹⁶⁵ „A népbírásról és esküdszékről“ c. előadása 1945 jún. 17-én.

egy igazságügyi intézménynek politikai célra való felhasználása, addig az esküdtszék egy politikai gondolatnak, annak hogy a nép részesedjék a bírói hatalomban is, — az igazságszolgáltatás céljaira való hasznosítása.

Ezt az álláspontot nem tudom osztani s inkább a fent vázoltakban látom a népbíróság és az esküdtszék közötti alapvető különbséget.

Magyarország hosszú időn keresztül a vallásszabadsági és politikai küzdelmek színtere. Törvényhozási működése Béctől függvén, gondolni sem lehetett oly intézmény behozatalára, mint az esküdtszék, mert hiszen az emberi szabadságjogok melletti legegyszerűbb megnyilatkozás is az osztrák bürokrácia hűtlenségi vádját vonta maga után. Amikor azonban a nemzet és az osztrák állambölcsek gyámkodása közötti szálak lazulni kezdtek, e kérdés is napirendre került. Az 1840 : V. tc. által kiküldött országos választmányban foglalkoznak először az esküdtszék meghonosításával. Az intézmény mellett felszólalók kisebbségben maradtak, annyit azonban elértek, hogy az országos választmány többsége is elismerte az esküdtszéki intézmény célszerűségét és ezért javaslatában a vádesküdtszéket „perbefogó székek” elnevezés alatt alkalmazta. Az ügyek érdemleges eldöntését azonban állandó ítélőszékekre bízta. A Karok és Rendek gyűlésében többen szólaltak fel az esküdtszék intézménye mellett, amely után az országgyűlés a kisebbségi véleményt tette magáévá, elrendelte a büntető eljárás átdolgozását és azt az esküdtszéki intézmény alapulvételével fogadta el.

Ezen az 1844 augusztus hó. 26-án tartott országos ülésen a főrendekhez intézett üzenetben az esküdtszékekre vonatkozó leglényegesebb intézkedések a következők voltak:

Külön vád- és külön ítélőesküdtszék, előbbi 13, utóbbi 12 taggal. Esküdtképes legyen minden 24. életévét betöltött állampolgár, ha évenként legalább 100 forint jövedelemmel rendelkezik, enélkül is nyilvános oktatók és segédjeik, a Magyar Tudományos Társaság tagjai, a bölcsészet-, a jog- és orvostudományi doktorok, okleveles sebészek, hites ügyvédek és mérnökök, valamint a községi jegyzők. A vádesküdtszék tagjai tekintetében nincs visszavétési jog, míg az ítélőesküdtszék-nél berendelt 30 esküdt közül a vád hatot, a védelem tizet vethet vissza minden indokolás nélkül. Előbbi szótöbbséggel határoz, utóbbinál a marasztaláshoz 8 szavazat lett volna szükséges.

A főrendek 1844. szeptember 18-án küldött válaszüzenete az egész büntetőeljárást — éppen az esküdtszéki intézmény felvétele miatt — érdemi tárgyalás nélkül elvetette. 1848-ban kerül újra napirendre a kérdés, amidőn a XVIII. tc. a sajtóvétségek elbírálását esküdtszékekre bízta. Ezt a törvényt azonban az abszolútizmus hatályon kívül helyezte és az csak 1867-ban lépett ismét életbe.¹⁶⁶

Az 1868:LVI. tc. a főváros területén előforduló kisajátítások eseteire, tehát tisztán magánjogi kérdések eldöntésére is életbeléptette az esküdtszéki eljárást.¹⁶⁷

Végül az 1897 : XXXIV. tc. terjesztette ki más büntető ügyekre és pedig elsősorban politikai jelentőségű vagy pedig közönséges, de főbenjáró ügyekre az esküdtszék hatáskörét. Az esküdtbíráskodás gyakorlati alkalmazása során kiderült hibák kiküszöbölésére az 1914 : XIII. tc. tett kísérletet.

Az 1914—18. évi világháború idején az 1912 : LXVIII. tc. 12. §-ának felhatalmazása alapján kiadott rendeletek kisebb, csak egyes törvényszékek területére, majd pedig az egész ország területére felfüggesztették az esküdtbíróságok működését. (4.080/1919. M. E. és 6.898/1919. M. E. számú rendeleteket továbbra is fenntartotta a 8.270/1939. M. E. számú rendelet.)

1928-ban tartott országos jogászgyűlés Mendelényi László pestvidéki törvényszéki elnök indítványára szököbbséggel kimondotta, hogy az esküdtbíráskodás visszaállítandó, de kívánatosnak tartja az esküdtek minősítésének emelését s politikai és sajtóperekben a speciális jury behozatalát. A határozati javaslatnak eredménye nem lett s az esküdtbíráskodás kérdése csupán 1937. nyarán Hágában tartott II. nemzetközi Jogösszehasonlító Kongresszus előkészítésére a Magyar Jogászegylet által kiküldött bizottság ténykedése kapcsán merült fel.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Az eljárást az alsóháznak 1867 március 9-én és a felsőháznak ugyanezen hó 12-én tartott ülésében adott felhatalmazás alapján egy 1867 január hó 17. napján kibocsátott igazságügyminiszteri rendelet szabályozta.

¹⁶⁷ Friedmann: Id. m. 200—215. old.

¹⁶⁸ Mendelényi László: Hivatásos bírák viszonya az esküdtekhez, vagy Schöffékhez. Magyar Jogászegyleti értekezések IV. évfolyam, 4. sz. Budapest, 1936.

Esküdtképes a törvény 4. §-a értelmében az a magyar honos férfi, aki az alaplajstrom összeállításának évében életkorának 26. évét betöltötte, az állam hivatalos nyelvén beszél, azon írni és olvasni is tud, legalább évi 20 korona állami egyenesadót fizet, vagy ennek megfelelő értékű vagyonnal bír, vagy köztisztviselő, lelkész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, tudor, vagy okl. tanár, ügyvéd, mérnök, építész, hajóskapitány, gazdász, gyógyszerész, vegyész, erdész, bányász, tanító, sebész, állatorvos, a felsőbb művészeti vagy szakiskolát elvégezte, vagy középiskolai záróvizsgát tett. Nem vehetők fel nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt jogerősen elítéltek, hivatalvesztés vagy politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélték, szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt állók, büntett vagy fogházzal büntetendő vétség miatt vizsgálat alatt állók, csőd vagy gondnokság alatt álló, továbbá akinek kiskorúsága meghosszabbított és azok, akik testi vagy szellemi fogyatékoság miatt esküdti kötelességüket nem tudják teljesíteni. Nem vehetők fel az esküdtek jegyzékébe: miniszter, főispán, Budapest főpolgármestere, tényleges szolgálatot teljesítő bíró és ügyész, fegyveres erők tagjai, rendőrség, pénzügyőrség tagjai, napszámos és szolga.

Mentesek az esküdti szolgálattól a törvényhozás tagjai, lelkészek, a tartalékos szolgálatot teljesítő katonák, gyakorlóorvos, gyógyszerész, néptanító, posta, vasút, táviró, hajózásnál alkalmazott egyének, 70 éven felüliek és akik a megelőző évben szolgálatot teljesítettek. Az esküdtszék maga 3 bírói tagból 12 esküdtből áll.

Az esküdtképes egyéneket alaplajstromba kell összeírni, amelyet minden év májusában községekben a bíró, városokban a polgármester a községi, illetve városi képviselőtestület két tagjával állít össze. Ebből az alaplajstromból a törvényszék elnöke, egy bírása és három — a törvényhatósági bizottság által választott — bizalmiférfiakból álló bizottság minden év novemberében választás útján állítja össze az évi lajstromot, mely a rendes és helyettes esküdtek lajstromából áll.

Minden ülésszak megkezdése előtt legalább 15, de legfeljebb 30 nappal a törvényszék nyilvános ülésben a névlajstromból 30 esküdtet és 10 helyettes esküdtet sorsol ki. Ezekből áll a szolgálati lajstrom. A törvényszék a szolgálati lajstromot az esküdtbíróság elnökének megküldi.

Az esküdtbíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket, a Bpét. 15. §-a taxatíve sorolja fel, ezek pedig a következők: a felségsértés bizonyos esetei, király bántalmazása, hűtlenség bizonyos esetei, lázadás büntetése (ha a törvény 5 évnél hosszabb tartamú szabadságvesztésbüntetést állapít meg), személyes szabadság elleni büntett, gyilkosság, szándékos emberölés, kitétel vagy elhagyás, halált okozó súlyos testisértés, közegészség elleni büntett, gyermekrablás, személyes szabadság megsértése, rablás, gyújtogatás, vízáradás okozása, közveszélyű rongálás, megvesztegetés, továbbá a laudatio criminis (Btk. 171. §.) eseteiben, tehát általában halálbüntetéssel, élet-

fogytig tartó fegyházzal, valamint az öt évet meghaladó fegyház és államfogház büntetéssel büntetendő büntettek túlnyomó része.

Ide tartoznak továbbá általában a nyomtatvány útján elkövetett büntettek vagy vétségek és a kihágások egyes esetei. Ameddig az esküdtbíróság nincs megalakulva, a törvényszék végzi az esküdtbíróshoz utasított teendőket.

..megalakulása

Az esküdtszék megalakításának előkészítése céljából az elnök a szolgálati lastromba felvett 30 esküdtet megidézi, a felsorolt 10 helyettes esküdtet pedig értesíti, hogy az ülésszak alatt lehetőleg a lakásukon tartózkodjanak. A megidézett esküdtek és a bírói tanács tagjának névsorát 3 nappal a főtárgyalás előtt a fogvalévő vádlottnak kézbesíteni kell.

Az esküdtszék megalakítása a főtárgyalás megnyitása és a vádlott személyes körülményeire vonatkozó kihallgatása után történik a felek és képviselői jelenlétében, nyilvános ülésben. Ha legalább 26 esküdt van jelen, az elnök semmiség terhe alatt kérdést intéz a felekhez és esküdtekhez, hogy nincs-e közöttük olyan, aki ellen a Bp. 343. §-a szerinti kizáró ok fennforogna. A kizárás tekintetében a bíróság végérvényesen határoz. Ha annyi esküdt lenne kizárandó, hogy a maradvány esküdtek száma 24-et nem érne el, az esküdtszék csak úgy alakítható meg, ha a visszautasításra jogosult felek ebbe beleegyeznek. Ellenkező esetben annyi helyettes esküdt idézendő, hogy a 24-es létszámot elérjék. Ha az esküdtek száma elégséges, az elnök által kijelölt bíró az összes nem kifogásolt esküdtek nevét felolvassa és külön papírszeletekre írva, a bíróság asztalán levő urnába helyezi.

A nem kifogásolt esküdtek közül a felek annyit utasíthatnak vissza, ahánnyal 12-nél több név van az urnában. A visszautasítható esküdtek felét a vádló, felét pedig a vádlott utasíthatja vissza. Ezután kihúzzák az urnából egyenkint a papírszeleteket s a rajtuk lévő név felolvasása után az elnök kérdést intéz a felekhez, hogy az esküdtek elfogadják-e? A felek a visszautasítás indokait nem kötelesek kinyilvánítani. Mihelyt 12 nem kifogásolt esküdt nevét kihúzták, az esküdtszéket az elnök megalakítotttnak mondja ki.

Az esküdtszék megalakulása után nyilvános ülésben az esküdtek és pótesküdtok esküt tesznek, akik a tanukhoz és szakértőkhöz a bírósággal egyezően tehetnek kérdést és a bizonyítás kiegészítése iránt indítványozási joguk van, a vádlotthoz azonban kérdést nem intézhetnek.

Az esküdtek meghallgatása nélkül hozhat a bíróság határozatot vádlott elhalálozása, a vád elejtése esetében, továbbá, ha kiderül a főtárgyaláson, hogy a vád emeléséhez szükséges felhatalmazás, kívánat vagy magánindítvány hiányzik, vagy az arra jogosult indítványát visszavonta, vagy a vád tárgyában már korábban jogerős ítélet hozatott, vagy a bűnvádi eljárás — kegyelem vagy elévülés következtében — folytatni nem lehet, avagy az derülne ki, hogy a vádlott az

inkriminált cselekmény elkövetésekor életének 12. évét még nem töltötte be. Ez esetben a bíróság az esküdtszék hozzájárulása nélkül, végzéssel megszünteti az eljárást vagy felmentő ítéletet hoz.

A bizonyítási eljárás befejezése után a vád képviselője előterjeszti az esküdtekhez intézendő kérdések tervezetét. A feleknek e tekintetben indítványozási joguk van, majd a bíróság a kérdéseket megállapítja s az elnök semmisségterhe alatt felolvastatja. A kérdésekre az esküdtek „igen“-nel vagy „nem“-mel felelhetnek. Az esküdtekhez intézendő minden kérdés, tehát a „főkérdés“, „kiszegítő kérdés“, „külön főkérdés“ és „mellékkérdés“ két elkülönített részből áll: ténykérdésből és jogkérdésből, amelyeket egymással össze lehet kapcsolni. A „főkérdésben“ a ténykérdés arra irányul, hogy vajjon a vádlott a vád tárgyává tett cselekményt elkövette-e? Az ugyanerre vonatkozó jogkérdés pedig annak tisztázása, hogy a vád alapjául vett cselekmény kimeríti-e az inkriminált tényálladékokat?

Minthogy a „főkérdés“ a vád álláspontját fejezi ki, „kiszegítő főkérdést“ jogában áll a védőnek vagy a vádlottnak indítványozni, sőt a bíróság hivatalból is elrendelheti szükség esetén, amennyiben a vádtól eltérő minősítési lehetőség forog fenn. A különbség a „főkérdés“ és a „kiszegítő főkérdés“ között tehát csupán a minősítésben van. Súlyosabb beszámítás alá eső cselekmények esetén a vádtól eltérő kiszegítő főkérdést csak a vádlott beleegyezésével és az esetben lehet feltenni, ha evégből a főtárgyalást nem kell elnapolni. Ugyancsak a vádlott beleegyezése szükséges „külön főkérdés“ feltétele esetén, ha a vádbeli cselekménnyel anyagi halmazatban álló más büncselekmény látszik vádlott terhére fennforogni. A „mellékkérdés“ mindig valamely „főkérdésnek“, „kiszegítő“- vagy „külön főkérdésnek“ oly körülményére vonatkozik, amelynek megállapítása a beszámíthatóságot vagy a büntetehetőséget kizárja vagy módosítja.

A perbeszédnek után az elnök a kérdéseket aláírja és semmisségterhe alatt felolvassa.

Ezután következik az elnöki resumé.

Az elnöki fejtegetésnél az elnökön kívül csak a bírói tanács másik két tagja, az esküdtek, a jegyző, a vád képviselője, a sértett vagy képviselője, a vádlott és védője vannak jelen, tehát ügyfélnyilvánosság mellett történik. Fejtegetésében kiterjeszkedik az elnök azokra a jogi kérdésekre, amelyeket megoldaniok az esküdtek feladata, továbbá azokra a törvényekre, amelyeket az esküdteknek alkalmazniok kell. Ugyesintén általában a törvények mindazon rendelkezéseire, amelyek a vád tárgyává tett büncselekményekre vonatkozólag irányadók. Nem szabad azonban véleményt nyilvánítania sem a bizonyítás eredményéről, sem a bizonyítékok mérlegeléséről. Az elnöki fejtegetés miatti perorvoslatot jegyzőkönyvbe kell venni.

Az esküdtek tanácskozásánál csak a bíróság elnöke és a jegyző van jelen. A tanácskozás megkezdése után a hatá-

rozathozatalig a teremből az esküdtek csak az elnök írásbeli engedélye alapján távozhatnak (clausura). Az esküdtek tanácskozását a bíróság elnöke vezeti, azonban, ha újabb fejtegetésbe vagy felvilágosításba bocsátkozik, akkor a bíróság másik két tagját, a vád és védelem képviselőjét, vádlottat újból be kell hívni. Ha legalább öt esküdt kívánja, a főtárgyalást újból meg kell nyitni.

Az esküdtek titkosan szavaznak. A vádlottra kedvezőtlen jog- vagy ténykérdésre legalább 8 szavazat szükséges, minden más esetben egyszerű szótöbbség dönt. Egyenlő számú szavazatok esetén a vádlottra kedvezőbb álláspont győz. Ha az esküdtek a vádlott bűnösségét állapították meg és nem találtak oly okot, amely a beszámítást kizárja, vagy a büntethetőséget megszünteti, szótöbbséggel és nyilvános szavazás mellett maguk közül két esküdtet jelölnek ki, akik magában az ítélethozatalban is résztvesznek.

Az elnök nyilvános ülésben, de a vádlott távollétében hirdeti ki az esküdtek verdiktjét. Minden oly határozatnál, melyben a törvény szerint legalább hétharmad szótöbbség szükséges, kijelenti, hogy az esküdtszék ezt a határozatot hétélnél több szavazattal hozta.

Az esküdtek verdiktjének megvizsgálása után a bíróság a határozat megvizsgálására vonul vissza. A bíróság felhívhatja az esküdteket, hogy határozatukat javítsák vagy egészítsék ki, ha alakjára nézve az nem szabályszerű, vagy valamely 'kérdés lényegére' nézve homályos, vagy önmagának ellentmondó. Ugyanezt rendeli az esetben is, ha valamelyik esküdt azt állítja, hogy a kihirdetett határozat nem híven tünteti fel az esküdtszék határozatát. Ezután az esküdtek újra visszavonulnak s a hiányokat kijavíthatják. Ha azonban az esküdtek ragaszkodnak azon határozatukhoz, amelyeket a bíróság homályosnak, hézagosnak vagy önmagának ellentmondónak jelentett ki, az ügyet a következő ülésszak esküdtbírósága elé kell utasítani. Ha a bíróság arról van meggyőződve, hogy az esküdtek az ügy lényegében a vádlott terhére tévedtek vagy ha tévedésből hoztak oly határozatot, amelynek alapján vádlottat fel kell menteni, a bíróság a további eljárást felfüggeszti és az ügyet indokolás nélkül hozandó határozattal később tárgyaló esküdtbíróság elé utasítja, vagy indokolt előterjesztést tesz a Kúriához más esküdtszék delegálása iránt. Uj határozatot azonban csak hivatalból és csak az ítélet kihirdetéséig lehet hozni, mégpedig a vádlott terhére csak egyhangú határozattal. Ha új esküdtbíróság tárgyalja az ügyet, abban a korábban eljáró bíróság esküdttagjai nem vehetnek részt.

Az esküdtszék felmentő ítéletet hoz, ha az esküdtek a főkérdés ténykérdésére vagy jogkérdésére „nem“-mel válaszoltak, vagy ha beszámítást kizáró vagy büntethetőséget megszüntető okra feltett kérdésre a vádlottra kedvező választ adtak az esküdtek, továbbá, ha a vád tárgyává tett cselekményre a törvény nem állapít meg büntetést, vagy a bíróság

beszámítást kizáró okot lát fennforogni. Ha nincs felmentő ítélet, a vádló előterjeszti indítványát a bűnösség és az alkalmazandó büntetési tétel tárgyában, azután a sértett nyilatkozhatik magánjogi igénye tekintetében, végül a vádlott és védője egyízben felszólalhatnak. Az esküdtek határozatát azonban kritika tárgyává nem tehetik. Ezután az öttagú bíróság, amelynek tagja az előbb jelzett két esküdt is, ítélethozatalra visszavonul. Utóbbiakat teljesen ugyanazok a jogok illetik meg, mint a szakképzett bírótagokat.

Látjuk tehát, hogy a magyar esküdtbíróság mintegy átmenetet képez a nyugati értelemben vett esküdtbíróságok és a Schöffენbíróságok között, amennyiben a ténykérdés eldöntésében kizárólag az esküdtek, tehát a laikus elemek összesége, a jogkérdés eldöntésében pedig részben az esküdtek összesége, részben 2 esküdt a szakképzett jogászokkal, míg a büntetés kiszabásában 2 laikus a 3 szakképzett bíróval együtt dönt.

Közzéadás sajtóügyekben az elmondottaktól némileg eltér az esküdtszéki eljárás, itt ugyanis nem az 1914:XIII. tc.-nek reformatorius jellegű 13., 16. és 19. §§-ait kell alkalmazni, hanem a Bp. 363. és 367. §§-ait, a 368. §. utolsó bekezdését és a 369. §-át. Az elnöki fejtegetés ugyanis nyilvánosan történik, amely után az elnök átadja a legidősebb esküdtnak a kérdéseket, az okiratokat, a bűnjeleket és azt a jegyzéket, amelyen az esküdtek neve fel van sorolva a kisorsolás sorrendjében. Az esküdtek visszavonulás után a legidősebb elnöklete alatt nyilvános szavazással, szótöbbséggel megválasztják a főnöküket, aki vezeti a tanácskozást és a szavazást. A tanácskozás befejezése után a kérdésekre az esküdtek a feltevés és azon sorrendben válaszolnak, amelyben nevüket kihúzták. A szavazás nyilvánosan, élőszóval történik, de az esküdtek bármelyikének kívánságára titkosan. Különböző a rendes esküdtszéki eljárástól az is, hogy szavazásnál az esküdteken kívül, semmisség terhe alatt, más jelen nem lehet. A szavazás befejezésére az esküdtek visszatérnek a tárgyalóterembe és az esküdtek főnöke a vádlott távollétében és esküdtek jelenlétében, semmisség terhe alatt felolvassa a kérdéseket, a rájuk adott válaszokkal együtt. Egyebekben az eljárás hasonló a fentebb előadottakhoz.

Az esküdtbíróság ítélete ellen semmisségi panasznak van helye a Kúriához.

A magunk részéről az alaki és anyagi igazság érvényesülése és az állampolgárok szabadságjogainak kiteljesüléséhez legalkalmasabbnak a megfelelő erkölcsi és értelmi képességgel rendelkező szak- és laikus bírák-

ből álló vegyes (Schöffle) bíróság alkalmazását találjuk, mert az ilyen bíróságokban érvényesül egyrészt a szakbírák hosszú tapasztalata, tekintélye, szaktudása és jogi képzettsége egyszerre, másrészt érvényesül a laikus ülnökök millió ismerete, tájékozottsága a cselekmény etnikai jellege felől és az ítélkezésben való nagyobb szabadsága, amelyet nem korlátoz kormányhatalomtól való esetleges függés. Ezért helyes a népbíráskodásnak Magyarországon érvénybenlévő formája az alsóbb bíróságoknál azzal, hogy azok ítéletét cassatorius hatáskörben szakbíróság vizsgálja felül.

XI. FEJEZET.

Parlamenti bíráskodás.

A laikus bíráskodás körébe tartozik s mint népképviselőten nyugvó intézmény népbíráskodási elemeket foglal magába a miniszterek felelősségéről szóló 1848 : III. tc. 32—36. §-ai, az azt kiegészítő és módosító 1920 : X. tc., az 1945 : XI. tc. 14. §-a (2) bekezdése, az 1946 : I. tc. 16. § (2) bekezdése is.

Ez az eljárás azért mutat kapcsolatot a népbíróági eljárással, mert a miniszterek felett ítélkező bíróságnak általában három tulajdonsággal kell rendelkeznie: feltétlenül függetlennek kell lennie a kormányhatalomtól, pártpolitikai szempontokon felül kell emelkednie és a jogi tudáson kívül megfelelő politikai tapasztaltsággal is kell rendelkeznie. E kérdéssel foglalkozó jogtudósok kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy a helyes bíróságnak ezt a három kelléket kell felmutatni.¹⁶⁹

Ehhez képest az irodalom és a gyakorlat, vagy a felsőházat, egykamarás országgyűlés esetében magát az országgyűlést, vagy az ország legfőbb bíróságát, vagy külön alkotmánybíróságot tartott erre a feladatra alkalmasnak. A gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a bíráskodást világszerte a bűncselekményt elkövető, vagy politikailag felelős miniszterekkel szemben olyan bíróság gyakorolja, amelyben a nép legszélesebb rétegei vannak képviselve.

¹⁶⁹ Mankovits László: „Miniszterek államjogi felelősségének a tartalma“, Buza: „A miniszterek jogi felelőssége“, Vutkovics: „A miniszteri felelősség“, Frisch: „Die Verantwortlichkeit, der Monarchen und höchsten Magistrate“, stb.

A régi jogtörténeti irodalom (Schwartz Gyula stb.) a miniszteri felelősség csiráit a régmúlt századokban kereste. Ezt ma már nem fogadhatjuk el, mert az intézmény feltétele a miniszteriális kormányrendszer, mely még Angliában is csak a XVIII. század elején alakult ki s onnan terjedt el a kontinensen is. (Nálunk pl. 1848.) Amit a régi törvények kívánnak, t. i. a tanács tagjainak, illetve a király első szolgáinak (minister^{ek}) felelősségre vonása, egyike a középkori rendi törekvéseknek, de egészen más társadalmi és szellemi alapjai vannak, mint a XVIII. századbéli miniszteri felelősségnek.

A tényleges rendelkezések a következő változatokat mutatják:

Egykamarás államokban a vádemelés joga természetesen az illető kamarát illette, így Németországban a Reichstagot, Ausztriában a Bundestagot, Görögországban és Bulgáriában a kamarát illette az első világháború előtt. A kétkamarás államokban a vádemelés joga, vagy csak az alsóházat illeti, vagy mindkét házat külön-külön egymástól függetlenül, vagy pedig mindkét házat közös elhatározással, vagy pedig csak kizárólag a felsőházat.

Romániában a törvényhozás mindkét háza volt jogosult a vádemelésre, vagy pedig az uralkodó kívánságára kellett az eljárást megindítani.

Az államok túlnyomó része azonban az angol példát követték, amely szerint a vád képviselte az alsóház joga.¹⁷⁰

Hasonló a helyzet Franciaországban is, ahol ezt az 1875 július 16-i törvény szabályozta.

Belgiumban, Hollandiában (1855 április 22-i törvény 4. §-a), Svédországban, Csehországban, Magyarországon (1848:III. tc. 33. §-a), Bajorországban (1848 január 4.), az Északamerikai Egyesült Államokban (az Alkotmány I. cikke 2. szekt. 5. §-a értelmében), Dániában (1852 március 3-i törvény 18 §-a), Spanyolországban (1849 május 11-i 56—64. §§-ai) értelmében ugyanez a helyzet.

Ezen államok egy része (Franciaország, Csehország) a bíraskodást a felsőház hatáskörébe utasította, míg az államok másik csoportja (Belgium, Hollandia, Svédország) a bíraskodást a felsőház egy-egy különbíróságának hatáskörébe utasítja és csupán a vádemelési jogot biztosítja az alsóháznak. Bajorországban, Szászországban és Hessenben a két ház megegyezése volt szükséges a vád emeléséhez. Hollandiában és Romániában a miniszterek ellen a király is vádat emelhetett.

¹⁷⁰ Angliában a XIV. század vége óta (1376. Latimer lord és társai esete) ez a rendszer érvényesül.

Magyarországon az 1848 : III. tc. 38. §-a szerint a miniszterek vád alá helyezését az alsótábla szavazatainak általános többségével rendeli el.

A ma is érvényben lévő 1920 : X. tc. értelemszerű alkalmazása, továbbá az 1945 : XI. tc. 14. §-a (2) bekezdésének és az 1946 : I. tc. 16. § (2) bekezdésének a nemzetgyűlésre vonatkozó rendelkezéseinek értelemszerű alkalmazásával a miniszterek és a köztársasági elnök felelősségre vonása az egykamarás országgyűlés általános többségének határozata alapján rendelendő el.¹⁷¹

Az osztrák-magyar közös miniszterek felelősségre vonásának elrendelését az 1867:XII. tc. 50. §-a szerint, vagy a magyar, vagy az osztrák bizottság kezdeményezhette. A közös pénzügyminiszter ellen a magyar országgyűlésnek is joga volt vádat emelni. Az 1868:XXX. tc. 50. §-a szerint a horvát bán a horvát-szlovén-dalmát országgyűlésnek felelős, akinek vádaláshelyezése felett az országgyűlés kétharmad szótöbbséggel döntött.

Magyarországon a köztársasági elnök felelősségre vonását az 1946 : I. tc. 16. § (2) bekezdése értelmében a nemzetgyűlés, az 1947 : XXII. tc. óta indítványa alapján az országgyűlés legalább 150 tagjának írásbeli indítványa alapján az országgyűlés összes tagjai legalább 2/3-ad részének jelenlétében és a jelenlévők legalább 2/3-ad részének szavazatával rendelheti el.

Anglia

A vád alá helyezett miniszterek felelősségrevonását Angliában a felsőház gyakorolja (Lordok háza), amely különben más ügyekben is mint rendes bíróság működik.

Franciaország

Franciaországban az 1878 július 13-i törvény 12. §-a szerint, valamint az első világháború előtt Csehországban is: az alsóház által vád alá helyezett miniszter felett a szenátus mondott ítéletet. Az Északamerikai Egyesült Államokban a bevádolt elnök felett az ezen alkalomra felesketett szenátus mond ítéletet az Unió főbírájának elnöklete alatt. Az elítéltetéshez kétharmad szótöbbség szükséges. Belgiumban a Cour de

¹⁷¹ Az 1848. évi III. tc. értelmében a miniszterek felelősek minden olyan tettért, vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvényeket, rendeleteket, az egyéni szabadságot, a tulajdon szentségét sértik, ha azt hivatalos minőségben követték el, felelősek továbbá pénz- és egyéb értékek elsikkasztásáért, a törvények végrehajtásában, vagy a közrend és közbiztonság fenntartásában elkövetett mulasztásért, amennyiben ezeket módjukban lett volna elhárítani. Hivatalos minőségükön kívül elkövetett cselekményekre nézve köztörvényi felelősség alatt állanak (Háborús és népellenes cselekményeikre nézve a népbíráskodási törvény hatálya alatt állanak!) A köztársasági elnök az 1946:I. tc. 16. §-a (2) bekezdése értelmében az alkotmány és a törvény megszegése esetén felelős.

Cassation, Norvégiában a Riksrét, Hollandiában a Hooge Raad, Romániában pedig a semmitőszék teljes ülésében dönt a vád alá helyezett miniszter felett. A semmitőszék összes bíráiból s ugyanannyi sors útján választott tagból alakul a fellebbviteli bíróság, az elnököt a törvényszék elnökei közül választják. Külön alkotmánybíróság ítél a miniszterek fellett a weimari Németországban.

Ez a bíróság az ú. n. Staatsgerichtshof beim Reichsgericht. Elnöke a Reichsgericht elnöke, tagjai a porosz közigazgatási főtörvényszék, továbbá a bajor és a Hansa városok főtörvényszékeinek egy-egy bírása, az ügyvédek kamarai elnöke által ki jelölt egy ügyvéd és 10 ülnök volt, akiket a Reichstag és a Reichsraat minden parlamenti ciklusra a parlamenten és tartományi gyűlésen és a kormányon kívül álló polgárok közül választott (1921 július 9-iki törvény). Ausztriában a Bundesgerichtshof külön alkotmánytanácsához tartozott a miniszterek elleni vád elbírálása. A tanács elnöke és bírása a Bundesgericht tagjai sorából kerültek ki, még pedig kettőt a Staatsraat, kettőt pedig a Länderraat hármas javaslata alapján.

Ausztria

Spanyolországban is külön alkotmánybíróság az ítélőszék. Elnökét a parlament választja vagy saját kebeléből vagy azon kívül, tagjai a köztársaság legfőbb konzultatív testületének, a Haute Corps consultatif elnöke, a Legfőbb Számszék elnöke, a két cortex által választott képviselő, Spanyolország egyes tartományainak (région) a képviselői, az ügyvédi kamara 2 képviselője és az egyetemek jogi karai által kiküldött 4 jogtanár.

Spanyolország

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének miniszterei a SzSzkSzk Legfelsőbb Szovjetjének, a Legfelsőbb Szovjet ülészakai közötti időben pedig a SzSzkSzk Legfelsőbb Szovjetje elnökségének felelős és tartozik számadással (az Alkotmány 65. cikkelye).

Szovjet-
Unió

A Szövetségi Köztársaság miniszterei pedig a Szövetségi Köztársaság Legfelsőbb Szovjetjének, ennek ülészakai közötti időben pedig a SzSzkSzk Legfelsőbb Szovjetje elnökségének felelős és tartozik számadással (az Alkotmány 80. cikkelye).

Magyarországon az 1848:III. tc. 34. §-a értelmében a bíráskodást a felsőház által saját tagjai közül titkos szavazással választott bíróság gyakorolta. Választottak 36 tagot, akik közül tizenkettőt a képviselőház által a vád képviselőjére kiküldött biztosok, tizenkettőt pedig a vád alatt álló miniszterek vethettek vissza és a megmaradt 12 tagú bíróság ítélkezett.

A közös miniszterek felett az 1867:XII. tc. 51. §-a értelmében a delegációk mondtak ítéletet. Evégből mindkét delegáció nem saját kebeléből, hanem annak az országnak, amelyet képviselt független állású és törvénytudó polgáraiból külön-külön 24 tagot hozott javaslatba, mindegyik bizottság a másik bizottság által javaslatba hozott 24 tag közül tizenkettőt ok nélkül visszavethetett. Vádlottaknak szintén joguk volt a két bizottságból összesen 12 tagot törölni s a megmaradt 12 személy ítélkezett.¹⁷²

¹⁷² Hat az egyik és hat a másik bizottság tagjai által javaslatba hozott személyekből állott.

A bán felett egy regnikolárisnak nevezett bizottság ítélkezett, amely a horvát-szlovén 7 személyes tábla bíráiból, a báni tábla, valamint az eszéki törvényszék elnökéből, a báni tábla két legidősebb bírójából és 12, a horvát-szlavon országgyűlés által választott olyan horvát-szlavon illetőségű polgárokból állott, akik nem voltak tagjai az országgyűlésnek. Az így választott 24 tagból hatot a vád, hatot a védelem visszavethetett és így 6 bíró és 6 választott személy ítélkezhetett.

Magyar-
ország

Az 1920—26-ig érvényben volt rendelkezések szerint az 1920 : X. tc. által létesített alkotmányvédelmi bizottság gyakorolta volna a miniszterek felelősségrevonását, amelynek elnökét és 30 tagját a nemzetgyűlés választotta a nemzetgyűlésen kívül álló független polgárok közül, míg 15—15 tagját a Kúria és a Közigazgatási Bíróság küldötte ki saját tagjai sorából. 1927-től a felszabadulásig az 1848 : III. tc. rendelkezései változatlanul lettek volna alkalmazandók, míg jelenleg az 1848 : III. tc-nek, az 1920 : X. tc. és az 1945 : XI. tc. 14. §-ával kiegészített rendelkezései értelemszerűen alkalmazandók az 1947 : XXII. tc. által létesített új helyzetnek megfelelően.

A köztársasági elnök feletti bíraskodás ugyancsak fenti jogszabályoknak értelemszerű alkalmazásával történik.¹⁷³

¹⁷³ Kurfőzümképpen érdekes felemlíteni a választójogi bíraskodást is, amelyet hazánkban az 1899: XV., az 1908: XXXVII. és 1915: XVII. tc.-kek szerint a képviselőválasztások feletti bíraskodást érvénytelenségi okok szerint megosztva a felsőház és a Kúria gyakorolta. Az 5988/1913. M. E. és a 2200/1922. M. E. sz. rendeletek szerint ez a funkció kizárólag a nemzetgyűlést illette. Az 1925 : XXVI. tc. óta egészen a felszabadulásig egyedül a Közigazgatási Bíróság volt az illetékes fórum, míg az 1945: VIII. tc. 53. §-a életbeléptette a Választási Bíróságot, amelynek értelmében a Választási Bíróság tagjai a Népbíróságok Országos Tanácsa, a Kúria és a Közigazgatási Bíróság által delegált bírák, továbbá a választáson indult pártok által beküldött laikus személyek. Az 1947: XXII. tc. 21. §-a ezt a rendelkezést aképpen módosította, hogy a választáson résztvevő pártok közül csak az delegálhat bírót a Választási Bíróságba, amely párt a lezajlott választáson országos viszonylatban a leadott szavazatoknak legalább 5 százalékát megkapta.

XII. FEJEZET.

Forradalmi népbíráskodás Magyarországon.

Magyarországon forradalmi jellegű népbíráskodással az első világháborút befejező 1918/19-es évi események kapcsán találkozunk. Ez természetesen gyökeresen megváltoztatta a büntetőigazságszolgáltatást. A Forradalmi Kormányzó Tanács I. számú rendeletében¹⁷⁴ statáriumot hirdetett, az ott megjelölt cselekményeket halállal büntetendőnek rendelte és 3. §-ában kimondta, hogy a bűnösök fölött a „*Forradalmi törvényszék*“ ítélkezik.

Az újonnan statuált bűncselekmények, illetőleg a Forradalmi törvényszék hatáskörébe utalt bűncselekményeken kívül foglalkozni kellett a folyamatban lévő büntetőügyek mikénti elintézésével is. Ennek végrehajtására a Forradalmi Kormányzó Tanács az ú. n. „likvidáló bizottságot“ létesítette, amely eljárásának célja az volt, hogy azokban a büntetőügyekben, amelyekben az eljárás a forradalom célkitűzései szempontjából nem tekintettek olyannak, mely a büntető igazságszolgáltatás megtorlását szükségessé tették volna, az eljárást meg-megszüntette, a megtorlást kívánó ügyeket pedig a „Forradalmi törvényszék“ elé utasította. A likvidálás szempontja azon kérdés eldöntése volt, hogy a bűncselekmények elkövetése mennyiben vádlottak bűnöző

¹⁷⁴ Budapesti Közlöny, 1919 március 24-iki 64. száma.

egyénségének következménye és mennyiben váltotta ki azokat a zsarnoki kapitalista társadalmi rend? A megszüntető végzésekből azok indokául ezeket a szempontokat találjuk.

A Forradalmi Kormányzó Tanács IV. sz. rendelete 1919. évi március hó 25-én felállítja a Forradalmi törvényszékeket.¹⁷⁵ Nem határozza meg a Forradalmi törvényszékek székhelyeit és számát, hanem a rendelet 1. §-ában azt mondja, hogy azok a szükséghez képest állítatnak fel.

Ilyen forradalmi törvényszék 127 helyen alakult, ezek közül 23 megyei székhelyen, 51 járási székhelyen, 53 pedig más községben.

A Forradalmi törvényszék elnökből és 2 tagból állott, akiket, valamint a vádbiztost és a jegyzőkönyvvezetőt is a Forradalmi Kormányzó Tanács nevezte ki. Megbízatásuk nem volt képesítéshez kötve.

Az összes forradalmi törvényszékekre kiterjedő hatáskörrel egy politikai megbízott is működött.

Később a gyakorlat szerint bíró minden nagykorú, 18. életévét betöltött munkás lehetett. A IV. sz. rendelet szerint a Forradalmi törvényszékek hármas tanácsban ítéleztek, de kisebb ügyeket a vádbiztosok egyes bíró elé is vihettek.

A forradalmi törvényszék hatásköre az I. sz. rendeletben meghatározottakon kívül nem volt megállapítva s a IV. sz. rendelet 3. §-a akként állapítja meg, hogy a forradalmi törvényszékek hatáskörébe az oly bűncselekmények miatti eljárás tartozik, amelyet a Forradalmi Tanács külön eljárással oda utal. Így a Forradalmi Kormányzó Tanács V. sz. rendelete a „köznyugalom megzavarására alkalmas hírek terjesztését“, továbbá „a közbiztonság megzavarásával járó mozgalmat előidéző hírek terjesztését“, a XIX. KTE. sz. rendelet „az idegen állampolgárok részére biztosított jogok megsértőit“, a XX. KTE. rendelet „a diplomáciai megbízottak védelmét szolgáló rendeletek megszegőit“, a vörös hadsereg alakításáról szóló XXIII. KTE. sz. rendelet „a vörös hadsereg felállítását akadályozó vagy a toborzást gátló“, vagy „a vörös hadsereget hanyagságból károsító személyeket“,¹⁷⁶ a XLII. sz. rendelet¹⁷⁷ mindazokat a személyeket, akik önhatalmúlag intézkednek oly ügyekben, amelyek a Forradalmi Kormányzó Tanácsnak, az egyes népbiztosságoknak vagy az alájuk rendelt hatóságoknak intézkedési körébe tartoz-

¹⁷⁵ Tanácsköztársaság 1919 március 26-iki 1. száma.

¹⁷⁶ A Tanácsköztársaság 1919 március 26-iki 1. száma.

¹⁷⁷ A Tanácsköztársaság 1919 március 30-iki 5. száma.

nak, vagy jogosulatlanul fegyveres erőt vesznek igénybe, a Forradalmi törvényszék hatáskörébe utasítja.

1919 április 8-án életbe lépett XLV. sz. rendelet¹⁷⁸ értelmében mindaz, aki a Forradalmi Kormányzó Tanács vagy népbiztosok rendeletét megszegi, vagy azok ellen bármely módon vét, Forradalmi törvényszék elé állítandó.

A Forradalmi törvényszék a büntetést az eset körülményeihez képest saját belátása szerint szabhatta ki.

Ugyanez a rendelet 2. §-a eventuális hatáskört ad a Forradalmi törvényszéknek, amennyiben kimondja, hogy a Tanácsköztársaság érdeke védelmében, sürgős szükség esetén, minden olyan bűnügyben is eljárhat, amelyet egyébként a Forradalmi Kormányzó Tanács külön rendelettel utasított hatáskörébe.

Az XLVII. sz. rendelet¹⁷⁹ a gyógyszertárak és gyógyszer-gyárak és üzemek köztulajdonba vételével kapcsolatos rendelkezéseket megszegőit ugyancsak a Forradalmi törvényszék elé állítja. Hasonlóképpen rendelkezik a XLVIII.¹⁸⁰ sz. rendelet, a film-gyárak, mozgóképszínházak köztulajdonbavétele kapcsán.

A földművelésügyi népbiztos 2. FN. sz. rendeletének a termelés biztosítása érdekében kiadott 3. FN. sz. rendelet megszegőit ugyancsak; az 5. FN., 7. FN., 11. FN., 12. FN., 13. FN. számú, a termelés különböző ágával foglalkozó rendeletek¹⁸¹ megszegőit ugyancsak a forradalmi törvényszék elé utasítják.

A közellátási népbiztos 1. KeN., 7. KeN., 8. KeN. sz. rendelete a közéletmezés kapcsán elkövetett visszaéléseket ugyan-csak a forradalmi törvényszék hatáskörébe utasította. A közoktatásügyi 5. KN. sz. rendeletében vonatkozó megsértését, valamint a 6. KN. sz. rendeletben¹⁸¹ foglaltak megértését szintén a forradalmi törvényszék elé tartozandónak jejlte ki.

A munkaügyi és népjóléti népbiztosság 3. MNN. sz. rendeletének megsértőjét, továbbá a pénzügyi népbiztosság 2. PN. számú rendeletének, a szociális termelés népbiztosának 1—9., 12., 14., 16., 17., 19. sz. rendeleteinek¹⁸³ megsértője ugyancsak a forradalmi törvényszék elé került.

A kormány XCIV. sz. rendeletével a nem járási székhelyen lévő forradalmi törvényszékeket megszüntette, a járási székhelyen lévő törvényszékek hatáskörét pedig korlátozta.

¹⁷⁸ A Tanácsköztársaság 1919 április 9-iki 13. száma.

¹⁷⁹ A Tanácsköztársaság 1919. április 9-iki 13. száma.

¹⁸⁰ A Tanácsköztársaság 1919 április 9-iki 13. száma.

¹⁸¹ A Tanácsköztársaság 1919 április 2-i, 4-i, 5-i, 6-i, 7-i és 9-i 7—13. számai.

¹⁸² A Budapesti Közlöny 1918 március 25-iki 70. száma, továbbá a Tanácsköztársaság 1919 március 27-i, április 1-i, 2-i, 5-i, 9-i, 2., 6., 7. 10. és 13. számai.

¹⁸³ A Tanácsköztársaság 1919 március 29-i, április 2-i, április 6-i, 4., 7., 10. és 11. számai.

A rendelet 6. §-a értelmében a Forradalmi törvényszék hatáskörébe oly bűncselekmények elbírálása tartozik ezután, amelyek a tanácsköztársaság fennmaradását és biztonságát s általában a dolgozók uralmának forradalmi rendjét sértették vagy veszélyeztették. Exemplificative a következő különös eseteket sorolja fel a rendelet:

1. aki a Tanácsköztársaság ellen felkelést szított vagy másval e célból szövetkezett;
2. aki a Forradalmi Kormányó Tanács vagy az egyes népbiztosságok rendeletét megszegte, vagy erre mást felhívott;
3. aki a Tanácsköztársaság vagy hatóságok tette ellen izgatott;
4. aki a Tanácsköztársaság valamely hatóságát, annak tagját vagy közegét hivatalos eljárásban akdályozta;
5. aki hatósági rendelet ürügye alatt vagy közhivatalnok minőség színlelésével vagy felhasználásával jogtalanul rekvirált, zsarolt, lopott, rabolt, sikkasztott vagy csalt;
6. aki köztulajdont rongált, a termelés megkezdését vagy folytatását nyíltan vagy leplezetten hátráltatta (szabotázs);
7. aki közszükségleti cikkek elosztása vegett kiadott jegyekkel visszaélt, vagy bármely oly cselekményt követett el, amely az elosztás rendjét zavarta; végül
8. a Tanácsköztársaságnak azt az alkalmazottját, aki hivatali sikkasztást követett el, hivatali hatalmával visszaélt, akit megvesztegettek vagy aki vesztegetett.

... eljárása

A Forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében sem alakszerű nyomozó eljárásnak, sem pedig vádirat benyújtásának helye nem volt. Az egész eljárás elejétől végéig az együtt ülő Forradalmi törvényszék előtt s ha csak lehetett félbeszakítás nélkül folyt le. Ép ez okból a terheltet elfogatása után azonnal a Forradalmi törvényszék elé kellett állítani. A vádbiztos feladata volt a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékokat, főleg sértettet, tanúkat, szakértőket előállítani, vagy a megidézésük iránt intézkedni. A Forradalmi törvényszék bármely órában és szabad ég alatt is ülésezhetett. Védő bárki lehetett s ha vádlott kijelölési jogával nem vagy az idézés lehetetlen volt, a bíróság hivatalból intézkedett. Az utolsó felszólalás joga a vádlottat és védőjét illette. Vádat nem állt jogában a vádbiztosnak elejteni és nem volt joga felmentést sem indítványozni. A Forradalmi törvényszék zárt ülésben határozott és a bűnösség kérdésében titkosan szavazott. Halálbüntetést

csak az elnök és tagok egyhangú határozatával lehetett hozni.

A Forradalmi Kormányzó Tanács IV. sz. rendeletének 9. §-a értelmében a Forradalmi törvényszék határozata ellen fellebbvitelnek, vagy másféle perorvoslatnak helye nem volt. Ezzel szemben azonban később panaszjogot adtak a forradalmi főtörvényszékhez, amelynek felállítására azonban nem került sor. Az elítélt érdekében bárki kegyelmi kérelmet terjeszthetett elő, amelyben enyhébb büncselekmények tekintetében az igazságügyi népbiztos, súlyosabb ügyekben pedig maga a Forradalmi Kormányzó Tanács határozott.

Megemlítendők a Kormányzó Tanács által létesített laikus bíraskodás kapcsán a XXVII.¹⁸⁴ számú rendelet által felállított munkaügyi bíróságok, amelyek ezentúl 2 munkavállaló ülnök közreműködésével jártak el még akkor is, ha eddig ülnökök nélkül működtek. Ülnökként oly személy is kijelölhető volt, akinek az illető ügy nem tartozott a szakmája körébe. A munkaügyi bíróság határozata ellen fellebbvitelnek nem volt helye.

A rendelet életbeléptekor már fellebbvitel alatt álló ügyekben a fellebbezési bíróság is 2 munkavállaló ülnök közreműködésével járt el.¹⁸⁵

Munkaügyi
bíróságok

¹⁸⁴ A Tanácsköztársaság 1919 április 3-i 8. szám.

¹⁸⁵ A Forradalmi Kormányzó Tanács és Népbiztosságok rendeletei 1919 március 21., április 9. Budapest 1919. A Magyarországi Szocialista Párt kiadásai, I. fejezet.

III. RÉSZ

**A HÁBORUS ÉS NÉPELLENES BŰNÖSÖK
FELELŐSSÉGREVONÁSA
EURÓPA ORSZÁGAIBAN**

I. FEJEZET.

Németország.

A második világháborúért elsősorban felelős a világtörténelem legsötétebb napjait megcsúfoló, minden emberi és isteni törvényt lábbal tipró német háborús és népellenes bűnösök mikénti felelősségre vonásáról vannak a legkevésbé hiteles adataink. A nürnbergi nemzetközi bíróság, az eddig beérkezett adatok szerint, eddig letárgyalta összesen 2169 német háborús bűnös ügyét, akik közül 658-at sujtott halálos ítélettel, 1117-et rövidebb-hosszabb ideig tartó szabadságvesztés büntetéssel és 394 személyt mentett fel.

1946 október hó 18-iki adat szerint¹ Németország brit megszállási övezetében 23.000 német háborús bűnöst tartottak az angol hatóságok fogva és kisebb háborús bűnök gyanújával további 40.000 német volt különböző koncentrációs táborokban vizsgálat alatt. A nyilvántartásban szerepelt ezenkívül még 250.000 olyan egyén, akiknek bűncselekménye még kategorizálva nem volt s akikhez még külön hozzászámítandók a nürnbergi perben kollektíve bűnösnek nyilvánított náci-szervezetek tagjai (SS., SA., Hitlerjugend, stb.), akiknek

¹ Lord Maugham bejelentése a Lordok házában.

számát Lord Maugham minimálisan 10.000 főre becsülte. Emellett a német független népbíróságok előtt folynak az ú. n. nácitlanító perek, amelyeknek méreteiről megközelítőleg sem lehet képet kapni s így csak kuriózumként említem, hogy a berlini Kurier közlése szerint, Bajorországban mintegy 1,200.00 nácitlanítási per folyik.²

² Csánk Béla: „Népbíráskodás külpolitikai célok szolgálatában” című, a magyar külügyminisztériumban 1946 október hó 1-én tartott előadása.

II. FEJEZET.

Ausztria.

Ausztriában a német imperiálizmus megszűnte után ugyancsak hamar megalakultak a népbíróságok s a vonatkozó jogszabályok a népbíráskodás céljából ugyanazt tüzték ki, mint a magyar rendelkezések, — megtorolni mindazokat a cselekményeket, amelyek az országot a vesztés háború katasztrófájába döntötték. Ezen rendelkezések közül első helyen kell említeni a „Verfassungsgesetz über das Verbot der NSDAP“ című alaptörvényt, amelynek II. cikke értelmében felelősségre kell vonni mindazon személyeket, akik 1933 július 1. és 1945 április 27. napjai közötti időben az NSDAP-be (Nemzeti Szociálista Német Munkáspárt) vagy annak valamely különleges katonai kötelékébe (SS., SA., NSKK. NSFK.) tartoztak, tekintet nélkül a tagság tartamára, továbbá az ú. n. Parteianwaerterek, valamint mindazon személyeket, akik az SS-ba (Schutzstaffel) felvételüket kérték. Ezen személyeket külön névjegyzékbe kellett foglalni (Registrierungspflicht).

Ugyancsak jegyzékbe kellett foglalni az ú. n. „együttműködő“-ket s általában mindazokat, akik gazdaságilag hasznot élveztek a nációkkal való együttműködésből. Külön minősítit a törvény 10. §-a azokat

a személyeket, akik az osztrák köztársaság területén 1933 július 1. és 1938 március 13-a, tehát az Anschluss között bármikor az NSDAP-hez vagy valamely tagozathoz tartoztak, feltéve, hogy állandó lakhelyük a volt osztrák köztársaság területén volt.

A fenti kritikus idő alatti párttagokat és általában a Nemzeti Szocialista Párt mozgalmi tevékenykedőit a népbíróági törvény úgy tekinti, mintha az osztrák büntetőtörvénykönyv 58. §-ába ütköző hazaárulás (Hochverrat) bűncselekményét követték volna el. Ennek büntetése 5—10 évi fegyház.

A törvény tehát kollektív felelősséget állapít meg, amellyel szemben azonban a vádlottak az egyéni felelősség elve alapján védekezhetnek, így pl. hivatkozhat azon törvényi büntetlenséget biztosító (beszámítást kizáró) okra, hogy 1944 január 1-e után megvált tagságától, a földalatti ellenállási mozgalomban résztvett, vagy fegyverrel harcolt a szövetségesek mellett.

A büntetőjogi következményeken felül súlyos gazdasági kihatásai is vannak a törvényben meghatározott személyek közé tartozásnak.³

A felsorolt személyek által elkövetett cselekmények elbírálása a népbíróságok (Volksgericht) hatáskörébe tartozik. A népbíróságok a tartományi felsőbíróságok (Oberlandesgericht) székhelyén lévő járásbíróságok (Landesgericht) mellett, tehát az egyes tartományi fővárosokban hivattak életre. A népbíróságok 3 ülnökből (népbíróból, Schöffe) és 2 hivatásos ítélőbíróból állanak, akik közül az egyik a tanács elnöke. A nép-

³ Pl. állami és közszolgálatból való elbocsátás, nyugdíjmegvonás, ily személyi hatósági jogosítvány tulajdonosa, birtokosa, ügyvéd, közjegyző, szabadalmi ügyvivő, mérnök, fogorvos stb. nem lehet és fizetnie kell az ú. n. náci-büntetőadót, amelynek maximuma a jövedelem 70 százaléka is lehet. Természetesen e személyek nem lehetnek tagjai sem a rendőrségnek, sem a csendőrségnek, vagy vámőrségnek, eltiltattak az egyetemekről, színházakban, vagy hangversenyen való fellépéstől stb.

bíróság határozata jogerős, az ellen sem fellebbezés, sem pedig semmisségi panasz, sem pedig rendkívüli jogorvoslat nem használható.⁴

Gerő osztrák igazságügyminiszter legutóbb közzétett nyilatkozata szerint Ausztriában az osztrák népbíróságok működésének megkezdésétől 1947. évi október hó 31. napjáig bezárólag a rendőrhatóságokhoz, illetve népügyészségekhez összesen 99.188 feljelentés érkezett, amelyek közül még 28.750 elintézés alatt áll. A népügyészség 12.721 esetben emelt vádat, amelyből 7.500 lett jogerős ítélettel befejezve. Ebből 36 esetben halálos ítéletet, 5.950 esetben szabadságvesztés büntetést szabtak ki, míg 1.709 esetben a vádlottakat felmentették. A szabadságvesztés büntetések közül 21 életfogytiglani, 135 esetben 10—20 évig terjedő, 251 esetben 5—10 évig terjedő, 3.945 esetben 5 évig terjedő, 1.295 esetben pedig 1 évet meg nem haladó szabadságvesztés büntetés volt az ítélet.

1947. évi november hó 5. napjáig az osztrák hatóságok 66 háborús bűnös kiadását ajánlották fel külföldi államoknak, míg külföldről 103 esetben érkezett ilyen irányú megkeresés az osztrák kormányhoz.⁵

A felszabadulás óta fenti időpontig 254 embert tartóztattak le a volt osztrák köztársaság területén fasiszta és nemzeti szocialista propagandatevékenység miatt.

⁴ Csánk idézett előadása.

⁵ A bécsi magyar követ 1947 dec. 4-i 111.534/1947. sz. jelentése, a számbeli eltérés oka, hogy a statisztika egy része a befejezett ügyek számát, míg másik része a ténylegesen „elítelt” személyek számát jelzi.

III. FEJEZET.

Jugoszlávia.

Jugoszláviában eredetileg nem szerveztek külön népbírószági fórumot, mert a nép ellen elkövetett cselekmények megtorlásának legnagyobb része a felszabadító partizán alakulatok harci cselekményei közben következett be. Így tehát a nép és állam ellen elkövetett bűncselekmény feletti ítélkezést részben a rendes katonai (1 hadbíró-elnök és két katonatiszt-szavazó) részint a rendes összeállítású polgári büntetőbírószágok látták el. Hogy Jugoszlávia nem szervezett külön népbírószágot, a háború és népellenes bűnösök megbüntetésére, ennek egyik oka az is volt, hogy a jugoszláv jogszabályok rendelkezése értelmében a háborús bűnösöknek egyik rendkívüli nagy csoportját a törvény közvetlenül háborús bűnösöknek deklarálta és egyúttal kollektíven a büntetést is kiszabta. Az 1944 november 21. napján kelt „AVNOJ“ törvény ugyanis kétféle háborús bűnöst különböztet meg : 1. azokat, akiket maga a törvény kollektíven, az ellenkező bizonyításának lehetősége nélkül (*praesumptio juris et de jure*) nyilvánított háborús bűnösöknek; ezek a német nemzetiségű jugoszláv állampolgárok mindannyian, akiknek *ex lege* büntetése, — a törvény általános szankciója értelmében, — az ország-

ból kiutasítás és teljes vagyonek kobzás, 2. azokat, a nem német nemzetiségű jugoszláv háborús bűnösöket, akik egyéni cselekményeik alapján tartoznak felelősséggel, amennyiben magatartásuk a törvény által büntetendőnek constituált valamely tényálladékot kimeríti. Ezen egyének felett a katonai vagy polgári büntetőbíróság az egyéni felelősség elvének megfelelően mond ítéletet. Természetes az, hogy az első kategóriába eső személyek is, amennyiben többletcselekménnyel vannak terhelve, az ex lege büntetésen felül, a bíróság által kiszabandó s a második kategóriába eső büntettekre vonatkozó büntetéssel is sújtathatnak (Halál, szabadságvesztés, vagyonek kobzás).

A jugoszláv népbíráskodás kiterjed a jugoszláv törvények szempontjából háborús bűnösöknek minősülő nem jugoszláv állampolgárságú egyénekre is, így az adott esetben a magyar állampolgárookra is. Magyarország ezzel kapcsolatos kötelezettségét a Fegyverszüneti Egyezmény 14. pontja nemzetközi kötelezettségként stauálta.

A Fegyverszüneti Egyezmény idézett pontja, illetve a becikkelyezése alapján Magyarországon életbeléptetett törvény nem helyezte hatályon kívül a Btk. 10—17. §-ban, valamint a Bp. 476. §-ában foglalt rendelkezéseket, úgy, hogy vitára adott lehetőséget azon kérdés eldöntése, hogy vajjon Magyarország elegend tesz-e a Fegyverszüneti Egyezmény 14. pontjában foglalt kötelezettségének azáltal, ha a háborús bűnösöknek minősített személyeket saját népbírósa útján vonja felelősségre vagy pedig ezenfelül, illetve arra való tekintet nélkül köteles a Fegyverszüneti Egyezményt aláíró érdekelt államoknak az illető magyar állampolgárt kiadni. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság, amely a kérdést joga-

sult volt eldönteni, aképpen döntött, hogy bármily állampolgárságú vádlottat a sértett állam bíróságának joga van a bűncselekmény elkövetésének színhelyén is felelősségre vonni. Ehhez képest született meg a magyar 4.770/1945. M. E. sz. rendelet, amelynek értelmében a háborús bűnösök kiadatásának az állampolgárság vizsgálata nélkül is helye van. Ezen rendelkezés következménye volt Szombathelyi, Grassy, Zöldi és egyéb magyar állampolgársági háborús bűnösöknek Jugoszlávia részére való kiadása és az ellenük lefolytatott jugoszláv eljárás.⁶

⁶. Csánk Béla idézett előadása.

IV. F E J E Z E T.

Csehszlovákia.

Csehszlovákiában a felszabadulás után a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 15. napján kelt 33. számú rendeletével állította fel a népbíróságot, amely a fasiszta megszállók, árulók és kollaboránsok megbüntetéséről szól.

A rendelet 1. és 3. §-a értelmében „megszálló“ az az idegen állampolgár, aki résztvett Csehszlovákia szét-darabolásában, demokratikus államrendjének tönkretételében, vagy a szlovák nemzet politikai, gazdasági és más természetű elnyomásában, aki terrorizálta a szlovák népet, vagy a német hadsereggel együtt harcolt a Vörös Hadsereg, a szlovák felkelés vagy a szlovák partizánok ellen; aki a náci Németország vagy Horthy Magyarországa szolgálatában állott, aki segített a szlovák állampolgároknak külföldre hurcolásában vagy másképpen vétett a szlovák nemzeti érdekek ellen. A fasiszta megszálló büntetése halál. (1. §.)

„Hazaáruló“ az a csehszlovák állampolgár, aki tevékenységével, mint a szlovák kormánynak vagy parlamentnek tagja, valamint a német, magyar vagy szlovák fasiszta szervezetnek vezetője tevékenykedett s mint ilyen résztvett Csehszlovákia szét-darabolásában és demokratikus államrendjének megszüntetésében; akinek

szerepe volt az 1938 október 6. és 1939 március 14-ike közötti idők eseményeinek előidézésében, vagy más módon hozzájárult a szlovák állam megalakulásához; aki jelentős mértékben támogatta Németország és Magyarország katonai vagy gazdasági érdekeit, szerepe volt a Szovjetunió elleni hadüzenet meghozatalában, vagy nyilvánosan terjesztette a fasiszta megszállók eszméit, aki gyalázta a Szovjetuniót és szövetségeseit. A hazáruló büntetése ugyancsak halál. (2. §)

A rendelet 3. §-a értelmében „kollaboráns“ az, aki bármily módon segítette a fasiszta megszállók működését, azokkal együtt dolgozott vagy háborús károkat okozott a Szovjetuniónak; aki demokratikus polgárokat üldözött, demokratikus egyesületeket feloszlatozott, vagy munkásokat küldött ki Németországba, aki a magyar megszállókkal történt együttműködésből jelentékeny módon meggazdagodott vagy aki, — mint a politikai, gazdasági és közélet jelentős tényezője, — a megszállók rendelkezésére állott. A kollaboráns büntetése 30 évi fegyház.⁷

Halállal bünteti még ezen rendelet a „felkelést“ és az „árulást“ és 2 évig terjedhető kényszermunkával a „fasiszta rezsim bűnöseit“, ezek pedig azok, akik helyi viszonylatban alapítási szervezők vagy propagátorai voltak a Hlinka-féle Szlovák Néppártnak, a Hlinka Gárdának vagy más fasiszta szervezetnek és a fasiszta rendszer szolgálatában megfelelő tevékenységet fejtettek ki; aki a náci Németországgal való együttműködésnek vagy a Szovjetunió és szövetségesei elleni háborúnak propagátorai voltak; akik politikailag, mint a demokratikus csehszlovák rendszer ellenségei működtek,

⁷ A szlovák Nemzeti Bíróság Eszterházy Jánost, a szlovákiai magyar párt volt elnökét a törvény 2. §-a alapján, mint hazárulót ítélte halálra, Mach Sándort a rendelet 3. §-a alapján, mint kollaboránst büntette 30 évi fegyházra. Az ítéletek közvetlenül a háború befejezése után hozattak.

vagy akik demokráciaellenes, kommunistaellenes, faji és más hasonló mozgalmakban és izgatásban résztvettek; akik politikai helyzetüket felhasználva más polgárok kárára meggazdagodtak; akik bármiképpen vétettek a szlovák nemzet szabadságharcában, vagy a Szovjetunió és a többi szövetséges elleni háborúban; akik más polgárokat elnyomtak vagy azokat másképp életükben vagy vagyonukban megkárosítottak; akik felelősek állampolgároknak a megszállók és árulók által okozott megaláztatásáért. Mellékbüntetés: 2—10 évig terjedhető polgári jogok megfosztása és nyilvános megfeddés (5. §)

A csehszlovák népbírószági törvény tehát *megállapít egy olyan időpontot, amely idő alatt a köztársaság fokozott veszélyeztetésnek volt kitéve és büntetni rendeli mindazon személyeket, akik ezen kritikus idő alatt tényilegesen vétettek a csehszlovák állam vagy a csehszlovák nép érdeke ellen, nem téve különbséget cseh és idegen állampolgár között sem.*

Ídevág a magyar nemzetiségű személyek cseh állampolgársága rendezésének tárgyában kiadott 1945. évi augusztus hó 2-án kelt rendeletnek 8. cikke, amely szerint áttelepíthetők Magyarországra a Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró oly magyar nemzetiségű személyek is, akik a Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1945. május 15-én 33. szám alatt kiadott rendeletének 1—4. §-aiban megjelölt bűncselekményeket követtek el, továbbá az 5. §-ban megjelölt bűncselekményt elkövető személyek azzal, hogy az utóbbiak száma 1.000-et nem haladhat meg. Ezen jogszabályok alapján az eddig rendelkezésre álló adatok szerint 64.000 magyar nemzetiségű vád alá helyezett személyt mondtak ki bűnösnek.⁸

⁸ Csánk Béla idézett előadásában közölt adatok, 1946 október!

A csehszlovák háborús és népellenes bűnösök felett a helyi (járási) és a Nemzeti Bíróságok ítélkeznek. A helyi népbíróságokat a helyi Nemzeti Bizottságok székhelyén állították fel 5—11 tagból és az ítélő tanács bíró tagjait, illetve az esküdteket a helyi Nemzeti Bizottság nevezi ki. A helyi népbírósági ítéletben vagyonek Kobzás kimondásának nincs helye s az ellen fellebbvitel eredetileg nem volt használható. Az utóbbi rendelkezés később annyiban módosult, hogy a rendszerint 1 bíróból és 4 ülnökből (2 kommunista és 2 demokratapárti) alakult az ú. n. Okrosztnij Ljudovij Szud ítélete ellen rendkívüli perorvoslatnak, újrafelvételnek mégis van helye a 7 tagból álló Narodnij Szudhoz. Csehszlovákiában a népbíráskodás időtartamát eredetileg 1947. évi december 30-ában állapították meg, de már 1947 május 5-én a forradalmi jellegű népbíráskodást megszüntették.

A járási népbíróságok hatáskörébe tartoznak a 33. számú rendelet 1. és 2. §-ai alá személyek, valamint a retribució rendelet 22. §-ába ütköző cselekmények, kivéve azokat, amelyek kimondottan a Nemzeti Bíróság elé lettek utalva. 1947 október 31-ig a járási bíróságok elé 19.749 személy került, akik közül 7.661 lett elítélve. (30%) A felmentő ítéletek száma 12.088 (47%). Az eredetileg indított 33.262 ügy közül 18.628 esetben a járási népbíróságok megtagadták az eljárást. A többi ügy a statisztikai adatok nyilvánossághozatalakor még függőben volt. A járási népbíróságok 14 halálos ítéletet hajtottak végre.⁹

A Nemzeti Bíróság hatáskörébe tartoznak a Szlo-

⁹ Ján Suján: „A népbíráskodások befejeződtek Szlovákiában”, a „Dncsek” 1948 január 8. és január 15-én Prágában megjelent számaiban, (A bratislavai főkonzul 7241/1947. sz. értesítése szerint a cikkbeli adatok hitelesek) és dr. Buza szlovák igazságügyminiszter: Az összeesküvők peréről a „Práca” 1948 január 10. száma, 1. old.

vák Nemzeti Tanács retribuciók rendeletének 18. §-a szerint a szlovák állam volt elnökének, a szlovák kormány 1939 március 14-től kezdődő tagjainak, a szlovák köztársaság nemzetgyűlési képviselőnek, az állami tanács tagjainak, a HVKG. (Hlinka Gárda főparancsnoksága) tagjainak és tiszti funkcionáriusainak, a propagandafőnöknek, a követeknek és meghatalmazott minisztereknek, a nemzeti csoportok vezetői és azok helyetteseinek, a fajellenes ténykedés vezetőinek, a USB. elnökeinek és mindazok büntetteinek elbírálása, akiket a Szlovák Nemzeti Tanács a Nemzeti Bíróság elé utalt. (Ide tartoznak a 33. számú rendelet által 3. és 4. §-a szerint konstituált cselekmények is.) A Nemzeti Bíróság elé 1947 október 31-ig 145 személy lett utalva. Ebből 83 ügy lett letárgyalva, és elintézetlen maradt 62 ügy, amelyet a Szlovák Nemzeti Tanács rendelete értelmében a pozsonyi kerületi bíróság fog letárgyalni. Halálos ítéletet 17 esetben, hozott a Nemzeti Bíróság (24%),¹⁰ 30 évi szabadságvesztéssel lett büntetve 3 személy, 20 évi szabadságvesztéssel 4, 15 évi szabadságvesztés büntetéssel 1 személy, 2 esetben lett 12 évi büntetés kiszabva, 3 esetben pedig 10 év volt a büntetés. A további 36 ügyben 3 hónaptól 8 évig terjedhető szabadságvesztés büntetés lett kiszabva, felmentő ítélet 10 volt. A népbíróságok által kiszabott szabadságvesztés büntetések közül 30 évre lett elítélve 96 személy, 20 évre 175 személy, 10 évre 272, 5 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre 529, 2 évig terjedőre 592 és 1 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre 2841 személy. Nyilvános megfeddést 2655 személynél alkalmaztak. Vagyonek kobzást mondott ki a bíróság 105 személynél, polgári jogvesztést 287 esetben és 52 személy-

¹⁰ December 31-ig utóbbi adatok alapján a népbíróságok és a Nemzeti Bíróság együtt még további 55 személyt ítéltek halálra, amelyek közül 29 esetben végre is hajtották az ítéletet. (Buza Prácából id. cikke.)

nél mellőzték a büntetést. Elintézetlen maradt 774 ügy.¹¹

Ugy a népbíróságok, mint a Nemzeti Bíróság végig megtartották statáriális és forradalmi jellegüket s a kiszabott halálbüntetéseket a kihirdetéstől számított 2 órán belül végrehajtották. A köztársaság elnöke 9 esetben élt a kegyelmezés jogával.¹²

Mint említettük, az eddig felelősségre nem vont háborús bűnösök a rendes bíróság elé kerülnek, ahol is a retribuciós törvények szabályai szerint, de a rendes perrendtartás értelmében lesz eljárás ellenük lefolytatva, a laikus bírák tehát a tanácsokból kimaradnak és az ítélet ellen rendes perorvoslatnak lesz helye.

¹¹ A prágai magyar követ 1948 január 18-i jelentése (110.457/1947. számú külügyminisztériumi irat). Buza igazságügyminiszter cikke.

¹² A prágai követ idézett jelentésének mellékletei.

V. FEJEZET.

Bulgária.

Bulgáriában a népbíróságok 1944 október 6. és 1945. április 30. közötti időben működtek. A népbíró-sági törvény alapján Bulgáriának az Egyesült Nemze-tek elleni háborúba való sodrásáért és az ezzel kap-csolatos bűncselekményekért összesen 11.122 személyt állítottak bíróság elé. Ezek közül elítéltek 9.420-at és pedig halálra 2.730-at, életfogytiglani fegyházra 1.350-et, 20 évi szigorított börtönre 20 személyt, 10—15 évig terjedő börtönre 1824-et és csupán vagyonehkob-zásra 240 személyt, a többi rövidebb szabadságvesztés büntetésre.¹³

¹³ A szófiai magyar követ 391/1948. sz. jelentése, mely szerint a bolgár igazságügyminisztériumban ennél több adat nem áll rendelkezésére.

VI. FEJEZET.

Románia.

A Fegyverszüneti Szerződés 14. pontja Romániát is kötelezte a háborús bűnösök megbüntetésében való közreműködésre.

A háborús és néPELLenes bűnösök felelősségre vonására vonatkozó törvény 1945. évi április hó 24-én 312. szám alatt jelent meg a „Monitorul Oficial“-ban „Az ország katasztrófájában vagy háborús bűntettekben vétkes személyek üldözéséről és büntetéséről.“ A rendelet törvény indítványi határidőt állapított meg, mely szerint ezen rendelet törvény alapján az eljárás csupán 1945 szeptember 1. napjáig volt indítható. Ezt később az 1946. évi február hó 8. napján a „Monitorul Oficial“ 36. számában megjelent rendelet (61. sz.) 1946 június 10-ig meghosszabbította azzal, hogy a már megkezdett ügyeket legkésőbb június 20-ig be kell fejezni. Egy későbbi rendelet a bukaresti és kolozsvári ítélőtáblák, mint népbíróságok működését 1947 október 9. napjáig hosszabbította meg. Ez a népbíráskodás legvégső határideje és ezen időponton túl a háborús bűnösök felett már csak a büntetőtörvényszékek ítéelkezhetnek.¹⁴

¹⁴ Eddig be nem szerezhető újabb rendelkezések ezen időpontot is meghosszabbították.

A rendelettvény szerint eredetileg valamennyi tábla székhelyén fel lehetett népbírósgot állítani, a vidéki városok közül azonban csak Kolozsvárott került sor ennek végrehajtására. Ezen népbírósg hatáskörébe tartozott a kolozsvári, nagyváradi, marosvásárhelyi, nagyzebeni és temesvári ítélőtáblák területe.

A bukaresti népbírósg a „háborús főbűnösök“ kivételével — akiknek száma 24 — összesen 187 vádlott felett mondott ki marasztaló ítéletet, míg a kolozsvári népbírósg csupán 1945. évi április hó 7. napjától június hó 20. napjáig összesen 481 vádlottat ítél el. Az ítéletek nagyrésze in contumaciam történt.

1945 május 14-én kezdte meg a bukaresti népbírósg az odesszai tömeggyilkosságokban bűnös katonai személyek ügyének tárgyalásával működését.

A pernek 38 vádlottja volt és pedig tábernokok, törzstisztek, bukovinai, beszarábiai közigazgatási főtisztviselők — büntető és megsemmisítő táborok felügyelői. A bíróság tagjai az elnökön kívül a Román Kommunista Párt, a Nemzeti Radikális Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt, az Ekés Front, a Szakszervezeti Tanács és a Hazafiak Egyesülete által kiküldött népbírák voltak. A bíróság elnöke Tabrea Illés, a bukaresti ítélőtábla tanácselnöke volt.¹⁵

A 38 vádlott közül a bíróság 29 személyt halálra ítél (ebből 5 volt in contumaciam), 9 személyt kényszermunkára, illetve súlyos börtönbüntetésre, míg

¹⁵ A vád az Odesszában 1941 októberében történt robbanás következtében meghalt 16 román tiszt, 8 altiszt és 35 katona halálának megtorlásául Antonescu által elrendelt és a vádlottak által végrehajtott azon tömeggyilkosság, amelynek értelmében minden meghalt tisztért 200 és minden meghalt katonáért 100 helybelit kellett kivégezni, tehát összesen 8500 embert, ami helyett azonban vádlottak 30.000 lakost mészároltak le.

Vád tárgyává tétetett továbbá a bukovinai 15.000 ezer, a jassyi 14.000, a besszarábiai 15.000, a kisenevi 70.000, a bogdanovkai 50.000, a domonovkai 40.000, az akmetcetkai 15.000, a vapniarkai 1200 és a mokhilevi 6000, összesen 500.000 zsidó deportálása és legyilkolása.

1 vádlottat felmentett. A vádlottak az ítélet ellen — alkotmányértésre hivatkozással — a semmítőszékhez fellebbeztek az ítélet megsemmisítése végett. A semmítőszék azonban a fellebbezéseket visszautasította s ezáltal az ítélet jogerőssé vált. A halálos ítéleteket azonban nem hajtották végre, a király 1945 június 1-én kihallgatáson fogadta a miniszterelnököt és igazságügy-minisztert s utóbbi indítványozta a halálos ítéleteknek királyi kegyelemmel életfogytiglani kényszer munkára való átváltoztatását azon indokolással, hogy „a tettesek csak a nagy és valódi bűnösök határozatainak végrehajtói voltak“. Az államfő ily értelemben határozott.

A bukaresti népbíróság ezenkívül a háborús bűnösök 12 csoportját vonta felelősségre és a következő ítéleteket hozta:

I. csoport. 14 fasiszta újságíró, akikből kettőt halálra ítélt és pedig mindkettőt in contumaciam, míg a másik tizenkettőt életfogytiglani kényszermunkára, illetve súlyosabb börtönre.

II. csoport. 21 vádlott, akik deportáltakkal és politikai foglyokkal kegyetlenkedtek. Büntetésük 16 vádlott tekintetében 3—25 évig terjedhető kényszermunka, míg 5 vádlott ügye felmentéssel végződött.

III. csoport. 11 olyan vádlott, akik szintén deportáltakkal és politikai foglyokkal kegyetlenkedtek, ebből életfogytiglani kényszermunkára ítéltetett 3, 10—15 évi kényszermunkára, illetve nehézbörtönre 7, felmentéssel végződött egy személy ügye.

IV. csoport. 14 vádlott, akik munkatáborokban dolgozott zsidókkal kegyetlenkedtek (keretlegények). Büntetésük: 3—15 évig terjedő börtönt kapott 13, míg felmentő ítélet 1 volt.

V. csoport. 17 vádlott, akik Transisziában követtek el kegyetlenkedéseket. Életfogytiglani, illetve 10—15 évi kényszermunkával büntetve 14, felmentő ítélet 3.

VI. csoport. Rendőrségi alkalmazottak, akik a polgári foglyokat súlyosan bántalmazták, legnagyobb részük életfogytiglani kényszermunka büntetésben részesült.

VII. csoport. A kegyetlenkedő csendőrtisztek és altisztek mikénti elítéléséről közelebbi adataink nincsenek.

VIII. csoport. A németek és Antonescu szolgálatában állott romániai zsidóközpont vezetősége, akik közül egyet in contumaciam életfogytiglani nehézbörtönre, hármat pedig 12—20 évi nehézbörtönre ítélték.

IX. csoport. A Horia Sima bábkmány tagjai — mindannyian távollétükben — halálos ítéletet és életfogytiglani nézbörtönt kaptak.

X. csoport. A beszarábiai és bukovinai tömeggyilkosok közül 11 életfogytiglani kényszermunkát kapott, ebből 6 in contumatiám lett elítélve, a többiek 5—10 évi kényszermunkára. illetve nézbörtönre.

XI. csoport. Az odesszai és dorohoji tömegmészárlások végrehajtói (140.000 zsidó gyilkosai) közül 5-en életfogytiglani kényszermunkát (ebből 3 in contumatiám), 3-an 5—15 évig terjedhető kényszermunkát kaptak, míg felmentő ítélet 4 volt.

XII. csoport-ba tartoznak a szovjet fogolyáborok kegyetlenkedő román parancsnokai, akik közül egy kapott 25 évi kényszermunkát, öten 3—5 évig terjedhető börtönt, a többit felmentették.

Az előadottakból megállapítható, hogy a bukaresti népbíróság a jelenlévő vádlottak közül mindössze a legelső ügyben hozott ítélettel 29 személyt ítélte halálra, akik utóbb mindannyian kegyelemben részesültek. A tömeggyilkosok legnagyobb részét 2—25 évig terjedhető súlyos börtönrel, illetve életfogytiglani kényszermunkával büntették.

Nem feladatom ezt kritika tárgyává tenni, csupán megemlítem, hogy a bukaresti népbíróság eljárását a demokratikus román sajtó is éles bírálatban részesítette.

A fentiek szerint a 312. sz. rendelet módot adott arra, hogy minden ítélőtábla székhelyén egy-egy népbíróság állíttassék fel. Ennek következtében 1945 nyarán Jassyban a szakszervezetek követelték a népbíróság felállítását és a beszarábiai bűnösök felelősségrevonását. Eljárásuk azonban eredménytelen volt.*

A vidéki központok közül egyedül Kolozsvárott állítottak fel népbíróságot, amely 1945 június 9-én kezdte meg működését — egész Erdély területére kiter-

* A bukaresti ítélőtábla 1948. június 26-án ítéletet hirdetett a jassy-i tömeggyilkosság bűnperének vádlottjai ügyében. Az 57 vádlott közül a tábla 24-et, köztük a jassy-i tömeggyilkosság értelmi szerzőjét és végrehajtóját életfogytiglani kényszermunkára ítélte. Hét vádlottat 25 évi, tizennégyet 20 évi, hetet 15 évi és egyet 5 évi kényszermunkára ítélte a tábla. Négy vádlottat felmentett a tábla.

jedő hatállyal. A kolozsvári népbíróság lett volna hivatta tehát Északerdélyben a Horthy-rezsim alatt elkövetett, Délerdélyben pedig az Antonescu uralma alatt elkövetett bűncselekmények tekintetében a Fegyverszüneti Szerződés 14. pontjában foglalt kötelezettségeknek eleget tenni.

A kolozsvári népbíróság által hozott ítéletek adatai a következők:

I. csoport. Magyar háborús bűnösök ügyében halálos ítélet 21, életfogytiglani kényszermunka, illetve börtön 7, 5—10 évi kényszermunka, illetve börtön 4, felmentő ítélet 7.

II. csoport. Munkaszolgálatos századok magyar parancsnokai ügyében 4 halálos ítélet hozott, amelyből 3 in contumaciam, életfogytiglani kényszermunka, illetve börtön 6 (3 in contumaciam), 5—25 évi kényszermunka, illetve börtön 10, felmentés 4 volt.

III. csoport. Magyar katonai parancsnokok, akik román és zsidó lakossággal szemben elkövetett kegyetlenkedések értelmi szerzői, illetve végrehajtói voltak, s akikből 4 személyt in contumaciam halálra ítélték, 10-et ugyancsak in contumaciam életfogytiglani szabadságvesztésre, ténylegesen elítéltetett 25 évig terjedhető kényszermunkára, illetve börtönre öt, felmentő ítélet volt 1.

IV. csoport. A volt észak- és délerdélyi rendőrfőnökök és kémelhárítók, akik közül 46 életfogytiglani kényszermunkára, illetve börtönre ítéltetett, 5—25 évi kényszermunkára, illetve börtönre 11, felmentő ítélet 1 volt.

V. csoport. Magyar, román és szász fasiszta újságírók, akik közül 16, 10—25 évig terjedő nehéz börtönre ítéltetett, míg 1 felmentő ítélet volt.

VII. FEJEZET.

Belgium. Franciaország.

A második világháború befejezése után Belgiumban a politikai bűnösökkel szemben hadbírószági eljárást léptettek életbe. Kb. 17.000 kollaboránst és háborús bűnöst vontak felelősségre. Ezek közül több ezret végeztek ki a felszabadulással kapcsolatos harci cselekmények közben, de többszáz a honvédtörvényszékek által kiszabott halálbüntetések száma is.

Belgium

Belgiumban a honvédtörvényszéki eljárás a politikai bűnösök tekintetében szintén népbírószági jellegű, mert jelenleg minden 45 éven aluli férfi katonai szolgálatot teljesít és az öttagú honvédbírószágnak csupán elnöke tényleges, vagy tartalékos hadbíró, a négy ülnök más polgári foglalkozással bír, jelenleg katonai szolgálatot teljesítő laikus személy.

A második világháború befejezése ismét rendkívüli és forradalmi jellegű népbíráskodást hozott létre Franciaországban.

Franciaország

A rendelkezésre álló félhivatalos adatok szerint több mint 4.000 főre tehető azoknak száma, akiken halálos ítéletet végrehajtottak a németekkel való kollaborizálás miatt. Ezek legnagyobb része a francia partizánok harci cselekményeivel kapcsolatos, spontán elha-

tározás következménye volt, míg egyrészt az alábbi szervezettel rendelkező bíróságok által lettek kiszabva.

Franciaországban az „Ordonnance du 28 novembre 1944 relative a la répression des faits de collaboration“ elrendeli, hogy minden fellebbviteli bírósági (ítélőtáblai) székhelyen „cour de justice“ szervezendő, amelynek hatásköre kiterjed az 1940 június 16. és a felszabadulás között eltelt időben elkövetett mindazon bűncselekményekre, amelyek elkövetése bármilyen módon az ellenség érdekeit és törekvéseit kívánta előmozdítani (1. §).

A tengelyhatalmakkal hadban állott államok kárára elkövetett cselekmények ugyanugy büntetendők, mintha Franciaország ellen követték volna el (2. §).

A „Cour de justice“ elnöke egy táblai vagy törvényszéki bíró, tagjai pedig 4 esküdt. A közvádloi teendőket a „commissaire du Gouvernement“ látja el.

Esküdt lehet minden legalább 25. évet betöltött francia állampolgár, akár férfi, akár nő. Az esküdtlisták összeállítása az igazságügyi és politikai közigazgatási szervek közreműködésével történik. Esküdtek az 1945 december 14-i törvény szerint csak oly helybeli lakosok lehetnek, akik „nemzeti érzelmeikről bizonyosságot tettek“, más szóval: az ellenállásban résztvettek.

A rendelet részletesen szabályozza az eljárást, a jogorvoslatot, sőt a büntetés végrehajtását is. A „nemzeti becsület veszteséről“ szóló 1944 december 26-i rendelet szerint mindazok, akik 1940 június 16-a után közvetve, vagy közvetlenül Németországnak vagy szövetségeseinek segítséget nyújtottak, vagy a francia nép egységét, a franciák szabadságát és egyenlőségét bármily módon támadták, vagy károsították, nemzeti becsületüket veszítették. Eme bűncselekmény tárgyában a „Cour de Jus-

“civice” mellett szervezett „néptanácsok” (chambres civiles) ítéleznek, amelyek 5 tagból, egy bírói elnökből és 4 esküdttől állnak. Ezen népbíróság által alkalmazandó főbüntetés a „dégradation nationale”. Azok az ellenséges állampolgárok, valamint az ellenséges államok szolgálatában állott nem francia személyek által elkövetett háborús bűntettek, amennyiben a nemzetközi hadijog szabályai alá nem estek, az 1944 augusztusi 28-i rendelet értelmében a francia haditörvényszékek hatáskörébe tartoznak.¹⁶

A Petain-kormány miniszterei, államtitkárai és gyarmati kormányzói poliukai bűnpereiben az „Haute Cour de Justice” ítélezik, amelynek tagjai a nemzetgyűlés által választottak közül sorsoltatnak ki.¹⁷

¹⁶ 1944 augusztus 28-iki rendelet 1. §-a.

¹⁷ 1946—47. évben többször módosított „Ordonnance du 18. novembre 1944”.

VIII. FEJEZET.

'Anglia, Hollandia.

Anglia

Az Egyesült Királyságban a népbírószági intézmény ismeretlen, azonban a háborús bűntettnek minősíthető „felségárulás” miatt két személyt vontak felelősségre: William Joyce-t és L. Amery-t, mindkettőt halálra ítélték és a halálos ítéletet végre is hajtották.¹⁸

Hollandia

Hollandiában a felszabadulás után a háborús és néppellenes bűnösök felelősségre vonása a mi népbíráskodási szervezetünkhöz hasonló „Különleges Bíraskodás” útján történt.

Hollandiában 1947. év január végéig 11.320 háborús bűnös ellen indítottak bünvádi eljárást. A kiszabott 56 halálbüntetés közül a királynő 37 esetben gyakorolt kegyelmet. A kiszabott halálbüntetések közül 29 esetben életfogytiglani, 8 esetben pedig 10—20 évig terjedő szabadságvesztés büntetésre lett a halálos ítélet átváltoztatva.

Fentieken kívül háborús bűncselekmények miatt internáltak még 35.294 embert, akiknek száma 1947 november 1-én még mindig 16.507 volt, és pedig ezek közül 725 volt a nő.¹⁹

¹⁸ A londoni magyar követ 6634/1947. sz. jelentése.

¹⁹ Az 1948. évi holland birodalmi költségvetés IV. rész, 12. fejezet, 228—237. cikk. (Közölte a hollandiai magyar követ 2506/1947. számú jelentésében.)

IX. FEJEZET.

Svédország, Dánia, Norvégia.

Svédországban népbíróság vagy más hasonló bíróság a második világháború befejezése után nem működött, miután Svédország a háború alatt semleges állam volt.²⁰

Dániában hazaárulás és a nemzet ellen elkövetett bűncselekmények, továbbá azon háborús bűncselekmények felett való ítélkezés, amelyeket Dániában német szolgálatban álló idegen állampolgárok dán érdekek ellen elkövetettek a dán rendes bíróságok hatáskörébe tartozik. Hazaárulás büntetében eddig kb. 13.500 ítéletet hoztak, amelyből 29 volt halálos. A német háborús bűnösök elleni eljárás kb. 90 esetben jelenleg folyik, amelyek közül az ügyész 20 esetben kért halálos ítéletet.²¹

Joseph Andenaes norvég tanárnak a Norvég Jogászegyesületben tartott előadása szerint ezen ítéleteken kívül²² Dániában a megszállás alatt 400 likvidáció is történt az ellenállási mozgalom központi vezetőségének határozatára oly esetekben, amikor megállapított-

²⁰ A stockholmi magyar követ 126/pol. 1947. sz. jelentése.

²¹ A stockholmi követ 1948 január 27-i jelentése. Magyar külügy-minisztérium 112.903/VIII. 1948. számú iratai.

²² A stockholmi magyar követ idézett jelentése.

ták, hogy az illető kémkedett, vagy pedig az ellenállási mozgalomban résztvevőket feljelentette az okkupációs hatalomnál. A felszabadulás után ezeket az eseteket a rendőrség mind felülvizsgálta s abban az esetben, ha megállapították, hogy likvidációt az ellenállási mozgalom központja rendelte el, úgy a további eljárást megszüntették. Egyéb esetekben megvizsgálják a likvidáció szükségességének okát is.

rvégia

Norvégiában a kollaboránsok felelősségrevonása a rendes bíróságok útján történik, ezenkívül az előbb említett tanár előadása szerint Norvégiában is történt 55 likvidáció, ahol ezzel kapcsolatban az eljárás teljesen azonos volt a Dániával kapcsolatban ismertetettel.

X. FEJEZET.

Lengyelország.

„Fasiszta-hitlerista cselekmények miatt“ Lengyelországban 1948. évi január hó 1. napjáig a hadbíróságok 1005 személyt halálra, 981 személyt életfogytiglani, vagy 10 évet meghaladó szabadságvesztésre, 7463 személyt 10 éven aluli szabadságvesztés büntetésre ítélték.²³

²³ A varsói magyar követ 1135/1948. sz. jelentése.

XI. FEJEZET.²⁴

Magyarországi statisztikai adatok.

Magyarországon 1948. évi március hó 1. napjáig összesen 39.514 ügyben indítottak népbíróság előtt eljárást, amelyből jogerős befejezést nyert 31.472 ügy, míg folyamatban van 8042 ügy. A marasztaló ítéletek száma 16.273, míg a felmentőké 9245. Más módon befejezést nyert 5954 ügy.

Egy éven aluli börtönt szabtak ki 8041, 1—5 évi börtönt vagy fegyházat 6110, 5—10 évi börtönt vagy fegyházat 934, 10—15 évig terjedő fegyházat 372 vádlott ellen. Életfogytiglani fegyházra lett ítélve 120 személy. Három év legrövidebb tartamú kényszermunkára ítéltetett 210, 5—15 évig terjedő legrövidebb tartamú kényszermunkára 1466, míg életfogytiglani kényszermunkára 241 személy.²⁵

Az egész ország területén háborús és népellenes bűntett miatt kiszabott halálbüntetések száma összesen 322 volt, amelyből azonban csak 146 lett végrehajtva.

A vagyonegkobbzási ítéletek száma 3000.¹

²⁴ Az első bekezdés az ügyek számát, míg a második bekezdés a vádlottak számát jelzi.

²⁵ Magyar igazságügyminiszter adatai.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy a felszabadulást megelőző 25 esztendő hány felelős vezetőt, népellenes és háborús uszítót, hányezer keretlegényt és nyilas tömeggyilkost termelt ki, akkor a fentebb ismertetett statisztika a népbíróság leghevesebb ellenzőiben is komoly meggondolást válthat ki.²⁶

²⁶ Meg kell azonban állapítani, hogy e személyek jelentős része még Nyugaton tartózkodik.

IV. RÉSZ

**A LAIKUS BÍRÁSKODÁS MAI ÉRVÉNYBEN
MAGYARORSZÁGON.**

I. FEJEZET.

Községi bíráskodás és polgári bíróságok, ülnökök részvételével.

A szigorú értelemben vett laikus bíráskodás történeti fejlődésének és minden tényezőjének ismertetése végett beszélni kell a kisebb polgári ügyek elintézésére rendelt *községi bíróságokról* is. Ezen intézménynek is történeti, multja van és alapja az úriszékekben található, amikor is a földesúr a maga joghatóságát a villicusnak nevezett községi bíróra ruházta át.

A községi bíró ítéletével elégedetlen fél a járásbírósághoz fellebbezhet.

Továbbá idetartozik a *budapesti áru- és érték-* *Ar- és ér-*
tőzsde választott bírósága, amely a tőzsdetanácsosok- *téktőzsd-*
ból választott, rendszerint nem jogász tagokból alakul, *választot*
valamint az 1920 : I. tc. 9. §-a alapján kiadott 9180/ *bíróság*
1920. M. E. sz. és 9425/1922. M. E. sz. rendeletek alap-
ján létesített *munkaügyi bíróságok*, amelyek a munka- *Munkaügy*
adók és munkavállalók közötti ügyekben háromtagú *bíróság*
tanácsban, a járásbíróság ítélőbírájának elnökle-
te alatt, a munkaadók és munkavállalók sorából kijelölt
ülnökökkel ítélkeznek. Az 1932 : IV. törvény megszü-
nítette a *Budapesti Munkásbiztosító Bíróságot* és *Mun-*
kásbiztosítási Felsőbíróságot és első fokon ez ügyek-

Társadalombiztosítási bíróság ben a budapesti központi járásbíróság és az igazságügyminiszter által megállapított járásbíróságok járnak el, amely a járásbíróság ítéldbírájából mint elnökből, továbbá egy munkaadó és munkavállaló ülnökből áll.

Szabadalmi bíróság. Szabadalmi ügyekben első fokon a *Szabadalmi Bíróság* jár el, rendszerint egy jogi és két műszaki képesítésű bíróból, meghatározott esetben két jogi és három műszaki képesítésű bíróból álló tanácsban (1920 : XXXIV. tc. 5. §.). Fellebbviteli bírósága a Kúria, mely ezekben az ügyekben elnökből, két kúriai bíróból és a műegyetem tanárai közül kinevezett két ülnökből álló tanácsban jár el (1927 : XX. tc. 2. és 3. §.).

Kúria ügyvédi tanácsa Hasonló szervezetben jár el a *Kúria ügyvédi tanácsa*, továbbá legújabban a legfelsőbb honvédtörvényszék megszüntetése óta a *Kúria honvédügyekben eljáró tanácsa is*.

Tisztességtelen versenyügyekben eljáró vegyes bíróság Némileg idetartozik a *tisztességtelen versenyről* szóló 1923 : V. tc. alapján a 6900/1934. I. M. sz. rendelet által szabályozott választottbírósági eljárás is.

Tőzsdebíráskodás tilos gabona-határidős ügyletek tárgyában A *tőzsdebírósnak a tilos gabona-határidős ügyletek* tárgyában hozott ítélete ellen beadott felülvizsgálati kérelmet a budapesti ítéletáblának a bírói tagokon kívül két ülnökből álló tanácsa bírálja felül. Az ülnökök a tőzsdetanács tagjai közül vannak beküldve (1930 : XXII. tc. 47. §.).

Vegyesbíró Nincsen hatályon kívül helyezve a 6140/1923. M. E. sz. rendelet 13—17. §-ai által szabályozott *haszonbérmegállapítási ügyekben eljáró vegyesbíró* sem, amely egy jogi képzettségű bíróból, mint elnökből és két gazdasági szakértőből áll. A fellebbvitelt a törvényszéknél ugyanily összetételű vegyesbíróság gyakorolja. Ha pedig első fokon a törvényszék mint vegyesbíróság járt el, annak határozatát a budapesti ítélo-

tábla három rendes bíróból és a gazdasági érdekképviselések által delegált egy-egy gazdasági szakértőből alakuló vegyestanács bírálja felül. Ezen bíróság működése vitás, mert a rendelet által érintett gazdasági érdekképviselések fasiszta jellegű intézménynek minősültek s az új érdekképviselések, amelyek a tagokat delegálhatnák, újabb rendelettel megjelölve nincsenek.

Idetartozik némileg végül a fentebb tárgyazott választási bíráskodás is.

II. FEJEZET.

Büntető laikus bíraskodás.

Uzsorabíró-
ság

A szigorú értelemben vett büntetőbíróságok közül ilyen vegyes összetételű és Schöffebíraskodás jellegű az *árdrágító visszaélések* tárgyában ítélkező és az 1920 : XV. tc. 9. §-a által létesített *uzsorabíróság*, amelynek felállítását és működését az 5950/1920. M. E. sz. rendelet és az ezt kiegészítő és módosító 9570/1922. M. E., 6150/1923. M. E. és 6770/1925. M. E. sz. rendeletek szabályozzák. Az uzsorabíróság háromtagú tanácsban jár el, a tanács elnöke és egy tagja ítélobíró, a harmadik tagot pedig az uzsorabíróság elnöke hívja be azon jegyzék alapján, mint ülnököt, melyet az ítélőtábla elnöke állított össze a felügyelete alatt álló uzsorabíróságok mindegyike részére, a gazdasági egyesületek, a Kereskedelmi és Iparkamara, esetleg a földművelésügyi, illetve kereskedelemügyi miniszter javaslata alapján.

Budapesti
uzsorabíró-
ság kivéte-
les jogköre

Az 1922 : XXVI. tc. 6.-a a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélés esetén a törvény hatálya alá eső bűncselekmények tekintetében az eljárást a *budapesti büntetőtörvényszéknél szervezett uzsorabíróság kizárólagos hatáskörébe és illetékessége* alá utalja, elrendelve, hogy az eljárásban az uzsorabíróságban megállapí-

tott szabályokat azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a tanácsban szakférfiúként bíraskodó ülnököt a Magyar Állami Jegyintézet részéről közölt jegyzékben felsorolt szakférfiak közül kell meghívni. Az eljárás a Pp. szabályaitól bizonyos módon eltér. Minden intézkedést a lehető legsürgősebben, vásár- és ünnepnapra tekintet nélkül kell foganatosítani, közbenső eljárás, sem alakszerű nyomozás nincs, az ügyészség a vizsgálóbíró megillető jogokat gyakorolja, szakkérdés esetén a szakértő véleményét lehetőleg már a nyomozás során be kell szerezni, az eljárás elejétől végig együttülő bíróság előtt s ha csak lehet, félbeszakítás nélkül folyik le. Az uzsorabíróság köteles szakértőt is meghallgatni, kivéve, ha nem merül fel szakértelmet kívánó kérdés.

Uzsorabíró-
sági eljárás

A feleknek keresztkérdezési joguk van, tehát a vádlotthoz a vádló és védő közvetlenül intézhetnek kérdést.

A hozott ítélet ellen csupán semmisségi panasznak van helye a 6770/1925. M. E. sz. rendeletben meghatározott esetekben, a semmisségi panaszt a Kúria bírálja felül.

A 81/1945. M. E. sz. rendelet által meghonosított szellemben, de eltérő módon és hatáskörrel létesít nép-bíróságot az „Uzsorabírósági különtanácsokról“ szóló 1947 : XXIII. tc.

Uzsorabíró-
sági külön-
tanács
(munkás-
bíróság)

A törvény 2. §-a értelmében minden ítélőtábla székhelyén olyan öttagú uzsorabírósági különtanácsot kell szervezni, amelynek elnöke az igazságügyminiszter által kijelölt ítélőbíró, tagjai pedig a törvény 2. §. (3) bekezdése szerint összeállított jegyzékbe felvett munkavállalók közül az igazságügyminiszter által közvetlenül megejtett sorshúzás útján 6 hónapi időre kijelölt munkás foglalkozású bírák. Munkásbíró csak 30. életévét betöltött magyar állampolgár lehet, aki

... szerve-
zete

... bírák
személyi
előfelté-
telei

nem áll szülői hatalom, gyámság, gondnokság, csőd, szabadságvesztésbüntetés végrehajtása, hivatalvesztés, vagy politikai jogai gyakorlásának felfüggesztését kimondó ítélet hatálya alatt és hamistanuzás, hamis-
eskü, nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség, háborús vagy népellenes vagy demokráciaellenes, vagy pedig 1945 július 1. napja után árdrágító visszaélés, közellátás érdekét veszélyeztető bűncselekmény vagy közszükségleti cikk engedély nélküli kivitelének bűntette miatt büntetve nem volt s az igazolás során hátrányos jogkövetkezményt tartalmazó határozat ellene nem hozatott és az előbb említett bűncselekmények miatt bírói eljárás sincsen ellene folyamatban.

... bírák
behívásá-
nak módja

A budapesti ítélőtábla területén minden, legalább 2000 munkavállalót foglalkoztató ipari és bányauzem, míg a többi ítélőtábla kerületében működő, legalább 500 munkavállalót foglalkoztató minden ipari és bányauzem üzemi bizottsága minden évben 100—100 munkavállalóként az illető üzem alkalmazásában álló egy-egy testi munkával foglalkoztatott munkavállaló nevét és lakcímét magában foglaló *jegyzéket* állít össze a Szakszervezeti Tanácsnak, amely azokat egye-
síti és az igazságügyminiszterhez továbbítja. Ezen jegyzékből *sorsolja* ki az igazságügyminiszter a be-
hívandó munkásbírakat és pótbírakat.

A munkásbíró megbízatása tartama alatt az 1940: XVIII. tc. 3. §-a szerinti közhivatalnok.

... bírák
díjazása

A munkásbíró eljárása tartama alatt munkabérével azonos díjazást kap az államkincstártól s ezen felül a népbírókat megillető napidíjban is részesül.

... kizárá-
sa és mel-
lőzése

Az előbb említett okokon kívül a munkásbírók kizárására és mellőzésére vonatkozólag a Bp.-nek a vonatkozó rendelkezései az irányadók, amely felől az elnök önmagában, végérvényesen határoz. A tárgya-

lást az elnök vezeti, egyébként a munkásbírókat az ítélebírókkal egyenlő jogok illetik.

... eljárási szabályok

A tanácskozássra és szavazásra vonatkozólag a törvényszéki eljárás ügyviteli szabályai az irányadók azzal az eltéréssel, hogy szavazás előtt az elnök köteles az ügy állását mind a jogkérdés, mind a ténykérdések tekintetében összegezni. Legelőször a legidősebb munkásbíró szavaz, utána életkor szerint a többiek, utoljára az elnök.

Elnöki fejtegetés

Az uzsorabírószági különtanács minden döntése előtt köteles szakértőt meghallgatni.

Sajátossága és a népbírószági jellegből folyik, hogy az uzsorabírószági különtanács határozata ellen *rendes perorvoslatnak*, tehát sem fellebbezésnek, sem pedig semmiségi panasznak, sem pedig felfolyamodásnak helye nincs.

Rendkívüli perorvoslatnak, újrafelvételnek s a jogegység érdekében használt perorvoslatnak azonban helye van.

Az újrafelvételi eljárásban ugyanazon uzsorabírószági különtanács, amely az alapítéletet hozta, sem annak tagjai részt nem vehetnek. Ha ez okból az illető táblák székhelyein az uzsorabírószági különtanács az újrafelvételi eljárás elbírálása céljából meg nem alakulhatna, a Kúria jelöli ki az eljáró uzsorabírószági különtanácsot.

Újrafelvétel

Bíróküldés

Halálos ítélet hozatala esetén, tekintet nélkül arra, hogy a különtanács elítéltet kegyelemre ajánlja-e vagy sem, az államügyésznek és különtanácsnak véleményével együtt az összes iratok minden esetben az igazságügyminiszterhez terjesztendők.

Halálos ítélet esetén kegyelmi eljárás

Egyebekben az uzsorabírószági eljárás rendes szabályait kell alkalmazni.

Alaki vizsgálható erő

A törvény 12. §-a értelmében a törvény rendelkezéseit alkalmazni kell mindazon ügyekben, amelyekben vádirat még benyújtva nincs, illetve terheltet az uzsorabíróság rendes tanácsa vagy egyesbírája elé nem állították.

Hatáskör

Az uzsorabírósági különtanács hatáskörébe tartoznak a 8800/1946. M. E. sz. rendelet 1. §-ában, 7. és 8. §-ában meghatározott büntettek az esetben, ha a terhelt az 1. §. 1. pontjában meghatározott valamely bűncselekmény miatt 1945 július hó 1. napja után büntetve volt és büntetése kiállása óta az újabb bűncselekmény elkövetéséig 5 év még nem telt el, vagy ugyanezen cselekményeket üzletszerűen követte el, vagy a cselekménnyel jelentős illetéktelen nyereséget ért el, vagy törekedett elérni, vagy a cselekmény jelentős termény- vagy termékmennyiség tekintetében követtetett el, vagy bármely esetben, ha a gazdasági rend érdekét súlyosan veszélyeztette, — továbbá a 9480/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében meghatározott büntett az esetben, ha a cselekmény a közellátás érdekeit súlyan sértette vagy veszélyeztette, vagy a cselekményt üzletszerűen követték el, továbbá a most felsorolt bűncselekményekkel összefüggésben elkövetett bármely más bűncselekmény, feltéve, hogy az államügyész indítványozza terheltnek az uzsorabírósági különtanács elé állítását.

Östermelőknek saját terményeik tekintetében elkövetett cselekménye azonban csak akkor tartozik az uzsorabírósági különtanács hatáskörébe, ha a cselekmény tárgyát képező termelvény értéke 5000 forintot meghalad.

A különtanács *hatáskörébe egyébként nem tartozó cselekmények tekintetében a különtanács minden oly esetben eljárhat, amikor az államügyészség az inkri-*

minált cselekményt oly tényálladéknak minősítette, amely a törvény hatálya alá tartozik, azonban a bíróságnak módjában áll a tettazonosság körében — bár a vádtól eltérően — határozatot hozni.

Az uzsorabírószági különtanácsot tehát olyan Schöffe-jellegű népbíróságnak kell tekintenünk, ahol az eljáró laikusbírák kizárólag a törvény által meghatározott ipari és bányauzemeknek a törvényben meghatározott módon kiválasztott és kisorsolt fizikai munkásai.

Az 1912:XXXIII. tc. a honvéd büntetőbíráskodást a következőképpen szervezte:

**Honvéd-
bíráskodás**

1. A dandárbírószág állt egy tárgyalásvezető hadbíróból, egy őrnagy vagy alezredesrangú elnökből és egy századosból, mint ülnökből, tehát a tanács elnöke és szavazója laikus volt;

2. A hadosztálybírószág állott egy hadbíró tanácsvezetőből és négy tisztből, akiknek katonai rangja a vádlott katonai rangja szerint változott;

3. A Legfelsőbb honvédtörvényszék tanácsának elnöke maga a Legfelsőbb honvédtörvényszék elnöke volt, tagja még két tábornok vagy ezredes és három tanácsos.

Az 1925 : XIII. tc. megszüntette a dandárbírószágokat és a hadosztálybírószágok helyébe a honvédtörvényszékeket léptette.

A 7.290/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a értelmében a honvéd büntetőbíráskodásban mind a rendes, mind pedig a rögtönítélő eljárás során, ítélobírószággént három tagú haditörvényszék jár el, amely egy hadbíróból, mint tárgyalásvezetőből és két katonaállományú ülnökből alakul. Tiszt bűnügyében mindkét ülnök tiszt, tiszt-helyettes bűnügyében az egyik ülnök tiszt, a másik tiszt-helyettes, légénységi állományú egyén bűnügyében az egyik ülnök tiszt, a másik légénységi állományú egyén. A vádlott rendfokozatánál egyik ülnök sem lehet alacsonyabb rendfokozatú.

Polgári személy bűnügyében, ha a honvédség nem

tényleges állományába tartozik, akkor katonai rangja szerint két tisztt, vagy egy tisztt és tiszthelyettes, vagy egy tisztt és egy legénységi állományú egyén az ülnök, míg más polgári személy bűnügyében úgy kell megalakítani a haditörvényszéket, mintha a vádlott legénységi állományú lenne.

Külföldi katonai személy (hadifogoly) bűnügyében természetesen viszonzosság esetén úgy kell megalakítani a haditörvényszéket, mintha a vádlott a magyar honvédséghez tartozna.

Két vagy több személy elleni büntető ügyben a legmagasabb rendfokozatú vádlottra nézve irányadó szabályok szerint kell eljárni.

III. FEJEZET.

A népbíróság mint politikai bíróság Magyarországon.

Magyarországon — utóbb az 1945 : VII. tc. által törvényerőre emelt — 81/1945. M. E. sz. rendelet az esküdtbíráskodásnak törvényhozás útján való visszaállításáig, — egyes — a rendeletben részletesen felsorolt bűncselekmények elbírálására a Schöffé-bíráskodás jellegű *népbíráskodást* léptette életbe.

Munkám eddigi részében a laikus elemeknek az állami igazságszolgáltatásban való részvétele tekintetében a fejlődés során alkalmazott szervezeti jelenségeit tárgyaltam és csak szükségszerűen — azoknak megértése, esetleg az eljáró bíróságok hatáskörének tisztázása végett — röviden érintettem a vonatkozó anyagi jogi szabályokat. *A jelenleg Magyarországon érvényben lévő tulajdonképpeni népbíráskodás, mint politikai jellegű bíróság* működése tekintetében azonban részletesen kívánom ismertetni nemcsak azokat a szervezeti és általában alaki jogi szabályokat, amelyek a klasszikus jellegű és általában érvényben lévő rendelkezések alapján működő rendes bíróságok működésétől eltérnek, hanem azokat az anyagi jogi szabályokat is, amelyek az állandó jellegű büntetőbíráskodásban, akár a fennálló törvényes rendelkezések alapján, akár pedig az állandó

Szoros ér-
telembe-
vett nép-
bíráskodás

joggyakorlatban gyökeredző klasszikus jogelvektől látszólag vagy valóságban eltérnek.

Először röviden ismertetem magát a népbíróági eljárást, majd azokat a különbségeket, amelyek a rendes bíróság és a népbíróság eljárása között mutatkoznak.

Érvényes
jogszabályok

A népbíróságokra vonatkozólag ma érvényes jogszabályok az 1945 : VII. tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. M. E. (R), az 1440/1945. M. E. (Nov.) sz. rendeletek és az 1947 : XXXIV. tc. (T)-ben vannak lefektetve.

Az 1947 : XXXIV. tc. a népbíráskodás életbeléptetése óta észlelt tapasztalatok alapján kifejlődött bírói gyakorlat törvényesítésére, illetve a hibás gyakorlat további kiküszöbölésére különböző anyagi jogi, hatásköri, szervezeti és eljárási rendelkezéseket léptetett életbe, amellyel az R. és Nov. vonatkozó rendelkezéseit kiegészítette, módosította, vagy hatályon kívül helyezte.

... szerve-
zete

A 81/1945. M. E. sz. rendelet (a következőkben: R) 37. §-a értelmében népbíróságot minden törvényszéki székhelyen kellett felállítani. Az 1440/1945. M. E. sz. rendelet (a következőkben: Nov.) 19. §-a értelmében a népbíróági tanács 7 tagból állott és pedig a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült 5 politikai párt (Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Polgári Demokrata Párt és Szociáldemokrata Párt) helyi szervezetei, valamint az Országos Szakszervezeti Tanács helyi szervezete által delegált népbírákból és az igazságügyminiszter által a R. 42. §-a szerint kijelölt szakképzett tanácsvezető bíróból. A delegált népbírást, akadályoztatása esetén, az ugyancsak delegált pótbíró helyettesíti.

Az 1947 : XXXIV. tc. 12. §-a értelmében ezen tör-

vény életbeléptetésétől kezdve a népbíróági tanács már csak 5 tagból áll. A Polgári Demokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács a jövőben nem küld kiküldöttet a népbíróágba.

Népbíró csak olyan magyar állampolgár lehet, aki harmincadik életévét betöltötte, írni, olvasni tud, szülői hatalom, gyámság, gondnokság, vagy csőd alatt nem áll. Nem lehet népbíró az, aki büntett, nyereségvágyból elkövetett vétség, fasiszta jellegű cselekmény, vagy az 1946 : VII. tc.-ben meghatározott vétség miatt büntetve volt.

Népbírák
személyi
előfeltételei

Míg a R. és Nov. értelmében, ha valamely népbíróági székhelyen a pártok valamelyike működést nem fejt ki, a hiányzó tagot és póttagot a vezető bírósorsolja ki a működő demokratikus pártok által ajánlott 5—5 személy közül, a T. 12. §. (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy amennyiben valamelyik párt a kijelölt időben nem küldené be népbíráját, a népbíróág elnöke a hiányzó tag helyett a mulasztó párt által kiküldött egyéb tagok, vagy póttagok közül sorsolja ki a szükséges számúakat és ha ilyen sincs, akkor a többi pártok által kiküldött tagok közül sorsolás útján jelöli ki a hiányzó tagokat. Ez a kijelölés hatályát veszti a hiányzó pótlásával.

A vezető bíró, a népbírók, a jegyzőkönyvvezető és a népügyész kizárására vonatkozólag is a Bp. VI. fejezete az irányadó. Nem számít büntetett előéletűnek az, aki fasisztaellenes cselekmény, vagy az ú. n. zsidótörvényekben meghatározott cselekmény miatt ítéltetett el.

Népbírák
kizárása

A népbírói megbíztatás három hónapig tart, de a delegáló párt kiküldött bíróját bármikor visszahívhatja.

Megbízás
időtartama

Az utóbbi rendelkezés látszólag a bírói független-

ség rovására megy, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy egyes kiküldött népbírák oly éles szögben távolodtak el az őket delegáló demokratikus pártok eredeti célkitűzéseitől, amely önmagában indokoltá tette ezen rendelkezésnek a T-be való felvételét. A delegáló pártok demokratikus jellegéből folyik azonban, hogy elvárhatólag ezen jogokkal csakis a legkirívóbb esetekben fognak élni. A népbírák állandó kicserélése — véleményem szerint — nem csökkenti, hanem ellenkezőleg emeli a bírói függetlenséget, kisebb lehetősége lévén bárholnan irányuló befolyásolásnak.

A tárgyalás előkészítése a vezetőbíró feladata.

A népbírák a vezető bíró előtt a 45.010/1945. I. M. sz. rendelet 1. §-a szerinti esküt, vagy fogadalmat teszik.

Eljárási
szabályok

A tárgyalást a vezető bíró a Bp-nek a főtárgyalásra vonatkozó rendelkezései szerint vezeti. Úgy a vádlotthoz, mint a tanukhoz a népbírák, népügyész és védők, valamint a vádlott is kérdéseket intézhet.

Közben-
szóló hatá-
rozat

A R. 48. §-a a bünvádi eljárásban ismeretlen új határozatot honosított meg, az ú. n. „közbenszóló határozatot”. Célja a vádlott esetleges bűnösségének som-
más úton való megállapítása, hogy ezáltal az előzetes letartóztatásnak rendeletileg meghatározott leghosszabb időtartama, amely hat hónap, további hat hónappal, tehát egy évig meghosszabbítható legyen. Ugyanis ilyen közbenszóló határozatot a népbíráóság csak azon esetben hozhatott, ha a vádlott előzetes letartóztatásban volt és előre látható volt, hogy az előzetes letartóztatás leghosszabb időtartamának lejártáig az összes vád tárgyává tett cselekmények tekintetében a tárgyalás le nem folytatható. Az előzetes letartóztatás azonban csak az esetben hosszabbítható meg, ha feltételezhető, miszerint az ügyben hozandó ítélet legalább egy

év szabadságvesztés büntetéssel fogja sújtani a vádlottat. A közbenszóló határozat ellen jogorvoslatnak nem volt helye és nem képezett res judicatum, mert a népbíróóság az ügyben ítéletet a közbenszóló határozat tartalmára tekintet nélkül hozta meg.

Ez a különleges rendelkezés voltaképpen már az 1440/1945. M. E. sz. rendelet 17. §-ának életbeléptetésével célját veszítette, miután az kimondta, hogy az előzetes letartóztatás meghosszabbításának többször is helye lehet.

A T. 15. §. (4) bekezdése hatályon kívül helyezi a R.-nek a közbenszóló határozatra vonatkozó összes rendelkezéseit. Ennek oka pedig a fentebb mondottakon kívül az is, hogy a T. 15. §-a megszüntette azt a bizonytalanságot, amely a R. 33. §-ának alkalmazása körül alakult ki. Ugyanis a T. már hivatkozott §-ával alkalmat ad a népügyész által elrendelt, vagy fenntartott előzetes letartóztatás kérdésében jogorvoslatra. A *felfolyamodás* tárgyában a népbíróóság 3 nap alatt köteles határozni.

Előzetes letartóztatás

... időtartama

A népbíróóság által elrendelt, vagy fenntartott előzetes letartóztatás rendszerint a tárgyalás kitűzéséig, a tárgyalás kitűzésekor elrendelt, vagy fenntartott előzetes letartóztatás pedig a tárgyaláson hozandó érdemleges határozatig tart. A népbíróóság azonban az előzetes letartóztatást a letartóztatás okának megszűnése esetében, *kérelemre vagy hivatalból* bármikor megszüntetheti. A T. 15. §. (3) bekezdése ugyanis a népbíróóság kötelességévé teszi, hogy mihelyt az előzetes letartóztatás időtartama három hónapot elért és érdemleges határozat az ügyben még nem hozatott, köteles 15 nap alatt az előzetes letartóztatás további fenntartása kérdésében *hivatalból* határozni és ezen eljárást mindannyiszor megismételni, ahányszor az

előzetes letartóztatás időtartama újabb három hónapot elér.

... jog-
orvoslat

A népbíróságnak e tárgyban hozott határozata ellen továbbá, ha az előzetes letartóztatás elrendelése, fenntartása, vagy megszüntetése az ítélet kihirdetése után történt, *felfolyamodásnak* van helye a Népbíróságok Országos Tanácsához.

A népügyész által elrendelt és egyébként a Bp. 141. §-ában foglaltakkal egyező esetekben foganatosított előzetes letartóztatást elrendelő végzés ellen *felfolyamodásnak* a R. 33. §-a értelmében ugyanis nem volt helye.

A bírói gyakorlatban ez a rendelkezés, továbbá a R. 33. §-ának azon rendelkezése, hogy a népügyész által elrendelt előzetes letartóztatás 30 napig tarthatott, 30 napon túl a népügyész indítványára a népbíróság 30 nappal meghosszabbíthatta, azonban az elsőfokú ítélet közléséig előzetes letartóztatás időtartama 6 hónapot meg nem haladhatott, — meglehetősen ingadozást és bizonytalanságot váltott ki. Ennek következtében, különös figyelemmel a Nov. 17. §-ának értelmezésére, éles harc alakult ki az illetékes bíróságokon, jogászörökben és a közvéleményben is. Megtörtént háborús és népellenes, sokszor többszázszoros gyilkosoknak az alaki jog kötelező rendelkezése folytán való szabadlábrahelyezése s a formászerű joggal nem egyszer összeütközött a demokratikus államrend és közbiztonság védelmének szükségessége.

A felfolyamodás korlátozásának ugyanis célja az volt, hogy az alaptalan felfolyamodásokkal az ügyek gyors elintézését ne lehessen akadályozni. A bizonytalanság a R. értelmezése tekintetében a körül csúcsosodott, hogy a felfolyamodás korlátozása csupán az előzetes letartóztatás elrendelése esetében, vagy pedig

később is fennáll-e? Tehát ha a vádlott az elsőbírói eljárás során, betegség címén, vagy más okból szabadlábrahelyezését kéri, az annak megtagadását kimondó végzés ellen van-e helye felfolyamodásnak vagy nincs? A gyakorlat egészen a T. életbelépéséig ellentétes volt. A legkülönbözőbb határozatok láttak napvilágot a kérdésben. Volt olyan bírói határozat, amely a R. betűszerinti szövegét vizsgálva, arra az álláspontra helyezkedett, hogy csupán a népügyész által elrendelt előzetes letartóztatás ellen nincs helye felfolyamodásnak, azonban mihelyt az ügy a népbíróság elé került, vagy ha maga a népbíróság hosszabbította meg, vagy rendelte el az előzetes letartóztatást, az esetben már felfolyamodás engedélyezhető.

Ezen áldatlan állapotnak vetett véget a T. 15. §-a, amely a fentiekben meghatározott korlátok között az előzetes letartóztatás kérdésében felfolyamodást engedélyezett, bizonyos esetekben a népbíróságokra bízva az előzetes letartóztatásnak esetleg hivatalból való megszüntetését is.

A szakképzett tanácsvezető s a laikus népbírák a jog- és ténykérdéseket, valamint az ítéletet együttesen, zárt tanácskozásban döntenek el, illetve hozzák meg, amelyen a jegyzőkönyvvezető is résztvesz.

A R. az esküdtbíróság elnökének jogköréhez hasonlóan állapította meg a népbírósági vezető „fejtégetési“ (resumé, charge) jogát, amennyiben nevezett a tanácskozásokon összefoglalja a tárgyalás eredményét, szakszerű felvilágosítást nyújt az alkalmazható törvény-, illetve rendelethelyekről, a kiszabható büntetésemekről és azok mértékéről, továbbá indokolt véleményt nyilvánít azon kérdésben is, hogy a tárgyalás bizonyítási anyagához képest milyen bűncselekmények elkövetése látszik bizonyítottnak. Tilos volt azonban

Tanácsvezető fejtégetési joga

véleményt nyilvánítania a büntetés neve és mérve tekintetében.

A szavazás
módja

A tanács először a bűnösség kérdésében határoz, tehát bűnös-e a vádlott és mily bűncselekményben. Legelőször a legidősebb, utoljára a legfiatalabb népbíró szavaz. A vezetőbíró a R. szerint csak az esetben szavazott, ha szavazategyenlőség volt és a Nov. 20. §-a értelmében a cselekmény elkövetésének bizonyított voltára csak akkor nyilvánított véleményt, ha erre nézve a tanácsnak legalább egy tagja felkérte, majd a tanácsvezető esetleges felvilágosítása után a népbírák ugyanilyen sorrendben szavaztak a kiszabandó büntetés neméről és mérvéről.

A T. 16. §-a hatályon kívül helyezte a Nov. 20. §-t és a T. életbelépésétől kezdve a népbíróági tanács elnöke minden esetben résztvesz a szavazásban és pedig legutoljára adja le szavazatát.

Az ítéletet a vezetőbíró szerkeszti.

A bírói hatalom bir-
tokosa a
köztársaság

Az ítélet a R. 51-a értelmében úgy a népbíróság, mint a fellebbezési bíróságként szereplő Népbíróságok Országos Tanácsa a „Magyar Nép“ nevében hozta, azonban az 1946 : I. tc. 18. §-ának kötelező rendelkezése folytán, annak életbelépésétől kezdve a „Magyar Köztársaság“ nevében kell azt kihirdetni.

A népbíróság ítélete ellen eredetileg *fellebbezésnek* volt helye. És pedig a népügyész a vádlott terhére minden korlátozás nélkül, míg az elítélt éppen a népbíróági rendelet által statuált és deklarált legsúlyosabb esetekben (11. §. 1—6. pont) egyáltalában nem, egyes esetekben pedig csak a halált, vagy öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetést kimondó ítélet ellen élhetett fellebbezéssel. A védő az *in contumaciam* eljárás kivételével csak az elítélt hozzájárulásával jelenthetett be fellebbezést. Ez eljárásban is természetesen alkal-

mazást nyert azonban a Bp. 387. §-ban lefektetett elv, amely szerint a vádlott terhére benyújtott fellebbezés esetében az ítélet a vádlott javára is megváltoztatható.

Bizonyos visszásság és ellentét mutatkozott azonban a Nov. 21. §. (2) bekezdésében, mert a háborús bűnösség legsúlyosabb eseteiben — tekintet nélkül a kiszabható büntetés nagyságára — korlátozta a védelem fellebbezési jogát, viszont egyéb esetekben csak akkor engedélyezett fellebbezést, ha az ítélet oly súlyos volt, hogy legalább öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetés vagy halálbüntetés lett kiszabva. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a 11. §-ban foglalt bűncselekmények tekintetében a védelem részéről a fellebbezés korlátozása azt a célt szolgálta, hogy a háború felidézésében elsősorban bűnös személyek, valamint a közönséges tömeggyilkosok (11. §. 5. pont) a fellebbezés kizárásával, tehát haladéktalanul nyerjék el a legtöbb-ször halálra irányuló büntetésüket.

Ugyanakkor azonban érthetetlenül az ugyancsak súlyos és halállal büntetendő más háborús tényálladékok tekintetében a fellebbezést megengedi, de csakis akkor, ha az olyan súlyos, hogy legalább öt évi szabadságvesztés büntetéssel lett sújtva. E visszásság körül kialakult jogbizonytalanság és igazságtalanság megszüntetésére alakította ki a Népbírószágok Országos Tanácsa azt a gyakorlatot, hogy a védelem fellebbezését minden olyan esetben elfogadta és érdemben elbírált, amidőn a 11. §-ban bűnösnek talált vádlott terhére bármilyen más, a háborús bűncselekménnyel anyagi halmazatban álló cselekmény is elsőfokú megállapítást nyert.

Anyagi halmazat fennforgása esetén ugyanis mérlegelés tárgya az, hogy mely cselekménymozzanat volt a döntő amely az elsőbírósgot arra indította, hogy öt

évet meghaladó szabadságvesztést, vagy halálbüntetést szabjon ki.

A halálbüntetést kimondó ítélet esetén a R. és Nov. értelmében, amennyiben a népbíróság a Bp. 497. §-ban írt eljárás lefolytatása után akként határozott, hogy az elítélt kegyelemre nem méltó — a halálbüntetést két órán belül végre kellett hajtani.

Semmisségi
panasz

Csatlakozás

A T. 19. §-a a fellebbvitel kérdésében lényeges változtatást létesít. Megszünteti a fellebbezést s helyette a *T. lényeges rendelkezésének megsértése esetén semmisségi panaszt engedélyez*. Ténykérdésben semmisségi panasszal élni nem lehet. *A népbírószak ez elítélt által előterjesztett semmisségi panaszhoz csatlakozhat, ugyanez a jog a védelmet nem illeti meg.*

A T. tehát megszüntette a fent vázolt ellentétet és helyrehozta az igazságtalanságot, miután a T. életbelépésétől kezdve — tekintet nélkül a cselekmény minőségére és a kiszabott büntetés nagyságára — fellebbvitelnek van helye. E tárgyban tehát a vád és védelem jogai azonosultak és csupán a csatlakozás kérdésében maradt meg a vádnak az a kivételes joga, hogy a védelem által előterjesztett semmisségi panaszhoz csatlakozhat.*

NOT hatá-
ozatai

Ha a Népbíróságok Országos Tanácsa a semmisségi panaszt alaposnak találja, vagy a Bp. értelmében hivatalból figyelembe veendő semmisségi okot észlel, a bűnvádi perrendtartás rendes szabályainak megfelelően a népbírószak ítéletét megsemmisíti és vagy új eljárást rendel el, vagy a törvénynek megfelelő új határozatot hoz. Ha a semmisségi panasz elbírálása során a Népbírószakok Országos Tanácsa úgy találja,

* Az 1947: XXXIV. tc. fellebbviteli rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában kiadott 5.710/1948. I. M. X. számú körrendelet ellentétes értelmet tulajdonít fenti törvényes rendelkezésnek és a védelem csatlakozási jogát is akceptálja.

hogy a népbíróság ténymegállapítása hiányos, homályos, az iratok tartalmával ellentétes, vagy helytelen ténybeli következtetéssel történt, az ítéletet hivatalból megsemmisíti s a népbíróságot az észlelt hiányok pótlására és új ítélet hozatalára utasítja. A II. Bn. 33. §-ában foglalt egyéb rendelkezések alkalmazásának nincs helye.

Az új eljárást a Népbíróságok Országos Tanácsa akár az első fokon eljár, akár más népbíróságra bízhatja.

A vádat a népbíróság előtt a *népügyész képviseli*, akit az igazságügyminiszter nevez ki és az államügyészekkel szemben — szükség esetén — bírói és ügyvédi vizsgával *nem rendelkező*, jogtudori oklevéllel rendelkező személy is kinevezhető.

Speciális, a bünvádi perben résztvevő szervet létesít az 5900/1945. M. E. sz. rendelet 24 §-a, amely szerint a közvádoló tennivalóinak ellátásával az igazságügyminiszter, egyes ügyekben a népügyészség szervezetén *kívülrálló* személyt is megbízhat, akit ugyanazon jogok és kötelezettségek illetnek, mint a népügyészt.

Ugyancsak kivételes és a bünvádi eljárás során eddig szokatlan a vád tulajdonképpeni képviselője, a népügyész mellett az *ú. n. politikai ügyész* szerepeltetése. Ennek perbeli szerepével későbbiekben részletesen foglalkozom.

A népügyészt vizsgálóbírói jogok illetik.

A népügyész előtt tett feljelentés esetén a feljelentővel szemben még a feljelentés valótlanága esetén sem lehet az 1914. évi XLI. tc. 20. §-ába ütköző, hatóság előtti rágalmozás miatt eljárást indítani, ami természetesen nem érinti a tudva, rosszhiszeműen tett feljelentés büntethetőségét, mert ez esetben a Btk. 227. §-ának tényállásbeli elemei is fennforogván, természetesen a bünvádi eljárás megindítását kizáró ilyen ok nem létesül.

Vád képviselője, népügyész

Megbízott népügyész

Politikai ügyész

Feljelentő büntetlenség

A népbíróági eljárásban közbenső eljárásnak helye nincsen.

A R. 50. §-a az eljárásjogban eddig ismeretlen rendkívüli perorvoslati módot honosított meg: az „előterjesztést“, a tanácskozásban résztvevő vezetőbíró, tehát a voltaképpen perorvoslati joggal nem rendelkező, feleken kívül álló, érdektelen személynek perorvoslati jogát. Ezen rendkívüli perorvoslat a vezetőbíró részéről csak a jogerős ítélettel szemben foghat helyt. Az esetben, ha a vezetőbíró meggyőződése szerint a *népbírák határozatukat a T., illetve a R. lényeges rendelkezésének megsértésével hozták*, a vádlott érdekében halasztó hatállyal nem bíró előterjesztéssel élhetett a Népbíróságok Országos Tanácsához.

Az előterjesztést indokolva, zárt borítékban kellett benyújtani.

A R.-nek ezen intézkedése is bizonyítja az alább részletesen ismertetendő és az egész népbíróági eljárást uraló azon szempontot, hogy a népbíráskodás hatálya alá tartozó bűncselekmények sértettje maga a magyar nép, tehát a voltaképpen felek, a vád és a védelem ilyen irányú kérelme nélkül maga a tanácsvezető bíró legyen köteles figyelni arra, hogy a kiszabott büntetés arányban álljon az okozott sérelemmel és ártatlanul senki se büntetessék.

A tanácsvezető ezen joga elméletileg a favor defensionissal kapcsolatos anyagi védelem elve alá csoportosítható.

A R. 50. §-ának azon rendelkezéséből folyólag, hogy az előterjesztésnek csak olyan ítélet ellen van helye, mely ellen fellebbezésnek helye nincs, okszerűen következik, hogy az előterjesztési jog kizárólag a Nov. 21. §. (2) bekezdésében megszabott esetekben foghat helyt, tehát mikor a vádlott fellebbezéssel nem élhetett és a népügyész fellebbezéssel nem élt.

Ez természetes is, mert a vád fellebbezése esetén még ha a vádlott meg is nyugodott volna az ítéletben, a Nov. 21. §. (1) bekezdése folytán az elsőfokú ítélet vádlott javára is felülvizsgálandó és megváltoztatható volt.

A rendkívüli perorvoslat meghonosítása egyébként azt a célt szolgálta, hogy miután a népbíróági tanácsvezető, tehát a szakképzett bíró rendszerint a szavazásban nem vett részt, olyan esetekben, amikor a laikusok bármi okból tévedtek és a fellebbezés a védelem részéről kizárt volt, vádlott terhére igazságtalanság, törvénytelenység vagy méltánytalanság ne történjék.

Minthogy a T. a védelem fellebbviteli jogának korlátozását megszüntette és életbelépésétől kezdve a tanácsvezető bíró maga is részese az ítélet hozatalának, az előterjesztést, mint szükségtelent, megszünteti. *A már írásban foglalt, vagy a T. életbelépésétől számított 30 napon belül eszközölt előterjesztéseket* azonban a *Népbíróságok Országos Tanácsa érdemben köteles elbírálni.* (T. 17. §.)

Ez előterjesztés tárgyában egyébként az Országos Előterjesztési Tanács zárt ülésben határozott, melynek során a kö-
kapcsár
hozható ha
tározatok

vetkező határozatokat hozhatta:

I. Az előterjesztés *figyelmen kívül* hagyta:

II. *Bizonyítást* rendelt el és annak felvételére

1. tárgyalást tűzött ki;
2. saját bíróját kiküldte;
3. valamelyik bíróságot megkereste.

III. A népbíróság ítéletét feloldotta s az ügyet újabb eljárás végett ugyanazon, vagy az általa kijelölt más népbírósághoz küldte.

IV. A népbíróság ítéletét a vádlott javára *megváltoztatta*. Érdekes és a klasszikus rendelkezésekkel, valamint a gyakorlattal is ellentétes rendelkezés volt,

hogy az Országos Tanács semmisségi ok észlelése esetén is a R. 61. §-ának IV. pontjában foglalt kötelező rendelkezés folytán az ítéletet, vagy ítéletrészt „megsemmisítés” helyett vádlott javára „megváltoztathatta”.

Amennyiben az előterjesztés folytán az Országos Tanács bizonyítást rendelt el, úgy az előterjesztés tárgyában nyilvános tárgyalás útján döntött.

A T. 17. §-ának korlátai között még le nem tárgyalott előterjesztések, mind pedig a semmisségi panaszok tárgyában a Népbíráóságok Országos Tanácsa határoz.

A T. 21. §-a alaki visszaható erőt állapít meg a T. hatálybalépése előtt bejelentett perorvoslatok tekintetében, melyeket ez időtől kezdve semmisségi panaszként kell elbírálni, kivéve, ha a R. és Nov. alapján bejelentett fellebbezés tárgyában a Népbíráóságok Országos Tanácsa már tárgyalást tartott.

NOT szer-
vezete

... R.
szerint

A Népbíráóságok Országos Tanácsa öttagú tanácsban jár el, amely tagokat eredetileg a R. 39. §-ában felsorolt politikai pártok (Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt és Pólgári Demokrata Párt) országos vezetősége a bírói és ügyvédi vizsgát tett büntetlen előéletű magyar állampolgárok közül delegálta.

A tanácselnököt a tagok közül az igazságügy-miniszter bízta meg. A R. értelmében a kiküldött pártok tanácstagjait vissza nem vonhatják és ezzel a párttól való függetlenségüket is biztosítani kívánták.

Ez a biztosított abszolút függetlenség azonban miként a népbíráóságoknál, itt is olyan visszasságokra vezetett, hogy az egyes demokratikus pártok által delegált bírók állásfoglalásukban sokszor élesen elkanyarodtak, sőt egyenesen szembefordultak a delegáló párt célkitűzéseivel, úgyhogy a T. 14. §-a (3) bekezdése értelmében a Népbíráóságok Országos Tanácsához bekül-

dött bírók a delegáló pártok által bármikor visszahívhatók.

A T. a Népbíróságok Országos Tanácsában is megszünteti a Polgári Demokrata Párt kiküldöttjének közreműködését, úgy hogy ezentúl csak a másik négy demokratikus párt delegál tagot, míg az elnököt a fenti feltételeknek megfelelő személyek közül az igazságügyminiszter rendeli ki hathónapi időtartamra.

Minden párt 1—1 póttagot is delegál.

Amennyiben a megjelölt politikai pártok a Népbíróságok Országos Tanácsába beküldendő tagok kijelölésével késedelmeskednének, a hiányzó tagot az igazságügyminiszter jelöli ki.

A Népbíróságok Országos Tanácsának tagjai és póttagjai a kúriai bírák számára megállapított illetményben részesülnek és megbizatásuk alatt más kereső foglalkozást nem folytathatnak.

NOT bírák
javadalmazása

A R. 53. §-a, respectíve a Nov. 21. §-ával, a népbíróság ítélete ellen rendes jogorvoslatként a fellebbezést írta elő. Ebből okszerűen következett az, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsa mint fellebbezési bíróság járt el. Erre utal némileg a R. 62. § (1) bekezdésének azon rendelkezése is, amely a vádlott által bejelentett csatlakozás tárgyában a Népbíróságok Országos Tanácsa számára a Bp. XX. fejezetének II. címében foglaltak alkalmazását írta elő. Ezzel szemben a R. 60 §-a a Bp. és a II. Bn. 33. §-a rendelkezésének megfelelő alkalmazására utalt azzal, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsa a bizonyítást maga is felveheti, evégett valamely bíróját kiküldheti, vagy bármely bíróságot megkeresheti.

NOT eljárása

... R. szerint

A II. Bn. 33. §-ára hivatkozás azt jelentette viszont, hogy e vonatkozásban már a R. értelmében is mint semmisségi panasz elbírálására hivatott bíróság

járt el a Népbíróságok Országos Tanácsa azzal a táblai eljárásra jellemző kiegészítéssel, hogy a bizonyítást a Népbíróságok Országos Tanácsa maga is jogosult volt felvenni.

A T. életbeléplése előtt más támpont errenézve nem lévén, segítségül fordulva a R. egyéb intézkedéseihez — figyelemmel a R. 56. §-ában foglalt azon rendelkezésre, mely szerint a Népbíróságok Országos Tanácsa öttagú tanácsban jár el, felülvizsgálati körébe tartoznak az ország összes népbíróságainak ítéletei — a tanács tagjai a kúriai bírók részére megállapított III. fizetési csoport 1. fokozatának megfelelő illetményben részesülnek, valamint figyelemmel a R. fentebb idézett 60. §-ára, arra a következtetésre kellett jutni, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsának eljárására vonatkozólag — a *tábla és kúriai eljárási szabályok* vegyesen — megfelelően és értelemszerűen voltak alkalmazandók.

A Bn. 33. §-ára utalás kifejezetten biztosította a Népbíróságok Országos Tanácsa részére a ténykérdésben való cassatorius hatáskört, melyhez képest, bár az Országos Tanácsot elvileg kötötték az első bíróságok ítéletében foglalt tényállások, ha azonban a népbíróság tévedésből, vagy jogi álláspontja következtében mellőzte oly körülmények megállapítását, amelyekről anyagi jogi büntetőtörvények megfelelő rendelkezésének alkalmazása függött, a Bpn. 35. §-a a Népbíróságok Országos Tanácsa részére is biztosította a megsemmisítés jogát anélkül, hogy ehhez anyagi semmisségi ok előzetes megállapítása vált volna szükségessé. Természetes azonban, hogy ennek alkalmazására csak akkor kerülhetett sor (II. Bn. 33. § (1) bekezdés), ha a Népbíróságok Országos Tanácsa maga nem helyesbíthette a tényállást (reformatorius hatás-

köre folytán ezzel is felruházva lévén) és amennyiben úgy találta, hogy a népbíróságok ítélete hiányos, homályos, az iratok tartalmával ellentétes, vagy helytelen ténybeli következtetések útján jöttek létre.

E kettős és nem szerencsés helyzeten is segített a T., amikor az eddigi vegyes szabályok helyett a Népbíróságok Országos Tanácsa előtti eljárásra, kifejezetten a *Kúria előtti eljárásra* vonatkozó szabályokat léptette életbe.

... T.
szerint

A vádat a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt a népfőügyész, vagy helyettese képviseli, akit, vagy akiket a bírói és ügyvédi vizsgát tett személyek közül az igazságügyminiszter javaslatára a kormány nevez ki.

A népfőügyész jogosított a népügyész által bejelentett semmisségi panaszt, vagy csatlakozást visszavonni.

A R. 62. §-ának azon rendelkezése, hogy a Népbíróságok Országos Tanácsa a fellebbezés folytán eléje került ítéletet egész terjedelmében bírálja felül a T. fentebb ismertetett 20. §-ában foglalt rendelkezése folytán hatályát veszítette.

Jogerős ítélet ellen — mint rendkívüli perorvoslat — *újrafelvétel* használható a Bp. XXI. fejezetének megfelelően azzal, hogy az elítélt terhére újrafelvételnek csak a jogerőre emelkedéstől számított két éven belül van helye. Hiányos és ellentétes bírói gyakorlatra alkalmat adó a R. e. részbeni intézkedései, mert nem adott útmutatást a tekintetben, vajjon alkalmazhatók-e az újrafelvétel tárgyában hozott határozatok elleni jogorvoslatok körében a védelem fellebbezésének a Nov. 21. §-ában foglalt korlátozásai és ha igen, miképpen?

Újrafel-
vétel

E bizonytalanságot is megszüntette az 1947: XXXIV. tc.-nek a fellebbviteli korlátozásokat megszüntető intézkedései.

Perorvoslat a jogegység érdekében A T. 22. §-a a népbíróági eljárásban is meghonosítja „a perorvoslatot a jogegység érdekében“.

Döntvények Miként a Kúria, aképpen a Népbíróságok Országos Tanácsa is *jogegységi és teljes ülési döntvényeket* hozhat.

Rendkívüli perorvoslat igazolási ügyekben A népfőügyész bármely népbíróáságnak jogerős határozatát vagy egyéb intézkedését, továbbá a Népbíróságok Országos Tanácsának rendes tanácsa által hozott bármely határozatát, vagy intézkedését, úgyszintén a népbíróáságnak, mint az igazolási ügyek fellebbezési tanácsának hozott határozatait, amennyiben jogszabály sértésével hozattak létre, határidőhöz nem kötött, rendkívüli perorvoslattal támadhatja meg, a Népbíróságok Országos Tanácsának e végből alakított jogegységi tanácsánál. A *perorvoslatnak* nincs felfüggesztő hatálya és *igazolási ügyekre* csak az esetben vonatkozik, ha az igazoló eljárás alá vont személy állásától, vagy jogosítványától megfosztotta, illetőleg foglalkozásától eltiltotta a népbíróági határozat.

Ezek szerint a népbíróság hatálya alá tartozó büntető ügyekben úgy az igazolás alá vont javára, mint terhére, míg az *igazolási ügyekben csupán az igazolás alá vont javára van rendkívüli perorvoslatnak helye.**

A jogegységi tanács szervezete A jogegységi tanács elnöke a Népbíróságok Országos Tanácsának elnöke, tagjai pedig a Népbíróságok Országos Tanácsának elnöke által kijelölt két tanácselnök és nyolc bíró, akiknek kijelölése oly módon történik, hogy a bíróságot alakító négy párt két-két tagja

*A NOT. Je. 998/1948/12. számú határozatában ellentétesen döntött és a perorvoslatot igazolás alá vont terhére is elbírálhatónak találta.

képviselve legyen. A jogegységi tanács *eljárására* vonatkozólag a Bp. 442. §-a az irányadó, azzal a kiegészítéssel, hogy ha a törvénysértés vádlott javára történt, a jogegységi tanács a határozatot *megsemmisítheti* és az ügyet az alsóbb fokon eljáró népbírósághoz utasíthatja. Ily határozat hozatalának azonban csupán az alaphatározat jogerőre emelkedésétől számított négy év alatt van helye.

Jogegységi tanács eljárás

Jogegységi döntvényt a Népbíróságok Országos Tanácsának jogegységi tanácsa akkor hoz, ha a Népbíróságok Országos Tanácsának rendes tanácsai elvi kérdésben eltérő határozatokat hoztak és a NOT elnöke, vagy az igazságügyminiszter a vitás elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítását a jövőre nézve szükségesnek tartja.

Jogegységi döntvény

Teljes ülési határozatot akkor hoz a Népbíróságok Országos Tanácsa, ha valamelyik tanácsa elvi kérdésben el kíván térni valamilyen jogegységi döntvénytől, vagy ha a Népbíróságok Országos Tanácsának elnöke, vagy pedig az igazságügyminiszter a jogegységi döntvény megváltoztatását szükségesnek tartja. A vitás elvi kérdést a Népbíróságok Országos Tanácsának teljes ülése dönti el. Teljesülési döntvény megváltoztatása új teljes ülésben történik.

Teljes ülési határozat

A Népbíróságok Országos Tanácsának jogegységi és teljesülési döntvényeit a Népbíróságok Országos Tanácsának jogegységi és rendes tanácsai mindaddig követni tartoznak, amíg azokat a Népbíróságok Országos Tanácsának teljes ülése meg nem változtatja; a döntvények kötelező hatálya a Magyar Közlönyben való közzétételtől számított 15. napon kezdődik.

Döntvények ereje

Egyebekben a Kúria jogegységi és teljesülési határozatának hozatalára vonatkozó jogszabályokat kell megfelelően alkalmazni.

Mint látjuk, tehát a törvény kötelező erejénél fogva a Népbíróságok Országos Tanácsának döntvényei az alsóbbfokú népbíróságokra nem kötelezők, azonban reméljük — mint a Kúria elvi jelentőségű határozatai —, tekintélyüknél fogva fognak kötelező erőt nyerni az ügyeket alsó fokon bíráló népbíróságok előtt.

hatáskör

A R. 20. §-a szerint a népbíróság hatáskörébe tartozik a R. 11., 13., 15. és 17. §-aiban meghatározott és a 1440/1945. M. E. sz. rendelettel módosított és kiegészített, valamint a 6750/1945. M. E. sz. rendeletben foglalt háborús és népellenes bűntettek továbbá az 1921 : III. tc. 1—5. §-aiban, az 1930 : III. tc. 58., 59. §-aiban, az 1878 : V. tc. (Btk.) IV. fejezetében, továbbá 172. §. (1) bekezdésében (1912 : LXII. tc. 19. §-ában) meghatározott bűncselekmények *minden korlátozás nélkül*, valamint a felsorolt bűncselekményekkel *összefüggésben* lévő bármely más bűncselekmény is, különösen a Btk. XVIII., XX., XXI., XXII., XXXVI., XXXVIII. és XXXIX. fejezeteiben meghatározott bűncselekmények, továbbá összefüggés nélkül is az utóbbi cselekmények, ha *politikai jellegűek*. (Nov. 14. §.)

A 6750/1945. M. E. sz. rendelet az általa konstituált népellenes bűntettet ugyancsak a népbíróság hatáskörébe utasítja.

A T. 6., 7. és 9. §-ai kiterjesztették a népbíróság hatáskörét az 1930 : III. tc. 57—71. §-ai, valamint az 1934 : XVIII. tc. 2—4. §-ai alá eső valamennyi bűncselekményekre — amennyiben azt tényleges katonai szolgálatban *nem* álló személy követette el —, továbbá a T. által konstituált újabb tényálladékokra.

Katonai titok kikémlelése, vagy elárulása miatt indított ügyben még kell hallgatni a honvédelmi miniszter által kijelölt katonai szakértőt.

politikai
ellegű cse-
lekmény

Ha a cselekmény politikai jellege tekintetében a

Bp. szerint illetékes államügyészség és népügyészség álláspontja eltérő, a törvény életbelépésétől kezdve a népfőügyész dönt, szemben a Nov. 14. §-ának rendelkezésével, amely szerint ez esetben a főügyész döntött.

„A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló“ 1946 : VII. tc. az 1921 : III. tc-et hatályon kívül helyezte és az abban meghatározott büntetőjogi védelmet ezentúl az 1946 : VII. tc. biztosítja, amelynek megsértése esetén az alábbi részletesen ismertetendő népbírósi ú. n. „ötös tanács“ jár el.

A népbírósi hatásköre kiterjed minden magyar állampolgárra, a magyar állam területén elfogott, vagy a magyar államnak kiadott polgári egyénre, eredetileg a honvédbírósi hatáskörbe tartozó fegyveres erők tagjaira, beleértve a csendőrséget, rendőrséget is.

Az idegen állampolgárok felelősségrevonásának jogforrása az Ideiglenes Fegyverszüneti Szerződés.

A népbírósi eljárásban a Te. 125. §-a alkalmazást nem nyerhet.

Fogalmilag kizárt volt a T. életbelépte előtt a Bn. 1. §-a alapján a büntetés feltételes felfüggesztése is, mert ezen eljárásban kiszabható büntetés minimuma 6 hónapi börtön volt, azonban a T. 2. §-a ezt a korlátozást csupán a R. és Nov.-ban foglalt háborús és népellenes bűncselekmények tekintetében tartja fenn, egyéb népbírósi utalt cselekmény esetén a Btk. 92. §-ának fenti eredményre vezető korlátozása eszik, így elméletileg ezen cselekmények tekintetében a Bn.

1. §-ának alkalmazása is helyt foghat.*

A T. 3. §-a által hatályon kívül helyezett R. 6.

* Munkám nyomása közben értesültem, hogy a bíróságok azóta több ízben alkalmazták is.

Személyi területi h tá.

Te. 125.

Büntetés f tétéles f függeszté

Eljárás vollevő t helt ell

§-a és az 5900/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a a távollévő terhelt elleni eljárást a következőképpen szabályozta:

R. és az Szökésben lévő terhelt ellen az 1921 : III. tc. 12.
00/1945. §-a (2) bekezdésének korlátai között is le lehet foly-
E. sz. ren- tatni a bűnvádi eljárást.
erint

A tárgyalás ily esetben csupán a bűnösség megállapítására szorítkozott, ha azonban a főtárgyalás adatai szerint a terhelt oly bűncselekményt követett el, amelyért a fennálló jogszabályok szerint halálbüntetés kiszabásának volt helye, a terhelt távolléte a halálbüntetés kiszabását és megfelelő mellékbüntetések megállapítását nem akadályozta.

A terhelt távollétében hozott halálos ítélet ellen fellebbezésnek helye nem volt és így a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés, illetve vagyonelkobzás is végrehajtható volt. A terheltet jelentkezés, vagy kézrekerítés után haladéktalanul népbíróság elé kellett állítani, nyilvános tárgyaláson kihallgatni és a kihallgatás eredményéhez képest határozni kellett a halálos ítélet fenntartása, vagy új főtárgyalás elrendelése iránt.

A halálos ítéletet — fenntartása esetén — a terhelt előtt nyilvánosan ki kellett hirdetni. Ezt követően az eljárás teljesen aképpen folyt, mintha a vádlott az egész eljárás folyama alatt jelen lett volna.

Az érvényben lévő rendelkezések szerint (T. 3. §-a) a népbírósági tárgyalást a terhelt bármily okból való távollétében is meg lehet tartani és ellene ítéletet is lehet hozni. Ily esetben a tárgyalás kitűzését a terhelt utolsó lakhelyén szokásos módon 30 nappal előbb ki kell hirdetni, ennek elmulasztása azonban az eljárás érvényességét nem érinti.

Terhelt ellen bármily büntetést megállapító ítélet hozható és annak meghozatalakor perorvoslat bejelen-

tésének *nincs* helye és az ítélet a főbüntetést megállapító részének kivételével végrehajtható.

A terhelt jelentkezése, vagy kézrekerítése esetén a Bp. 460—462. §-ai szerint új tárgyalást kell tartani.

A R. a többi eljárástól eltérőleg szabályozta a népbíróági eljárásban a kegyelmezési jog gyakorlását is, amennyiben az államfő kegyelmezési jogot — közkegyelem esetét kivéve — csakis halálbüntetés esetében, az elítélt, vagy védőjének *kérelmére* gyakorolhattott, természetesen feltételezve, hogy már a népbíróságnál jogerőre emelkedett ügyben legalább szótöbbséggel, vagy pedig a Népbíróságok Országos Tanácsa által is állásfoglalt ügyben a tanácstagok legalább egyike az elítéltet kegyelemre ajánlotta.

E rendelkezésen lényegesen változtatott a T. 30. §-a, amennyiben a Nov. 3. §-ában meghatározott korlátozásokra tekintet nélkül a Köztársasági Elnök a kormánynak az igazságügyminiszter javaslata alapján tett előterjesztésére egyéni kegyelemben részesítheti mindazokat, akik a népbíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények miatt elítéltek, vagy akik ellen ilyen eljárás van folyamatban.

A kegyelem bizonyos feltételek mellett kiterjed az igazoló eljárás során kimondott határozatok egy részére is.

A halálbüntetés — kegyelem esetén — életfogytig tartó kényszermunkára, vagy testi alkalmatlanság esetén életfogytiglani fegyházra változtatható át.

A Nov. 4. §-a értelmében a szabadságvesztésbüntetés végrehajtásának *félbeszakítását* csakis újrafelvétel esetében és csakis a népbíróság rendelheti el, míg az *elhalasztás* tekintetében az igazságügyminiszter határoz.

Ezen rendelkezést a T. 4. §-a akként módosította,

Kegyelem

... a R.
szerin

... a T.
szerin

... igazoló
si ügyeber

Bünteté
félbeszak
tás

... elhalasz
tás

hogy a jövőben a Bp. 507. §-ában és az 508. §-a (1) bekezdésében felsorolt okokból az igazságügyminiszternek is joga van a szabadságvesztésbüntetést félbeszakítani.

Visszaható
erő

A népbíróági eljárás quasi forradalmi természetből szükségszerűen következik, hogy az *alaki és anyagi visszaható erő* érvényesítésével áttörte a „*nulum crimen sine lege*” és „*nulla poena sine lege*” klasszikus jogelveket, amennyiben a R.-ben deklarált *bűncselekmények az esetben is büntethetők*, ha az inkriminált cselekmény a R. életbeléptekor már befejeztett és a cselekmény a befejezésnek időpontjában fennállott törvényes rendelkezések értelmében büntethető nem volt.

Elévülés

Az utóbbi körbe vág a R. 9. §-ának azon rendelkezése is, amelynek értelmében a Btk. 106. §-a alapján alkalmazandó *elévülés* az 1941. június 21. napja után a fegyverszünet megkötéséig elkövetett cselekményekre 1945 január 20-án kezdődik.²⁷ A Nov. 5. §-a értelmében pedig az 1919-ben és azt követően elkövetett *politikai bűncselekmények elévülése — feltéve, hogy annak emberélet esett áldozatául —, továbbá a R. által meghatározott sajtó útján elkövetett bűncselekmények* tekintetében, amennyiben annak üldözését az urallmon volt hatalom megakadályozta — csupán 1944. december hó 21. napján²⁸ kezdődik.

Jj bünte-
ési nem,
keretbűn-
etések

A R. 3. §-a, illetve ennek helyébe lépő Nov. 1. §-a új büntetési nemet állapít meg, keretbüntetési tételeket ír elő, majd ennek kapcsán a köztörvényekben vétésnek minősített bűncselekményeket börtön alkalmazásával büntetté értékeli fel és a rendkívüli enyhítési jog alkalmazását korlátozza.

²⁷ A fegyverszünet megkötésének időpontja.

²⁸ Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülésének időpontja.

Ez az új büntetés nem az internálás volt, amelynek helyébe a Nov. a kényszermunkabüntetést alkalmazza. A kényszermunka a halálbüntetés és a fegyházbüntetés között foglal helyet, tartama szerint lehet életfogytig tartó, vagy határozatlan időre szóló, mely utóbbi esetben az időtartam és a szabadulás feltételei tekintetében a szigorított dologházra vonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni.

A Nov. 1. §-ában felsorolt büntetéseknél (halál), kényszermunka, fegyház, börtön) alacsonyabb büntetési nemet alkalmazni és a R. különös részében statuált vagy deklarált büntetteket vétségge korrekcionalizálni nem lehet, ugyanis a Btk. 92. §-ának felhívásával is legfeljebb a cselekményre meghatározott legenyhébb büntetési nemnek a Btk.-ban megállapított legkisebb tartama alkalmazható.

Mínthogy pedig a népbírósi eljárásban az 1940/1945. M. E. sz. rendelet életbeléptetése óta a minimális büntetési tétel 2 évi börtön, e büntetési nemnek pedig a Btk.-ban megállapított minimális tartama hat hónap, a népbírósi által kiszabott főbüntetés hathónapi börtönnél kisebb tartamú, vagy nemű nem lehetett. Kivétel ez alól, ha a vádlott fiatalkorú, mely esetben a Bn. 17. §. 3. és 4. pontja szerinti büntetés, tehát javító nevelés, vagy fogház is kiszabható.

Ezt a rendelkezést a T. 2. §-a csak a háborús és népellenes bűncselekmények tekintetében tartja fenn, — a népbíráskodásra utalt egyéb bűncselekmények tekintetében a Btk. 92. §-ának alkalmazása korlátozás alá nem esik és a 6. §-ának (2) és (3) bek. megállapított tényálladékokkal létrehozza a „népellenes vétség” fogalmát.

A Nov. 2. §-a értelmében a Bn. 32. §-ának alkalmazásának a népbírósi eljárásban nincs helye, tehát

... internálás

szermunka... kény

Büntetés nemek

... a büntetés maximuma a R. és

... a T. szerin

Népellenes „vétség” fiatal korúak

halálbüntetés a 16. életévét be nem töltött fiatalokúra is kiszabható és végrehajtható.

Háborús és
népellenes
bűnösök

A R. különös része nem bízta a népbíróság szabad belátására azt, hogy kit kell a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozójának, vagy részesének tekinteni, hanem összesen 26 pontban maga igyekszik lehetőleg pontosan megjelölni azokat, akiket háborús, vagy népellenes bűnösnek tart. Ez a felsorolás meg lehetőszen körülményes, részletekben szétfutó és első pillantásra nehezen áttekinthetőnek látszik.

Ez okból egyes esetekben majdnem megoldhatatlan feladatokat ró az alkalmazó népbíróságokra egy-egy olyan háborús és népellenes bűnös ügye, akinek felelőssége szembetűnően nyilvánvaló, de a törvény rendelkezései, nevezetesen az említett 26 pont hálójával megfogni nem lehet. Vonatkozik ez elsősorban a volt m. kir. honvédség tagjaira és elsősorban azok egyes felelős vezetőire, akiket a R. — „nem részesít abban a figyelemben, amelyet az ország katasztrófájának előidézésében saját kiemelkedő szerepüknél fogva megérdemelték volna“.

A R. 11.
§-ának tény-
álladécai

Háborús büntettet követ el a R. 11. §-a értelmében az, aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjesztését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével, vagy magatartásával elősegítette; — vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva, közhivatali állásánál fogva módja lett volna; — aki mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető közalkalmazott, kezdeményezője volt, vagy amennyiben a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozathozatalnak, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világ-

háborúba sodorta; — aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett; — aki vezető jellegű cselekményével a nyilas-mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas-kormányzatban, közigazgatásban, vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezető állást vállalt (vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregparancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni); — aki a megszállott területek lakosságával, vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reá bízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese, vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének, vagy megkínzásának; — aki nyomtatványban (bármely módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben, vagy rádió útján huzamosabb időn át olyan tevékenységet fejtett ki, amely alkalmas volt arra, hogy az ország háborúba lépése, illetőleg a háború fokozottabban mértékben való folytatása érdekében a közfelfogást jelentős mértékben befolyásolja és az országra káros irányba terelje.

A 13. § értelmében háborús bűntettet követ el az is, aki nyomtatványban, vagy bármily módon sokszorosított iratban, gyülekezet előtt elmondott beszédben, vagy rádió útján, a háborúba lépésre, vagy a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott, — aki valamely katonai jellegű alakulatnak személy, vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselek-

A R. 13.
§-ának
tény-
álladécai

ményhez segítséget nyújtott, — aki nem vezető jellegű cselekményével a nyilas-mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez, vagy megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés után a nyilas közigazgatásban, vagy honvédelem keretében, önként, a 11. § 4. pontjában, fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt, — aki magyar állampolgár létére a német hadsereg, vagy biztonsági szolgálat kötelékébe lépett, — aki német alakulatnak a magyarság érdekét sértő adatokat szolgáltatott, aki a háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát végzett, — aki oly tevékenységet fejtett, illetve fejt ki, vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének, vagy együttműködésének megnehezítésére, megbontására, vagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.

A T. 5. §-a a divergáló gyakorlatra tekintettel aképpen egészíti ki a R. 11. §-ának 4. pontját és 13. §. 3. pontjának (2) bekezdését, hogy az ott exemplificative felsorolt állások elvállalása az esetben is háborús bűntettet képez, ha az nem kinevezés, hanem *megbízatás* alapján történt.

A háborús bűntettek büntetése a bíróság belátása szerint 5 évi börtöntől halálig terjed.²⁹

Határozatlan tartamú, vagy életfogytig tartó kényszermunka helyett a vádlott korának, vagy egészségi állapotának megfelelően, határozott tartamú, vagy életfogytig tartó fegyházat lehet kiszabni.

A halálbüntetés a R. szerint *kötél, vagy golyó által* hajtatik végre.

A R. ezen intézkedése sok vitára adott alkalmat a tekintetben, hogy a halálbüntetés nemének megállá-

²⁹ Természetesen a Nov. 2. §-ának korlátai között a Btk. 92. §-ának alkalmazásával egészen 6 hónapi börtönig le lehet szállni.

pítása. a büntetés súlyosságát befolyásoló és bírói cognitio tárgyát képező körülmény-e, avagy pedig az ítélet végrehajtására tartozó technikai kérdés.

A törvény éppen ezen ellentétes bírói gyakorlatra tekintettel megszünteti a halálbüntetés golyó által való végrehajtásának, mint büntetési nemnek alkalmazását s ezentúl *csak akadályoztatás esetén*, tehát technikai okból *lehet a kiszabott halálbüntetést golyó által végrehajtani.*

A kivégzésnél való jelenlét ezentúl a népügyészség külön engedélyétől függ.

A R. 15. §-a, illetve az azt kiegészítő Nov. 10. §-a értelmében népellenes büntettet követ el a minisztériumnak, országgyűlésnek azon tagja, vagy vezető állást betöltő közalkalmazott, aki a nép érdekeit súlyosan sértő jogszabályok kezdeményezője volt, vagy annak hozatalában tudatosan résztvett, — aki 1939 szeptember 1. napját követően közhivatali ténykedés során a nép egyes rétegei ellen irányuló törvények és rendeletek végrehajtásában számára előírt intézkedést túlhaladva oly tevékenységet fejtett ki, amely a személyes szabadságot, vagy testi épséget veszélyeztette, vagy sértette, vagy azok vagyoni romlását elősegítette. Népellenes bűnös továbbá az a joghatósággal bíró közalkalmazott is, aki következetesen népellenes fasisztabarát hivatali működést fejtett ki, vagy pedig nyomtatványban, gyülekezet előtt, vagy rádió útján huzamosabb időn keresztül oly állandó jellegű és folyamatos tevékenységet fejtett ki, amely alkalmas volt arra, hogy a fasiszta és demokráciaellenes irányzatok elterjedése és felkeltése, illetőleg ébrentartása céljára a közfelfogást jelentős mértékben befolyásolja és az országra káros irányba terelje, — aki a fasiszta és demokráciaellenes törekvéseknek, vagy a társada-

Népellenes
büntett
R. 15. §.

lom egyes rétegei üldözésének célját szolgáló hivatalos szerv, párt, vagy társadalmi szervezet besúgójaként működött, vagy annak számára adatokat szolgáltatott, aki a fasiszta és demokráciaellenes uralmi rendszer hatalmi eszközeinek saját céljaira való felhasználásával szemérem, vagyon, vagy személyes szabadság elleni bűncselekményt követett el.

Ezen rendelkezéseket egészíti ki a 6750/1945. M. E. sz. rendelet 1. §-a egy 7. ponttal, míg a T. 6. §-a egy 8. ponttal.

6750/1945.
M. E. sz.
rendelet
1. §-a

Ezek szerint *népellenes* büntettet követ el az a közhivatalnok is, aki hivatali kötelességét szándékosan súlyosan megsérti, különösen felettes hatóságának törvényszerű szolgálati utasítását nem teljesíti, vagy rosszhiszeműen nem kellő időben, vagy nem a megszabott módon teljesíti, ha ezáltal a demokratikus kormányzat rendelkezéseinek zavartalan végrehajtását súlyosan veszélyezteti, vagy az ország népi és demokratikus szellemében való újjászervezését lényegesen akadályozza, továbbá az, aki az újjáépítés, vagy a jóvátételi kötelezettség szempontjából jelentős üzem felelős vezetője, vagy önálló intézkedésre jogosult közege, a jogszabály rendelkezése, vagy hatósági intézkedés, vagy a rendes gazdálkodás szabályai ellenére, illetve szerződéses kötelezettségének megszegésével az üzem működését korlátozza, megszünteti, vagy a munkát késedelmesen, hibásan, vagy hiányosan végezteti és ezáltal az ország újjáépítéséhez, illetve a jóvátételi kötelezettség zavartalan teljesítéséhez fűződő érdekeket súlyosan sérti, vagy veszélyezteti.

T. 6. §-a

Népellenes
vétség

Vétséget követ el és a Nov. 1. §-ában foglalt fentebb említett szabályoktól eltérően öt évig terjedhető *fogházzal* büntethető az az üzem felelős vezetője, vagy önálló intézkedésre jogosult közege, aki felügyelet,

vagy ellenőrzés gyakorlásában tanúsított mulasztással másnak a fentebb ismertetett cselekmény elkövetését lehetővé teszi. Ugyancsak vétséget követ el és ugyanily módon büntetendő, aki a fentebbi eseten kívül az ott említett üzem működését a munka abbahagyásával, a munka tervszerű, lassú, hibás, vagy hiányos végzésével, rongálással, az üzemhez tartozó helyiségekbe jogtalan behatolással, vagy ottartózkodással megzavarja és ezáltal az ország újjáépítéséhez, illetőleg a jóvátételi kötelezettség zavartalan teljesítéséhez fűződő érdekeket szándékosan súlyosan sérti, vagy veszélyezteti.

A bűnvádi eljárást ilyen bűncselekmények tekintetében az üzem tárgya szerint illetékes miniszter külön szakbizottságának meghallgatása után közérdekből lehet megindítani.

Büntettet követ el és két évig terjedhető börtönnel büntethető, aki

1. akár mint hivatali előljáró, munkáltató (illetőleg a munkáltató képviselője), akár mint az igazoló eljárás során joghátránnyal sujtott személy, az igazolás tárgyában hozott jogerős határozatnak nem tesz eleget, illetőleg azt nem hajtja végre, vagy az abból folyó jogkorlátozást, vagy tilalmat egyéb módon megszegi, vagy kijátssza;

2. mint hivatali előljáró, munkáltató (illetőleg munkáltató képviselője) mást azért, mert népbírói tisztségével, vagy igazoló bizottsági tagságával járó kötelezettségét teljesíti, hátránnyal fenyeget, vagy sujt.

A 6450/1945. M. E. sz. és a T. 6. sz. és 7. §-ai által megállapított bűncselekmények tekintetében sem alaki, sem anyagi visszaható erőt alkalmazni nem lehet.

Népellenes büntettet követ el továbbá az is, aki a R. 15. §. 2. pontjában foglalt és fentebb idézett köz-hivatali túllépések elkövetését megakadályozni nem igyekezett, bár ez törvényes hatáskörében módjában állott volna, — aki anélkül, hogy kényszer hatása alatt állott volna, a Volksbundba tagként belépett, vagy fasiszta, vagy demokráciaellenes pártban, szervezetben, alakulatban tevékeny működést fejtett ki, vagy enélkül is tisztséget vállalt, — aki gyülekezet előtt, rádió útján, vagy egyébként is nyilvánosan nép- vagy demokráciaellenes intézkedések meghozatalát sürgette, vagy a meghozottakat feldícsérte, feltéve, hogy a 11. §. 6. vagy 15. §. 4. pontja nem forog fenn.

Népellenes bűnös az is, aki kényszerű szükség nélkül nép- vagy demokráciaellenes hírverés szolgálataiba szegődött, aki magatartásával, fasisztaellenes vélemény nyilvánítását akadályozta és aki a R.-ben meghatározott bármely cselekmény tekintetében — a Btk. 378. §-ának esetét kivéve — a Btk. 374., vagy 375. §-aiban meghatározott bűnpártolást követett el. Végül népellenes bűnösnek minősíti a R. a feljelentési kötelezettséget elmulasztó azon személyt is, aki tudomással bír arról, hogy valaki a 11. §. 5. pontja alá eső kivégzésnek tettese, vagy részese volt.

büntetése

A népellenes büntett minimális büntetése — kivéve a T. 7. §-a szerinti büntettet (amelynek ez a maximális büntetése) — 2 évi börtön, míg maximális büntetése oly kényszermunka, amelynek legrövidebb időtartama öt évnél kevesebb nem lehet; testi alkalmatlanság esetében 5—10 évig terjedhető fegyház.^{29/a}

^{29/a} A Btk. 92. § alkalmazásával természetesen itt is 6 hónapi börtönig le lehet szállni.

A R. általános része szerint, mégpedig a Nov. 1. §-a értelmében az elítélés minden esetében a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése kötelező, míg eventuaisan alkalmazható mellékbüntetésként pénz-büntetés, vagyonelkobzás, állásvesztés, vagy foglalkozástól való eltiltás.

Háborús és népellenes cselekményekre alkalmazandó mellékbüntetések

A T. 1. §-a (2) bekezdése — halálbüntetés, vagy öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetés esetén — vagyonelkobzás kimondását kötelezően írja elő azzal a megszorítással, hogy az elkobzás alá eső vagyon egy részét a tettes tartásra jogosult hozzátartozói javára — ráutaltságuk esetében — a létfenntartásuk biztosításához szükséges mértékben az elkobzás alól mentesítheti. A vagyonelkobzás kiterjedhet az 1944 március 19-e után örökölt, vagy élők között létrejött ingyenes jogügyletek után szerzett vagyontárgyakra, rosszhiszeműség esetén pedig kiterjedhet az 1919. augusztus hó 1. napja után élők között létrejött, akár visszterhes, akár ingyenes jogügyletekre, ha az átruházás a Btk. 78. §-ában felsorolt hozzátartozókra történt, vagy olyan személyre ruháztatott át, aki az átruházáskor a kijátszásra irányult célt ismerte. Utóbbi esetben az érdekelt fél 30 nap alatt polgári bíróság előtt megindítandó perrel vitathatja az ellenkezőt.

Vagyonelkobzás

A vagyonelkobzás kimondása végett a bűnvádi eljárást olyan esetben is meg kell indítani, ha a bűncselekmény miatt a tettes halál, elévülés, vagy más ok miatt nem vonható felelősségre. Vitás az, hogy ez a rendelkezés a kegyelem folytán nem büntethető cselekmények tetteseire is kiterjedhet-e?

A T. 1. §-ának (3) bekezdése előírja a népbíróság által elítéltekre nézve a Btk. 43. §-a értelmében alakított felügyelőbizottság szervezését, amelynek elnöke Budapesten a népbíróság elnöke, vagy helyettese, vidé-

Felügyelőbizottság

ken a törvényszék elnöke, vagy helyettese, tagjai pedig a népbügyész, az igazgató, valamint a négy koalíciós pártnak a helyi Nemzeti Bizottság közbenjöttével kiküldött 1—1 tagja.

A felügyelő hatóság szervezéséből okszerűen következik, hogy feltételes szabadonbocsátásnak, illetve előzőleg közvetítő intézetbe való utalásnak a népbíró-ság által elítélt személyre vonatkozólag is helye lesz a jövőben.

Internálási
idő beszámítá-
sítása

A Népbíróságok Országos Tanácsa állandó gyakorlatának törvénybe foglalása a 2. §. (2) bekezdésének azon rendelkezése, amely szerint a népbíró-ság által kiszabott fegyház-, vagy börtönbüntetésbe a Btk. 94. §-ának megfelelő alkalmazásával be kell számítani azt az időt is, amely alatt a vádlott háborús, vagy népellenes bűncselekmény miatt, a bűnvádi eljárást megelőzően rendőrhatalósági őrizet (internálás) alatt állott. Ez a rendelkezés *visszaható* erejű s a jogerős ítéletek tárgyában a népbíró-ság végzéssel határoz.

Ez röviden tartalma azon rendelkezéseknek (81/1945. és 1440/1945. M. E. sz., 6750/1945. M. E. sz. rendeletek és az 1947:XXXIV. tc.), amelyeket köz-napi szóhasználatnál napjainkban és hazánkban „nép-bíráskodás alatt” értenek.

IV. FEJEZET.*

A Magyarországon érvényes népbíráskodás és az ú. n. „köztörvényi“ büntetőbíráskodás közötti alaki és anyaggogi különbségek.

Vannak a népbíróági eljárásnak olyan rendelkezései, amelyek expressis verbis kimondanak és magában a R.-ben a közönséges nyelvtani értelem szerint is bizonyos újításokat hoznak be az eddig érvényben volt köztörvényi büntetőbíráskodás és az eddig ismert klasszikus jogelvekkel szemben; másrészt oly kivételes alaki és anyagi jogi szabályokat létesítenek, amelyek anélkül, hogy a R.-ben nyelvtanilag is kifejezésre jutnának, a R. keletkezésének körülményeiből, a történelmi és politikai előzményekből, a rendeletek céljából és intencióiból és a jogrendszer többi jogszabályaihoz való viszonyukból folyólag az eddig fennálló alaki és anyagi jogszabályokkal szemben kivételt vagy merőben ellentétet, s különösen az egyes klasszikus jogelvekkel szemben esetleg egyenesen „szentségtörő“ jelleggel bíró, de éppen a haladásnak s az elmúlt idők tapasztalatainak megfelelő olyan új jogelveket létesítenek, amelyek megnyilvánulása csak egyes népbírósa-

* E fejezetben foglalt elméleti anyag feldolgozásánál a hivatkozendó forrásmunkákon kívül elsősorban volt professzorom, Heller Erik előadásaira és munkáiban összeállított elméleti joganyagra támaszkodtam.

gok, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsának egyes tanácsainak gyakorlatában jelentkeztek.

Éppen ezek a bírói gyakorlat által kidomborított különbségek indították a törvényhozást arra, hogy a jövődő jogfejlődés előmozdítása céljából ezek egy-részt törvényerőre emelje, míg másik részét, amelyek a demokratikus igazságszolgáltatást, vagy jogfejlődést akadályozták, törvényi úton megszüntesse. Fenti célok jegyében született az 1947 : XXXIV. tc., amely az 1945: VII. tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. M. E. és 1440/1945. M. E. sz. rendeleteket módosította, kiegészítette és részben hatályon kívül helyezte.

Ezek a különbségek, amennyiben minden részletkérdésre kiterjednének, majdnem kimeríthetetlenek, csupán a legfontosabb alaki és anyagi különbségeket kívánom felsorolni és azokkal ugyancsak lehetőleg röviden és csupán a fontosabbakkal kívánok kimerítően foglalkozni, röviden érintve az 1947 : XXIV. tc.-kel már hatályon kívül helyezett intézkedéseket is.

1. Így azonnal szembeütően különbséget létesít a 81/1945. M. E. sz. rendelet bevezető szövege, amely a R.-tel életbeléptetett népbíráskodás *célját* határozza meg, nevezetesen, hogy „mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket“ ;

2. a visszaható erő megállapítása és ezzel a „nulla poena sine lege“ és a „nullum crimen sine lege“ elvének elvetése, valamint ezzel kapcsolatban eredetileg azon elv érvényesülése, hogy a népbíróság elé csupán a felszabadulás, tehát az Ideiglenes Nemzeti Kormány impériumának területi érvényesülése előtt elkövetett cselekmények tartoznak (1440/1945. M. E. számú és későbbi rendeletek és törvények azután a népbíróság hatáskörét a demokratikus köztársaság életbelépte

után elkövetett bűncselekményekre is kiterjesztették);

3. a népbíróság jogkörének személyi és területi kiterjesztése és ezzel a honvédbíróság hatáskörének korlátozása, valamint látszólag a nemzetközi jogba ütköző, formailag és anyagjogilag is azonban az Ideiglenes Fegyverszüneti Szerződésben foglalt jognak és kötelezettségnek megfelelően a népbíróság hatáskörének idegen állampolgárokra való kiterjesztése;

4. a vonatkozó jogszabályok szerint egyébként már nem büntethető cselekmények elévülési határidejének — a jogonkívüli állapotnak, mint vis maiornak beiktatásával új határidőben való megállapítása;

5. általában a népbíróság hatáskörének és illetékeségének kivételes megállapítása ;

6. politikai jellegű bűncselekmények statuálása ;

7. a fiatalok javára fennálló speciális rendelkezések korlátozása;

8. Új büntetési nem megállapítása és keretbüntetési tételek előírása, ennek kapcsán a köztörvényekben vétségnek minősített cselekményeknek büntetté felértékelése és a rendkívüli enyhítő jog alkalmazásának korlátozása;

9. a T. életbelépéséig a honvédbíráskodással egyezően a halálbüntetésnek a kötél mellett golyó által is és ezáltal enyhébb módon való végrehajtási lehetősége ;

10. a Te. 125. § alkalmazásának kizárása ;

11. a távollevő terhelt elleni eljárás kivételes szabályozása;

12. a T. életbeléptéig a kegyelmi jog gyakorlásának kivételes szabályozása;

13. ugyancsak a R. és Nov. kizárólagos hatálya alatt a büntetés végrehajtása felfüggesztésének, elhalasztásának, félbeszakításának kizárása, illetve korlátozása;

14. közbenső eljárás kizárása ;
15. a közbeszóló határozat meghonosítása ;
16. a népügyésszel szemben a szakképzettségi feltétel enyhítése ;
17. „megbízott közvádó“, valamint „politikai ügyész“ intézményének létesítése ;
18. a feljelentés, alaptalansága esetén *bűnvádi eljárás megindítását kizáró ok* létesítése az 1914 : XLI. tc. 20. §-ában foglalt cselekmény tekintetében ;
19. az előzetes letartóztatás kapcsán felfolyamodás korlátozása ;
20. a népbíróági tanács és a fellebbezési tanács különleges politikai szempontok szerinti összeállítása (egyebekben a laikus elemek részvétele a bíráskodásban — éppen az előadottak alapján — nem új a jogtörténetben) ;
21. a fellebbvitel különleges korlátozása ;
22. újfajta rendkívüli perorvoslat : az „előterjesztés“ meghonosítása ;
23. a népfőügyészt megillető csatlakozási jog a védelmet nem illeti ;
24. az újrafelvétel a vádlott terhére, csak határozott időtartamon belül történhetik ; perorvoslatot a jogegység érdekében vádlott terhére is elő lehet terjeszteni ;
25. a büntetőjogi felelősség speciális szabályozása ;
26. a *quasi kollektív felelősség, vélelmezett alanyi bűnösség, a tárgyi felelősség létesítése*, illetve kiterjesztése ;
27. a szándék és bűnösség speciális értelmezése ;
28. ugyanazon tényálladéknak a *szándékon kívül eső minősítése, az elkövetés helye és ideje szerint* ;
29. a beszámítást kizáró okoknak speciális értékelése ;

30. egyes *részességi tevékenységnek sui generis bűncselekményként megállapítása* ;

31. a kísérlet fogalmi kizárása ;

32. az *arányosság és arányosítás* elvének, mint új büntetőjogi fogalomnak behozatala ;

33. a háborús és népellenes büntetteknek jogi egységbe foglalása, a tettazonosság speciális jelentősége ;

34. a népbíróság elé kerülő ügyekben *sértett maga a „magyar nép”*.

Mielőtt az egyes különbségekkel és a népbíráskodás eljárási és anyagi jogi szabályok speciális és kivételes ismérveivel foglalkoznánk, előre kell bocsátanom, hogy magát a népbírószági eljárást létesítő és azt meghatározó jogszabályoknak félre nem érthető és nyelvtanilag is csak egyértelmű rendelkezései és célkitűzései a gyakorlat folyamán bizonyos változáson mentek keresztül aktualitásuk elvesztése, valamint a demokratikus államrend megerősödése folytán és alkalmazásuk a fejlődés irányában eltolódott.

1. A népbíráskodás célja.

A jogfejlődés során az egyes államok és korszakok büntetőjogában a bűnözőkkel szemben kiszabott büntetés célja szoros összefüggésben van azzal a kérdéssel, hogy a közhatalom: az állam, voltaképpen milyen joron büntet?

Általános
büntetőjogi
célok

Ez visszatérő téma úgy a jog-, mint a szépirodalomban. Nemcsak a szépírók és filozófusok, hanem a jogászok egy része is magát a büntetés célszerűségét vagy jogosságát kétségbevonják, — a büntetőjogászok túlnyomórésze azonban egyetért abban, hogy a *büntetés*, mint ilyen, *feltétlenül jogos, mert szükséges* s az ilyen szükségszerű büntetés alkalmazása a jogrend fenntartása céljából az államnak kötelessége.

A büntetés alkalmazása az állam és a jog fogalmának szükségszerű következménye.

Büntetőjogi
elméletek

A büntetés jogalapját és célját az ú. n. *büntetőjogi elméletek* világítják meg. Az abszolút elméletek a büntetés igazságosságát, a relatív elméletek hasznosságát (célszerűségét) és az ú. n. egyesítő elméletek pedig az igazságosságot és hasznosságot (célszerűséget) együtt tartják annak a biztos alapnak, amelyre az állam büntetőjogát felépítheti.³⁰ A vonatkozó elméletek legtöbbje szerint igazságos az a büntetés, amelyet valamely korban, valamely társadalom túlnyomórésze igazságosnak tart. A társadalomnak a büntetésre vonatkozó erkölcsi meggyőződése pedig éppen azoknak a jogalkotó és jogszolgáltató szerveknek a működésétől függ, amelyek a társadalom tagjainak lelkében élő igazságérzetet irányítani hivatva volnának.

A büntetés pedig akkor célszerű, ha a büntetettnek a szükségesnél nagyobb kárt nem okoz és a büntetés alkalmazásának módja a polgárok jogvédelmi érdekének megfelel, vagyis *akkor célszerű a büntetés, ha a társadalmi védelem legnagyobb fokát a végrehajtás által okozott egyéni szenvedés legkisebb fokával kapcsolja egybe* (Alimena, Pichler, Vámbéry).

A probléma kettőssége adva van Senecának közlőhelyé vált híres mondásában: „Nemo prudens punit quia peccatum est sed ne peccetur — revocari praeterita non possunt futura prohibentur.” Tehát addig, amíg a büntetés jogosságának kérdése jogbölcseleti kérdés, a büntetés célja kriminálpolitikai kérdés. A két probléma azonban szorosan összefügg.

A fejlődés során az abszolút büntetőjogi elméletek a büntetés célját legfőképpen abban találják, hogy a

³⁰ Vámbéry Rusztem : Büntetőjog. Budapest, 1913. 35. old.

történt jogtalanságot kiegyenlíti, a jogtalanságért elégtételt nyújt a sértettnek, azt megtorolja.

Az abszolút elméletek részére a büntetés jogalapja és célja közvetlenül adódik a büntetés lényegéből, amelyet legtisztábban fejez ki Grotiusnak a büntetésről adott klasszikus fogalommeghatározása: „*Malum passionis quod infligitur propter malum actionis.*“ A *jogalap és cél tehát minden abszolút elmélet szerint a megtorlás*, a különbség csak az egyes elméletek szerint az állam büntető igazságszolgáltatásának jogosságában van. Az abszolút elméletek közül kiemelkedő Kant elmélete, aki a büntetés jogalapját az igazságosságban látja, amelyet a zsinórmértékül felállított kategorikus imperativusból vezet le. Minden ember öncélú és ezért nem lehet egyik embert sem a másik hasznossági szempontjainak alárendelni. Közel áll ezen elmülethez Leibnitz felfogása, mely szerint a büntetés a bűncselekménnyel megzavart világrend helyreállítás.

Hegel szerint a bűncselekmény a jogtagadás, a büntetés ennek a tagadása, tehát a jogigénylés. A jogot megsérteni nem lehet, csak megtagadni, a büntetés ennél fogva mint a tettesnek okozott sértés, önmagában igazságos és annyiban megtorlás, amennyiben mint a sértés megsértésének minőségileg és mennyiségileg meghatározott és az eredeti sértéssel (tehát magával a bűncselekménnyel) érték tekintetében egyenlő mértékű. Hegel követői: Koestlin, Hälschner, Bärner iparkodtak Hegel elméletét bizonyos reális tartalommal megtölteni, amivel az abszolút elméletek lassan közvetítő elméletté alakultak át. Hegel megtorlási elméletét Kant *erkölcsi megtorlási elméletével* szemben *jogi megtorlási elméletnek* lehetne nevezni.

Binding szerint a büntetés az állami normák betartására vonatkozó jog érvényesítése, a megsértett

törvények tekintélyének épségben tartása végett. Welcker szerint a büntetés alapja a bűncselekmény által a jogrendben ejtett erkölcsi kár, célja pedig ennek helyrehozatala.

Ezzel szemben a relatív elméletek részint a társadalom összességére, részint a büntetésre gyakorolt hatásban vélték a célt felfedezni (elijesztés, javítási, ártalmatlannátétel, lelkikényszer elméletek).

A relatív elméletek megegyeznek egymással abban, hogy a büntetés célját a hasznosságban, a célszerűségben látják, amely célnak a büntetés a megelőzés, praeventio útján tesz eleget. A különbség csupán abban van, hogy egyes relatív elméletek az általános (generális), mások pedig a különleges (speciális) megelőzésben vélik e célt megtalálni.

generális
s speciális
praeventio

Generális praeventio alatt értjük azt a funkciót, amelynek feladata megelőzni, hogy bárki is bűncselekményt követhessen el. Ezzel szemben a *speciális praeventio* annak megakadályozása, hogy valamely bűncselekmény elkövetése miatt már elítélt tettes újabb bűncselekményt kövessen el.

A *generális praeventió*s elmélet főharcosai: Romagnoli és Bentham. Az előbbi szerint a büntetés az államot illető jogos védelem, célja a bűncselekmény tettesétől várható újabb, vagy bárki mástól várható bűncselekmény megelőzése.³¹ Bentham a büntetés jogosságára elegendőnek tartja arra hivatkozni, hogy az államnak a büntetésre szüksége van, mert enélkül ezen intézmény el nem képzelhető, célja pedig a hasonló cselekmények megelőzése.³²

A *generális praeventió*s elméletek kiépítője és legfőbb képviselője: Feuerbach lelkikényszer elmélete

³¹ „Genesi del diritto penale.“ 1791. 297—332. §, 49. §.

³² „Théorie des peines et des récompenses.“ 1840. I. old. 1. old.

szerint a büntetést az azt kilátásba helyező büntető-törvény igazolja. Ennek alapja a jogsértések elkerülésének szükségessége, amit kizárólag az egyénekre a büntetés kilátásba helyezésével gyakorolt lelkipényszer útján lehet elérni. Minthogy pedig illuzórius volna, ha az állam a büntető törvényekben kifejezésre jutó fenyegetését nem váltaná be, a szankciót nem alkalmazná, tehát a büntetőtörvénykönyv igazolásával automatikusan legitimálást nyer maga a büntetés is.³³

A *speciális praeventiós elméletek* között ahhoz képest kell különbséget tenni, hogy a speciális praeventio három eszközének: az elrettenés, javítás és ártalmatlannátétel egyikét-másikát, vagy mindegyikét tartva szem előtt, tekintjük azt a büntetés legközelebbi céljának. Grollmann szerint a büntetés garancia a jogszerű állapot fenntartására, célja a tettetést újabb bűncselekmény elkövetésétől elrettenteni azáltal, hogy minden jogsértés esetében az egyén ellen kényszert alkalmaz. Nem célként, de mellékhatásként jelentkezik ezáltal a többiek elrettentése is.³⁴ Hasonló álláspontot látunk Filangierinél.³⁵

A *javítási elmélet lényege* a javításnak kizárólagos büntetési célként való felfogása (Krause, Roeder, Ahrens, Vargha Julius). Utóbbi szerint a bűncselekménnyel szemben egyedül helyes reakció a „gyámolítási büntetés“, vagyis az, amelynek célja a közveszélyesség leküzdése, nevelési hatáskörrel.³⁶

Az *ártalmatlannátétel*, mint egyetlen büntetési cél, semmiféle büntetőjogi elméletben nem szerepel.

A speciális praeventio mindhárom eszköznek érvé-

³³ „Revision der Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts“. 1799. I. 1—73. old.

³⁴ „Über die Begründung des Strafrechts.“ 1799.

³⁵ „Scienza della legislazione“. 178. old.

³⁶ „Die Abschaffung der Strafknechtschaft“. II. 1897. 121. old.

nyesítését tekintti a büntetés céljának, List, aki szerint a büntetés ne legyen megtorlási büntetés, hanem cél-büntetés.³⁷

Az abszolút és relatív elméletek között középhelyet foglal el az „egyesítő“, vagy „összetett“, vagy ú. n. „eklektikus“, vagy „szinkretisztikus“ elmélet, amelyre a világ büntetőtörvényeinek többsége támaszkodik és amely a büntetés céljának úgy a megtorlást, mint az összességgel és magával a bűnözővel szemben kifejtett praeventív hatást ismerik el.

Ezt az álláspontot találjuk az ókori filozófusok legtöbbjénél, valamint egyik-másik természetjogász tanításában is. Így pl. Platon szerint a büntetés igazságosságával összefér a büntetés javító- és másokra gyakorolt visszatartó hatása. Aristoteles szerint a büntetés amellet, hogy a kiegyenlítő igazságot szolgálja, a tömeget a bűnöktől visszatartja.

A fejlődés során az abszolút elméletek által hangoztatott megtorlásnak a társadalom egészével szemben gyakorolt megelőző hatása enyhült, úgy, hogy az e célra vonatkozó ellentét, mint a generális és speciális praeventio küzdelme jelentkezik.

A megtorlás eszméje a büntetés történeti fogalmából következik, valamint lélektani szükségességnek az eredménye is.

A megtorlás azonban voltaképpen nem célja, hanem fogalmi kelléke, tartalma a büntetésnek, viszont kétségtelen az is, hogy a tartalmától sem lehet de lege ferenda megfosztani a büntetést, ha nem kívánjuk a tettest a sértett bosszújának vagy a felháborodott társadalom lynch-igazságszolgáltatásának kiszolgáltatni. A megtorlás, mint büntetési cél, a jogrend helyreállítása céljából szükséges lehet.

³⁷ „Lehrbuch des Strafrechts“. 25. kiad. 1927. 15. old.

Tudatosan közvetítő elmélet Rossie sematizáló felsorolása amely szerint akkor helyes és ideális a büntetés, ha az emberies, erkölcsileg jótékony hatású, osztható és összemérhető, arányos és igazságos, egyenlő hatású az elítéltekre, harmadik személy érdekeinek legcsekélyebb sérelmével nem jár, helyrehozható, gazdaságos az egyénre és a társadalomra, a praeventív hatás maximumát a társadalomnak a büntetés által okozott kár minimumával köti össze, példaadó javító és elrettentő.³⁸

Hasonló álláspontot találunk Carnignaninál, Ortolan, Haus, Pauler és Schnierernél. Ide tartozik Merkel elmélete, mely szerint a büntetés tartalmilag megtorlás, de büntetni „quia peccatum“ nem zárja ki, hogy büntessünk „ne peccetur“.³⁹ Teljesen hasonló álláspontot találunk a magyar büntetőjogban, különösen Fayer,⁴⁰ Angyal⁴¹ és Finkeynél⁴² is.

Nyilvánvaló tehát hogy a büntetés tulajdonképpeni célja a társadalmi érdekek védelme, amelyet különböző utakon közelítenek meg és az egy cél szolgálatában álló büntetés rendszerint nem szolgálja a másik célt, így pl. a javító célzatú büntetés nem lehet eszmény az ártalmatlannátételt szolgáló elmélet nézőpontjából.

Legtökéletesebb az a büntetés, amelyben a büntetés lehetséges hatásai közül a legtöbb egyesül.

Magyar viszonylatban a jogfejlődés kezdetén a büntetési eszköz a magánharc, a büntetés célja a bosszú, a sértett fél vagy nemzetségének kiengesztelése. A királyi törvényhozásban a büntetés céljának meg-

Magyar
viszonylat-
ban

³⁸ „Traité de droit pénal“. 1829. 82. old.

³⁹ „Merkel-Liepmann : „Die Lehre von Verbrechen und Strafe“. 1912. 19. old.

⁴⁰ „A magyar büntetőjog kézikönyve“. Budapest, 1896. I. 19. old.

⁴¹ „A magyar büntetőjog tankönyve“. 1930—31. 112. old.

⁴² „A magyar büntetőjog tankönyve“. Negyedik kiadás. 1823. 25. old.

határozásánál a megtorlás elmélete már csak a tálió elvének alkalmazásában jut kifejezésre.

A tálió (forbát büntetés) a bosszú módjának és mértékének a sérelemmel arányos voltát alkalmazza, különösen akkor, ha a sértő és a sértett ugyanazon közösséghez tartoznak. A közösség érdeke az, hogy a bosszú féktelenségét korlátozzák. Általános érvényt biztosít ennek a törzsnek vezetői és a papok belátása, amely bizonyos szakrális eredetet tulajdonít a táliónak, hogy ezáltal a bosszú méreteit korlátozza. Így a tálió elsősorban isteni parancs alakjában jut kifejezésre, — s nem olyan szabatos és körülhatárolt, mint később, — hanem csupán arra irányul, hogy a bosszú elsősorban magái a tettest érje és csak ennek hiányában családját vagy törzsét. Mihelyt azonban a bosszú nexusba kerül magával az elkövetett sérelemmel, már közel fekszik az a gondolat, hogy ez egyúttal ne csak a bosszú alapja, hanem mértéke is legyen. Ez a magyarázata, hogy a tálió eleinte materiális és csak később, az eredeti gondolat elhalványulásával válik képletessé.

A királyi törvényhozás fejlődése során uralkodóvá válik a megelőzés (praeventio) és az elrettentés rokon-elmélete. Szent István egyes törvényei „biztosítéknak“ (kaució) mondják a büntetést, biztosítéknak arra nézve, hogy hasonló bűncselekményt a jövőben ne kövesse-nek el. Ugyancsak nála a büntetés célja gyanánt megjelölve találjuk: „hogy a gonoszok a támadásától mindenki megóvassék“, valamint azt is, hogy „a hatalmasok és gyengék között szilárd legyen a béke és egyetértés és hogy senki mást megtámadni ne merjen.“ (Decr. St. Steph. II. 32.)

A javító célzatu elméletnek azonban nyomát még nem találjuk.

A megelőzés és elrettentés elméletének hatását lát-

jük azon törekvésben, hogy a halálbüntetést és a testi büntetést olyképpen hajtották végre, hogy a büntetés maga kifejezésre juttassa azt az okot is, amelyért azt kiszabták. Így pl. a rágalmazó nyelvét kivágták, hamis esküt tévő valamint a tolvaj jobbkezét levágták, a gyujtogatót máglyán elégették. Tehát úgy a halálbüntetés végrehajtásának módjára nézve, mint a testi büntetés mikéntjére vonatkozólag legtöbbnyire a tálió szempontja volt az irányadó. Szent István törvénye szerint: „ki kardot húzva embert ölt, karddal ölessék meg“, „ki karddal mást megcsonkít, ugyanúgy csonkíttassék meg.“

Csupán az újkorban alakul ki olyirányú ítélkezés, amely előtérbe helyezi a bűnösök megjavításának szükségességét.

Lassan alakul ki Magyarországon a már fentebb említett egységesítő elv, amely a halálbüntetésre a megtorlás, mint elégtételadás abszolút jellegű, az elrettenítés és ártalmatlannátétel speciális praeventiós elméletét, míg a szabadságvesztés büntetésre az ártalmatlannátétel és javító célzat speciális praeventiós elméletét alkalmazza.

A 81/1945. M. E. sz. rendelet bevezető szövegében az általa meghatározott cselekményekre kiszabandó büntetés céljául az elégtételadást, tehát lényegileg a megtorlást tüzte ki.

Ezzel logikai ellentétben azonban a R. különös részében meghatározott tényálladékokra kiszabható és legnagyobbrészt az eljáró bírók belátására bízott büntetések nem állanak összhangban a R. bevezető részében meghatározott céllal. A kiszabható büntetések ugyanis arra utalnak, hogy a magyar népet bűnös háborúba sodró felelős vezetők és tömeggyilkosok kivételével, a kisebb háborús bűnösök, valamint a nép-

népbíró-sági
viszonylat
ban

ellenes bűnösökkel szemben változatlanul a magyar büntetőjogban gyökeredző azon büntetési elv érvényesüljön, hogy ezek a súlyos bűnözők a társadalomból átmenetileg ki legyenek rekesztve, tehát a demokrácia megerősödése és belső harcainak idején el legyenek különítve és csak oly időben kerüljenek be ismét a közösségbe, amikor cselekményük tárgyi súlyának megfelelő büntetést elszenvedték és ezalatt módjukban legyen bűneiket megbánva, hasznos és demokratikus polgáraivá lenni az államnak. Ez a cél pedig távol áll a megtorlás gondolatától.

A R.-ben érvényesülő megtorló és elrettentő cél alapelve, hogy a jövőben nem lehet felelőtlenül a nép sorsával játszani és minden politikusnak tisztában kell lennie azzal, hogy akár tudatlanságból, akár rosszindulatból, de felelőtlenül játszik a nép sorsával, a szándékon kívül eső eredményekért is a legsúlyosabb felelősség terheli.

Természetesen a legfőbb háborús bűnösök megbüntetése után, amikor a megsértett millióknak nyújtandó elégtételadás lényegében megtörtént és a megsértett jogrend helyreállt, — előtérbe kellett lépnie egy magasabb célnak, amely minden idők részére egy tisztult, teljesen független és kizárólag az anyagi igazságot szolgáló igazságszolgáltatás alapköveit volt hivatva lerakni.

A demokratikus ítélkezést egyrészt a humanisztikus eszméknek, másrészt pedig azoknak a súlyos következményeknek kell irányítania, amelyet politikai kalandorok az egész nemzetre, vagy annak jelentős részére mértek. Így a fentebb idézett bíróságok gyakorlatukban oda törekedtek, hogy a megtorlás, illetve elégtételadás elve mellett ítélkezésüknél a klasszikus jogelveket figyelmen kívül ne hagyják és annak kihangsú-

lyozására igyekeztek, hogy szemben az elmúlt idők jogszolgáltatásával, bizonyos oly változások történtek, amelyek a forradalmi jelleg mellett is, minden idők, minden jogrendszere és társadalma részére — mint örökérvényű igazságokat — maradandót létesítettek.

A népbíráskodás harmadik évében tehát, szemben a büntetés, megtorló és elégtételadó jellegével, mindinkább előtérbe lép a büntetés speciális praeventív jellege, a háborús vagy népellenes bűnösök időleges kirekesztése és azok megjavítása.

Éppen ezért a halálbüntetés kiszabása egyre ritkábban fordul elő, legfeljebb egy-egy százezrek életéért felelős, később elfogott háborús bűnös, vagy egy-egy közönséges tömeggyilkos ügyében.

2. A visszaható erő kérdése.

Úgy a magyar, mint a legtöbb külföldi büntetőigazságszolgáltatást uralták azon jogszabályok, hogy büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra elkövetése előtt a törvény megállapított és amennyiben a cselekmény elkövetésétől az ítélelhozatalig különböző rendelkezések léptek életbe, ezek közül a vádlott cselekményére a legenyhébb alkalmazandó.

Eképpen rendelkezik hazánkban a Btk. 1. és 2. §-a, valamint a Kbt. 112. §-a is, a kihágásokra nézve.

Ezen rendelkezéseknek — legalább is első látásra — az az értelme, hogy a jogszabály változását vagy életbelépését megelőzőleg elkövetett cselekményre nem lehet megváltoztatott, illetve újonnan létesített jogszabályt alkalmazni. Ez megfelel a jelenleg is uralkodó tannak, amely szerint a *büntető jogszabálynak általában visszaható ereje* nincs, hacsak az magát kivételesen visszaható erővel fel nem ruházta.

A jogirodalomban a visszaható erő, a „*nullum crimen sine lege*“ és a „*nulla poena sine previa lege poenali*“ elvének megokolásául a következőket szokták felhozni. Az állampolgárnak szerzett joga van arra, hogy cselekményeit azon jognak megfelelően ítéljék meg, amely cselekményének véghezvitel idejébn fennállott (Criwellari, Supetta, Gaba, Schwartz, Kohler, Dolschal, Vámbéry⁴³), csak olyan cselekményért lehet valakit megbüntetni, amelyet az elkövetéskor tilosnak tartott és csak olyan büntetést lehet alkalmazni, amelyet, mint cselekményének jogi következményét, a büntetett előre várhatott (Seeger,⁴⁴ Meyer,⁴⁵ Vidal,⁴⁶ Löw).⁴⁷

List szerint a jogforrás hatálya azt jelenti, hogy a benne kifejezett jogszabály alkalmazást nyer arra a tényállásra, amelyre vonatkozik majd, ha azonban maga a jogforrás másképpen nem rendelkezik, csak azokra a tényálladékokra alkalmazható, amelyek életbelépése után keletkeztek. Az emberi jogokról szóló 1791-iki francia forradalmi nyilatkozat a büntetőtvény visszaható erejét magát büntettnak bélyegezte.

1873-ban, amidőn egy belga kazánkovács D'Affre párisi érseknek Bismarck megölésére ajánlkozott és ennek következtében az 1878-iki belga tvvény a gyilkosságra való ajánlkozást — amely addig büntetlen volt — büntetté nyilvánította, Belgium nem volt hajlandó ezt a tvvényt visszaható erővel felruházni még akkor sem, amikor emiatt Bismarck háborúval fenyegetőzött.

⁴³ I. m. 140. old.

⁴⁴ „Die rückwirkende Kraft neuer Strafgesetze“. 1862. 94. old.

⁴⁵ „Lehrbuch des deutschen Strafrechts“. 8. (Aufl. von Philip Alfeld), 76. old.

⁴⁶ „Cours de droit criminel“. 6. (Edition par Magnol.) 1067. old.

⁴⁷ „A magyar büntetőtvénykönyv anyaggyűjteménye“. II. kötet, 172. old.

Ezzel szemben számosan vannak olyanok, akik azt vitatják, hogy a büntető jogszabálynak mindig visszaható ereje van. Így pl. Angyal szerint, ha valamely jogszabály fennáll, még nem jelenti azt, hogy az a jogszabály áll fenn minden konkrét életviszonyra nézve, amelyre ráillik. A jog egyes szabályainak érvényét megszoríthatja olyképpen is, hogy valamely jogszabály bizonyos esetekre, amelyekre egyébként ráillene, nem nyerhet alkalmazást. Ilyen korlátozás foglaltatik tulajdonképpen a Btk. 1. §-ában is, amelyet helyesen aképpen kell értelmezni, hogy azokra az új jogszabály megalkotása előtt elkövetett cselekményekre az a jogszabály, amely a cselekmény elkövetése idejében volt hatályban, nem a maga, hanem az új törvény erejéből alkalmazandó. Ugyanez a helyzet a Btk. 2. §-ával is. Ha az elkövetés idejében fennállott jogszabály a legenyhébb, akkor azt kell alkalmazni; ha az utána életbeléptetett, de jelenleg már fenn nem álló jogszabály a legenyhébb, ezt kell alkalmazni; és az érvényben lévő szabályt akkor, ha éppen az a legenyhébb. Minden esetben azonban a jelenleg érvényben lévő törvény erejénél fogva történik az alkalmazás. Ebből viszont következik, hogy azon szabály alól, amely szerint az a jogszabály, amelyet újabb jogszabály vált fel, már semmiféle vonatkozásban érvényben nincs — kivétel nem alkalmazható. Angyal ezen gondolatmenetével azt a végső következtetést vonja le, hogy a büntető jogszabálynak mindig visszaható ereje van. Ezen az állásponton vannak, bizonyos engedményekkel Binding,⁴⁸ Finger,⁴⁹ Birkmayer,⁵⁰ Ferri,⁵¹ utóbbi szerint a visszaható erő mellett szól az is, hogy az újabb törvény mindig

⁴⁸ „Handbuch des Strafrechts“. I. Band. 230. old.

⁴⁹ „Lehrbuch“. I. Band. 1904. 138. old.

⁵⁰ „Strafrecht“ (az általa szerkesztett „Encyklopädie der Rechtswissenschaft“ című mű II. kiadásában.) 145. old.

⁵¹ „Principii di diritto criminale“. 1928. 145. old.

jobb, mint a régi, mert, ha nem volna az, akkor a jogalkotó nem tartotta volna szükségesnek a változtatást, hogy a büntető jogszabály nem az egyénhez, hanem a bíróhoz intézett parancs és harmadszor, hogy a társadalom védelme fontosabb, mint a büntetett kiméltése.

Ahhoz, hogy a visszaható erő kérdésében témánk szempontjából állást foglalhassunk, különbséget kell tennünk: 1. oly eset, — mely szerint az új jogszabállyal büntetendőnek nyilvánított cselekmény a régi jog szerint nem volt büntetendő, sőt nem is volt jogellenes cselekmény, továbbá 2. a cselekmény a régi jog szerint ugyan jogellenes volt, azonban nem volt büntetendő — az új jog szerint azonban ez büntetendő és 3. oly eset között, amely szerint a cselekmény úgy a régi, mint az új jog szerint büntetendő, azonban az új jogszabály arra súlyosabb büntetést állapít meg.⁵²

Kiindulva abból, hogy a büntetendő jogviszony csupán a büntető államhatalom részéről hoz létre jogot, míg a vádlott részéről csupán kötelezettséget (tehát a tettesnek szerzett jogáról nem beszélhetünk) — egyenként vizsgálat tárgyává kell tenni a három esetet.

Az első esetben, amennyiben az új jogszabály által büncselekménynek nyilvánított tényálladék az előző jogszabályban megengedett volt, nem lehet elvileg más álláspontra helyezkedni, mint hogy ez esetben *visszaható erő nem alkalmazható*.

A második esetben, ha maga a cselekmény már az előző jogszabály szerint is, vagy pedig kifejezett rendelkezése hiányában az egész jogrendszer szelleme szerint jogellenes volt, ez esetben — habár azt a korábbi jogszabály büntetni nem rendelte — vé-

⁵² Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Budapest, 1945. 93—104. old.

leményem szerint újabb jogszabályban visszaható erővel a jogellenes cselekmény büntetését elrendelni nem jogi abszurdum. Ennek ellenére egy megfelelő jogi alapon álló és megerősödött demokratikus államrendben a visszaható erő még ezen cselekmények tekintetében *is kizárható*, ugyanis a cselekmény megengedett vagy jogellenes voltára nézve esetleg tiszta fogalmai lehetnek egy jogtudó egyénnek, de nem lehet — és általában nincsenek is — a jogban járatlan tömegeknek.

Igy esetleg osztható Traeger,⁵³ Angyal,⁵⁴ valamint Heller⁵⁵ azon nézete, amely szerint a régi jog szerint jogellenes, de nem büntetendő cselekmények esetében nem indokolt a visszaható erő kimondása.

Nem lehet azonban helytálló érvet felhozni az anyagi visszaható erő ellen a harmadik esetben, ha a korábban már büntetni rendelt cselekményt esetleges új elnevezéssel vagy formával felruházza lehet hasonlóképpen büntetni, hanem komoly érvek hozhatók fel amellett is, hogy ugyanezt a cselekményt a megváltozott viszonyoknak vagy az új feladatoknak megfelelően súlyosabban kell büntetni. Ezen az állásponton van, az írók túlnyomó része (Pauler,⁵⁶ Werner,⁵⁷ Kautz,⁵⁸ Fayer,⁵⁹ Finkey,⁶⁰ Angyal.⁶¹)

Ezért a kérdést, szigorúan a magyar büntetőjog szempontjából vizsgálva, a Btk. 1. §-ának (1) bekezdése nem zárna ki oly cselekmény miatt való elítélést, amelyet a régi törvény nem nyilvánított bűncselek-

⁵³ Vergleichende Darstellung des Deutschen u. ausländischen Strafrechts. VI. 317—338., 384. old.

⁵⁴ A visszaható erő az anyagi büntetőjogban. 1916. 50. old.

⁵⁵ Id. m. 98—99.

⁵⁶ „Büntetőjog tankönyve“. I. kötet. 271. old.

⁵⁷ „A magyar büntetőjog kézikönyve“. II. kiadás. 18. old.

⁵⁸ „A magyar büntetőjog tankönyve“. 62. old.

⁵⁹ „A magyar büntetőjog kézikönyve“. III. kiadás. I. 139. old.

⁶⁰ „A magyar büntetőjog tankönyve“. IV. kiadás. 108. old.

⁶¹ I. m. 120. „Visszaható erő.“ 80. old.

ménynek, ellenben az új törvény annak nyilvánít, ellenben a (2) bekezdés szerint kizárt, ugyanis az ily cselekményre csakis oly büntetést lehetne alkalmazni, amelyet arra már elkövetése előtt a törvény megállapított. Mégis már az első világháború eseményei kapcsán előidézett rendkívüli közállapotok hatása alatt visszaható erővel találkozunk az 1915 : XIX. tc. 20. §-a, 1920 : III. tc. 10. §-a és az 1921 : XLIII. tc. 4. §-a eseteiben.

Nem fogadva el azt, hogy bármely jogszabály önmagában visszaható erővel rendelkezik, a R. által annak 1. §-ában meghatározott visszaható erő jogosultságát az általános büntetőjogi szabályok elvei alapján a következőkben látom megállapíthatónak.

Végigmenve a R. által megállapított és ennek különös részében meghatározott egyes tényálladékokon, azt látjuk, hogy abban egyetlen olyan bűncselekmény sem található, amely az eddig érvényben volt Büntetőtörvénykönyv vagy más törvényes jogszabály alapján — az emberi alapjogokat és a természet jogot⁶² is figyelembe véve, amennyiben szószerinti tényálladékokat nem is töltenek be — büntethetők ne lettek volna.

A bűncselekmények lényegét nézve, tehát annak belső tartalmát és nem külső megjelenési formáját — a 81/1945. M. E. sz. rendeletben nincsen egyetlen olyan

⁶² A természetjog alatt Justinianus „Institutiones Elementa” című könyve szerint (533-ban) „azt a jogot értjük, amelyet a természetes észszerűség alkotott az emberiség kebelében, amely minden nemzetek joga, mivel e joggal minden nemzet él” A sztoikus bölcselek szerint az emberi igazság és a világtörvény azonosságát, az erkölcsi és anyagi természet összhangját jelenti. (Lásd S. H. Maine „A jog őskora” című munkájához Pulszky Ágost fordító által fűzött jegyzetek 386. oldalt.) A fogalom a kereszténység elterjedésével eltolódott s új színezetet nyert, ellentétes értelemben használva a Szentírás könyveivel. (Lásd ugyanott.)

Jefferson függetlenségi nyilatkozata szerint: „Magukban igazolt igazságoknak tartjuk: hogy az emberek egyenlőknek teremték, hogy terem-

tenyiségek sem megállapítva, amelynek alapvető rendelkezése a legelső és legmaradandóbb erkölcsi alaptörvényben, a minden 6 éves gyermek által már tanult „Tízparancsolatban” lefektetve ne lenne.

Felmerül az a kérdés, hogy amennyiben fenti álláspont helyes, akkor a R. 1. §-ának miért kellett külön kimondania, hogy a R-ben meghatározott bűncselekmények akkor is büntetendők, ha a cselekmény elkövetésekor érvényben volt szabályok szerint azok nem voltak büntetendők.

Erre a R-nek két oka volt. Elsősorban azért, mert az antidemokratikus rendelkezések által egyes bűncselekménynek minősített, másrésről annak nem minősített, de eltűrt, sőt megkívánt rendelkezések merőben ellentétben álltak a minden embert születésénél fogva megillető alapjogokkal, az erkölcs legminimálisabb követelményeivel és magával az évszázadok óta az egész világon, sőt Magyarországon is kialakult jogelvekkel; másrészt pedig figyelembe vette a R. éppen az emberi szabadság védelme céljából szigorú keretek közé határolt bűncselekmények tényálladékanak merevségét, amely a jövőre nézve is szigorúan előírja azt, hogy a jogalkalmazó — tehát a bíró — szigorúan kötött formák között a jogalkotó által bűncselekménynek minősített tényálladék összes kritériumainak szigorú értel-

tőjük által bizonyos **elidegeníthetetlen** jogokkal ruháztatvák fel s hogy ezek közé tartoznak az élet, a szabadságra s a boldogságra törekvés...” (Lásd I. m. 396. old.)

Az 1946:I. tc. bevezető szövegének negyedik bekezdése szerint az állampolgárok természetes és eidegeníthetetlen jogai, különösen „a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad műveléshez való jog s a részvétel joga az állam és az önkormányzatok életének irányításában”.

mezése melletti fennforgása esetén állapítsa csak meg a bűncselekményt vagy ezek bármelyikének hiánya esetén a cselekmény fenn nem forgását. Az a jog azonban, hogy egy új jogszabály létesítése esetén a törvény célkitűzéseinek és az alkalmazásban volt törvény hibáinak megfelelően az érvényben volt jogszabály alapján szabályozott életviszonynak induktív vagy deduktív módon való következtetés útján a változott viszonyoknak megfelelően szabályozott életviszonyokra a régi jognak megfelelő tényálladékokat mely keretek közé szorítsa, — az a jogalkotó feladata és éppen ezért a kétségek és viták elkerülése és az egyszerűség okáért mondja ki a R., hogy ezek akkor is büntetendők, ha korábbi jogszabály alapján nem voltak azok. Ezzel ugyanis a jogértelmezésnek kissé elhajlott lehetőségét korlátozta.

háborús
bűnösség
dése

Véleményem szerint a népbírószági rendelet a különös részében foglalt tényálladékok felvétele nélkül is elérte volna célját és teljesen azonos jogszabály alapján jártak volna el a népbírószágok, ha abban oly rendelkezés foglaltatott volna, hogy „*a vonatkozó jogszabályok érvényben maradnak s amennyiben azok háborús és népellenes jellegűek, a foglalt megkülönböztetés szerinti büntetéssel sújtandók.*” Nem kell külön foglalkozni a háborús vagy népellenes bűnösség mint esetleges tényálladási elemnek a régi jogban gyökeredző büntetendőséggel, mert erre vonatkozólag az érvényben volt nemzetközi jogszabályok és az érvényben lévő büntető jogszabályok elég támpontot nyújtanak, mégis hivatkozom arra, hogy a háború szükségképpen gyilkosságok, javak elpusztításának és emberek megkínzásának előre megfontolt és kiszámított sorozata. A nemzetközi jog értelmében, az egyébként az egyes államok joga szerint büntetendőnek minősülő

cselekményeket megbocsáthatóknak tartják, ha azokat jogszerű háború során követték el.

A XIX. században és még a XX. század elején is Híború indítá-
hirdetett nemzetközi jogi tanítások szerint a háború tása, mint
voltaképpen nem jogellenes és jogilag nem bűncselek-
mény; a háborút viselő feleket úgy kell tekinteni, mint
akik jogilag azonos helyzetben vannak, következésképp
pen egyenlő jogokkal bírnak. Azonban már ezek a
nemzetközi jogi tanítások is különbséget tesznek vé-
delmi és támadó háború között. Nem lehet vitás az,
hogy a németek támadó háborújának megindítása előtt
a nemzetközi jogban már elfogadott tétel volt, hogy
támadó háború indítása, vagy általában háborúnak
erőszakkal vagy megtévesztés útján történő kezdemé-
nyezése a nemzetközi jogba ütköző, jogellenes csele-
kedet.⁶³

A Briand—Kellog paktum aláírói lemondottak a
nemzetek közötti háborúról, amely által a háború az
egész világon jogellenessé vált. Voltaképpen ez a pak-
tum a jogforrása annak a nemzetközi jogszabálynak,
hogy a jogellenes háború bűncselekmény. Ennek folyo-
mánya volt a Nemzetek Szövetségének VIII. közgyűlé-
sén 1927-ben hozott azon határozat, amely kimondotta,
hogy a támadó háború nemzetközi bűncselekmény..
Ugyanezen állásponton volt a VI. pánamerikai érte-
kezet is.⁶⁴

Minden államra kötelező nemzetközi jogi alapja
van annak tehát, hogy bűncselekmény elkövetése miatt
vonnak felelősségre olyanokat, akik a támadó háború
indításának, vagy arra való úszításnak részesei voltak.

⁶³ 1907. évi Negyedik Hágai Egyezmény.

⁶⁴ Idetartozik még az 1942. évi január 13-iki londoni „Szövetség-
közi Nyilatkozat”, 1943. évi november hó 1-i Moszkvai Nyilatkozat, az
1945. évi február 5-i Krimi Kommuniké, az 1945. évi július 17-i Berli-
ni Értekezet nyilatkozata, az 1945. évi augusztus 8-i Londoni Egyezmény.

Amennyiben a háború megindítása előtt ily érvényben lévő nemzetközi jogszabály nem is lett volna, a világ békességének biztosítása céljából is indokolt a háborús bűnösök felelősségre vonása, mert a háborús bűnösséget képező egyes tényálladási elemek a fentebb előadottak szerint önmagukban minden állam jogrendszerében külön-külön megtalálható, önmagukban büntetendő cselekmények.

Átfutva a R. által bűncselekményeknek nyilvánított, általam szándékosan a „deklarált” szóval megjelölt bűncselekményeket, a Btk. vagy más jogszabályokban már lefektetett büntetendő cselekményeket találjuk.

A 11. §-ban deklarált háborús bűntetteknek megfelelő tényálladékokat megtaláljuk a Btk. 278. és következő §-aiban, amely jogszabályok már esetleg egyetlen személy előre megfontolt szándékos megölését is halállal büntetik, különösen vonatkozik ez azokra, akik tudatosan és szándékosan, de legjobb esetben gondatlanul és felelőtlenül többszázezer ember halálát okozták. A vezető államférfiak és politikusok felelőssége a népbíróság történeti fejlődésével foglalkozó részben felhozott példákkal adva van. Hivatkozom itt még azokra az érvényben volt különböző államellenes cselekményekre (hűtlenség, felségsértés, lázadás stb.), amelyeket a háború ideje alatti elkövetés esetén szigorúbb módon, esetleg halállal büntettek.

Disszonánsan hangzik, hogy esetleg gondatlanságból vagy mulasztásból elkövetett cselekmények is halállal büntetessenek, erre tekintettel ad a törvény a bíróságnak széles latitúdót a büntetési tétel alkalmazása tekintetében, amely az eset körülményeinek megfelelően szabhatja ki a 6 hónapi börtöntől, illetve a 11. § esetében 3 évi minimális tartalmú kényszermunka

büntetéstől a halálbüntetésig terjedő főbüntetések bármelyikét.

A 13. § tényálladékaiban ugyancsak felismerhetjük a szándékos emberölés, hűtlenség, lázadás, izgatás, rablás, lopás, köztörvényi bűncselekmények tényálladéki elemeit. A 15. §-ban foglalt népellenes bűntetteknel pedig ugyancsak a szándékos emberölés, hivatali hatalommal való visszaélés, hamis vád, vagyonrongálás, közhivatali bűncselekmények, sajtóbűncselekmények, szemérem, vagyon és személyes szabadság megsértése bűncselekményeinek tényálladéki elemeit.

A 17. §-ban meghatározott népellenes bűncselekmények elkövetőinek felelőssége legnagyobbbrészt azon alapszik, hogy az ott megjelölt Volksbund és egyéb fasiszta szervezetek hűtlenség, felségsértés, lázadás, gyilkosságok, rablások elkövetésére irányuló szövetkezési jellegét és célkitűzéseit ismerték, vagy ismerhették.

A R-ben deklarált bűncselekményeknek az egyes köztörvényi bűncselekménnyel való konkurrálása és azonossága hosszabb tanulmányt és fejtegetést kíván, de az első benyomásra minden külön analízis nélkül is az elmondottak helytállósága nyilvánvaló.

Felszabadulás után elkövetett cselekmények.

A fentebb vázoltakkal kapcsolatos a R. tényálladékaiból megállapítható az a körülmény is, hogy a R-ben deklarált cselekmények csak akkor büntetendők, ha azokat a felszabadulás előtt, tehát az Ideiglenes Nemzeti Kormány imperiumának a bűncselekmény elkövetési helyére való kiterjeszkedése előtt követték el. Ezt igazolja magának a R.-nek a célja, továbbá a nyelvtani értelem, amely kifejezetten megjelöli a bevezetésben, hogy a multban elkövetett cselekmények megtorlásáról van szó, az egyes tényálladékok szövegezése, amely mindenütt a multban elkövetett cselek-

ményekről beszél, de erre utal az 1.440/1945. M. E. sz. rendelet is, amely az új tényálladékok beállításánál már disztíngvál, így pl. a R. 13. §-ba iktatott 7. pontban kimondván, hogy „aki bármilyen formában olyan tevékenységet „*fejtett*“ vagy „*fejt*“ ki, illetőleg „*mozdított*“ vagy „*mozdít*“ elő, amely a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére vagy megdöntésére, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.. Hasonlóképpen a Nov. 12. §-ának 7. pontja a feljelentési kötelezettség elmulasztását, tehát jelenbeli cselekményt rendel büntetni. Különösen utal azonban erre a 6.750/1945. M. E. sz. rendelet 4. §-a és az 1947 : XXXIV. tc. 8. §-a, amelyekben konstituált és fentebb már ismertetett újabb népellenes tényálladékokra sem alaki, sem anyagi visszaható erőt alkalmazni nem lehet. Ehhez hasonló rendelkezések nemcsak a Btk.-ban, hanem az azóta alkotott törvényekben is fellelhetők pl. a Btk. 135. §-án kívül az 1921 : III. tc. 3. §-a, az 1930 : III. tc. 69. §-a stb. is tartalmaz hasonló rendelkezést.

Mindezekből okszerűen következik, hogy a *R.-ben meghatározott és tényálladékiilag annyiban eltérő cselekmények, hogy azokat a felszabadulás után követték el, vagy egyáltalán nem, vagy pedig más jogszabályok alapján büntetendők.*

Felmerülhet ugyanis és vitatható azon álláspont, hogy a demokráciában mások és elsősorban a közösség jogainak sérelme nélkül elvileg mindent szabad tenni, jogos kritikával mindent és mindenkit szabad illetni és ami az elmúlt fasiszta rezsimben másokra konzekvenciával járó bűncselekmény, az esetleg a népi uralmon nyugvó demokratikus Magyarországon csak jogos kritika, vagy esetleg ártatlan és következményekkel nem járó kijelentés. Különö-

sen gondolok az elmúlt időkben szokásos „zsidóbérenc“ és „kommunista“ gyűjtőfogalmakra, amelyet minden-
kire alkalmaztak, akik a nép kizsákmányolásával, az
országot leigázó németek imádatával és támogatásával,
valamint a zsidóknak tekintett magyar állampolgáro-
kkal szembeni — a világtörténelemben majdnem pél-
dátlan — atrocitásokkal, egyet nem értett. Bárkinek
ily jelzővel illetése ugyanis az elmúlt rendszer utolsó
éveiben az illetőt közvetlen életveszélynek tette ki.

Az 1946 : VII. tc. életbeléptetése ezen kérdésekben
is véget vetett a jogbizonytalanságnak s így a bírósá-
gok állandó gyakorlata szerint, amennyiben a *felszaba-
dulás után elkövetett bűncselekmények politikai jelle-
gűek és oly időre esnek, amikor az 1946 : VII. tc. még
nem lépett életbe az egyébként hatályon kívül he-
lyezett 1921 : III. tc. megfelelő rendelkezései értelem-
szerűleg nyernek alkalmazást.*

3. Személyi és területi hatály.

Négyféle elvet lehet alkalmazni a tekintetben, hogy
miképpen határozottassanak meg azok a határok, ame-
lyeken belül valamely állam büntetőjoga érvényesül-
het :

Az állam
büntetőjo-
gának hatá-
rai

1. a területi elvet (principium territorii);
2. személyi, vagy aktív nemzetiségi elvet (princ.
personalitatis v. nacionalitatis) ;
3. a védelmi vagy tárgyi elvet (princ. reale); és
4. az egyetemlegesség elvét (princ. universalitatis).

ad. 1. A területi elv abban érvényesül, hogy a bel-
föld büntetőjogát mindazokra a cselekményekre és
csakis azokra lehet alkalmazni, amelyet az ország terü-
letén követtek el. Előnye ezen elvnek, hogy a generális
megelőzés követelményeinek legjobban felel meg, mert

Területi elv

a büntetésnek leginkább az elkövetés helyén van generálpraeventív hatása.

Személyi
elv

ad. 2. A személyi elv abban nyilvánul, hogy a belföld büntetőjogát mindazon cselekményekre alkalmazni kell, amelyet belföldi honos követett el, tekintet nélkül az elkövetés helyére. Hátránya, hogy a belföldi honos esetleg oly cselekményért is büntetni kell, amely az elkövetés helyén nem esik büntetés alá.

Védelmi elv

ad 3. A védelmi elv szerint a belföldi büntetőjogot kell alkalmazni mindazon esetekben, amikor az állam vagy kötelékébe tartozó jogalanyok érdekei megsértenek.

Egyetemle-
gességi elv

ad 4. Ezen elv alapgondolata, hogy a kultúrközösségben élő államok közös érdeke az, hogy minden olyan cselekmény megtoroltassék, amely mindegyikük felfogása szerint megtorlást érdemel. Ebből folyik, hogy az állam nem érheti be saját területén elkövetett összes bűncselekmények megbüntetésével, hanem büntetnie kell a hatalmába került oly büntetteseket is, akik külföldön követtek el bűncselekményt és, pedig tekintet nélkül arra, hogy melyik állam vagy polgárainak jogait sértették.

Hazánkban
a népbírá-
kodás élet-
beléptéig
alkalmazott
elv

A magyar büntetőtörvénykönyv a negyedik elv kombinációját alkalmazza, általános elvként állván az a szabály, hogy a magyar büntetőjog alkalmazandó mindazon esetekben, amikor a büntett, vétség vagy kihágás magyar állam területén követtetik el, továbbá azon büntett és vétségekre, amelyet magyar honos külföldön követ el, kivéve a kivételes szabály alá eső büntetteket és vétségeket (Btk. 8. §).

Kivételes szabály folytán pedig a magyar büntetőjog alkalmazandó a magyar honos által külföldön elkövetett felségsértés, a Btk. Második Rész, II. fejezet, 1913 : XXIV. tc. eseteiben, hűtlenség, lázadás, bizonyos

pénzhamisítás és a hatályon kívül helyezett 1921 : III. tc.-ben meghatározott büntett vagy vétség, fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések eseteiben, továbbá a külföldi által külföldön elkövetett ugyanezen cselekményekre, kivéve a Btk. Második Rész, II. fejezet és 1913 : XXIV. tc. eseteit és végül a tejtermékek állami ellenőrző jegyének jogtalan használata vagy hamisítása által elkövetett bűncselekményeket, akár magyar vagy külföldi honos is külföldön követi el (1925 : XV. tc. 15. §-a).

Az eddigi szabályozás szerint tehát semmi körülmények között sem nyer alkalmazást a magyar büntetőjog a külföldi által külföldön elkövetett és a fentiekben fel nem sorolt azokra a büntettekre és vétségekre, amelyek miatt kiadatásnak van helye (Btk. 9. §). Továbbá nem vonatkozik semmiképpen sem a külföldön elkövetett kihágásokra, mert ezekre a Kbt. 13. §-a szerint büntetésnek helye nincs, bár utóbb ez alól kivételt állapított meg a tengeralatti kábelek védelméről szóló 1888 : XII. tc. 10. §-a. Nem tartoznak továbbá a magyar büntetőjog impériuma alá a területenkívüli személyek által elkövetett cselekmények, amelyre nézve a nemzetközi jog szabályai az irányadók.

Ezt az elvet törte át a 81/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a, amely szerint a *magyar állam területén elfogott, vagy magyar államnak kiadott egyénekre a népbíróság hatásköre — tekintet nélkül azok állampolgárságára — kiterjed*. Ez a szabály magában foglalja azt a rendelkezést is, hogy a *népbíróság hatásköre kiterjed a külföldi, extrritoriális jogot élvező személyekre is*. Ez utóbbi természetes is, mert a kivételes állapotuk a területenkívüliséget élvező személyeknek csak addig tart, míg ez a minőség fennáll. Ha tehát a

Népbírósági eljárás során alkalmazott elv

Idegen állampolgár

bűncselekmény elkövetőjének területenkivülisége megszünt és a jus puniendi gyakorlatának feltételei még megvannak, annak hogy a cselekményt a belföldi bíróság belföldi jog szerint büntesse, semmi akadálya nincs. A jogi írók egyrészének véleményével ellentétben egyébként nyugodtan nyilváníthatjuk azt az álláspontot, hogy a *területenkivüli személyek cselekményeinek elbírálása, helyesebben ezen minőségük elbírálása nem anyagi jogi, hanem mint a bűnvádi eljárás megindítását kizáró ok, perjogi, processzuális kérdés.*

Katonai
személyek

Kötelezően írja elő a R., hogy a hatálya alá tartozó bármely cselekmény elbírálása a népbíróság hatáskörébe tartozik, tekintet nélkül az elkövető személyére. Ez elsősorban a honvédbíróság hatálya alá tartozó személyekre vonatkozik, — és pedig természetesen nemcsak a tényleges katonai szolgálatban állott személyek bűncselekményeire, hanem azokra a polgári személyek által elkövetett cselekményekre is hatályos (pl. az 1930 : II. tc.-ben meghatározott bűncselekmények), amelyek elkövetése esetén katonai kötelékben nem álló személyek felett is honvédbíróság ítélkezik.

A fasiszta
rezsím mi-
nisztereinek
felelőssége

Idetartozik és vitára okot adó a volt miniszterek felelősségrevonásának kérdése.

A kérdés tárgyalásánál a jogszabályok érvényessége szempontjából — és ez a továbbiak elbírálásánál is döntő jelentőséggel bír — három időszakot kell megkülönböztetnünk:

... a német
megszállá-
sig

1. 1944. március 19-ig terjedő időszakot, amíg a vonatkozó jogszabályok e tekintetben — egyes anyagi jogi rendelkezéseknek az emberi alapjogokba ütköző volta miatt anyagi érvénytelenségétől eltekintve — formailag és legnagyobbbrészt anyagi jogilag is *érvényesnek* tekinthetők.

... a nyilas
uralomig

2. 1944. március 19-től október 15-ig terjedő idő-

szakot, amely idő alatt hozott jogszabályok — bár alakilag és külső megjelenési formájukban érvényesként is jelentkeznek, részben a bennük foglalt anyagi érvénytelenség, részben pedig az okból, mert az azokat alkotó kormányhatalom idegen hatalom pressziója alatt állott és, mert maga a kormány is idegen megszálló hatalom kiválasztása útján jött létre — *érvénytelenek*.

3. Végül az 1944. október 15. napja után hozott szabályokat, amelyek úgy alakilag, mint anyagilag ipso jure érvénytelenek és azok *semmiféle viszonylatban jogszabály erejével nem bírhatnak*.

... a nyilas
uralom
alatt

Ez a szempont is döntő és irányadó lehet a miniszterek felelősségének az elbírálásánál, mert — visszafelé haladva — bár a R. kifejezetten kimondja a nyilas kormány „minisztereinek“ és bizonyos egyéb cselekményt elkövető minisztereknek is a felelősségét, kétségtelen az, hogy az 1944. október 15. napját követő időben miniszteri címmel felruházott hazaárulók semmi körülmények között sem voltak anyagi jogilag érvényes miniszterek s így az elnevezés dacára velük szemben az 1848 : III. tc. kivételes rendelkezései alkalmazásának lehetősége fel sem merülhet.

Hasonlóképpen azonos álláspont érvényesül az 1944. március 19. napja után, de október 15. előtt létrejött ú. n. Sztójay kormány minisztereinek felelőssége tekintetében is, miután kinevezésük anyagi jogilag érvénytelen lévén, felelősséget az országgyűléssel szemben és annak ellenőrzése mellett nem vállaltak, tehát ez a kivételes rendelkezés velük szemben sem alkalmazható és minden további nélkül megáll a népbíró-ságnak a R.-ben constituált hatásköre. Vita tárgya tehát kizárólag az 1944. március hó 19. napja előtt, alaki- és anyagi jogilag érvényesen kinevezett minisz-

terek felelőssége lehet. Nevezettek által elkövetett és a R. 11. §-ának 1., 2., 3., 6. és 15. §-ának 1. pontjába ütköző speciális bűncselekmények elbírálása, minthogy a R. kifejezetten ide utalja, kétségtelenül ugyancsak a népbíróság hatáskörébe tartozik.

A R. ezen kifejezett intézkedéseiből okszerűen az következne, hogy a demokratikus jogalkotás, az 1848 : III. tc.-nek a miniszterek felelősségre vonására vonatkozó módját nem kívánja a jövőben alkalmazni és mint későbbi rendelkezéssel ellentét, az hatályon kívül helyezettnek tekintendő.

Ennek viszont ellentmond az 1945 : XI. tc. 14. §-a, amely a miniszterek felelősségre vonása tekintetében kifejezetten továbbra is fenntartja az 1848 : III. tc.-t, sőt e törvény hatályát a 1946 : I. tc. 16. §-a a köztársasági elnök felelősségre vonása tekintetében is kiterjeszti.

Ezek után megkonstruálható egy olyan álláspont, mely szerint azon anyagilag és alakilag érvényesen kinevezett miniszterek, akik ezen állásuk alatt a népbírósi rendelet hatálya alá tartozó cselekményeket követtek el, a népbíróság által vonatnak felelősségre, míg egyéb cselekményeik tekintetében az 1948 : III. tc. szabályai szerint kell eljárni. Ugyanis azaz, hogy a népbírósi rendelet minden további felemlítés nélkül a miniszterek ily felelősségének elbírálását a népbíróság hatáskörébe utasította, ezáltal a népbírósi rendelet összes, — tehát a vád képviselőtére vonatkozó rendelkezései is, alkalmazást nyernek. Egyébként a Népbíróságok Országos Tanácsának I. sz. tanácsa ily értelemben is döntött.

Kiadatás

Idetartozik természetesen még a magyar állampolgároknak külföldi állam részére büntetés céljából való kiadása, amely kötelezettség az eddigi nemzetközi

jogszabályokkal szemben az Ideiglenes Fegyverszüneti Szerződés 14. pontján alapul.⁶⁵

4. Elévülés kivételes szabályozása.

A Btk. 105. §-a szerint a bűnvádi eljárás megindítását kizárja az elévülés.

Az elévülés a közép-európai büntetőjog fejlődésében egészen a XVI. századig ismeretlen volt, a római jog is csak fejlődése legkésőbbi szakában fogadta el.

Magyarországon először II. József idejében találkozunk vele, akkor is negatív értelemben, amennyiben a nevezett király kodexe ellene foglalt el állást. Érdekes, hogy az angol-amerikai jogban ma is ismeretlen fogalom.

Az 1791-iki francia büntető törvénykönyv és 1808-ban életbe léptetett perrendtartás hatása alatt azonban az európai jogfejlődés túlnyomórésze mégis figyelembe vette az idő múlásának azt a kétségbe nem vonható konzekvenciáját, hogy bizonyos elkövetett bűncselekmények büntetésének aktualitása megszűnik.

A Btk. 107. §-a szerint az elévülés az elkövetett bűncselekmény véghezvitelének napjával kezdődik. Az elévülés időtartama természetesen az elkövetett cselekménynek megfelelően változik, mégpedig az illető cselekményre in abstracto kiszabható büntetés arányában.

Az elévülés intézménye meghonosításának nem a tettes vélelmezett javulása, hanem inkább az az oka, hogy a bizonyításnak hosszabb idő elmultával előálló nehézsége, a bizonyítékok részbeni elenyészése és ezáltal az ingatag alapon megindított bűnvádi eljárás — amellet, hogy a gyanúsítottra nézve bizonyos veszélyességet jelent — az igazságszolgáltatás tekintélyét is sértheti. Az alapgondolat, melyen az elévülés nyugszik az, hogy minél súlyosabb az elkövetett bűntett,

Történeti
adatok

⁶⁵ Erről bővebbet lásd: Csánk Béla: „Népbíráskodás külpolitikai célok szolgálatában” c. magyar külügyminisztériumban 1940 október 1-én tartott előadás.

annál tovább él az az emberek emlékezetében és annál nehezebb a büntetésről való lemondás. Ez az indoka az elévülési idő tekintetében a cselekmények súly szerinti megkülönböztetésének.

A R. 9. §-ában foglalt kivételes elévülési szabály megfelel a most ismertetett szempontoknak.

Magyarország 1941. június hó 21-én lépett be a háborúba és az Ideiglenes Fegyverszünet megkötésének napjáig — 1945. január hó 20. napjáig — vis maior, rendkívüli erőhatalom lévén, a normális elévülési idő alá eső jogigények egy része tekintetében is *nyugvó állapot volt*.

A vis maior önmagában indokolná az elévülési határidő megkezdésének eltolódását, de indokul szolgálhat a Nov. 5. §-ában világosan kifejezésre juttatott azon indok is, hogy ezen bűncselekmények megtorlását az uralmon lévő hatalom akadályozta. Kétségtelen, hogy a sérelmet szenvedett, — a voltaképpen az egész magyar népet ért sérelem orvoslása és a bűnösök megbüntetése végett — nem fordulhatott oly kormány hatóságaihoz, amely a sérelmek elkövetésében példával előljárt.

Tehát az 1941. június 21. napja előtt elkövetett és a R.-be ütköző cselekmények tekintetében a Btk. 106. §-a szerinti elévülési idők az irányadók és a kezdőpont tekintetében a Btk. 107. §-a nyer alkalmazást, kivéve a *sajtó útján elkövetett R.-be ütköző cselekményeket*, valamint az 1919-ben és azt követően elkövetett *oly politikai bűncselekményeket, amelyeknek emberélet esett áldozatul*.

Ugyanis ezen bűncselekmények tekintetében nem hivatkozhatunk arra, hogy az elkövetett cselekmények a közvéleményben feledésbe mentek volna, a bizonyítékok beszerzése nehéz lenne, azok nagyrésze elenyé-

szett volna, mert a bizonyítékok legnagyobb részben rendelkezésre állanak, *a közvélemény tudatában benne vannak az elkövetett bűnök és azok megtorlatlanul hagyása* s így az igazságszolgáltatás tekintélyének az ártana, ha a megváltozott viszonyok ellenére ezen cselekmények továbbra is megtorlatlanul maradnának.

Vitára adott lehetőséget a Nov. 5. §-ának azon rendelkezése, hogy az abban foglalt kivételes elévülési időpont kezdetének megállapítása vonatkozik-e azon 1919-ben, vagy azt követően véghezvitt politikai bűncselekményekre, amelyeknek emberélet esett ugyan áldozatul, de a felelősségre vont személy nem közvetlen tettese az emberölésnek.

Szigorú értelmezés mellett, minthogy a népbíró-sági rendeletben az élet elleni bűncselekmények a 11. § 5. pontjában foglaltatnak, minden olyan esetben az 1919-ben vagy azt követően véghez vitt, nem sajtó útján elkövetett cselekmény elévült, ha az a 81/1945. M. E. sz. rendelet 11. §-ának 5. pontját nem merítette ki.

A Népbíróságok Országos Tanácsának a legutóbbi időben kifejlődött gyakorlata szerint *az elévülés kezdetének meghatározását, tehát a Nov. 5. §-ának alkalmazhatóságát nem a tettes esetleges szándékától, hanem a bekövetkezett eredménytől kell függővé tenni*; ez az álláspont megfelel az alább részletesen kifejtendő és a népbírószági anyagi jogi szabályok objektív jellegének.

Elképzelhető az — anélkül, hogy a vádlottal szemben a kifejezetten törvénytelen kivégzésre irányuló szándék megállapítható lenne s így anélkül, hogy tettese, részese vagy felbújtója lenne emberek törvénytelen kivégzésének — felelőssége éppen a R. kivételes intenciójának és rendelkezéseinek megfelelően mégis

megállapítható. Így pl. adott esetben, anélkül, hogy a kivégzési szándék bebizonyítható lett volna, vádlott bűnössége — az 1919-ben elkövetett cselekmény tekintetében — a R. 13. § 2. pontja szerint minősült, mert a volt direktoriumi tagoknak törvénytelen védőőrizetben tartása oly időpontban, amikor az ellenforradalmi csapatok már közeledtek, a vádlottban eventuálisan motiválhatta azt a tudatot, hogy a jogtalanul fogva lévő sértetteknek a már akkor rossz hírű ellenforradalmárok kezébe juttatása esetleges életükbe kerülhet s így — bár a sértettek megölése és vádlott cselekménye között a szándékkal kapcsolatos közvetlen összefüggés nem volt megállapítható — mégis cselekménye mint katonai alakulatnak „személyek elleni erőszakhoz való segítségnyújtás” háborús bűntette nyert értékelést s minthogy ennek következtében a cselekménynek emberélet esett áldozatául, az elévülési időpontot a Nov. rendelkezéseinek megfelelően 1944. december hó 21. napjától kellett számítani.

Természetesen a R. ismertetett intézkedései csak annyiban érintik a Fb. 71. §-ának rendelkezéseit, amennyiben a 16. életévét betöltött fiatalokkal szemben már halálbüntetést is lehet alkalmazni s egyebekben velük szemben a Nov. 1. §-ában meghatározott büntetések már 15 éves koruk betöltése után kiszabhatók, s így az elévülési idő is ehhez idomul.

5. Hatáskör és illetékesség.

Hatáskör

A népbíróság hatáskörének kivételes szabályozását és ezáltal a tabuláris törvényszékek, honvédbíróságok és fiatalkorúak bíróságának bizonyos hatásköri koriátóztatását fentebb már ismertettük.

Illetékesség

Az illetékességre a Bp. II. fejezetében foglaltak

értelemszerűen irányadók. Több helyen elkövetett bűncselekmény esetében a forum domicilii az irányadó.

A Bp. 18. §-ának azon rendelkezése, hogy a tettes bírósága illetékes a részesre, orgazdára és bűnpártolóra is, itt ezen rendelkezés nélkül is annyiban nyer alkalmazást, hogy a háborús, vagy népellenes bűncselekménnyel kapcsolatban elkövetett ily cselekmények sui generis és a R. hatálya alá tartozó cselekmények s ilyenekre vonatkozólag a R.-nek a hatáskörre és illetékességre vonatkozó rendelkezései amúgy is alkalmazást nyernek.

6. A politikai jellegű cselekmények.

A Nov. 14. §-a a népbíróság hatáskörébe utasítja minden összefüggés nélkül az ember élete elleni bűncselekményeket, a testisértést, a közegészség elleni bűntetteket és vétségeket, személyes szabadság megsértését, vagyonrongálást, gyújtogatást, vízáradás okozását és közveszélyű cselekmények elkövetését, ha *politikai* jellegű elemet foglalnak magukban. Ezáltal a R. új fogalmat létesít, nevezetesen nem a törvény által statuált, hanem a jogalkalmazó hatóság által észlelendő „*politikai bűncselekményt*.” Hogy valamely bűncselekmény mikor lesz politikai tartalmú, azt a legkülönbözőbb tényezők határozhatják meg. Az elkövetett cselekménynek politikai jelleget adhat a megsértett jogtárgy minősége, a vádlott személye, az elkövetés módja és mindenekelőtt legelsősorban a tettes szándéka, a bűncselekmény elkövetése által elérni kívánt cél és nem utolsósorban a bekövetkezett eredmény minősége. Ezeknek a különböző szempontok szerint politikai jelleget minősítő okoknak részletes boncolgatása meghaladja művem kereteit, azonban szoros összefüggés-

„Politikai
bűncselek
mény

ben a továbbiakban elmondandókkal, különösen ki kell emelnem két olyan szempontot, amely az egyébként közönséges jellegű bűncselekményeknek a R. alkalmazása szempontjából *politikai* jelleget ad és rendkívüli befolyása van a cselekmény minősítésére is. Ez pedig az *elkövetés helye és ideje*.

az elköve-
és helye
s ideje

Ez két olyan szempont a népbírószági rendelet hatálya alá tartozó bűncselekmények értékelése szempontjából, amely a legtöbb esetben teljesen *szükségtelemné teszi* a klasszikus elméletek szerinti legfontosabb tényálladási elem: *a szándék vizsgálatát*.

Teljesen azonos tényállás mellett az elkövetett cselekmény az elkövetés helye és időpontja szerint más és más elbírálásban részesül.

Nem lehet vitás az, hogy egy zsidónak minősült személynek nemzetgyalázás miatti feljelentése pl. 1930-ban nem ugyanaz a cselekmény, mint 1944. decemberében. Tehát ugyanaz a cselekmény 1930-ban lehet egyszerű állampolgári kötelesség teljesítése, minden politikai szándék és cél nélkül, ugyanez 1944-ben kétségkívül politikai színezetű bűncselekmény még akkor is, ha a burkolt cél a feljelentett személy lakásának, vagy vagyonának megszerzése, vagy magánbosszú levezetése volt. Még szembetűnőbb az elkövetés időpontjának ezen jelentősége, ha közönséges bűncselekmény miatti feljelentést veszünk alapul zsidónak minősült személy tekintetében, mert hiszen 1944-ben bármily feljelentés alapján ily személyre vonatkozólag a konzekvencia ugyanaz volt. Éppen ezeknél a cselekményeknél szembetűnő az, hogy népbírószági eljárás alá kerülnek egészen és voltaképpen a politikától távol álló bűnözők is és a R. intézkedéseinek megfelelően büntetettnek. Ennek oka pedig egyszerűen az, hogy *maga az elkövetés időpontja és módja politikai jelleget ad a*

cselekménynek, amennyiben a fennálló politikai rendszer uralmi eszközeit, helyesebben annak részükre büntetlenséget biztosító magatartását használták ki a bűncselekmény elkövetésére. Az ilyen kellő erkölcsi érzékkel nem bíró és bűnöző hajlamú egyéneknek a népbírószági rendeletek alapján való büntetése, mint alantas politikai célok végrehajtásához alkalmas eszközöknek a társadalomból való kirekesztése nyer jogosultságot.

A fasiszta uralom végnapjaiban odajutott az ország, hogy egyes bűncselekmények elkövetése erénynek számított és nem az államhatalom üldözését, hanem segítségét és elismerését vonta maga után. Ez oly méreteket öltött, hogy a büntetőjogban legritkább esetben előforduló, külső megjelenésében a „közvetett tettséghez“ hasonló oly jelenségeket észleltünk, hogy elégséges volt bárki részéről valakinek szándékos megölését oly módon végrehajtani, hogy bármily alaptalan váddal, vagy zsidó minőségének felfedezésével az állami apparátust megindította.

A politikai jellegén kívül a cselekmény mikénti minősítésében is fontos jelentőséget nyer az elkövetés helye és ideje; miként a cselekmény elkövetésének is az elkövetés helye és ideje szerint más és más volt rendszerint az eredménye. Pl.: a szövetséges hatalmak rádiójának hallgatása miatti feljelentés 1939 előtt vagy eredménytelen, vagy csekély következményekkel járt, 1939. szeptembere után internálást vont maga után, 1942-ben — különösen, ha a feljelentés zsidó személy ellen irányult — büntetőtáborba való beosztással, 1944. március 19-e után internálással és deportálással, végső sorban megsemmisítő táborban való elhalálozással, 1944. október 16-e után pedig minden kétségen kívül a feljelentett törvénytelen kivégzésével járt. Ehhez-

Az elkövetés helye és ideje mint minősítési körülmény

... az elkövetés ideje

képest minősítette az Országos Tanács esetleg ugyanazon cselekményt az elkövetés időpontja szerint a R. 15. § 5. pontja, 13. § 2. pontja, vagy 11. § 5. pontja szerinti népellenes vagy háborús bűntettnek.

... az el-
követés
helye

Az elkövetés helyének pedig, bizonyos köztudomású tényekkel kapcsolatban van jelentősége. Pl. egy tiszántúli nyilas körzetvezető cselekménye sokkal enyhébb, mint egy dunántúli körzetvezetőé, mert a megszálló szovjet csapatok gyors előrehaladása következtében nem is állott módjában a tiszántúli körzetvezetőnek oly súlyú cselekményeket elkövetni, s a nyilas hatalom megszerzése és uralomrajutása tekintetében oly tevékenységet kifejtteni, mint a háború utolsó napjáig tevékenykedhető dunántúli nyilas körzetvezetőnek.

Külön tényállás felvétele nélkül is súlyosabb beszámítás alá eső cselekményt követett el az a pártszolgálatos, aki a budapesti II., IV., V. kerületi párt-házban teljesített szolgálatot, ahol köztudomásúan az emberek százait ölték meg naponta, mint pl. az I. kerületi pártházban, ahol kisebb volt a tevékenységi lehetőség.

7. *Fiatalkorúak.*

E kérdéssel a fentiekben már részletesen foglalkoztunk.

8. *A büntetés.*

j bünte-
si nem

A R. 3. §-a respective a Nov. 1. §-a, a Btk. 20. §-ában felsorolt büntetési nemekhez képest a halál és a fegyházbüntetés közé beiktatja a kényszermunkát, viszont mellőzi az államfogház és fogházbüntetést⁶⁶ és a pénzbüntetésnek főbüntetésként való alkalmazá-

⁶⁶ A fiatalkorúakra vonatkozó kivételtől eltekintve.

sát. A kényszermunka, vagy életfogytig, vagy határozatlan ideig tart, amely utóbbi esetben a szabadulás feltételei tekintetében a szigorított dologházra vonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni.

Az állásvesztés, mint mellékbüntetés, sajátos egyesítése az eddig mellékbüntetésként alkalmazott hivatalvesztésnek, valamint a viselt hivatali állás és ügyvédség elvesztésének. *A politikai jogvesztés kiszabását kötelezően írja elő a R., míg a többi mellékbüntetés alkalmazása fakultatív.*

Nem a R. különös részében, hanem annak 20. §-ában meghatározott összefüggés, vagy politikai jelleg alapján a köztörvényekben vétségnek minősített cselekményekre a Nov. 22. §-a szerint, amennyiben a büntetőtörvények arra fogházbüntetést állapítanak meg, ugyanolyan tartamú börtön szabandó ki.

Mint fentebb láttuk már, halálbüntetés fiatalokkal szemben is alkalmazható, ha 16. életévét betöltötte. Ehhez hasonló intézkedést találunk az 1930: III. tc. 87. §-ában, amely a hűtlenség büntetnének bizonyos eseteiben a törvényben megállapított büntetés alkalmazását a tettes életkorától függetlenné tette.

A Nov. 2. §-a a vétkességi korrekcionalizációt a 22. §-ban foglalt rendelkezéssel összhangban megszünteti, amennyiben még a Btk. 92. §-ának alkalmazásával sem lehet a cselekményre megállapított legenyhébb büntetési nemnek a Btk-ban megállapított legkisebb tartama alá szállni. Minthogy pedig a 22. § értelmében a legenyhébb büntetési nem a börtön, ennek a Btk-ban megállapított legkisebb tartama 6 hónap, tehát ez a minimális büntetés a R.-ben foglalt bűncselekmények tekintetében.

Ezt a rendelkezést a T. csak a háborús és népellenes bűncselekmények tekintetében tartja fenn, míg

Mellék
bünteté

Fogház-
helyett börtön

a népbíróságokra utalt egyéb bűncselekmények tekintetében a Btk. 92. §-ának alkalmazása korlátozás alá nem esik.

A mellékbüntetések közül a vagyoneklopbzásra vonatkozólag hoz be kötelező rendelkezéseket a T. 1. §-a, amennyiben az eddig bírói diszkréciót képező kérdésben kötelezően írja elő a fentebb tárgyazott esetekben a vagyoneklopbzás kimondását, sőt ezt az ingyenes jogügyletek egy csoportjára is kiterjesztette

A T. életbelépte óta a bűnvádi eljárást oly esetben is meg kell indítani, ha egyébként a bűncselekmény miatt a tettes halál, vagy elévülés miatt bűnvádi eljárás megindításának nem volna helye. A kegyelem esetét nem említi a törvény s így ennek eldöntése a bírói gyakorlat feladata lesz.

R. 11. §-a
szerinti
cselekmény
minimális
büntetése

Vitatható a Nov. 7. § c) pontjának azon rendelkezése, mely szerint a 11. § 1—6. pontjában felsorolt bűncselekmények büntetési tétele oly kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama 10 évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében pedig 10—15 évig terjedhető fegyház, hogy vajjon a Nov. 5. § utolsó előtti bekezdésének és a 92. §-nak alkalmazásával, testi alkalmatlanság esetén a voltaképpen főbüntetésként megállapított kényszermunka minimális tartamára (3 év), vagy pedig az azt helyettesítő fegyházbüntetés általános minimumára: a két évre lehet lemenni. A joggyakorlat e kérdésben még mindig ingadozó.

9. A halálbüntetés neme.

A Nov. 1. §-ának (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy „a halálbüntetést kötél, vagy golyó által zárt helyen, de a nyilvánosság kizárása nélkül kell végrehajtani“. A szövegezés ezen módjából az követ-

kezik, hogy a halálbüntetés tekintetében a R. kétféle nemet kívánt megállapítani és az eddigi általános rendelkezésekkel szemben a golyó által végrehajtandó halálbüntetést is meghonosítani kívánta.

Az erre irányuló gyakorlatot kívánta az igazságügyminiszter kiadott rendeletével megváltoztatni, amennyiben előírta, hogy a büntetés végrehajtása az ügyészségre tartozó kérdés és aszerint kell golyó, vagy kötél által végrehajtani, amiként a vonatkozó eszközök rendelkezésre állanak. A gyakorlat ennek ellenére ellentétes volt s volt olyan bírói határozat, amely az igazságügyminiszteri rendeletet nem akceptálta.

Véleményem szerint ugyanis, hogy a kiszabott halálbüntetés golyó, vagy kötél által hajtatik végre, az nem az ítélet végrehajtására vonatkozó kérdés, hanem *büntetési nemben való különbség*. Ez következik abból is, hogy a R. szemben a Btk. vonatkozó rendelkezéseivel, a büntetési tételeknél tesz *distinctiot* a két végrehajtási nem tekintetében, de következik a jelenleg is érvényben lévő 1930 : III. tc. vonatkozó rendelkezéseiből is, melyet megfelelő jogszabály hiján, per analogiam a jogszabály értelmezésénél fel kell hívni.

Az idézett katonai büntetőtörvénykönyv 7. §-a értelmében a halálbüntetést agyonlövással kell végrehajtani mindazon esetekben, amelyekben a Ktbtk. II. része az egyes katonai bűncselekményeknél előírja. Ha pedig megfigyeljük ezen bűncselekményeket, megállapíthatjuk, hogy azok legnagyobb része *honestus* jellegű és éppen ennek kívánt a törvény kifejezést adni azzal, hogy ezek megtorlását a bűncselekménnyel arányban álló, megfelelően súlyos, de kevésbé megszégyenítő jellegű golyóaltali halálbüntetés kiszabásával eszközli.

Agyonlövással végrehajtandó halálbüntetést ír elő

a Kbtbk. 73., 74., 75., 78., 89., 91. 94., 103., 105., 108. és 134. §-ában, tehát a szolgálati parancs megszegése, zendülés, ör elleni erőszak, ör elleni zendülés, szökés, fogolyszöktetés és függelemsértés legsúlyosabb eseteiben. Ezzel szemben a vagyon elleni, valamint élet elleni cselekmények legsúlyosabb eseteiben a kötél általi halálbüntetés kiszabását írja elő.

Egyébként, hogy a golyó általi halálbüntetés a kötél által végrehajtandónál enyhébb büntetési nem, bizonyítja a régi Kbtbk. számos rendelkezése, de következik ez az 1930 : II. tc. 7. §-ának azon rendelkezéséből is, hogy míg a kötél által végrehajtandó halálbüntetés minden esetében a honvédségből való kicsapást is ki kellett mondani, addig a golyó által végrehajtandó halálbüntetésnél ez a következménye elmarad. [7. § (3) bekezdés.] Következik ez továbbá a Kbtbk. 52. §-ának azon rendelkezéséből is, hogy az agyonlövással végrehajtandó halálbüntetéssel sujtandó cselekményeknél a Btk. 91. §-ának alkalmazásával 10 évi, sőt a 92 § alkalmazásával 5 évi börtönbüntetésre is lehet szállni, míg a kötél által végrehajtandó halálbüntetéssel sujtandó cselekmények tekintetében a Btk. 91. §-ának alkalmazása mellett is a maximális leszállási lehetőség életfogytiglani fegyház, míg a 92. § alkalmazásával 15 évi fegyház. Hasonló állásponton van a katonai büntető törvénykönyvről szóló legutóbbi törvényjavaslat is, amely rövidesen az országgyűlés elé kerül.

A jogértelmezésre hivatott egyéb tényezőknek a konkrét ügyekben hozott határozatai ugyancsak alátámasztják a fentebb kifejtettek helyességét, ugyanis a Nemzeti Főtanács, valamint a Köztársasági Elnök, mint kegyelmi jog gyakorlására jogosult tényezők az igazságügyminiszter előterjesztése alapján a budapesti népbíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa által

jogerősen kötél általi halálra ítélt egyes háborús főbűnösök büntetését kegyelemből golyó által végrehajtandó halálbüntetésre változtatta át. Mint analogia idevág az az eset is, amidőn a bíróság fő- és mellékbüntetésként pénzbüntetést szab ki s egyszersmind nemfizetés, vagy behajthatatlanság esetében gondoskodik az átváltoztatásról és ennek megfelelően meghatározza a szabadságvesztés mértékét is.

Legjobban bizonyítja azon bírói gyakorlat helyességét, amely a halálbüntetés végrehajtásának módja tekintetében fennállott különbségeket a bírói diszkréció-tól függő büntetési nemben való különbségnek fogta fel, — hogy a T. 1. § (1) bekezdése szükségesnek tartotta törvényi úton kimondani, hogy a halálbüntetést általában kötél által kell végrehajtani és csak az esetben lehet golyó által, ha az előbbinek végrehajtása akadályokba ütközik.

A törvény ezen rendelkezése ezen különbséget most már ténylegesen az ügyészségre tartozó technikai kérdésnek degradálta s így a továbbiakban büntetési nemben való különbséget nem létesít, ami természetes is, mert a háborús és népellenes cselekmények természete kizárja a honesta jellegű büntetés alkalmazását.

10. A Te. 125. § alkalmazásának kizárása.

A Te. 125. §-a a népbíróági eljárásban alkalmazható. Te. 125. §-át nem nyerhet. Ez természetes rendelkezés, mert oly tényálladéknál, ahol a törvény által megengedett minimális büntetés hat hónapi börtön, nem lehet oly jelentéktelen súlyú cselekményről beszélni, amely a Te. 125. §-ának alkalmazását indokolhatná. Az egész R. célja, valamint a deklarált bűncselekmények súlya fogalmilag kizárja a Te. 125. §-ának alkalmazását.

A T. életbeléptéig a Bn. 1. §-ának alkalmazása

is fogalmilag kizárt volt, minthogy azonban a háborús és népellenes cselekmények kivételével a népbíráskodásra utalt egyéb tényálladékok tekintetében a Btk. 92. §-a alkalmazásának korlátja nincs, elméletileg a vétséggé korrekcionalizált cselekmények tekintetében — természetesen a törvényi feltételek fennforgása esetén — a Bn. 1. §-a alkalmazásának helye lehet. Minden körülmények között helye lehet ezenkívül a T. 6. § (2) és (3) bekezdésében konstituált népellenes vétségek tekintetében, ahol korrekcionalizáció nélkül is egy napi fogház az alkalmazható minimális büntetés.

n. 1. §-a

Népellenes
vétség

A népellenes vétség meghonosítása természetesen felforgatja a háborús és népellenes cselekmények eddigi egységét, alkalmazása előre nem látható perspektívákat nyit meg és a népbírószági rendelkezések kivételes jellegének ezen megtörése által okozható zavar kiküszöbölése és a joggyakorlatnak további demokratikus irányban való fejlesztése a jogalkalmazó bíróságok feladata.

11. Eljárás távollévő ellen.

távollévő
elleni el-
járás

A távollévő háborús, vagy népellenes bűnös ellen népbírószág előtt folyamatba tett eljárás kivételes ismérveit, nevezetesen az R. 6. §-a, az 5.900/1945. M. E. számú rendelet 1. §-át, továbbá a T. 3. §-át már fentebb ismertettük.

12. Kegyelemi eljárás.

fi a ke-
gyelem?

A népbírószág elé tartozó ügyekben a kegyelem gyakorlásának módja és mértéke tekintetében eltérés volt az eddigi törvényes rendelkezésekkel szemben. A kegyelem voltaképpen az az államhatalmi tény, amelylyel az állam büntető igényéről, vagy már érvényesítése

előtt lemond (pertörlés, abolicio), vagy pedig a kiszabott büntetés konzekvenciáit enyhíti, vagy megszünteti. A kegyelem intézménye az az eszköz, amely adott esetben a törvényhozás és törvényalkalmazás között felmerült ellentétet kiegyenlíti. Ihring szerint: „a kegyelem a jog biztonsági szelepe“. Előfordulhat továbbá olyan eset, hogy a jogerős büntetés megállapítása után merülnek fel oly körülmények, amelyek a büntetésnek, az elítélt személyéhez mért viszonyainak súlyát esetleg megváltoztathatják. Ilyenkor a kegyelem azt a célt szolgálja, hogy a bírói ítéletben megállapított büntetés igazságossága megőriztessék. *Szükségképpen a kegyelem eszköze lehet oly politikai, vagy állami érdek érvényesítésének, amely az állam büntetőigényének érvényesítéséhez fűződő érdeket meghaladja.* Természetesen a kegyelem a jognak csak kivételesen alkalmazható eszköze.

Kegyelem,
mint politi-
kai eszköz

Kézenfekvő, hogy a kegyelem lehetőségének árnyoldalai is vannak és pedig elsősorban, hogy a kegyelem veszélyezteti a büntetés biztonságát és ezzel kockáztatja a törvény generalpraeventív hatását. Ez az oka például, hogy az 1791-iki francia Btk. esküdtszéki ügyekben, amelyekben a bírói tévedést kizártnak tekintette, a kegyelmezést eltörölte. Hasonló álláspont hatása mutatkozik az 1791-iki magyar javaslatnak és az 1843-iki évi javaslat albizottsági szövegének a kegyelmi jog gyakorlását lényegesen korlátozó és részben megszüntető rendelkezésében. A kegyelmezés joga az 1848 : III. tc. 7. §-a értelmében a koronás király felségjoga volt, aki ezen jogát az igazságügyminiszter ellenjegyzése mellett gyakorolta. A kegyelmi jog gyakorlása, vagy kérelemre, vagy hivatalból történt, halálbüntetés esetében azonban mindig hivatalból s a halálbüntetést csak akkor lehetett végrehajtani, ha a király az elítéltnak nem adott kegyel-

Kegyelmi
eljárás ma-
gyar törté-
neti adatai

met. A kegyelem független volt a megkegyelmezett beleegyezésétől, annak akarata ellenére is érvényesíthető s az érdekelt elítélttel való közlés után visszavonható nem volt.

Ettől különbözik a közkegyelem, amelyet bizonyos ünnepélyes alkalmakkor, bizonyos meghatározott bűncselekménycsoportokra, vagy elítéltekre a miniszterelnök ellenjegyzése mellett gyakorolt a király.

Az 1920-as törvényhozás ezen csak annyit módosított, hogy a királyt megillető kegyelmezési jog a kormányzóra, mint államfőre szállott.

1944 október 15-től a felszabadulásig életben volt rendelkezések, mint jogszabály jellegével nem bírók ismertetését mellőzöm, gyakorlatilag a fogságban lévő összes bűnözőknek — beleértve a jogerősen halálraítélt rabló és tömeggyilkosokat is — szabadonbocsátásában és ártatlan emberek meggyilkolására és kirablására irányuló uszításában állott.

... R. szerint
A R. értelmében csak halálbüntetés esetében van helye a kegyelem gyakorlásának, akkor is csak *kérelmre*. Azon szabállyal szemben, mely szerint a kegyelem során csak a Btk-ban ismert büntetési nemeket lehet alkalmazni, de azokat igen, a R. korlátot állít fel azáltal, hogy előírja, miszerint a halálbüntetést kizárólag életfogytig tartó kényszymunkára és csak testi alkalmatlanság esetén lehet életfogytiglani fegyházra átváltoztatni. A R. az ideiglenes államhatalmi jogokat gyakorló Nemzeti Főtanácsra ruházta a legfelsőbb kegyelmi jog gyakorlását. A Nemzeti Főtanács három tagból állott és elnöke a Nemzetgyűlés elnöke volt.⁶⁷

Az 1946 : I. tc. 12. §-a az államfői kegyelmezési jogot a köztársasági elnökre ruházta, korlátozván

⁶⁷ 1945. XI. tc. 5. §.

jogát azzal, hogy közkegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseképpen vád alá helyezett személyek tekintetében kegyelmi jogot csak a nemzetgyűlés gyakorolhat.

Népbíróági ügyekben is tehát ez időtől kezdve a rendelettel meghatározott korlátok között a kegyelem jogával a köztársasági elnök élhet. Ez a rendelkezés tehát kegyelemre jogosult személy tekintetében a korábbi állapotot állította helyre. (Egyébként is csak kivételesen fordult elő a kegyelmi jognak más személy által való gyakorlása és pedig csakis a honvédbíráskodásban, ahol az államfő a kegyelmezés jogát az illetékes parancsnokokra ruházta.)

Népbíróági ügyekben a R. szerint tehát közkegyelem nem gyakorolható, kegyelmi joga az államfőnek csak a halálbüntetés tekintetében és csakis kérelemre volt. A T. 30. §-a a R.-ben és a Nov.-ban foglalt korlátozásokkal szemben egyéni kegyelem gyakorlására jogosítja fel az államfőt a népbíróóságok hatáskörébe tartozó bűncselekmények tekintetében, úgy a jogerős ítéletek, mint a folyamatban lévő ügyek tekintetében. A köztársasági elnök ezen jogát csupán a kormánynak az igazságügyminiszter javaslata alapján tett előterjesztésére gyakorolhatja. A kegyelmezési jog kiterjed bizonyos igazolási határozatokra is.

A kegyelmi kérelem felterjesztéséhez a népbíróóság részéről szótöbbséges határozat szükséges, míg a Népbíróóságok Országos Tanácsa részéről a tagok bármelyikének javaslata alapján államfői döntés történik.⁶⁸

⁶⁸ Az 1948 : VI. tc. a magyar köztársaság megalapításának és az 1948/49. évi szabadságharc és forradalom emlékére a Köztársaság Elnöke részére engedélyezte a népellenes bűnösök bizonyos csoportja javára a közkegyelem gyakorlását.

...?
szerin

Kegyelem
igazolá
ügyekbe

13. Szabadságvesztés-büntetés félbeszakítása és elhalasztása.

A Nov. 4. §-a értelmében szabadságvesztés büntetés végrehajtásának félbeszakítását csakis újrafelvétel esetében és csakis a népbíróság rendelhetette el, tehát az igazságügyminisztert a köztörvényi bűncselekményekhez hasonlóan ez a jog nem illette meg. Oka ennek pedig magának az eljárásnak gyorsított menete volt, amely a rend és nyugalom és a békesség helyreállítása céljából mielőbb likvidálni kívánta az összes ügyeket. A Bp. 507. §-ának azon rendelkezése, mely szerint ha az elítélt elmebeteg, vagy oly súlyos betegségben szenved, mely miatt a büntetés végrehajtása életét veszélyeztet, felgyógyulásáig a büntetés elhalasztható, úgyszintén ragályos betegség esetén, vagy pedig terhes anya esetében, ha arra van kilátás, hogy a szülés a büntetés tartama alatt fog bekövetkezni, a népbírósági eljárásban is változatlanul alkalmazandó.

A T. életbelépte óta a Bp. 507. és 508. § (1) bekezdésében felsorolt okokból, az igazságügyminiszter is félbeszakíthatja a népbíróság által kiszabott szabadságvesztés büntetést.

14. Közbenső eljárás.

A R. 35. §-a értelmében *közbenső eljárásnak*, tehát formaszzerű vizsgálatnak és vád alá helyezési eljárásnak *helye nincsen*. Indoka ugyancsak az eljárás gyorsítása, a mielőbb elérni kívánt cél érdekében. Hasonlót tapasztalunk egyébként a bűnvádi eljárás során a háborút közvetlenül megelőző években életbeléptetett rendelkezések kapcsán is.

15. Közbenszóló határozat.

A R. 48. §-a a bünvádi eljárásban szokatlan, új Közbenszóló határozat
határozatot honosított meg, az ú. n. „közbenszóló ha-
tározatot.” Ennek célja vádlott esetleges bűnösségének
sommás úton való megállapítása, hogy ezáltal az előze-
tes letartóztatásnak a R.-ben eredetileg meghatározott
leghosszabb időtartamát meg lehessen hosszabbítani.
Voltaképpen azonban ez a cél értelmét veszítette az
1.440/1945. M. E. sz. rendelet 17. §-ának azon rendel-
kezése folytán, mely szerint az előzetes letartóztatást
több ízben is meg lehet hosszabbítani. Nyilván tévedés
következménye volt ezen rendelkezés hatályban tartása
úgy, hogy a T. 15. §-a hatályon kívül is helyezte.

16. Népügyési kvalifikáció.

A R. 24. §-a szerint az igazságügyminiszter által
kinevezendő népügyészek kvalifikációjához az eddig
érvényben lévő rendelkezésekkel szemben nem feltétle-
nül szükséges az egységes ügyvédi és bírói vizsga leté-
tele, hanem arra jogtudori képesítéssel rendelkező sze-
mélyek is kinevezhetők. Az intézkedés célja ismét a
forradalmi átalakulással kapcsolatosan a megbízható-
ság előtérbe helyezése az esetleges szaktudással szem-
ben.

Népügyés

17. Megbízott közvádló és politikai ügyész.

Éppen a most elmondottakra tekintettel intézkedik
az 5.900/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a aképpen, hogy
egyes ügyekben a közvádló tennivalóinak ellátásával az
igazságügyminiszter a népügyészség szervezetén kívül
álló személyt is megbízhat. Tehát, amennyiben a vád-
lott személye, vagy ügyének fontossága, esetleges

Megbízott közvádló

komplikáltabb volta bírói és ügyvédi vizsgát tett vagy magasabb elméleti, vagy gyakorlati tudással rendelkező személy szaktudását tenné szükségessé, az esetben az igazságügyminiszter esetenként a népügyészség szervezetéhez nem tartozó személyt jelöl ki erre a célra. Az ilyen *megbízott közvádlót teljesen ugyanazon jogok illetik, mint a népügyészt.*

politikai
ügyész

jogköre

Némileg idevág az ú. n. „politikai ügyész” intézménye is, aki azon célból csatlakozik a bűnvádi eljárás-hoz, hogy a bűnvádi per történelmi, politikai és pszichológiai hátterét megvilágítva, a demokratikus fejlődés tekintetében a tanulságok levonásával útát mutasson a jövő felé. A politikai ügyész hatáskörére és jogkörére jogszabályok nincsenek. Így ismételtén vita merült fel a tekintetben, hogy miképpen kell eljárni, ha a vádat tulajdonképpen képviselő népügyész és a politikai ügyész ellentétes indítványokat tesznek. A politikai ügyész perbeli szerepét és a vád képviselte szempontjából a népügyészhez való viszonyát a következőkben lehet megállapítani. A politikai ügyész perjogi állását — megfelelő cogens rendelkezés hiányában — a Bp. 13. §-a szerinti magánfél jogainak és kötelességeinek értelemszerű analógiája alapján kell meghatározni. Kiindulva abból, hogy a háborús és népellenes bűntettek sértettje maga a magyar nép, sértett tehát nemcsak az a természetes személy, aki saját személyiségében szenvedett esetlegesen sérelmet, hanem a magyar népet ért sérelem részese minden magyar állampolgár és így sértett a politikai ügyészként jelentkező személy is.

A politikai ügyész szerepe megvilágítani azt a történelmi hátteret, mely országunkat a vesztes háborúba és a bekövetkező katasztrófába sodorta — feladata megvilágítani azokat a történelmi, társadalmi, hadászati,

jogi, személyi és pszichológiai okokat, amelyek honfitársaink százezereinek halálát, millióinak nyomorúságát és hazánk szegényét okozták, — végül a történeti perek leszűrt tanulságai alapján köteles a nemzet demokratikusan érző tagjainak irányt jelölni, az igazi demokratikus fejlődés tekintetében feltárni és kihangsúlyozni azokat az utakat, amelyeknek követése a jövőben is csak a teljes bukáshoz vezethetik a nemzetet.

A magyar nép, mint sértett fenti igényének érvényesítése végett csatlakozik az előkészítő és elsőfokú eljárás során a politikai ügyész a háborús bűnösök ellen folyamatban lévő bűnvádi eljáráshoz. Jogai és kötelességei a Bp. 51. §-ában foglaltak analógiájára a következőkben állapíthatók meg:

1. joga és kötelessége terhelt bűnösségének és a fentiek bizonyítására, illetve megvilágítására szolgáló adatokat a népügyésznek, illetve a népbíróságnak bemutatni;

2. az ügy iratait, ha csak fontos ok nem gátolja a nyomozás során is, de a vádirat benyújtása után mindenestre megtekinteni, — a vádirat megszerkesztésénél, lehetőleg annak indokolásánál közreműködni;

3. a tárgyalásra leendő megidézését kérni, ott megjelenni és a fentiek szerint körülvázolt cél eléréséhez szükséges mértékben indítványokat tenni, valamint vádlottakhoz, tanúkhöz és szakértőkhöz kérdéseket intézni. A contrario következik, hogy *nem jogosult olyan nyilatkozatokat tenni, amely ellenkezik a vádat tulajdonképpen képviselő népügyész nyilatkozataival, az eljárás céljával, különösen nem diszponálhat a vád felett, amellyel kizárólag a R. 24. §-a szerint kinevezett, vagy az 5.900/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-a alapján megbízott közvádló jogosult rendelkezni.*

... jog
és köte
lessége

Amennyiben a politikai ügyész fenti rendelkezések ellenére hatáskörén túlmenő, vagy a tulajdonképpeni közvádoló magatartásával ellenkező eljárást tanúsít, az semmis és a büntetőügy eldöntése szempontjából non existensnek tekintendő.

18. Névtelen feljelentés, hatóság előtti rágalmazás.

**hatóság
előtti rágal-
mazás, név-
telen fel-
jelentés**

A R. 31. §-a a népügyész részére kötelezőleg írja elő a névtelen feljelentés figyelmen kívül hagyását, éppen ezért a feljelentési kötelezettség teljesítése végett létesített egy újabb bünvádi eljárás megindítását kizáró okot, az 1914 : XII. tc. 20. §-a szerinti hatóság előtt rágalmazás vétsége tekintetében, amennyiben a feljelentés alaptalansága esetén ily eljárás indításának helye nincs. Ha azonban a feljelentő tudva, rosszhiszeműen vádolt valakit, a Btk. XIII. fejezetében foglalt konzekvenciákat viselnie kell.

amis vád

19. Felfolyamodás korlátozása az előzetes letartóztatás kérdésben.

**felfolyamo-
dis korláto-
sa**

A R. 33. §-ának (2) bekezdése szerint az előzetes letartóztatás elrendelése ellen felfolyamodásnak helye nem volt. Az intézkedés célja ugyancsak az volt, hogy alaptalan felfolyamodásokkal az ügyek gyors elintézését ne lehessen akadályozni, azonban a R. szövegezése a fentebb ismertetett anomáliákra vezetett, amelynek megszüntetésére helyezte hatályon kívül a T. 15. §-a a R. 33. §-át és a fentebb ismertetett korlátok között engedélyezte az előzetes letartóztatás kérdésében a felfolyamodást a népügyészség és a népbíróság határozata ellen, az előbbi esetben a népbírósághoz, utóbbi esetben a Népbíróságok Országos Tanácsához.

20. A népbíróági és fellebbezési tanács különleges összetétele.

A fentiekben ismertettük a népbíróági tanács és a fellebbezési tanács különleges politikai szempontok szerinti összetételét. A fellebbezési bíróságként létesített Népbíróóságok Országos Tanácsa voltaképpen szakbíróság, mert minden egyes tagja ügyvédi és bírói vizsgával bíró személy, összetételében a népbíráskodási elem annyiban érvényesül, hogy az ország többségének bizalmát bíró politikai pártok országos vezetősége küldi ki a tagokat.

A népbíró-
ság és a
NOT speciá-
lis szerve-
zete

21. Fellebbvitel kérdése.

A fellebbezésnek a R. 53. §-a, illetve a Nov. 21. §-ának 2. bekezdésben foglalt korlátozását és az ekörüli jogbizonytalanságot, — amelyet már fentebb ismertettünk — a T. a fellebbezés helyébe lépő semmisségi panasszal megszüntette.

A R. és
Nov. szerint
„fellebbezés”

Az eddigi jogszabályokkal szemben — a távol-
lévő terhelt elleni eljárás kivételével — csak az *elítelt*
hozzájárulásával jelenthetett be fellebbezést a védő.

T. szerint
„semmisségi
panasz”

22. Előterjesztés.

A R. 50. §-a által meghonosított ezen rendkívüli perorvoslatot, mint a jövőben szükségtelent, a T. 17. §-a megszüntette.

Előterjesz-
tés

23. Csatlakozás.

A R. 53. §-ának (4) bekezdése értelmében a II. Bn.
29. §-a szerinti csatlakozás a népfőügyészt az elítelt

Csatlakozás

... R.
szerint

által bejelentett fellebbezés tekintetében megilleti. Mint-hogy a védelem ezen joga felemlítve nincsen, — a contrario következik, hogy ugyanezen jog a védelmet nem illeti meg. Amennyiben tehát a vádlott és képviselője fellebbezési jogát a Nov. 21. §-ának (2) bekezdése nem korlátozta, de ezen jogával nem élt, vagy tévesen élt, vagy arról lemondott — a fellebbezési eljárás során a népügyész által bejelentett és a népfőügyész által fenntartott fellebbezéshez való csatlakozás formájában ezt nem pótolhatta.

... T.
szerint

A T. 19. §-a a fellebbezés, mint fellebbviteli módot megszüntette és helyette semmisségi panaszt engedélyezett, azonban a csatlakozásnak fenti egyoldalú, a védelmet meg nem illető módját fenntartotta.*

24. Rendkívüli perorvoslatok.

Ujrafelvétel

A R. 63. §-a értelmében az elítélt terhére az ítélet jogerőre emelkedésétől számítva csak két évig van helye újrafelvételnek. Ezen rendelkezés azon célt szolgálja, hogy a vádlott ne legyen hosszú ideig bizonytalanságban, különös figyelemmel arra, hogy kb. ily időtartam alatt kívánták az egész komplexumot felszámolni.

A feltételezett idő azonban nem volt elégséges az ügyek likvidálására, állandóan kerülnek elő súlyosan bűnös háborús és népellenes cselekményekért felelős személyek, továbbá a népbíróság hatáskörének fokozatos kiterjesztése a jövőben elkövetendő cselekmények tekintetében azt a lehetőséget mutatja, hogy a népbíróság már nem a forradalomszülte, átmeneti jellegű szükség bíróság, hanem állandósult jogintézmény lett.

* Az 1947: XXXIV. tc. fellebbviteli rendelkezéseinek végrehajtása tárgyában kiadott 5.710/1948. I. M. X. számú körrendelet kiterjesztőleg értelmezi a törvényt és a csatlakozási jogot a védelem részére is akceptálja.

A T. meghonosított még egy rendkívüli perorvoslatot, „perorvoslatot a jogegység érdekében“, amelynek alkalmazása az eddig érvényben volt rendelkezésekkel szemben vádlott terhére is történhet, ennek végső határideje azonban az ítélet jogerőre emelkedésétől számított négy év.

24—30.

Felelősség, szándék, bűnösség, szándékon kívül eső minősítés, beszámítást kizáró okok speciális értékelése, részességi tevékenység, mint sui generis bűncselekmény.

Felelősség alatt valamely cselekményről alkotott erkölcsi értékítélet következményeinek a cselekvő által való viselését értjük (Angyal,⁶⁹ Irk⁷⁰). Azon erkölcsi értékítéletünket, amelyet az illető cselekményről alkotunk és a cselekvő személyre átviszünk, *felelőssétételnek* nevezzük. Viszont *felelősségre vonás* alatt ezen erkölcsi értékítéletünkből folyó következményeknek a tettes személyére való alkalmazását értjük. Ez a következmény pedig az igazságszolgáltatás szempontjából a büntetés. Az erkölcsi értékelés tárgya csak az olyan emberi magatartás lehet, amely az ember szabad akaratán alapul, ennél fogva az akarat szabadság kérdése a büntetőjognak állandóan visszatérő problémája. Az egyéni felelősség elve a szabadakarat kérdése.

Felelősség

Felelőssé-
tétel

Felelősség-
re vonás

Minden akaratelhatározásnak két tényezője van :
1. a motívum, azaz a tudatban meglévő azon képzetek egyike, amely az azt kísérő érzet folytán az akaratot mozgásba hozza ; 2. az egyénnek az az állandó készsége amellyel az érzetkísérte képzetnek akaratelhatározás formájában enged, vagy ellentáll. Ennek minősége a

⁶⁹ I. m. 45. oldal.

⁷⁰ A magyar anyagi büntetőjog. Pécs, 1928. 66. 108. old.

vádolt mentalitásától függ, mert egyébként minden külső behatásra minden személy egyformán reagálna.

Bűnösség

A továbbiak taglalásához szükséges újabb fogalom tisztázása, ez pedig a *bűnösség*, amely alatt azon feltételek összességét értjük, amelyek feltétlenül szükségesek annak megállapításához, hogy a konkrét esetben bűncselekménnyel álljunk szemben.

Felelősség
és bűnösség
viszonya

Ennek figyelembevételével most már felelősség alatt oly tulajdonságot értünk, amelyet csak személynek, míg a bűnösség alatt oly tulajdonságot, amelyet cselekménynek és személynek egyaránt tulajdoníthatunk. Ezek szerint van felelős személy, van bűnös személy és bűnös cselekmény is.

Most már a klasszikus büntetőjog büntetést — tehát az értékítéletről folyó következményeket az illető személyre — csak akkor alkalmaz, ha jogsérelem történt és a büntetés súlyát nem a tettes egyéniségének értékelése alapján állapítja meg, hanem a konkrét cselekményhez méri. Ennek mértékét pedig elsősorban a bűncselekmény tárgyának értékeléséből és csak másodszorban a tettes lelkivilágának a konkrét cselekményhez való viszonyából állapítja meg. Míg tehát erkölcsi szempontból valamely cselekménynek az értéke, vagy értéktelensége kizárólag attól függ, hogy annak alanya milyen indító okból cselekszik, addig a büntetőjog körébe eső és jogi értékítélet tárgyát képező cselekmények tekintetében in absztrakto és a motívum ismerete nélküli értékelés lehetősége már a klasszikus jog szerint is fennforog. A büntetőjog tehát magát a cselekményt értékeli és pedig abból a szemszögből hogy az milyen változásokat idéz elő, vagy idézhet elő, azt vizsgálja, hogy a jogellenes állapot előidézése milyen motívum következménye. Ez már a klasszikus jog szerint is —

bár mint a vádlott szubjektív vonatkozásai — nem közömbösek, de csupán másodrangú jelentőségűek.

A büntetőjog újabb irányai más irányban keresik a kérdés kulcspontját és bűnösség helyett az egyén társadalomellenes érzületét, antiszociális beállítottságát tolják előtérbe.

Ezen a klasszikus és a jogtudományban realizti-
kus bűncselekményfogalom elnevezés alatt ismert elmélet útjain megy tovább és bizonyos mértékben a haladás követelményeinek megfelelő merész újítást hoz létre a fentiekben ismertetett népbírószági rendelet. A törvényerőre emelt R. szelleme és szövege, habár a bűnösség értékelésénél, különösen a halálbüntetés tekintetében expressis verbis előírja a vádlott szubjektív bűnösségének értékelését is, mégis maguk az egyes *tényálladékok kizárják a motívum és az elkövetési cél értékelhetőségét.* Ezzel pedig a cselekmény objektív alkatelemei lépnek előtérbe, ugyanis pl. oly személynél, aki a fegyverszünet létesítésére akadályozó befolyást gyakorolt, vagy a hidakat felrobbantotta, cselekménye elbírálásánál teljesen közömbös, hogy ezen magatartásában milyen motívum vezette. A tárgyi felelősségnek ezen előtérbe helyezése nem ismeretlen jogrendszerünkben, mert régóta alkalmazott a magánjogban, de a büntetőjogunkban is. Gondoljunk az egyes mulasztási cselekményekre és általában a kihágásokra.

Realisztikus
bűncselekmény fogalom

Objektív
felelősség

Büntető objektív felelősség lényegében annyit jelent témánk szempontjából, hogy a háborús és népellenes büntettekkel vádolt cselekményeiből azt kell értékelni csupán, milyen veszélyeztető, vagy ténylegesen jogsértő eredményt okozott a tettesnek, vagy részének azon cselekménye, amely a törvény valamely rendelkezése alá subsumálható. Ellenkező álláspont mellett nem lett volna büntethető azon cselekmény, amelynek

tekintetében vádlott azzal védekezett, hogy csupán azért lett Szálasi minisztere, mert ha helyette más lett volna, akkor az súlyosabb beszámítás alá eső cselekményeket követett volna el, s csupán ennek megakadályozása végett vállalta a tárcát, — amikor tehát a cselekménynek törvénysértő eredménye mégis előállott, de a tettes szerint kisebb fokban, mintha személyét kikapcsolta volna. E kérdésnek a bűncselekmény megállapításán kívül rendkívül fontos jelentősége van a büntetés kiszabásánál is, amelyről az alábbiakban lesz szó.

Büntetőjogi
eredmény

Ez az álláspont ugyancsak megfelel a klasszikus büntetőjog fejlődési irányának is, mert hiszen a jogi irodalom szerint maga a cselekmény büntetőjogi jelentőségre csupán azáltal emelkedik, hogy valamely eredménnyel vonatkozásba jut; *eredmény alatt értve azt a külvilági változást, amely valamely cselekménynek, mint oknak okozatakép jelentkezik.* Az eredmény és az okozat azonban nem szükségképpen egymást fedő fogalmak, amennyiben ugyanis a büntetőszankció alapja, bár rendszerint, de nem mindig a bekövetkezett eredmény, amelyet a cselekmény előidézett, hanem kivételesen az a *következmény lehetősége*, amely voltaképpen be sem következett. Ilyeneket találunk a tiszta mulasztási cselekményeknél és az ú. n. alaki bűncselekményeknél, amelyeknek éppen az a jellegzetessége, hogy nincs eredményük, vagy ha ez van is, a bűncselekmény tényálladéka kívül esnek. Pl. az, aki erdőben rakott tüzet felügyelet nélkül hagyja a bekövetkező eredmény nélkül is erdei kihágást követ el, azonban, ha az erdő tüzet fog, az már a kihágás tényálladéka kívüleső másik bűncselekmény: tűzvész okozás miatti felelőségre vonás alapjául szolgálhat. Ide tartoznak természetesen azok a tényálladékok is, amelyeknél az eredmény éppen az által következik be, hogy a tettes vala-

mit nem tesz. A jogirodalom ezeket a különbségeket a különböző elméletek szerint „anyagi” és „alaki” bűncselekményeknek „sértő” és „veszélyeztető” bűncselekményeknek „tevési” és „mulasztási” bűncselekményeknek, „commissiv” és „omissiv” bűncselekményeknek stb. nevezi. „Anyagi” bűncselekménynek nevezi a jogirodalom azokat a cselekményeket, amelyeknek tényálladé-
kát valamely meghatározott eredmény, vagy pedig éppen ennek elmaradása constituálja. Van továbbá olyan bűncselekmény — s ezek az „alaki” bűncselekmények — amelyek bizonyos meghatározott cselekmény elkövetésével — tekintet nélkül az eredményre — jönnek létre.⁷¹

Anyagi bűncselekmény

Alaki bűncselekmény

A bekövetkezett eredményen belüli megkülönböztetés: a „sértő” és „veszélyeztető” bűncselekmény. Van ugyanis olyan eredmény, amely önmagánál fogva szolgál a büntetés kiszabásának alapjául, míg a másik a büntetőszankciót csak egy belőlük származó további eredményre való tekintettel váltja ki. Tehát, amíg az előbbinek az eredménye kifejezetten sért valamely jogilag védett tárgyat, vagy állapotot, az utóbbi csak veszélyeztet ilyent. *Veszélyeztető bűncselekmény alatt értjük azon cselekményeket, amelynek tényálladáshoz tartozik valamely jogi védelemben részesített állapot objektív veszélyeztetése.*

Veszélyeztető cselekmény

A „tevési” és „mulasztási” bűncselekmények megkülönböztetése magában az elnevezésben bennfoglaltatik. Természetesen egyaránt lehet mindkettő, akár anyagi, akár alaki bűncselekmény.

A „commissiv” és „omissiv” bűncselekmények megkülönböztetésére a német terminológia szerint a „begehungs Delicte” és „unterlassungs Delicte” kifeje-

⁷¹ Irk Id. m. 132. Meyer-Alfeld : I. m. 104. Pauler :Id. m. I. 95. Binding: „Die Normen und ihre Übertretungen”. I. 410. Angyal: Id. m. 73.

zések felelnek meg, mikor is első esetben valamely esemény bekövetkeztéről, utóbbi esetben pedig ilyennek elmaradásáról van szó.

A felelősség, bűnösség és ezekkel kapcsolatban a szándék kérdése szorosan összefüggnek egymással s ezért ezeknek különlegesen a népbíráskodási rendeletek anyagi jogi szabályai tekintetében fennálló speciális vonatkozásait együttesen tárgyalom.

Mint a fentiekben láttuk, dogmaszerű tétele a modern büntetőjognak, hogy nem ismer büntetőjogi felelősséget bűnösség nélkül. Mégis ezen megállapítás már — éppen a felhozottak alapján — voltaképpen elméleti jellegű és teljesen illuzórius, mert hiszen éppen a fentebb hivatkozott, ú. m. mulasztási cselekmények nagy csoportjánál, valamint a praeterintencionális bűncselekményeknél a törvény büntetéssel sújtja a bekövetkezett súlyosabb eredményt is, tekintet nélkül arra, hogy a szándék vagy gondatlanság arra kiterjedne. Bűnösség nélkül állapítja meg a törvény a jövőbeli kihágások miatt a felelősséget, fictiókat állapít meg a bűnösségre nézve a sajtójogi felelősség eseteiben.

Vélelmezett
alanyi bű-
nösség

A R. hatálya alá tartozó cselekmények egyrésze tekintetében a *büntetőjogi felelősség* voltaképpen a *vélelmezett alanyi bűnösség* elvén alapul, amely az esetek egy részében „praesumptio juris“, másik részében pedig „praesumptio juris et de jure“, jelentü pedig azt, hogy a népbírószági rendeletben meghatározott tényálladékok egyrésze formális, tehát annak kritériumai fennforgása esetén, tekintet nélkül arra, hogy a tettest bármely háborús, vagy népellenes külön szándék vezette volna, a tényálladékhöz tartozás alapján reá a törvény rendelkezései vonatkoznak. Ezek egyrészével szemben ellenbizonyítás, a szándék hiányának, vagy a motívumnak kimutatása, kizárt. Ilyen cselekmény pl. 11. § 4. pont

2. tétel és a 13. § 3. pontjának (2) bekezdése, amely a nyilas közigazgatásban, honvédelemben résztvevő és ott exemplificative felsorolt személyek állásvállalását önmagában, minden cselekménytől, tevékenységtől, szándéktól és motívumoktól függetlenül bűncselekménynek nyilvánítja.

A T. ily állásoknak betöltését külön állásvállalás, vagy kinevezés nélkül is, *megbízatás* alapján bűncselekménynek minősíti. Ezen rendelkezésre azért volt szükség, mert egyes népbíróságok a rendelet félreérthetetlen rendelkezését aképpen magyarázták, hogy ezen bűncselekmény elkövetésénél nem a ténylegesen betöltött munkakör, hanem a formális kinevezés, vagy az állás önkéntes elvállalása a tényálladási elem.

Bár nem tartozik szorosan a témához, de itt említtem meg, hogy a 11. § 4. pont 2. tételében és a 13. § 3. pont (2) bekezdésében exemplificative felsorolt állások voltaképpen a bizonyítás megkönnyítése végett olyan megcáfolhatatlan vélelmet jelentenek (*praesumptio juris et de jure*), amelyeknek betöltése, vagy elvállalása az idézett §-ok első bekezdésében foglalt azon tényálladékok, hogy „aki vezető, vagy nem vezető jellegű cselekményével segítséget nyújtott a nyilas uralomnak a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, vagy annak megtartásához“, a vezető jelleg, vagy nem vezető jelleg szerint az idézett §-ok szerint önmagában minden külön cselekmény nélkül megállapítja.

Mint fentebb említettem tehát, aki a nyilas kormány minisztere volt az vezető jellegű cselekményével segítséget nyújtott a nyilas mozgalomnak a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz. Ezzel szemben ellenbizonyításnak helye nem lehet.

A felelősségre vont nyilas kormány egyes tagjai a népbíróság előtt azzal védekeztek, hogy a lázadás be-

fejezése után az okból vállalták el a miniszteri tárcát, nehogy helyettük olyan nyilas személyek kerüljenek miniszteri székbe, akik őket túlhaladva tevékenykedtek és nagyobb atrocitásokat követtek volna el. Ezen védekezéssel szemben foglalta el a Népbíróságok Országos Tanácsa azt a jogi álláspontot, hogy a nyilas lázadás a fegyverek tényével 1944 október 16. napján nem volt befejezve, hanem annak befejezése csak akkor történt meg, amikor a kormány tagjai kinevezést nyertek és ezzel a laikus és tapasztalatlan tömegekkel szemben a külső törvényesség látszatának minimumát tudták kelteni.

Ad absurdum elképzelve, nem sikerülhetett volna a nyilas lázadás, ha nem akadt volna magyar ember, aki a nyilas kormányban tárcát vállalt volna. De nem is elképzelhetetlen ez az eset, mert gondoljunk Dánia példájára, ahol, amikor német rendelkezés következtében a zsidó származású dán állampolgároknak sárga csillagot kellett felvarrniuk, a kitűzött határnapon Keresztély dán királlyal együtt a zsidó lakta városok minden polgára sárga csillagot varrt fel ruhájára és az ennek következtében keletkezett zavart a dán partizánok arra használták fel, hogy összes zsidó származású polgártársaikat Svédországba mentették át.

A vélelmezett alanyi bűnösök, — tehát az objektív felelősség alapján vád alá helyezett személyek másik csoportja részére az ellenkező bizonyítása megengedtetik (*praesumptio juris*).

Nem lehet vitás az, hogy aki pl. nyilas pártszolgálatos volt, annak cselekménye maradéktalanul kimeríti a Nov. 12. § 2. pontjának azon rendelkezését is, hogy fasiszta jellegű szervezetben tisztséget viselt, vagy tevékeny működést fejtett ki. Emellett maradéktalanul megvalósítja a 13. § 3. pontjának azon tényálladékát

is, hogy nem vezető jellegű cselekményével segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez, vagy annak megtartásához, mert hiszen éppen e célból létesített terror-szervezet volt a pártszolgálat. Nem vitás továbbá az sem, hogy a fosztogatásokat, rablásokat, gyilkosságokat és különösen a zsidónak tekintett állampolgárok elleni atrocitásokat ugyanezen pártszolgálatosok követték el, akik szolgálatukba lépésükkor, mint közismert tény is tudhatták, hogy az egész szervezet ezen célból létesült. Már most, figyelemmel arra, hogy ezen pártszolgálatosok elosztva, vagy a Budapesten Andrásy-út 60. szám alatt lévő „Hűség házában“, vagy a különböző kerületi pártházakban teljesítettek szolgálatot, minden külön bizonyítás nélkül tettesei, vagy részesei, vagy felbujtói emberek törvénytelen megkínzásának és kivégzésének. Budapesten pártszolgálatot teljesítő tettesekkel szemben tehát nem kell bizonyítani azt, hogy résztvettek emberek megkínzásában, vagy kivégzésében ahhoz, hogy velük szemben a R. 11. § 5. pontja megállapíttassék. Viszont a pártszolgálatos részére meg van engedve annak bizonyítása, hogy nem Budapesten teljesített szolgálatot, rövid ideig volt pártszolgálatos valamely kényszerítő körülmény következtében, ez alatt atrocitást nem látott, abban nem vett részt, vagy annak felfedezése után megszökött, vagy azt mihelyt lehetett felfedte.

Mindennapos ezzel kapcsolatban szakképzett jogászok részéről is a *kollektív felelősség* alkalmazásának hangoztatása. Akceptálom, hogy a felelősség ezen módjának alkalmazása alkalmas azon látszat felkeltésére, mintha a szándéktól és bűnösségtől teljesen független objektív és kollektív felelősség elvén alapuló igazságszolgáltatás történnék. Én a következőkben mondandók folytán a felelősség alkalmazásának ezen

Kollektív
felelősség

A felelős-
ség csak
quasi ob-
jektív és
kollektív

speciális módját *quasi objektív* és *quasi kollektív* felelősségnek nevezem. Ennek alapja a már előljáróban elmondott azon körülmény, hogy a népbírószági rendele-
 teknek nincsen egyetlen tényálladéka sem, amely az
 addig fennállott törvényes rendelkezések értelemszerű
 alkalmazásával büntetendő ne lett volna. Nevezetesen
 ilyen *quasi objektív* és *kollektív* felelősséget kötelesek
 viselni pl. a Volksbund szervezetek tagjai, minden
 külön tevékenység nélkül. Kétségtelen, hogy a Volks-
 bund oly szervezet volt, amelynek célkitűzései, még a
 német hadigépezet céljainak és általuk elkövetett világ-
 történelemben példátlan embertelenségek és gyilkosság-
 sorozatok ismerete nélkül is árulás volt a magyar
 államiság ellen és a hűtlenség vonatkozó tényálladéki
 elemeit kimerítette.

Aki a Volksbundba tagként belépett, az tudta és
 azon célból tette, hogy a német hadigépezetnek a ma-
 gyarsággal szemben is fennállott célkitűzését elősegítse,
 azt támogassa. A tettes tudta, vagy megfelelő gondos-
 ság mellett tudhatta cselekményének konzekvenciáit,
 tudata a bűncselekmény összes tényálladékát átfogta.
 A felelősség tehát csak látszólagosan objektív és kollek-
 tív, mert a felelősségre vonás egyénileg történik, amely-
 nek során a bíróság a büntetés alkalmazásának széles
 skálájában választhat. Hasonló bűncselekmények tekin-
 tetében tisztán objektív és kollektív felelősséget látunk
 a jugoszláv 1944 november hó 21. napján kelt AVNOJ
 törvény azon rendelkezésében, amely a német nemzeti-
 ségű jugoszláv állampolgárok valamennyiét háborús
 bűnösnek nyilvánítja és egyéni jogalkalmazás nélkül a
 törvény az országból kiutasításra és teljes vagyonelkob-
 zásra ítéli. Ha ezt meghaladóan van valamely cselek-
 ménytöbblete, azért már az egyéni felelősség alapján

Valódi ob-
 jektív és kol-
 lektív fele-
 lősség

nyer többletbüntetést az illető német nemzetiségű személy.

Tehát a *quasi objektív és kollektív felelősség alapján történő jogalkalmazás jogalapja az a körülmény, hogy abban olyan bűncselekmények vannak subszummálva, vagy megállapítva, amelyek minden józan belátású ember előtt jogellenesek és törvénybe ütközők voltak.*

Az elmondottakra klasszikus jogelveket alkalmazva röviden úgy fejezhetnénk ki, hogy a népbírószági rendelet határozta bűncselekmények tekintetében a tettest ú. n. „eredményfelelősség“ terheli. Az ebből folyó konzekvenciák alapja az, hogy mindazok, akiknek valamely cselekménycsoporthoz valami közük volt az eredményért felelősek minden olyan esetben, ha az eventuais részvétel feltételei fennforognak. Ez alapon felelős az a pártszolgálatos, aki a pártházban egyes erőszakos cselekményekben résztvett, az egyéb erőszakos cselekményekért is, mert jelenléte a többiekre bátorítólag hatott, másrészt a terrorszervezeti tagsága, mint pszichikai bűnszegély nyer értékelést. A nyilas terrorista pártszervezet előre el volt határozva törvénytelen cselekmények végrehajtására s így a felelősség is magát a pártszolgálat egészét terheli. Tehát a fent előadottakhoz képest ettől csak akkor lehet eltérni, ha a tettes magának a szervezetnek a tevékenységében — bebizonyítottan tévedett és beállítottsága, valamint tényleges magatartása ellentétben volt pl. a pártszolgálat működésével és rendeltetésével. A bizonyítás szempontjából itt is döntő jelentősége van az elkövetés helyének és idejének.

Teljesen hasonló álláspontot kell elfoglalni a sajtójogi felelősség tekintetében is, ahol az 1914 : XIV. tc. a fokozatos felelősséget, tehát lényegileg egy elválasztott,

Eredmény-
felelősség

... sajtó út-
ján elköve-
tett cselek-
ményeknél

szűkebb felelősséget állapított meg. Ezen elv szigorú betartása a népbírószági rendelet hatálya alá tartozó sajtó útján elkövetett bűncselekmény tekintetében nem fogadható el, mert nem menekülhet a felelősség alól pl. az a lapszerkesztő, vagy kiadó, aki akár a maga elveinek ismertetésével, akár pedig felfogásának közismert voltánál fogva befolyásolta a közlemények íróit a jogsértő eredményt előidéző cikkek, vagy közlemények megírásánál. Ily esetben a szellemi bűncselekmények tekintetében az irányítók, befolyásolók és a cselekmények végrehajtói egyetemleges büntetőjogi felelősséggel tartoznak. Nem lehet vitás, hogy a lap szerkesztőjének egyénisége, felfogása és az általa vezetett sajtótermék iránya döntően befolyásolta a közlemények íróit, nem beszélve arról a szociális szempontból kifogásolható körülményről, hogy ellenkező esetben a gyengébb munkavállalók felelősségét kellene megállapítani, a szellemiséget kiváltó vezető személyek felelőssége nélkül. A quasi kollektív felelősség tehát voltaképpen egy korábbi igazságtalanságot hozott helyre, mert oly esetekben, amikor egyes személyek erkölcsi és büntetőjogi felelőssége a tettesénél is nagyobb, a felelősség elvetése a törvény alkalmazásának elvét gúnyolná ki és ezért az eredményben résztvevő, vagy előmozdító személyek együttes felelőssége az egyéni felelősségrevonás mellett megfelel a Btk. 69. §-a alapján széles alapokon kifejlődött jogelveknek.

Egyébként teljesen hasonló felelősséggel találkozunk a Btk. 308. §-ában meghatározott tényálladék tekintetében is, amelynél a felelősség alapja az a pusztá vélelem, hogy mindenkit, aki résztvett a verekezésben egyúttal a testi sértés okozójának is kell tekinteni.

A quasi objektív és kollektív felelősség eseteiben tehát a kollektív tettesnél megtaláljuk az elkövetési cse-

lekedetet és lényegét: a szándékot is. Ha a cselekmény más hajtja esetleg végre, de emögött a kollektív tettes egyénisége, befolyása irányítólag hat és befolyása nélkül talán a cselekmény elő sem állana, vagy időben, vagy térben másként alakulna, akkor a quasi kollektív tettesnek, vagy részesnek egyénileg értékelhető büntetőjogi felelőssége is van és a kollektív felelősség maximuma is csak annyit jelent, hogy a rész-cselekmény ellenére a teljes eredményért felel. Ezt a látszólagos igazságtalanságot küszöböli ki a bíróság kezébe adott azon jog, hogy a büntetés kiszabásánál legszélesebb skálára fektetett szankció alkalmazási lehetősége van.

Nem közömbös ezen elv boncolgatásánál a cselekmény veszélyeztető minőségének bírálata sem, amely nem volt idegen gondolat már a Btk. kapcsán kifejlődött bírói gyakorlatban sem, mert hiszen a felbújtó ilyen minőségének megállapítása mellett elképzelhető volt a tettes csökkentett felelőssége. Konkrét esetben a felbújtó pl. gyilkosságért felelt, míg a tettesnél csak szándékos emberölés nyert megállapítást, mert a felbujtás döntő hatása mellett az elkövetést közvetlenül kiváltó, tehát pl. indulati momentumok is érvényesültek. A felelősség tehát csak quasi objektív és csupán a felelősségnek fokozottab, szélesebb és határozottabb voltát fejezi ki. Idetartozik az a gondolat és a Népbíróságok Országos Tanácsának gyakorlatában megnyilvánult jogelv is, — hogy a nagyobb jogsértő cselekmény végrehajtásában közreműködött személyek felelőssége a bűncselekmény megállapítása szempontjából azonos lehet az elrendelő felelősségével, ha az elrendelés módjának, vagy minőségének törvénytelenége szembevetendő. A deportálásokat elrendelő és azokat embertelenül végrehajtó polgármester, csendőrtiszt, pl. nem hivatkozhat felettes hatóságának rendelkezéseire, mert valamennyi

polgármester és csendőrtiszt tudta, hogy az egész embertelen akció még formailag sem törvényszerű, intern rendelkezésekkel történt, a parlament és az ország közvéleményének formális tájékoztatása és tudta nélkül.

Részesség
mint sui generis
bűncselekmény

Nem választható el és éppen a fentmondottakból következik, hogy bizonyos részességi cselekmények *sui generis bűncselekményként vannak a R.-ben megállapítva*, mert a közösen elkövetett bűncselekmények tekintetében majdnem ki van zárva annak a lehetősége, hogy a konkrét ügy kapcsán megállapítani lehessen egyes cselekményrészek felbújtóját, tettesét, vagy részét. Gondolok kifejezetten pl. az egyes nyilas párt-házakban elkövetett vagy a Dunaparton végrehajtott tömeggyilkosságokra.

Bűnösségi
körülmények
értékelése

E körbe vág természetesen a bűnösségi körülményeknek értékelése is, amelynek a klasszikus elméletnek megfelelően a cselekmény tárgyi súlyához és a tettes alanyi bűnösségi fokához mérten kell történnie. A Nov. 2. §-a a népbíróági ügyekben is kötelezően írja elő a Btk. 90., 91. és 92. §-ainak utóbbinak fentiek szerinti korlátozott módon való felhívását. Halálbüntetés tekintetében előírja, hogy alkalmazásának csak akkor van helye, ha a cselekményre a törvény kifejezetten halálbüntetést állapít meg és a cselekmény tárgyi súlyával és vádlott alanyi bűnösségi fokával kizárólag ez a büntetés áll arányban.

A fentebb előadottakból azonban okszerűen az következik, hogy a szubjektív szempontok főbenjáró ügyekben másodlagos jelentőségűek és csakis kivételesen és csak az esetben alkalmazhatók, ha azok magából az elkövetés mozzanataiból folynak, vagy azzal összefüggnek. Korlátozás nélkül csak kisebb jelentőségű ügyekben nyer alkalmazást a klasszikus szabály, amelynél a megtorlás és generálpraeventio kevésbé

szükséges és a vádlott szubjektív szempontjai a bűncselekmény megtörténtét döntően befolyásolják. Ennek megfelelően alakult ki a Népbíróságok Országos Tanácsának egyes tanácsaiban az a gyakorlat, hogy a büntetés kiszabásánál a cselekmény tárgyi súlyát vizsgálták elsősorban és csak mint másodlagos jelentőségűt vették figyelembe esetleg a vádlott alanyi bűnösségét és szubjektív körülményeit. Ha szemelőtt tartjuk a népbíráskodás célját és intencióit, ez természetesen is hat, mert hiszen olyan ügyekben, amelyeknek sértettje maga a magyar nép, amelynek sorsára döntő kihatásúak voltak az elkövetett háborús és népellenes bűntettek, amely az ország rombadőlését, majdnem végpusztulását és erkölcsi lehetetlenülését idézték elő, elképzelhetetlen, hogy döntő súllyal bírjanak a tettes egyéni körülményei. Nyilvánvaló, hogy a Nov. 2. §-ának azon rendelkezése, hogy a halálbüntetéseknél az alanyi bűnösség foka is irányadó, csak akként értelmezhető, hogy a büntetés kiszabásánál a tettes, vagy részes azon tudata vizsgálandó, hogy a cselekmény eredményeivel és veszélyeztető hatásával előre és milyen mértékben számolhatott. Ez beleesik abba a gondolatkörbe, amely fentebb a cselekmény minősítésével kapcsolatban az elkövetés helye, ideje és módja tekintetében felmerült. Oly rendkívüli tárgyi súlyú cselekmények mellett mint pl. a hidak felrobbantása; csupán elenyésző és figyelembe nem vehető az a körülmény, hogy vádlottnak két gyermeke van, vagy pedig azt hitte, hogy hazája érdekében cselekszik.

Hasonlóképpen közömbös lehet az is, hogy a többszázszoros tömeggyilkosnak két gyermeke van, vagy hazafias cselekedetnek fogta fel ártatlan emberek legyilkolását, mert ily tárgyi súlyú cselekményekkel

szemben a motívum, a vádlott egyéni elképzelései, szubjektív beállítottsága és körülményei közömbösek.

De az igazság elvének is ez felel meg, mert hiszen az igazságot nem csupán a vádlott oldalán kell keresni, amikor esetleg két ártatlan gyermeke szenved atyja felelősségrevonása esetén, hanem azon esetleg többszáz meggyilkolt személy hátrahagyott gyermekei oldalán is, akiket vádlott jogellenes magatartása ugyancsak anyagi, érzelmi és erkölcsi támasztékuktól fosztott meg.

Beszámítást
kizáró, bün-
ethetőséget
kizáró, meg-
szüntető, kor-
látozó okok

Ugyanezen felfogás érvényesül a büntethetőséget kizáró, megszüntető, a beszámíthatóságot kizáró, vagy korlátozó körülmények tekintetében is, mert a tettes ily fogyatékoságát a praeventio szempontjából a veszélyeztető minősége szerint kell megítélni és éppen a Népbíróságok Országos Tanácsa gyakorlatában ezek az adott esetben esetleg mint súlyosbító körülmények kerültek számításba, ellentétben az eddig fennállott gyakorlattal. Ez az álláspont közeláll az olasz törvényhozás által meghonosított azon gondolathoz (*a jogforrás érvényessége, alkalmazásának körülményei és a jásizta jogszolgáltatásból folyó minden elv egyidejű megtagadása mellett*), amely súlyosbító körülményként rendelte büntetni a részeg állapotban elkövetett bűncselekményt, kivéve, ha a részegségi állapotot valaki más tudatosan idézte elő. Így pl. aki gyógyíthatatlan iszákos, elmebeteg, vagy javíthatatlan bűnöző, az olyan aszociális lény, akinek megjavítására remény nincs, azt ki kell küszöbölni a társadalomból, tehát velük szemben a társadalom védelme szempontjából fokozottabban kell eljárni. Lehet, hogy sértem az idevonatkozó orvostudományi kutatások eredményeit, de megvédhető egy olyan álláspont, amely azt vitatja, hogy a háború alatt elkövetett bűncselekmények elkövetői mind elmebeteg.

Hivatkozom Schäffer Istvánra,⁷² aki hasonló álláspontot foglal el, amennyiben tarthatatlannak véli, hogy mindazok, akik elmezavaruk, vagy öntudatlan állapotuk szabad elhatározási képességével nem bírnak, kívül essenek a büntetőjog intézkedési körén. Bár szabad akaratuk hiánya folytán felelősségük esedik, azonban éppen a cselekmények elkövetésével azt bizonyították, hogy a társadalomnak büntetőjog által védett békéjének megzavarására disponáltak és így alaposan várható, hogy mindaddig, amíg elmezavaruk, illetve öntudatlan állapotuk, vagy más hasonló betegségük tart, a jövőben sem fognak tartózkodni hasonló bűncselekmények elkövetésétől, hanem ellenkezőleg esetleg ilyenek tömeges elkövetésére fognak törekedni. Közveszélyességük tehát bizonyításra nem szorul és minthogy a velük szemben foganatosítható jelentéktelen közigazgatási biztonsági intézkedések hatása gyenge, a beszámíthatatlanságukat megállapító, de a további sorsukkal tulajdonképpen nem foglalkozó büntetőbíróági ítélet szinte jogosítvánnyal ruhazza fel őket további bűncselekmények elkövetésére.⁷³

A népbíróági rendeletek kifejezetten fenntartják a Btk. általános rendelkezéseinek alkalmazását amelyből szükségszerűen az következne, hogy alkalmazandók mindazon rendelkezések is, amelyek a Btk-ben foglaltatnak, de különösen a kényszerre vonatkozó rendelkezések fennforgása kizárhatná a háborús vagy népellenes büntett megállapítását. Véleményem szerint azonban, minthogy a R. különös részében az egyes tényállá-

⁷² „A kriminalpszichológia feladatai a büntetőigazságszolgáltatásban c., a Magyar Orvosok Szakszervezetének Elme-, Ideg- és Lélektan Szakosztálya országos értekezletén tartott előadása. (1947 június 8.)

⁷³ E mű nyomása közben készült el az igazságügyminiszter javaslata az elmebetegség okából felmentett bűncselekmények elkövetőinek biztonsági vagy gyógyító őrizetbevétele végett, amely javaslat már fenti szellemben készült.

dékok tekintetében felveszi a „kényszerű szükség“ és „kényszer“ fogalmát, ebből implicite azt a következtetést kell levonni, hogy a büntethetőséget, vagy beszámíthatóságot kizáró okok e felsorolása a törvény alkalmazása keretében kimerültek. Meg kell említenem a háborús bűnösök legnagyobb része által védekezésként „német kényszerre“, valamint a már előbb hivatkozott „felsőbb parancsra“ való hivatkozást, mint kényszerű szükségét, amelyre vonatkozólag ismét azt kell allegálnom, hogy a törvény minden egyes esetben kifejezi, ahol a kényszerű szükségre vagy kényszerre való hivatkozást mentesítő okként fogadja el, amelyből következik az, hogy a felettes hatóságok utasítása, illetve a német kényszer fennforgása már törvényi értékelést nyertek és az egyes tényálladékok ennek figyelembevételével lettek megállapítva és ehhez mérették a cselekményre vonatkozólag kiszabható büntetések is. A törvény cogens rendelkezésével szemben nem feladatom intencióinak, vagy szempontjainak megvilágítása, azonban, akik gondolkozni akarnak a témán, azok részére egy ténybeli adatot kívánok szolgáltatni: Vesenmayer német birodalmi követ vallomása szerint a magyarországi megszállást 500 német katonával hajtották végre, míg a zsidók deportálására delegált kommandó mindössze 20 emberből állott. Hogy ez a vallomás mennyiben fedí a valóságot, eldönthetetlen, de a háború akkori állása szerint, nem eshet túl messze az igazságtól.

A fentieknek megfelelően enyhítőknek a Népbíróságok Országos Tanácsa csak azon körülményeket vette fel, amelyek az elkövetési mozzanatokban a vádlott javára szóltak. Így pl. a cselekmény végrehajtását félbeszakította, vagy a cselekmény elkövetése alkalmával nyújtott támogatást, vagy a többi résztvevők cselek-

ményeit enyhítette. Mint törvényi szubjektív szempont nyert értékelést az adott esetekben vádlott testi alkalmatlansága, amelyet a Népbíróságok Országos Tanácsa 50 éves korhatárt meghaladott minden személlyel szemben vélelmezett testi állapotára tekintet nélkül, azon indokolással, hogy a büntetés célján túlmenő sérelmet okozna és végeredményben a kényszermunka kiszabásával szándékolt célt veszélyeztetné ily korú tettesekkel szemben kényszermunka büntetés alkalmazása.

Testi alkalmatlanság

Idetartozik még a Nov. 15. §-ának fentebb már ismertetett azon rendelkezése is, amely szerint a 15. életévét betöltött kiskorúra nézve a R.-ben foglalt jogszabályokat alkalmazni lehet, s a 16. életévét már betöltött fiatalokkal szemben pedig halálbüntetés kiszabásának is helye lehet.

Fiatalkorúak

Ez ugyancsak természetes intézkedés, mert a 11. § 5. pontja alá eső büntettek legnagyobb része fiatalok személyekből került ki, lévén az idősebb korosztály már régebben hancba dobva s a nyílás hatalom elsősorban ezen könnyebben irányítható réteget használta fel uralma fenntartása céljából szükséges büncselekmények elkövetéséhez.

Megemlítem itt Hortobágyi László esetét aki kétségkívül bebizonyítva, sajátkezüleg 30 embert ölt meg, előre megfontolt szándékkal, további 300 gyilkosság végrehajtásában közreműködött, tettét nem bánta meg, mégsem lehetett halálra ítélni, mert cselekménye elkövetésekor pár hónap választotta el a 16. életéve betöltésétől.

A fent előadottakból folyólag pedig ugyancsak természetesnek látszik, hogy a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező ifjúval szemben — aki vallás-
oktatása ellenére hajlandó volt arra, hogy embereket

tömegesen gyilkoljon meg — minthogy a jövő társadalma szempontjából ugyis elveszett ember, mint teljesen improduktív és céltalant az amúgy sem bevált fiatalokúra érvényben lévő rendelkezések alkalmazását mellőzni kell. A népbíróságnak egyébként joga van a Nov. 1. §-ában meghatározott büntetések helyett vagy azzal együtt fiatalokkal szemben a Bn. II. fejezetének IV. cikkében meghatározott intézkedéseket is alkalmazni, azonban dorgálásnak és próbárabocsátásnak nincs helye. A politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésén kívül fiatalokkal szemben bármely mellék-büntetést alkalmazni lehet.

31. A kísérlet fogalmi kizárása.

Kísérlet A háborús és népellenes bűncselekmények jogi természetéből és azon körülményből, hogy a népbíró-sági eljárás alá vont cselekmények már korábban büntetni rendelt tényálladékok speciális alkalmazásából eredtek, önként következik hogy *népbíró-sági ügyekben a kísérlet fogalmilag kizárt*. Szorosan összefügg ez azzal is, hogy a R.-ben büntetni rendelt tényálladékok legnagyobb része eredményfelelősség alapján történik. Minthogy pedig a kísérletnek egyrészt nincs eredménye, vagy esetleg az eredménye alacsonyabb beszámítás alá esik, így fogalmilag ki van zárva annak a lehetősége, hogy háborús és népellenes bűncselekmények kísérletéről beszélhessünk.

32. Arányosság, arányosítás.

A népbíró-sági jogszabályok rendelkezéseinek quasi kollektív és quasi objektív felelősség, valamint vélelmezett anyagi bűnösség, illetve eredményfelelősség alapján való elbírálásával részben összhangban, részben

pedig ellentétben áll az a kísérletképpen alkalmazott jogelv, amelyet „arányosság“ és arányosítás“ elnevezés illet.

Az egyes tettesek megítélésénél ugyanis éppen a fentebb vázoltak folytán szembetűnő volt az az ellentmondás, hogy az elkövető „feltéve, hogy alkalmi bűncselekmény tettesévé vált“ életének, esetleg egész hosszú, kifogástalan, esetleg kifejezetten demokratikus multjával szemben a büntetés legmesszebbmenő alkalmazását is kénytelen volt elviselni. Ez a szemlélőben bizonyos aránytalansági érzetet kelt. Nyilvánvaló, hogy ha tudatosan ezt nem is vették figyelembe, de a klaszszikus büntetőigazságszolgáltatásban ez az elv feltétlenül érvényesült, amikor magát a büntetlen előéletet, mint enyhítő körülményt értékelték. De kifejezésre jutott a főbenjáró cselekmények és legsúlyosabb büntetések tekintetében az államfői kegyelemre való felterjesztésnél és esetleg annak gyakorlásában, valamint ez az elv érvényesült pl. a rehabilitációs törvény életbe léptetésével is. Ezt az elvet alkalmazta és ezzel a fentebb ismertetett, saját gyakorlatában megnyilvánult jogelveket törte át a Népbíróságok Országos Tanácsa minden olyan esetben, amikor kisebb súlyú és kizárólag alkalmi bűncselekményekről volt szó és a tettes cselekménye nem folytatólagos, vagy folytonos ideológiai állásfoglalás következménye volt.

Ezen elv figyelembevételé folytán a jogalkalmazás legteljesebb mértékben megfelelt a klasszikus jogelveknek. Ezért volt érthetetlen pl. a közvélemény számára Fedák Sári enyhe ítélete, ahol a Népbíróságok Országos Tanácsa vádlottnak a német hivatalos rádióban alkalmilag, három ízben tartott és voltaképpen politika-mentes felolvasását szembeállította félévszázados színészi működésével s figyelembevételé idősebb korát is, szab-

ta ki egyébként tényleg rendkívül enyhe büntetést. E kérdéssel kapcsolatos az arányosítás kérdése is, amelynek alapja az, hogy hasonló súlyú és természetű bűncselekmények elkövetői hasonló súlyú oly büntetésekkel sújtassanak, amelyek arányban állanak a súlyosabb beszámítás alá eső cselekmények elkövetőire kiszabott büntetésekkel és az enyhébb súlyú cselekmények tetteire alkalmazott szankciókkal is. Ez a kérdés kapcsolatos azon sokat hangoztatott és vita tárgyát képező problémával is, hogy vajjon a háborús uszítók és általában a szellemi bűnösök nyerjenek-e súlyosabb büntetést, vagy pedig az uszításuk következtében a gyilkosságokat ténylegesen végrehajtó kisemberek.

Problémát ez csak azok számára jelent, akik nincsenek tisztában a R. félre nem magyarázható rendelkezéseivel, amely egyformán rendeli büntetni a felbujtót, tettetést és részt.

A szellemi irányítók *legsúlyosabb* megbüntetése mellett nem hanyagolhatók el, azonban — éppen a fentebb kifejtettek folytán — a cselekmények végrehajtói sem, mert hiszen más ember szándékos megölése a legősibb idők óta bűncselekménynek számít, legutóbb 1878-ban a Btk. 278—279. §-aiban meghatározott bűncselekmények elkövetése halállal vagy a legsúlyosabb szabadságvesztés büntetéssel járt, s minden hat éves gyermek lelki oktatásának első stádiuma annak megértetése, hogy a legsúlyosabb bűnök; más ember életének kioltása, testi épségének megsértése.

33. Jogi egység, tettazonosság.

A háborús és népellenes cselekmények gysége

A R.-ben foglalt háborús és népellenes bűntetteket az egyes §-ban foglalt tényálladékok külön felsorolása

mellett is egységesen kell felfogni. Többszörös háborús vagy népellenes bűnös nincs. Ismét segítségül fordulva a jogelmélethez, ezt a következőkkel támasztanám alá.

Büntettséggyalogsággal szemben büntett-többségről akkor beszélünk, ha valamely cselekmény a büntetőtörvény több rendelkezését, vagy ugyanazon rendelkezését többször sérti.

Természetesen, mint minden probléma körül, ezen megkülönböztetések tárgyában is elméletek tömege alakult ki a tekintetben, hogy voltaképpen mikor beszélhetünk egységről, mikor többségről és a többségnek mely fajáról?

Az egység és többség közötti különbség meghatározásánál többféle elmélet van forgalomban, ezek egyike szerint (Binding,⁷⁴ Frank,⁷⁵ Lammasch,⁷⁶ Paul Merkel,⁷⁷ Illés,⁷⁸ Angyal,⁷⁹ Vámbéry,⁸⁰ Irk⁸¹) a bűncselekmény kereteit a cselekmény tényálladéka adja meg, tehát annyi bűncselekményről beszélünk, ahány a tényálladék, tehát akkor beszélünk egy bűncselekményről, tehát egységről, ha büntetőjogilag jelentős összes mozzanatait egyetlen bűncselekményi tényálladékkal kimeríthetjük és pedig csakis egyszer méríthetjük ki, mert ellenkező esetben a tényállás már több bűncselekményt foglal magában. Buri,⁸² Degré Lajos⁸³

⁷⁴ Binding : I. m. 564.

⁷⁵ Frank : „Das Strafenrechtsbuch für das deutsche Reich“. 17. Ausg. 216.

⁷⁶ Lammasch : „Grundriss des österreichischen Strafrechts“. 5. (Aufl. von Rittler.) 204.

⁷⁷ Merkel : „Grundriss“. I. 1927. 188 old.

⁷⁸ Illés : „A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata“. 1894. III. kiadás. 1909. I. kötet. 401. old.

⁷⁹ Angyal : I. m. 480.

⁸⁰ Vámbéry : I. m. 264.

⁸¹ Irk : I. m. 209.

⁸² Buri : „Einheit und Mehrheit der Verbrechen“. 1879. 1. és 121. o.

⁸³ Degré Lajos : „Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához“. 1912. 100. old.

és mások szerint annyi a bűncselekmény, ahány a külsőleg megvalósított, jogilag számbajövő eredmény. A harmadik felfogás szerint (List-Schmidt,⁸⁴ Höpfner,⁸⁵ Arthur Baumgarten,⁸⁶ Wachenfeld⁸⁷) annyi a bűncselekmény, ahány az akaratí tevékenység, tehát az eredmény egysége vagy többsége figyelmen kívül marad.

Mielőtt a népbíróági jogszabályok tekintetében állást foglalnánk, az egység kérdésével is foglalkoznom kell, ugyanis a tényálladékok különböző felépítettségének következménye, hogy a bűncselekményi egység elég gyakran maga is összetett. Ennek oka pedig az, hogy a tényálladáki cselekmények maguk is gyakran cselekményrészekre bonthatók, részint pedig folyik abból, hogy maga a jog bizonyos célok érdekében és bizonyos feltételek fennforgása mellett gyakran egy tényálladékban egyesít olyan mozzanatokat, amelyek más célok és más feltételek fennforgása mellett egy tényálladékba nem férnek bele és így többséget alkotnak. Ezen megkülönböztetés szerint beszélünk „természetes” és „normatív” egységről, értve *természetes egység alatt az oly bűncselekményt, amely természetétől fogva egységes*, és amelynél a tényálladék oly cselekvési kört ölel át, amely a köznapi értelemben is egyetlen cselekménynek felel meg és nem bontható fel más bűncselekményi tényálladékokat alkotó elemekre. Ide tartoznak azok a cselekmények is, amelyek, bár elemekre felbonthatók, azonban vagy egynemű cselekvések sorozatát foglalják magukban, feltéve, hogy egyik

Természetes
egység

⁸⁴ List-Schmidt : I. m. 232.

⁸⁵ Höpfner : „Einheit und Mehrheit der Verlege. I. 1901.

II. 1908. 121. old.

⁸⁶ Baumgarten : „Die Lehre von der Idealkonkurrenz und Gesätzeskonkurrenz“. 1912. 14., 52. old.

⁸⁷ Wachenfeld : „Die Theorie der Verbrechenskonkurrenz“. 1898. 103. o.

cselekvés sem alkot már magában is tényálladékot és bizonyos feltételek fennforgása mellett beszélünk tartós és állapotbűncselekményekről.

A normatív egységet feloszthatjuk : 1. törvényes és 2. jogi egységre. Törvényes egység alatt értjük természetes egységeknek egy tényálladékba való foglalását. Törvényes egység fajtái: a) az összetett bűncselekmény (delictum compositum), b) az összefoglalt bűncselekmény (delictum complexum), c) az összbűncselekmény (delictum collectivum) és d) az alternatív bűncselekmény.

Normatív
egység,
törvényes
egység

Összetett bűncselekmény alatt értjük valamely önálló bűncselekménynek bármely más cselekménnyel való egyesülését, tekintet nélkül arra, hogy az büntendő-e vagy sem. Ilyen összetett bűncselekmény pl. a rablás (személyes szabadság megsértése + lopás).

Összetett
cselekmény

Összefoglalt bűncselekmény alatt a több cselekvésnek egy bűncselekménybe való oly törvényi összefoglalását értjük, ahol az összefoglalt bűncselekmények, mint természetes egységek egyike sem része a másiknak. Az összefoglalt bűncselekmények egyike sincs tehát, a gyakori találkozás ellenére sem a másikkal összefüggésben. Ide tartozik a szándékos emberölés kapcsán elkövetett rablás, továbbá több lopásnak egy tényálladékba való foglalása a lopott tárgyak értékére tekintettel.

Összefoglalt
cselekmény

Összbűncselekmény alatt értjük több egynemű és egymagában büntetéssel nem sújtott cselekvésnek egyetlen tényálladékba foglalását. Ide tartoznak az üzletszerű, iparszerű és szokásszerű bűncselekmények.

Összbűn-
cselekmény

Alternatív bűncselekmények alatt értjük az oly bűncselekményt, amely többféle elkövetési cselekménnyel valósítható meg, de ugyanazon tényálladék krité-

Alternatív
bűncselek-
mény

riumait meríti ki, így pl. becsületsértés esetében 1. „becstelenítő“; 2. „lealacsonyító“; vagy 3. „megszégyenítő“ kifejezés használatával; vagy 4. ily cselekmény elkövetésével. Miután mind a négy tényálladási elem megvalósítása, vagy azok egyikének-másikának megvalósítása esetére a törvény ugyanazon büntetést rendeli kiszabni, azt a következtetést kell levonni, hogy a tettes — még ha a cselekménynek különböző elkövetési mozzanatait is viszi véghez — nem több, hanem csupán egy (alternatív) bűncselekményt követ el.

Jogi egység

Jogi egység alatt értjük az irodalomban azt a bűncselekményegységet, amelyet a törvény kifejezett rendelkezése nélkül a bírói gyakorlat foglalt egységbe.

Folytatólagos cselekmény

Ilyen a folytatólagos bűncselekmény, értve alatta olyan bűncselekményt, amely több, egymagában is teljes bűncselekményi tényálladékokat kimerítő, de egymás között bizonyos összefüggésben lévő, hasonnemű és egyazon büntetett által elkövetett cselekvésből egységgé tevődik össze.⁸⁸

Arra vonatkozólag, hogy mi az az összefüggés, amely a folytatólagos bűncselekményben az egyes cselekvéseket egységbe fűzi, arra nézve az irodalomban különféle nézetek merülnek fel, részben a cselekvéseknek alanyi, részben tárgyi vonalán keresve a megfejtést. Eszerint beszélnek az akaratelhatározás egységének, a sértett azonosságának, az elkövetési tárgyak együvértartozóságának, vagy azonosságának, a cselekmény egyneműségének, a jogtárgy oszthatatlanságának, az eredmény egységének, az egyes cselekvések időbeli

⁸⁸ Balogh: „Az azonos és folytatólagos bűncselekmény tana“. 1885.: A delictum correctivum és a szokásszerű és szükségszerű bűncselekmények tana.“ 1886. Degré Lajos I. m. 151. Hippel: „Deutsche Strafrecht“ II. 494. Némi nyomait a római jogban is megtaláljuk, viszont a fogalom maga teljességében csupán a XIX. században fejlődött ki.

félbeszakíthatatlanságának és az alkalom azonosságának szükségességéről.⁸⁹

Mielőtt a népbírószági rendeletek alkalmazása szempontjából legcélszerűbb és a gyakorlatban alkalmazott elmélettel foglalkoznánk, előre kell bocsátanom azt, hogy a népbírószági rendelet különös részében felsorolt tényálladékok legnagyobb része egymással eszmei, illetve alaki halmazatban állanak. Ennek okát a háborús és népellenes bűnök elkövetése tekintetében — tekintet nélkül a különböző tényálladékokra — az akarat-egységben látom. Nem szorulna magyarázatra az, hogy aki háborús vagy népellenes bűncselekményt akart elkövetni, akinek szándéka erre irányult, az a tényálladékok többfélesége szerint azt többféle módon hajthatta végre és ha az elkövetési mozzanatok vagy eszköz-cselekmények mások is voltak, a cél azonossága mellett rendszerint ugyanazon bűncselekmény következett be. Ez a természetes magyarázata annak, hogy a R. olyan széles latitüdöt hagy a jogalkalmazó bírórészére a büntetés kiszabásánál. Kétségtelen ugyanis az, hogy aki elkövette pl. a 11. § 1. pontjában meghatározott bűncselekményt, az elkövette az ugyanezen § 2., 3., 6., a 13. § 1., 6. pontjában meghatározott bűncselekményeket is; aki a 11. § 3. pontjában meghatározott bűncselekményt tett, a tettése egyidejűleg a 11. § 1., 2., 4., 6., a 13. § 1., 2., 3., 6. pontjában meghatározott büntetteknek is; aki a 11. § 4. pontja szerint bűnös, egyúttal bűnös a 11. § 1., 2., 3., 5., a 13. § 2., 3., 6., 15. § 3., 17. § 1., 2., 4., 5., 6. és 7. pontjában meghatározott népellenes büntettekben is, stb. Tehát a R. különös részében meghatározott bűncselekmények legnagyobb része egymással eszmei halmazatban állanak, s legtöbbször

Eszmei
halmazat a
háborús és
népellenes
cselekmé-
nyeknél

⁸⁹ Merkel-Lippmann: I. m. 309. old. Wachenfeld I. m. 111. old., Pauler I. m. I. 123. old. Finkey 354. old. Lammasch-Rittler 210. old.

csak a bekövetkezett eredmény, az elkövetés helye és ideje, esetleg annak módja minősítik a cselekményt a R. súlyosabb vagy enyhébb rendelkezésének hatálya alá, természetesen az alacsonyabb beszámítású cselekmények beolvadva a magasabb beszámítást maga után vonó tényálladékba.

Minthogy pedig helyes felfogás szerint a háborús és népellenes bűnösök — egyes és szórványos esetektől eltekintve — a büntetni rendelt cselekményüket azon célból követték el, hogy Magyarországot a háborúba sodorják, illetőleg abban megtartsák, a fegyverszünetet megakadályozzák, e célból a nyilas uralmat hatalomra juttassák, a nyilas uralmat fenntartsák azon célból, hogy a fegyverszünet továbbra is megakadályoztassék; az akaratelhatározás egysége és a cél azonossága folytán nem változtat a bűncselekmény egységén az elkövetési cselekvések többsége sem. Tehát az a nyilas pártszolgálatos, aki a nyilas uralom fenntartása céljából naponként ölt és rabolt, az elkövetési cselekvések többsége mellett is, az akarategység és a cél azonossága folytán, csupán folytatólagos bűncselekményt, tehát jogi egységbe foglalt egyetlen bűncselekményt követett el. Közel fekszik ehhez a felsorolt bűncselekmények legnagyobb részében megállapítható eszmei bűnhalmazattal kapcsolatos azon még elméletileg vitás körülmény is, hogy voltaképpen az alaki halmazatnál beszélhetünk-e egyáltalán többségről? (List-Schmidt,⁹⁰ Degré Lajos,⁹¹ Baumgarten Izidor⁹² az alaki halmazatot, mint törvényhalmazatot bűncselekményegységnek tekintik.)

E kérdésnek a büntetés kiszabásánál, a Btk.-beli

⁹⁰ I. m. 239. old.

⁹¹ I. m. 47. old.

⁹² „Büntetőjogi tanulmányok“. 1907—1916. 225. o.

megkülönböztetés ellenére, nincs gyakorlati jelentősége a népbíróági eljárásban, a bíróság által alkalmazható széles skála folytán. A Népbíróságok Országos Tanácsa éppen a népbíróági eljárás gyors eljárást kívánó és különleges céljára mellőzte a vádlottak cselekményei közül — a lényegtelen részeket — kiemelte azt a cselekményt vagy cselekménysorozatot, amely vádlott akarelhatározását és tevékenységét legjobban jellemezte és amelybe vádlott több kisebb jelentőségű magatartása beolvasztható volt s ezzel a népbíráskodás hatálya alá eső bűncselekmények tekintetében lehetőleg a jogi egység mellett foglalt állást. Ettől a legritkább esetben és csak akkor tért el, ha a cselekmények közötti összefüggés semmiképpen sem volt megállapítható és a tettes által elkövetett különböző cselekmények különböző céldiktálta motívumok eredménye volt. Így pl. nem volt megállapítható a vádlottnak háborús uszító cikksorozatában foglalt bűncselekménye a R. 15. § 6. pontjában meghatározott erőszakos nemi vagy jogtalan vagyoni haszonszerzési célzattal összefüggő cselekményével.

Ismétlem, a népbíráskodási gyakorlatban a jogi egység felvételét, — anélkül, hogy vádlott érdekeit vagy védelmét sértette volna, — az eljárás gyorsasága, a sértett személy minősége (magyar nép) és a bekövetkezett eredmény nagysága indokolta.

Az egység és a többség helytelen alkalmazásából folyt, hogy egyes népbíróságok ugyanazon tényálladék tekintetében az egyes rész-cselekvéseket külön-külön értékelve, olyértelmű ítéleteket hoztak, hogy pl. vádlottat kimondották 10 rendbeli ugyanazon tényálladék alá eső háborús büntetben és egyidejűleg 3 rendbeli ugyanazon tényálladékbeli büntettt vádja alól felmentették.

Azon álláspontból folyólag, hogy a háborús, vagy

népellenes bűnösség csak egységes lehet, okszerűleg következik, hogy ha a tettes bűnösségét a bíróság akár egy oly cselekvésrész tekintetében megállapítja, amely cselekvésrész alkalmas valamely tényálladék betöltésére, az ugyanazon minősítés alá eső és a vádhatóság által inkriminált többi tényállásrészek tekintetében felmentésnek nincs helye. Viszont vádlottnak akárhány cselekménycsoportja valósítja meg ugyanazon tényálladékot, bűnössége csak egyrendbeli cselekményben lesz megállapítható.

Tettazonos-
ság

Természetesen ez a szabály csak ugyanazon minősítésű tényálladék alá vont cselekmények tekintetében érvényes, mert felmentő rendelkezést kell hozni oly esetben, amelyben a meg nem állapított tényállásrészt a vádhatóság — akár tévesen is — magasabb beszámítású tényálladékként inkriminálta. Itt lép előtérbe a *tettazonosság* kérdése, amelyre vonatkozólag a népbírósi eljárás során is a klasszikus rendelkezések az irányadók, nevezetesen, hogy: „*a bíróság semmisség terhe alatt nem tehet ítélete tárgyává oly tettet, mely miatt a vádló vádat nem emelt*“. Tehát e tekintetben a bíróság a legteljesebb mértékben meg van kötve, viszont ezeken a kereteken túl kezdődik a bírói szabadság, amely a tett minősítésére és a büntetés kiszabására vonatkozik, amely tekintetben a bíróság a vádló indítványához kötve nincs [Bp. 325. § (2) bekezdés]. A *tettazonosság* az az elv, amely összefüzi egymással a vádat és az ítéletet. A bíróság tehát a tekintetben, hogy az inkriminált tényálladék a törvényes rendelkezéseknek melyik tétele alá vonható és ennek melyek a büntetőjogi következményei, teljesen szabadon jár el. Emre rendelkezésnek és a bírói szabadságnak ilyen értékelése különös jelentőséget nyert a népbírósi hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében, ahol az ügyek túl-

nyomó részében az elkövetett cselekményeknek szemtanuja nem él és a vádlottak túlnyomó része a bizonyítékként egyedül álló nyomozati vallomásukat a népbíróági tárgyalás során visszavonták. Figyelmesen vizsgálva a népbíróság előtt folyamatban lévő ügyeket, az esetek nagy részében azt tapasztalhatjuk, hogy a megkerült tettesek majdnem kivétel nélkül a tulajdonképpeni bűncselekmények elkövetésével azon személyt vádolják, akit bűncsoportjukból éppen nem sikerült bűnvádi eljárás alá vonni elhalálozás, vagy nyugatra szökés következtében. Ha pedig ugyanazon bűnözőcsoport egyes tagjai ellen különböző időben való elfogatásuk, vagy pedig közös cselekményükről való tájékoztatlanúság miatt a vádhatóság külön eljárást indított, saját bűnügyükben kivétel nélkül a másikat vádolták a bűncselekmény elkövetésével, esetleg egyidejűleg a másik ellen folyó ügyben annak javára mentesítő valamást tettek.

Igy számtalanszor előfordult például az, hogy a vádhatóság megvádolt valamely nyílt pártszolgálatost bizonyos mennyiségű embernek, bizonyos helyen, bizonyos időben elkövetett törvénytelen kivégzése miatt. Vádlott a cselekmény elkövetését a nyomozat során bevallotta. A népbíróági tárgyalás során beismerő vallomását visszavonta ellenben a véletlen, vagy a bíróságnak más ügyekben szerzett hivatalos tudomása olyan bizonyítékokat produkált a tárgyalás során, amely kétségtelenné tette, bizonyítottá vált, hogy vádlott a vád tárgyává nem tett, de más helyen, más időben, más mennyiségű embert törvénytelenül és szándékosan ténylegesen kivégzett. Ily esetben — bár formailag az előadott tényállás másnak mutatkozik, a tulajdonképpeni sértett személye (a magyar nép), a vádlott személye, a jogvédett érdek, az elkövetési tárgy, az

elkövetési cselekmény és a vádhatóság által meghatározott tényálladék teljesen azonosak és így vádlott bűnösségét, habár a változott tényállásnak megfelelően, de meg kellett állapítani. Nehezebb volt a kérdés az esetben, ha az ugyanazon tényálladékra vonatkozólag fellebbezési eljárás során mutatkoztak ily tények, amelyek esetekben a fellebbezési bíróság — kötve lévén az elsőbíróság által megállapított tényálláshoz — a vádlottal szemben tudomására jutott új tényeket legfeljebb mint súlyosbító körülményeket értékelhette, amely esetben a büntetés kiszabásánál volt tág lehetősége ennek figyelembevételére.

A népbírósági eljárás során is érvényes az a szabály, hogy amennyiben a bíróság úgy látja, hogy az inkriminált cselekmény súlyosabb cselekmény tényálladékát állapítja meg, mint amelyre a vád irányult, köteles a feleket erre az eshetőségre figyelmeztetni, meghallgatni s a vádlott tudomására hozni, hogy a védelem előkészítése céljából a tárgyalás elnapolását kérheti.

Hogy a népbírósági eljárás során rendkívül gyakran fordult elő az a körülmény, hogy a bíróság súlyosabb beszámítás alá eső cselekményben mondotta ki bűnösnek a vádlottat, mint amely vád tárgyává lett téve, annak oka a fentebb vázolt azon okban rejlik, hogy a R. különös részében meghatározott tényálladékok legnagyobb része egymással eszmei halmazatban állanak és az elkövetés helyét, idejét, esetleg módját ugyanazon tényállás mellett a népbíróság, vagy a fellebbezési bíróság a vádhatóságtól eltérően értékelte.

34. A népbírósági ügyek sértettje maga „a magyar nép“.

Most vázoltakkal kapcsolatos témám utolsó kérdése, a népbírósági rendelet alkalmazása szempontjából a

bírói gyakorlat által kifejezett azon sajátosság, hogy a R. különös részében elkövetett cselekmények tekintetében a bíróság sértettnek magát a magyar népet tekinti, sértett alatt értve azt a személyiséget, akinek valamely jogvédett érdekét sértette, vagy veszélyeztette a terhelt által elkövetett cselekmény. Bár a R. különös részében felsorolt bűncselekmények egy része tekintetében a bűncselekmény elkövetése által közvetlenül valamely természetes személy jogvédte érdekét, életét, testi épségét, vagy anyagi helyzetét érte kár, vagy sérelem, — a deklarált bűncselekmények legnagyobb része tekintetében a vádlott cselekményének nincsen természetes személy sértettje, mert az elkövetett cselekmény már szembe-tűnően a nemzet, a magyar állampolgárok összességét, a magyar népet érte. Természetes az, hogy minden oly cselekmény, amely a magyar népnek okozott sérelmet, az egyúttal annak minden tagját érinti (egy tisztultabb felfogás mellett az ellenkezője is értendő: a nép bármely tagját ért sérelem sérelmet jelent a magyar állampolgár felebarátja és a magyar nép egésze ellen is). Az egyes személyeket ért sérelemnek a magyar népre vonatkozó vetülete abban mutatkozik, hogy az elkövetett cselekmények súlyossága és minősége a magyar nép nemzetközi presztizsének és a békeszerződésekben kifejezésre jutó érdekeinek helyrehozhatatlan kárt okozott, nem beszélve arról a veszélyeztetettségről, amelyet egy esetleges retorzió jelenthetett volna.

A magyar nép sértett minősége a R. alkalmazása szempontjából jelentőséget nyer a „politikai ügyész” hatáskörében, továbbá a büntetés kiszabásánál, de természetesen ebből folyik a háborús és népellenes bűncselekmények közvádas jellege is.

Ha a fentebb vázoltak az eddigi klasszikus jogelvekkel szemben itt-ott merészeknek is tűnnek, vagy

Sértett,
magyar né

Konklúz

esetleg helyt nem állóak, a népbíróági eljárás ellenzőit pro és contra meggyőzhetik, hogy amíg egyrészről a törvény csupán a bűnösök szűkebb körét rendeli büntetni és a jogalkalmazás humánussága folytán nem túl nagy a felelősségrevontak száma, addig ezzel szemben, akik az ítéletek súlyával nincsenek megelégedve, azok megnyugvást találhatnak abban a gondolatban, hogy a voltaképpeni cél, a forradalom vértelen levezetése, a főbűnösök megbüntetése és a demokratikus államrend megerősítése maradéktalan megvalósítást nyert.

V. fejezet.

A demokratikus államrend és köztársaság védelme.

A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946 : VII. tc. 11. §-a, a törvény életbelépésétől kezdve, a törvény 1—8. §-aiban meghatározott bűncselekményeket, továbbá az 1947. évi XXXIV. tc. 26. §-ában meghatározott büntetett a tabuláris népbíróóságok hatáskörébe utasítja. A népbíróóságok az ítéltáblák székhelyein alakulnak és szemben a 81/1945. M. E. sz. rendeletben meghatározott népbíróósággal, 5 tagból alakulnak és „külön tanács“-nak neveztetnek.

Az elnököt és helyettesét a szakképzett ítéltáblák sorából az igazságügyminiszter jelöli ki, egy-egy tagját és póttagját pedig a Független Kisgazda Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt* és a Nemzeti Parasztpárt, tehát a jelenleg kormányon lévő koalíciós pártok helyi szervezetei küldik ki. Kiesik a Polgári Demokrata Párt és a Szakszervezeti Tanács kiküldöttje. Egyebekben a 81/1945. M. E. és az 1.440/1945. M. E. sz. rendeletben meghatározott anyagi és alaki jogszabályokat kell alkalmazni e törvény rendelkezései szempontjából is, kivéve mégis, hogy előterjesztésnek ezen eljárás keretében eredetileg sem volt helye, to-

* A két munkáspárt egyesülése óta is változatlan e tekintetben a helyzet.

vábbá, hogy a vezetőbíró a 4 népbíró ülnökkel együtt úgy a jogkérdés, mint ténykérdésben, mind pedig a büntetés kiszabása tekintetében már eredetileg is együttesen döntött. A törvény fenntartja természetesen a kényszermunkabüntetést, a keretbüntetést, végül hatályon kívül helyezi a Btk. 172. § (2) bekezdését, az 1921 : III. tc.-t és az 1938 : XVI. tc. 5. §-át.

A törvény indokolása szerint, minthogy a törvényben szabályozott bűncselekmények kivétel nélkül politikai jellegűek, az esküdtbíróság visszaállításáig az azzal rokon népbíróság hatáskörét kellett megállapítani. Tekintettel arra, hogy a politikai összefüggések esetleg bonyolultak és egészen át nem tekinthető ügyek is előfordulhatnak, a tárgyalás oly nyomozati és bírósági felkészültséget igényel, amellyel a törvényszéki székhelyen felállított népbíróságok nem minden esetben rendelkeznek és a jogegységet is jobban őrzik a táblai székhelyen felállított népbíróságok, indokolt, hogy a törvény hatálya alá tartozó ügyekben csak tabuláris népbíróságok járhassanak el.

Személyi és területi hatály

Minthogy a törvény által nem rendezett esetekben a népbírószági rendelkezések az irányadók, ennél fogva a különtanács hatásköre kiterjed nemcsak a polgári egyénekre, hanem a fegyveres erő tagjaira, valamint a magyar állam területén elfogott vagy magyar államnak kiadott egyénekre is, tekintet nélkül állampolgárságukra. A Te. 125. §-a a törvény által vétségnek minősített esetekben alkalmazható.

Fiatakorúak bűnügye is a különtanács hatáskörébe tartozik. A törvényben meghatározott cselekmények elévülésére a Btk. 106. §-a az irányadó, míg sajtó útján elkövetett cselekmények tekintetében a sajtótörvény 48. §-ának rövidebb elévülési szabályai.

Az 5.900/1945. M. E. sz. rendelet alapján a nép-

ügyészség szervezetén kívülálló személy is megbízható közvádloi tennivalók ellátásával.

Az állandó gyakorlat értelmében a népbíróági R. novellája 21. §-ának (2) bekezdésében foglalt fellebbezési korlátok az ú. n. ötöstanács elé tartozó ügyekre eredetileg nem vonatkoztak. Az 1947 : XXXIV. tc. 19. §-a folytán az ú. n. ötöstanács elé tartozó ügyekben hozott ítélet ellen is fellebbezés kizárásával semmisségi panasznak van helye.

A törvény rövid alkalmazása alatt máris számtalan probléma merült fel, amelynek megoldása vagy az egy- séges joggyakorlat, vagy a törvény kiegészítésének vagy módosításának feladata.

Igy elsősorban ellentétes egyes tanácsok gyakorlata a törvény 2. § b) pontjában írt alapintézménynek mikénti értelmezése tekintetében, továbbá a Btk. 92. §-ának mikénti alkalmazása tárgyában, amennyiben az egyik álláspont szerint ezen eljárásban is érvényes a 81/1945. M. E. sz. rendelet 5. § (5) bekezdésének korlátai, amelynek értelmében 6 hónapi börtön alá a 92. § alkalmazásával sem lehet lemenni, ezzel szemben a másik álláspont a Btk. általános rendelkezéseivel egyértelműen a 92. § alkalmazásával a korlátlan „kettős korrekcionilizációt” is megengedi. Ez utóbbi probléma megoldást nyert az 1947 : XXXIV. tc. 2. §-ának életbe léptetésével, amelynek ismeretében nem lehet vitás, hogy az említett ügyekben a Btk. 92. § alkalmazása semmiféle korlátozás alá a jövőben nem eshet.

Bár kezdetben ez eltérő, de később majdnem egy- séges gyakorlat volt a tekintetben — éppen a Népbíró- ságok Országos Tanácsának állásfoglalása folytán — hogy a védelem által bejelentett fellebbezést minden esetben, tehát az 5 évet meg nem haladó szabadság- vesztésbüntetést kimondó ítéletek ellen is el kell fo-

gadni. Az 1947 : XXXIV. tc. életbeléptével ez a probléma is elesik.

Ugyancsak vitás volt a Bn. 1. §-ának a büntetés végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó rendelkezéseinek, továbbá a II. Bn. 3. §-ának, a II. Bn. 4. §-ának a mellék-, illetve főbüntetést kiszabó rendelkezéseinek alkalmazása. Fenti okból azonban már ez is tárgytalan.

Az 1947 : XXXIV. tc., az 1946 : VII. tc. hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében kötelezően írja elő a Btk. 7. §-ának alkalmazását. A 81/1945. M. E. sz. rendelet 31. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a népügyészség előtt tett feljelentés miatt a feljelentő ellen hatóságelőtti rágalmozás vétsége miatt bűnvádi eljárást indítani nem lehet, — az 1946 : VII. hatálya alá tartozó bűncselekmények tekintetében nem nyer alkalmazást.

Az idézett törvény 29. §-a az 1946 : VII. tc. 11. §-a szerint alakítandó külön tanács hatáskörét kiterjeszti az utóbb említett törvényben meghatározott bűncselekménnyel összefüggésben elkövetett akár népbíráskodásra utalt, akár pedig a rendes bíróságok hatáskörébe tartozó bármely más bűncselekményekre is.

Statisztika

A különbíróóságok felállítása óta a köztársaság és a demokráciacellenes bűncselekmények miatt összesen 3167 eljárást indítottak. Ebből eddig befejezést nyert 1961 ügy. Marasztaló ítélet 946, míg felmentő ítélet 739 volt. Egyéb módon befejezést nyert 286 ügy. A vádlottak közül 872 személy ellen hoztak egy éven aluli büntetést, 1—5 évig terjedő börtönre ítélték 299 személyt, 5—10 évig terjedő fegyházra 24 személyt, 10—15 évig terjedő fegyházra 2 személyt, életfogytiglani fegyházra 3 személyt, míg halálos ítéletek száma 3 volt, amelyek

közül egy végre is hajtatott. Életfogytiglani kényszer-
munkára ítélték 3 vádlottat, 5 éven felüli kényszermun-
kára 26, míg 3 évre minimális tartalmú kényszermun-
kára 10 vádlottat.*

* A magyar igazságügyminisztérium 1948. február 1-iki adatai.

FORRÁSMUNKÁK

- Admetó Géza**: Az angol esküdtbíráskodás. Budapest, 1927.
- Angyal Pál**: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve. Budapest, 1915.
- Angyal Pál**: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1930–31.
- Angyal Pál**: A visszahatóerő az anyagi büntetőjogban. Budapest, 1916.
- Archippow K.**: A törvény a szovjetállamban. Moszkva—Leningrád, 1926.
(Orosz nyelven.)
- Auer György**: A hatályos büntetőjog szabályai. Budapest, 1947.
- Baco (Verulamii) Fr.**: Discours on the laws and government of England.
London, 1905.
- Balás P. Elemér**: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1910.
- Blackstone William**: Commentaries. Oxford, 1769.
- Ballagi Aladár és társai**: Világtörténelem. Tolnai Nyomdai Műintézet.
r. t. 15. kiadás, 20 kötetben. Budapest. Évszám nélkül.
- Balogh Jenő**: Az azonos és folytatólagos bűncselekmény tana. Budapest,
1885.
- Balogh Jenő**: A delictum correctivum és a szokásszerű és szükségesszerű
bűncselekmények tana. Budapest, 1886.
- Bar. L.**: Recht und Beweis im Geschworenengericht. — Ein Beitrag zur
Kritik der Praxis und Gesetzgebung auf dem Gebiete des Strafver-
fahrens. Hannover, 1865.
- Baumgarten Arthur**: Die Lehre von der Idealkonkurrenz und Gesetzes-
konkurrenz. Tübingen, 1912.
- Baumgarten Izidor**: Büntetőjogi tanulmányok. Budapest, 1916.
- Benner Max**: Der Grundsatz des ne bis idem im Strafprozess. Leipzig,
1891.
- Bentham Jeromos**: Theorie des peines et des récompenses. 1840. London.
- Bibó István**: Kényszer, jog, szabadság. Szeged, 1935.
- Biener Fr. Aug.**: Beiträge zur Geschichte des Inquisitionsprocesses.
Leipzig, 1827.
- Biener Fr. Aug.**: Abhandlungen aus dem Gebiete d. Rechtsg. Leipzig,
1848.
- Binding Karl**: Die drei Grundfragen der Organisation des Strafgerichts.
Leipzig, 1876.
- Binding Karl**: Handbuch des Strafrechts. I. köt. Leipzig, 1870.
- Binding Karl**: Die Normen und ihre Ubertretungen. Berlin, 1876.

- Bleuer Soma: Az esküdtbíróági rendszer hiányai. Jogászegyleti értekezések. 29. köt.
- Bohlen Paul: Das alte Indien. Königsberg, 1880.
- Bónis György: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Budapest, 1935.
- Brauer Eduard: Die deutschen Schwurgerichtsgesetze in ihren Hauptbestimmungen übersichtlich zusammengestellt mit kurzem Hinweis auf fremdes, insbesondere französisches und englisches, auch schottisches und nordamerikanisches Recht. Berlin, 1856.
- Brunner Heinrich: Die Entstehung der Schwurgerichte. Strassburg, 1872.
- Buri Maximilian: Einheit und Mehrheit der Verbrechen. Berlin, 1879.
- Buza László: A miniszterek jogi felelőssége. Budapest, 1911.
- Crabb George: History of the engl. law. London, 1829.
- Csánk Béla: Népbíráskodás külpolitikai célok szolgálatában. (A Magyar Külügyminisztériumban 1946 október 1. napján tartott előadása.)
- Csekey István: Magyarország alkotmánya. Budapest, 1943.
- Dalcke A.: Fragenstellung und Verdikt im schwurgerichtlichen Verfahren. Berlin, 1898.
- Daniels Alexander: Ursprung und Werth d. Geschworenenanstalt. 1848.
- Degré Lajos: Adalékok a folytatólagos bűncselekmény tanához. Budapest, 1912.
- Dombóváry Géza: Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pestmegyében a XIX. század első felében. Budapest, 1931.
- Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány és jogtörténet. Budapest, 1946.
- Edvi Illés Károly: A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata. Budapest, 1909.
- Escher H.: Die Schwurgerichte in Strafsachen und bürgerlichen Rechtsrehtigkeiten. Schaffhausen, 1868.
- Erdélyi Henrik: Az esküdtbíróági eljárás és a nyomozóeljárás eredete és kifejlődése. Budapest, 1914.
- Ewers N.: Das älteste Recht der Russen. Dorpat, 1826.
- Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest, 1905.
- Feuerbach Paul Anzelm: Revision der Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts. Berlin, 1799.
- Ferri Enrico: Principi di diritto criminale. Milánó, 1928.
- Finger August: Lehrbuch d. oesterreichischen Strafrechts. Wien, 1914.
- Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1923.
- Finkey Ferenc: Az esküdtzék az új magyar bűnvádi eljárásban. Jogászegyleti Értekezések. 19. köt.
- Fischer H. A. L.: Európa története. I—III. Balla Antal és Benedek Marcell fordította. Budapest, évszám nélkül.
- Flavius Josephus: A zsidók története. Révay József fordítása. Budapest, 1946.
- Frank Reinhard: Das Strafrechtbuch für das deutsche Reich. Tübingen, 1911.
- Fonteyne Jean: Droit et justice en U. R. S. S. Paris, 1946.
- Forrer L.: Das Verfahren gegen dem Abwesenden im Strafprozess. Zürich, 1907.
- Porsyth William: History of trial by Jury. London, 1852.
- Freudenthal Berthold: Das Jugendgericht in Frankfurt am Main. Berlin, 1912.

- Friedmann Bernát*: A népbírák és esküdszékek intézménye. Budapest, 1876.
- Glaser Julius*: Handbuch des Strafprozesses. Leipzig, 1885.
- Gneist Rudolf*: Die Bildung der Geschworenengericht in Deutschland. Berlin, 1849.
- Grohmann A. F.*: Das Schwurgericht. Abhandlung. Schwerin, 1857.
- Hajdú Gyula*: A jövő a népbíráskodásé. Budapest, Szabad Nép, 1948. május 27. szám. 7. old.
- Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és vegyesházi királyok alatt. Budapest, 1899.
- Hajnik Imre*: Egyetemes európai jogtörténet. Budapest, 1896.
- Hale Matthew*: History of the Common Law. London, 1713.
- Heinze Karl Fr. R.*: Ein deutsches Geschworenengericht. Leipzig, 1865.
- Heller Erik*: A magyar büntetőjog általános tanai. Budapest, 1945.
- Heller Erik*: Magyar anyagi büntetőjog. Szeged, 1938.
- Heller Erik*: A magyar büntető törvénykezési jog tankönyve. I. Budapest, 1947.
- Herschel Arthur*: Die Vernehmung des Beschuldigten. 1909.
- Horváth Barna*: Géníus pere. Kolozsvár, 1942.
- Horváth Barna*: Demokrácia és jog. Budapest, 1946.
- Höpfner Wilhelm*: Die Einheit und Mehrheit der Verlege. Berlin, 1908.
- Irk Albert*: A magyar anyagi büntetőjog. Pécs, 1928.
- Kautz Gusztáv*: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1881.
- Kecskeméti Ármán*: A zsidók egyetemes története. Budapest, 1927.
- Kellman E. és Freund H.*: Die juristische Literatur der Sowjetunion. Berlin, 1926.
- Köstlin G. Reinhold*: Das Geschworenengericht für Nichtjuristen dargestellt. Tübingen, 1849.
- Laboulay Edouard*: Essais sur les lois criminelles des Romains. 1854.
- Lammasch Heinrich*: Grundriss des österreichischen Strafrechts. (Auff. von Rittler) Wien, 1926.
- List Franz*: Lehrbuch des Strafrechts. (ätd. Eberhardt Schmidt) Berlin, 1927.
- Lőw Tóbiás*: A magyar büntetőtörvénykönyv anyaggyűjteménye. Budapest, 1880.
- Maine Sumner Henry*: A jog őskora. Oxford, 1861. Magyarra fordította és jegyzetekkel ellátta Pulszky Ágost. Budapest, 1875.
- Major Ákos*: A büntetőjog és népbíráskodás. A Pázmány Péter Tudományegyetemen tartott előadása. 1946.
- Makarov A. N.*: Das Privat- und Wirtschaftsrecht der Sowjetunion. (Zeitschrift für ausl. und internat. Privatrecht. 1942. évi XII. évfoly. 5—6. füzet, 754—799. old.)
- Mankovics László*: A miniszterek államjogi felelősségének tartalma. Budapest, 1937.
- Marton Géza*: A római magánjog elemeinek tankönyve. Budapest, 1943.
- Márfy Mantuano Rezső*: A miniszteri felelősség intézménye Magyarországon. Budapest, 1905.
- Mayer S.*: Geschworenengerichte und Schöffengerichte. Frankfurt am Main, 1872.
- Mendelényi László*: A hivatásos bírák viszonya az esküdtekhez, vagy

Schöffékhez. Jogászegyleti értekezések. IV. évf. 4. szám. Budapest, 1936.

Merkel Adolf—Liepmann Mór: Die Lehre von Verbrechen und Strafe. Berlin, 1912.

Merkel Paul: Grundriss. I. Berlin, 1927.

Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a XVI—XIX. században. Budapest, 1933.

Meyer Hugó: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. (Aufl. von Allfeld Philip) 1922.

Meyer Hugó: That- und Rechtsfrage im Geschworenengericht ins. besondere in der Fragestellung an die Geschworenen. Berlin, 1860.

Meyer Hugó: Die Frage des Schöffengerichts, geprüft an der Aufgabe der Geschworenen Erlangen. 1873.

Michelsen Andreas: Sammlung alt dietmarscher Rechtsquellen. Altona, 1834.

Michelsen Andreas: Über die Genesis der Jury. Leipzig, 1847.

Milleis Heinrich: Politische Prozesse des früheren Mittelalters. Arad, 1927.

Mittermaier K. I.: Erfahrungen über die Wirksamkeit der Schwurgerichte in Europa und Amerika über ihre Vorzüge, Mängel und Abhülfe. Stuttgart, 1865.

Moór Gyula: Az esküdtbíróság kérdéseiről. Budapest, 1933.

Moór Gyula: Népbíróság és esküdtszék. 1945. június 17. napján Budapesten tartott előadás. (Tegnap és holnap között, Budapest, 1947, 106—117. old.)

Oetker Friedrich: Das Verfahren vor den Schwur- und den Schöffengerichten. 1907.

Oetker Friedrich: Das Strafverfahren gegen jugendliche. 1909.

Ostern Adolf: Die Alternativität bei Strafprozessualen Willenserklärungen. 1902.

Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. Budapest, 1873.

Poljanszkij N.: Igazságszolgáltatás a Szovjetunióban. Budapest, 1946.

Probert William: The ancient Laws of Cambria. London, 1823.

Rabinovitsch: Die Aufhebung des alten russischen Recht. Moszkva, 1927.

Réső Ensel Sándor: Az esküdtszék Magyarországon. Pest, 1867.

Romagnosi: Genesi del diritto penale. 1791.

Rossi: Traité de droit pénal. Paris, 1829.

Sarlós Márton: Szemelvények a NOT gyakorlatából. Jogtudományi Közlöny, 1948.

Schäfer István: A kriminálpszichológia feladatai a büntetőigazságszolgáltatásban. Budapest, 1947.

Schick Sándor: A büntetőjog őskora. Budapest, 1878.

Schmidt E.: Das Schwurgerichtliche Verfahren nach dem deutschen Gerichtsverfassungsgesetze und der deutschen Strafprozessordnung usw. Breslau, 1887.

Schultheisz Emil: A bűncselekményfogalom új eleme. Jogászegyleti Szemle. 1947. évf., 1. szám. 43—54. old. Budapest.

Schultheisz Emil: A bűncselekmény tana. Debrecen, 1948.

Schürer Emil: Geschichte des jüdischen Volks im Zeitalter Jesu Christu. Leipzig, 1901.

- Schütze Theodor Reinhold** : Laien in den Strafgerichten ? Rechtliches Bedenken. Leipzig, 1873.
- Schwarze Friedrich Oscar** : Das deutsche Schwurgericht und dessen Reform. Erlangen, 1865.
- Schwáb Mária** : Az igazságszolgáltatás fejlődése a török hódoltság idején az alföldi városokban. Budapest, 1939.
- Seidlmayer Hubert** : Das schwurgerichtliche Verfahren im Lichte des Reichgerichtes. Berlin, 1863.
- Seuffert Hermann** : Über Schwurgerichte und Schöffengerichte. München, 1873.
- Szalay László** : A büntetőeljárásról, különös tekintettel az esküdszékre. Pest, 1841.
- Szászy István** : A Szovjetunió magánjogának alapelvei. Kolozsvár, 1945.
- Szekfi Gyula és társai** : Egyetemes történet. 4. kötet. Budapest, 1934.
- Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetségének Alkotmánya**. Budapest, 1947.
- Szoika Kamill** : A földesuri bíráskodás az árpádkori Magyarországon. Budapest, 1944.
- A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja komissziójának kiadványa** : A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története.
- Szücs János** : A magyar büntetőbíráskodás jövőjéről. (Jogtudományi Közöny 1947. évf., 1—2. sz.)
- Szücs János** : Búcsú a jogerőtől ? (Népbíróági Közöny, 1946. évf., 20. sz.)
- Szücs János** : Válasz a népbíróág ellenfeleinek (Büntetőjogi-Szeminárium kiadványsorozat. 1948. évf., 6. szám.)
- Timaschew** : Der Rechtszustand von Sowjetrussland. (Zeitschrift für osteuropäisches Recht. I. 1925.) Moszkva.
- Timár István és Ábrahám Mózes** : A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946 : VII. tc. Budapest, 1946.
- Timon Akos** : Magyar alkotmány és jogtörténet. Budapest, 1917.
- Tomcsányi Móric** : Magyarország közbjoga. Budapest, 1940.
- Torday Lajos** : A megyei peres eljárás a XVI. században. Budapest, 1933.
- Trajmun A.** : A nürnbergi per. Fordította Névai László. Jogtudományi Közöny, 1946. június 30-iki szám. 171—172. oldal.
- Vámbéry Rusztem** : Büntetőjog. Budapest, 1913.
- Vámbéry Rusztem** : Der Schwurgerichtsreform in Ungarn. Wien, 1913.
- Vargha Ferenc** : Eljárás az esküdtbíróág előtt. Nagybecskerek, 1903.
- Vargha Ferenc** : Esküdtek kézikönyve. Budapest, 1899.
- Vargha Ferenc** : Az esküdszék. Budapest, 1906.
- Vargha Ferenc** : Az esküdtbíróág tévedése. Budapest, 1915.
- Vargha Julius** : Die Abschaffung der Strafknechtschaft. 1897.
- Vidal** : Cours de droit criminel. (Edition par Magnol) Paris, 1921.
- Vinczenti Gusztáv** : A jogász és laikus elem a bíráskodásban. Budapest, 1943.
- Vinkler János** : A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1948-ig. I—II. Pécs, 1927.
- Vukovits Sándor** : A miniszteri felelősség. Pozsony, 1894.
- Wachenfeld Friedrich** : Die Theorie der Verbrechenkonkurrenz. Berlin, 1893.

- Wellmann Th.* : Geschworene oder Schöffen ? Berlin, 1873.
- Werner Rezső* : A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest, 1898.
- Wiszkidenszky Gusztáv* : A kecskeméti fogott bírák. Emlékkönyv Illés József tanári működésének negyvenedik évfordulójára. Budapest, 1942. 582—591. old.
- Zacharia H. A.* : Das moderne Schöffengericht. Berlin, 1872.
- Zöldy Miklós* : A halmazat büntetőjogi alapelmélete különös tekintettel az egység-többség gyakorlati tanára. Budapest, 1931.

TÁRGY ÉS NÉVMUTATÓ

A

<p> Aargau 80, 81
 Abszolút elméletek 232, 233
 Acht und Bann 37
 Admeto 41, 42, 43
 Agóra 27
 Ahrens 235
 Aischylos 31
 Aiskhines 31
 Alaki cselekmény 284
 Alaplajstrom 132
 Alfeld 287
 Alimena 232
 Alispán 118, 119
 Alkalmi bűncselekmények 301, 303
 Alkibiades 31
 Alkotmánybíróság 138
 Allemannok 40
 Alnádor 100, 103
 Alországbíró 100, 103
 Alternatív bűncselekmény 307
 Altschaft 117
 Amerika 86, 87, 88, 89
 Amici curiae 23
 Anaxagoras 31
 Andenaes 175
 Andreanum 117
 Anglia 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49,
 86, 87, 88, 139, 174
 Angyal 237, 243, 245, 283, 305
 Anhalt 64
 Anjou 111, 119
 Anschluss 154
 Antonescu 164, 168 </p> | <p> Antonius Rabicius 36
 Anyagi cselekmény 287
 Anyagi halmazat 201, 310
 Appenzell 79
 Appius Claudius 34, 36
 Aranybulla 97
 Arányosság 231, 302, 303
 Arányosítás 231, 302, 303, 304
 Arbiter 35
 Arbitrázs szervek 74
 Ardettus 28
 Areiopag 27, 28, 29, 31
 Argivok 26
 Aristoteles 27, 236
 Arkhon 27, 29, 30, 31
 Arthur 49
 Assessores 95, 103, 124, 127
 Assizes 46
 Aspasia 31
 Athen 27, 28, 30
 Athelstone 77
 Aulici 102
 Aurelius Cotta 34, 35
 Ausztia 69, 82, 90, 139, 141, 153
 Autonóm területek bíróságai 73
 AVNOJ 156, 292
 Ág népe 116
 Államfogház 266
 Árdrágítás 188
 Árdrágító visszaélés 186
 Árpádházi királyok 97
 Áru- és Értéktőzsde 183
 Áruló 159
 Árulás 160 </p> |
|--|--|

B

Baco (Verulamii) 19
 Baden 60, 61, 62, 65
 Bajorok 40
 Bajorország 60, 64, 97, 139, 152
 Bajvívás 119
 Ballagi Aladár 27, 28, 30, 31, 32,
 33, 36, 51, 81, 82, 99
 Balogh 308
 Bannus 40
 Basileus 27, 28
 Batrachium 28
 Baumgarten 50, 53, 306, 310
 Báni tábla 104
 Bárók 98, 99
 Becket Tamás 42
 Becsületbíróság 102
 Bergasse 49
 Belgium 55, 56, 139, 140, 141, 171,
 242
 Berlini értekezéslet 249
 Bentham 234
 Bern 79, 80, 81
 Besenyők 113
 Beszámítás 230
 Beszámítást kizáró okok 298
 Bethlen 114
 Béla IV. 113
 Békebíró 45
 Biblia 47
 Biener 19
 Bill of indictment 44
 Billogok 97
 Bina 28
 Binding 233, 243, 287, 305
 Birkmayer 243
 Bírói függetlenség 76
 Bismarck 242
 Blackstone 19
 Blankensee 19
 Bohlen 22
 Bonaparte 52, 82
 Bónis 103, 107, 108, 111
 Bosznia 20
 Brandenburg 64
 Braunschweig 62, 63, 64
 Bréma 64, 65, 67
 Briand 249
 Brunner 19, 41, 89
 Budapesti uzsorabíróság 186

Bulgária 139, 165
 Bundesgericht 141
 Bundestag 139
 Buri 305
 Burgundok 40
 Busse 37
 Búza 138, 162, 163
 Bűnösség 230, 284, 288
 Bűnösségi körülmények 296
 Büntetés 266
 Büntetés maximuma 217
 Büntetési nem 217, 229
 Büntethetőséget kizáró okok 298
 Büntethetőséget korlátozó okok 298
 Büntető laikus bíróság 186
 Büntetőjogi elméletek 232

C

Caesar 35
 Caius Grachus 31, 36
 Caius Marius 36
 Caius Villius 36
 Calmari Unio 77
 Canonica visitatio 47
 Capet Lajos 51
 Capitals baillivi 49
 Capitolum 36
 Capitulare 38
 Catilina 36
 Cató 32
 Centenarius 39
 Central Criminál Court 46
 Centumviri 36
 Chambres civiques 171
 Charge 45, 67, 88
 Charitativa admonitio 46
 Cicero 36
 Civis 110
 Clausura 135
 Code 52, 53, 55, 56, 70, 82
 Cojudices 95
 Cola di Rienzo 81
 Colona 81
 Comes 37, 39, 40, 97, 113
 Comes Judaeorum 113
 Comites 113
 Comititia 32, 33, 34
 Comititia centuriata 33
 Comititia curiata 33
 Comititia tributa 33

Commes saxonum 117
 Common jury 44
 Commissio 287
 Commun 49, 51
 Communitas 116
 Commissaire 171
 Constantinos 95
 Coroner jury 44
 Convent 50, 51
 Convocatus 125
 Convodus 125
 Cour de Cassation 141
 Cour de justice 171
 Cour special 53
 Court of assizes 46
 Court of criminal 46
 Court of general 46
 Grabb 19
 Cronelius 36
 Criwellari 242
 Cula 23
 Curia militaris 102

Cs

Csatlakozás 202, 207, 209, 320, 281,
 282
 Csánk Béla 152, 154, 158, 161, 259
 Császárság (Rómában) 36
 Csehország 139
 Csehszlovákia 159, 160, 161, 162
 163, 164
 Cserépszavazás 30

D

D'Affre 242
 Dallmann 19
 Dalmácia 115, 117
 Dalmát bán 101
 Dandárbírótság 191
 Daniels 19
 Danton 51
 Dánta 78, 90, 139, 175, 176
 Dávid Ferenc 103
 Decemvirek 34, 36
 Degré Lajos 305, 308, 310
 Delictum collectivum 307
 Delictum complexum 307

Delictum compositum 307
 Delphinum 29
 Demokratikus államrend 317
 Demokrácia 17
 Demosthenes 31
 Denuntiatio 46
 Dégradation national 173
 Dél-Erdély
 Diagoras 31
 Dicastérion 28, 31
 Diophenes 36
 Doge 81, 82
 Doleschal 242
 Durrazói Károly 99
 Duumvirek 32

E

Eckhart 97, 106, 107, 109, 111,
 114, 115, 117, 122
 Edda 77
 Edward 42, 44, 46
 Eforosok 27
 Egalité Fülöp 51
 Egyesült királyság 174
 Egyetemi bíróság 122
 Egyetemlegességi elv 253
 Egyesítő elméletek 236
 Egyesült Nemzetek 165
 Egyházi bíráskodás 46, 47, 48, 121,
 122
 Egyiptom 26
 Egységesítő elv 239
 Együttműködés 153
 Eklektikus elméletek 236
 Ellenállás 171
 Ellenállási mozgalom 154, 175
 Elévülés 216, 229, 259, 260, 261,
 262
 Elhalasztása a büntetésnek 215,
 229, 276
 Eljárás uszorabírótsági ügyben 187
 Eljárási szabály 189, 195
 Elkövetés helye 264, 265, 266
 Elkövetés ideje 264, 265, 266
 Elmebeteg 299
 Elnöki fejtégés 189
 Előterjesztés 204, 205, 230, 281
 Előzetes letartóztatás 196, 197, 199,
 230, 280
 Elrettentés 238, 240

Elszász-Lotharingia 64
 Endre 99, 115
 Enyhítő körülmények 300, 301
 Epameinondas 31
 Erdély 115, 169
 Erdélyi Henrik 40, 48
 Erdélyi szászok 117
 Erdélyi vajda 101
 Eredmény 286, 287
 Eredményfelelősség 293, 302
 Eretnekek 47, 48, 49
 Ernanta 20
 Eskü 195
 Esküdtbíróság 31, 42, 43, 44, 45,
 46, 73, 128
 Esküdtbíróság eredete 18, 37, 38, 39
 40, 41
 Esküdtbíróság hatásköre 132
 Esküdtképesseg Magyarországon
 132
 Esküdszék Magyarországon 129
 Esküdszék polgári ügyben 131
 Eskütársak 38, 119, 120
 Eszmei halmazat 309, 310
 Ethelred 41
 Eukleidas 31
 Eupatridák 30
 Evangelica denuntiatio 47
 Ewers 71
 Ex lege büntetés 157
 Extritorialitás 255
 Érseki szék 121
 Északamerika 86, 87, 88, 89, 90,
 139, 140
 Északkarolina 87
 Észak-Erdély 169

F

Faida 58
 Faidus 37
 Favor deffensionis 204
 Fayer 237, 245
 Fegyverszüneti egyezmény 10, 157,
 166, 169, 216
 Fejtegetés 199
 Felelősség 283, 284, 288
 Felelőssé tétel 283
 Felelősségre vonás 283
 Felfolyamodás 189, 197, 198, 199,
 230, 280

Felfüggesztése a büntetés végre-
 hajtásának 229
 Felkelés 160
 Fellebezés 155, 189, 200, 201, 205,
 281, 282, 319
 Fellebbezési tanács 281
 Fellebvitel 230, 281, 319
 Ferdinánd 102
 Ferri 243
 Felségárulás 174
 Felsőbb parancs 300
 Feurbach 234
 Felügyelő bizottság 225
 Félbeszakítás a büntetés végrehaj-
 tásának 229, 276
 Fiatalkorúak 217, 229, 266, 301,
 302, 318
 Filangieri 235
 Finger 243
 Finkey 237, 245, 309
 Finnország 89
 Firenze 81
 Flavius Josefus 25, 27
 Fogház 267
 Fogott bírák 96, 123, 124, 125, 126
 Fokion 31, 34, 35
 Folytatólagos cselekmény 308
 Forbat 238
 Forradalom 17, 171
 Forradalmi átalakulás Magyarorszá-
 gon 17
 Forradalmi bíraskodás Magyar-
 országon 143—147
 Forradalmi Kormányzó Tanács 143,
 144, 147
 Forradalmi törvényszék 143, 144,
 145, 146
 Forsyth 18
 Forum domicillii 263
 Forum iudium 107
 Forum protonotariale 103
 Forum vicecomitis 107
 Fouquet 49
 Főkérdés 134
 Franciaország 49—55, 89, 139, 140,
 171, 259
 Frank 305
 Frankfurt 63, 67
 Frankok 39, 40, 46, 89
 Fredum 37
 Frederique 47
 Freiburg 80, 81

Friedmann Bernát 25, 29, 30, 31, 38,
41, 59, 61, 62, 63, 64, 72, 77, 85,
89, 131
Frisch 138
Frizek 40
Fuggerek 103
Fülöp 49
Fülöp Ágost 49
Független Kisgazdapárt 194, 206
Függetlenségi Front 194

G

Gaba 242
Gaius Gracchus 36
Generalis kongregatio 105, 106
General praeventio 234, 272
Genf 77, 79, 91
Gevedde 37
Germánok 37, 38, 39, 40
Geronthos 27
Geruzia 25, 27
Glaser 53
Glancia 34
Görögország 27, 28, 89, 139
Grallmann 235
Grandenigo 81
Grand-jury 42, 43, 44
Grotius 233
Gulathing 77
Gyula 95

H

Habeas corpus acta 43
Hadbíróság 156, 171
Hadifogoly 192
Hadi törvényszék 173
Hadosztály bíróság 191
Haeliaea 28
Halálbüntetés 189, 214, 220, 221,
229, 268, 269, 270, 271
Hallgatóság bírái 23
Helmazat 201
Hale 18
Halser 233
Hamburg 65
Hamis vád 203, 280
Hannover 57, 63, 65, 67
Hansa 141

Haute corps 141
Haute court 173
Haus 237
Haszonbérmegállapítás 184
Hatáskör 190, 212, 229, 262, 317
Hatóság előtti rágalmazás 203, 280,
320
Hasdrubál 32
Hazaárulás 157
Háborús bűnös 149—180, 218, 219,
220, 248
Hágai egyezmény 249
Hearing 45
Hegel 233
Heller 97, 244
Heloták 27
Helytartótanács 102
Henrik 41
Hercegovina 90
Hessen 65, 67, 139
Hetes tanács 103
Hétbírák széke 117
Hétszemélyes tábla 103
Hétszék 117
Hieronimus 47
High Sheriff 44
Hippel 308
Hlinka 160, 163
Hochverrat 154
Hódító Vilmos 41
Hollandia 56, 89, 139, 141, 174
Holly 42
Homagium 120
Hooge Road 141
Honvédbíráskodás 191
Honvédtörvényszék 192
Horatius Cocles 32
Horia Sima 169
Hospes 105, 110
Horváth Barna 28, 30, 31
Horvátország 89, 90, 115, 117
Höpfner 306
Hundred 42
Hunyadi János 99
Husz 47

I

Ideiglenes fegyverszünet 229, 259
Ideiglenes Nemzeti Kormány 228
Ideiglenes Nemzetgyűlés 216
Ifikrates 31

Metékesség 229, 262, 263
 Més 305
 Illinois 87
 In contumaciam 106, 168, 169, 200,
 213
 Indictable offences 42
 Inquisitio 19, 39, 40, 41, 48, 89,
 119, 120
 Insurrectio 109
 Internálás 216, 226
 Irk 283, 287, 305
 Írország 49, 86
 Istenítélet 38, 42
 Island 78
 István 113
 Itélő jury 43
 Itélőmesterek 100, 107
 Itélő esküdtszék 130
 Iudices 113
 Iudices ordinarii 100
 Iudex 35, 113, 114
 Iudicium septemvirale 103
 Iudex Judaeorum 114
 Iuditia populi 32
 Iuramentum purgationis 47, 119
 Iurassor 107, 214
 Iurata patriae 42, 43
 Iurati assessores 95, 127
 Iurati cives 111, 127
 Iuris periti 101
 Ius gladii 108

J

Japán 89
 Jassy 169
 Javítás elmélet 235
 János 42
 Jász kunok 112
 Jeanne D'Arc 48
 Jefferson 246
 Jobbágyság bíróságai 108, 109
 Jogegységi döntvény 211
 Jogegységi tanács 210, 211
 Jogi egység 304, 307, 308, 311
 Jóléti bizottság 51
 Iosephus Flavius 25, 27
 József 259
 Joyce Amery 174
 Iudices 113
 Iudices ordinarii 100

Iudex 35, 113, 114
 Iudicium septemvirale 103
 Iudex Judaeorum 114
 Iuditia populi 32
 Jugoszlávia 156, 157, 158, 292
 Jugurtha 36
 Iuramentum purgationis 47, 119
 Iurassor 107, 214
 Iurata patriae 42, 43
 Iurati assessores 95, 127
 Iurati cives 111, 127
 Iuris periti 101
 Jury 41, 42, 43, 44
 Jury of matrons 44
 Jury per medietatem linguae 44,
 87
 Ius gladii 108
 Justices of place 42
 Justitianus 246
 Justitiani itinerantes 41
 Justitarius 42

K

Kancellár 98, 114
 Kant 233
 Kanton 79—81
 Karthago 31, 32
 Karthaió 32
 Katonai büntető törvénykönyv 269,
 270
 Kautz 245
 Kálvin János 78
 Kánonjog 101
 Károly 42, 113, 118
 Kecskemét 26
 Kecskeméti jegyzőkönyv 124, 126
 Kegyelem 189, 229, 273, 274, 275
 Kegyelem igazolási ügyben 215,
 275
 Kegyelmi eljárás 272
 Kellog 249
 Kentuczy 87
 Kereskedelmi és Iparkamara 186
 Keretbüntetés 229
 Keretlegény 168
 Kérületi táblák 104
 Kényszerítő szükség 299, 300
 Kényszer 299, 300
 Kényszermunka 216, 217, 266
 Képviselőválasztás 142
 Kézai Simon 95

Khadi 123, 124
 Kiadatás 155, 258
 Kimon 30, 31
 Királybírák 97, 116
 Királyi bíraskodás 97—104
 Királyi kúria 100, 101, 103
 Királyi tanács 98, 99, 100, 101, 102, 103
 Királyi tábla 100, 101, 103
 Kisegítő főkérdés 134
 Kísérlet 231, 302
 Kiváltságolt népelemek 112
 Kiváltságolt területek 117
 Kizárás 188, 195
 Kmet 77
 Koestlin 233
 Kohler 242
 Kollaboráns 159, 171, 176
 Kollektív felelősség 154, 156, 230, 291
 Kollektív büntetés 156
 Kong Christian 78
 Konrád II. 58
 Konzul (francia) 52
 Konzul (római) 32, 33
 Kormánytanács 103
 Korzika 82
 Könyves Kálmán 97
 Közbenszóló határozat 195, 196, 230, 277
 Közbeső eljárás 203, 230, 276
 Közbírák 107
 Közigazgatási bíróság 142
 Községi bíraskodás 183
 Köztársaság védelme 317
 Köztársasági elnök 270, 275
 Közvetítő intézet 225
 Krause 235
 Krimi kommunikáció 249
 Krisztus 47
 Kritias 31
 Kunok 112
 Kurhessen 63
 Kúria 142
 Kúriai eljárás 208
 Kúria külön tanácsa 184
 Kúria ügyvédi tanácsa 184
 Különbírók a Szovjetunióban 74
 Külön főkérdés 134
 Különtanács 317

L

Laboulay 19
 Lafayette 50
 Lagaboetir 77
 Lajos XIV. 49
 Lajos VI. 49
 Lajos Fülöp 53
 Lammasch 305, 309
 Landesgericht 154
 Landgericht 65, 66, 67, 154
 Landslåg 77
 Landsting 37
 Latimer 139
 László 112, 118
 Länderrat 141
 Lech 77
 Legal and lawful 42
 Leges Barbarorum 37
 Leibnitz 233
 Lengyelország 77, 177
 Lex Alemanorum 38
 Lex Burgundionum 38
 Lex Frisionum 38
 Lex Salica 38
 Lex Saxonum 38
 Liepmann 309
 Likvidáció 176
 Linch 86
 List 236, 242, 306, 310
 Livingstone 89
 Livius Drusus 34
 Lombardia 82
 Londoni egyezmény 249
 Lovagi bíróság 102
 Lovagok 35
 Lordbrock 78
 Lordokháza 140
 Lordsteward 46
 Löw 242
 Lucius 33, 36
 Lukács 47
 Luxemburg 89
 Lübeck 64
 Lycus 28
 Lythurgos 31

M

Maciejovszky 19
 Magistri protonotarii 107

Magyar Kommunista Párt 194, 206
 Maine 21, 32, 33, 34, 94, 246
 Maius placitum 40
 Makarov 77
 Mala fama 46, 47
 Mankovits 138
 Marat 51
 Marcus Maulius 36
 Marino Falieri 82
 Marton Géza 36
 Masinissa 32
 Massachusetts 87
 Maugham 152
 Málta 82
 Mária Antoinette 51
 Máté 46
 Mátyás 100
 Mecklenburg 64
 Medici 81
 Megbizott közbíró 203, 230, 277
 Megelőzés 238, 240
 Megszálló 159
 Megtorlás 236
 Megyei bíraskodás 106
 Meidias 31
 Mellékbüntetés 267
 Mellékkérdés 134
 Mellőzés 188
 Mendelényi 131
 Menestheos 31
 Merkel 305, 309
 Merovingok 37, 39
 Metychium 28
 Meyer 19, 242, 287
 Michelsen 19
 Milo 36
 Miltiades 30
 Miniszteri felelősség 256, 257, 258
 Minősítés 230, 265
 Minus placitum 39
 Missi dominici 38, 47, 49
 Missus 39
 Mohácsi vész 102
 Monitorul 166
 Montesquieu 50
 Montmorency 49
 Moór 129, 218
 Moszkvai nyilatkozat 249
 Motivum 297, 298
 Mózes 23, 24, 46
 Mucius 36
 Mufti 123, 124

Munkaügyi bíróság 147, 183
 Munkásbíróság 187, 188, 190, 191
 Munkásbiztosítási bíróság 183
 Murteza 125

N

Nagy Alfréd 41
 Nagy Károly 37, 38, 39, 40
 Nagy Lajos 99, 105, 106, 114
 Napoleon 52, 53, 82
 Narodnij Szud 162
 Nassau 63, 65
 Náci büntetőadó 154
 Náci tiltató bíróság 69, 152
 Náci szervezetek 151, 152, 153, 154
 Nádor 98, 99, 100, 105, 106, 114
 Nemesség bíróságai 105, 106, 107
 Nemzetgyűlés 274
 Nemzetek Szövetsége 249
 Nemzeti bíróság 160—164, 225
 Nemzeti főtanács 270, 274
 Nemzeti kormány 251
 Nemzeti Paraszt Párt 194
 Nemzetiség 161
 Neuenburg 80, 81
 New-York 86, 87
 Németalföld 56
 Német kényszer 300
 Németország 58—69, 90, 151, 152, 160
 Népbíraskodás célja 231—237
 Népbíraskodás eredete 18
 Népbíraskodás fogalma 15
 Népbíraskodás — forradalmi 18, 51, 52, 55
 Népbíraskodás forradalmi Magyarországon 143—147
 Népbíraskodás nem forradalmi 18
 Népbíraskodás polgári ügyekben 18, 74
 Népbíró, népbíróság 31, 33, 35, 36, 74, 75, 95, 154, 171, 193, 194, 195, 198
 Népbíróságok Országos Tanácsa 198, 200, 201, 203, 204, 206, 207
 — eljárása 207
 — határozatai 202
 — szervezete 206
 Népellenes büntetés 166, 221—224
 Népellenes vétség 217, 222, 272
 Népfőügyész 209, 212, 230

Népgyűlés 32

Népitélet 51

Néptanács 171

Néptörvényszék 124, 125, 126

Néptudós 195, 198, 203, 277

Népvád 20

Névtelen feljelentés 280, 320

Nicholson 19

Ninon 31

Normannok 39, 89

Normatív egység 306, 307

Norvégia 77, 89, 141, 175, 176

Nővérek gerendája 32

Nulla poena 216, 228, 242

Nullum crimen 216, 228, 242

Nürnbergi nemzetközi bíróság 141

O

O-indiai eljárás 22

Oberlandesgericht 67, 154

Objectiv felelősség 285, 286

Odeum 28

Odin 77

Ohio 87

Okrosztij 162

Olaszország 81, 82, 83, 90, 298

Oldenbarnevald 56

Oldenburg 57, 63, 65, 67

Oligarcha 82

Omissió 287

Opimius 36

Ordinarius 46

Ordonance 49, 171, 173

Oroszország 71, 72

Orosz Szovjet Köztársaság 73

Oreini 81

Országbíró 114

Országos Szakszervezeti Tanács
194

Ortolan 237

Osztracizmus 27, 30

Osztrakon 30

Öntevékenységi bíróságok 74

Öreg tanácsa 32

Összbűncselekmény 307

Összefoglalt cselekmény 307

Összetett cselekmény 307

Összetett elméletek 236

Ötös tanács 212, 317

P

Pair bíróság 49

Palladium 29

Pallosjog 108

Parabysta 28

Paramo 47

Paraszforradalom 59

Paraszvármegye 109

Parlamenti bíróság 49, 138, 139, 142

Parteianwarter 159

Patriciusok 33, 34

Pauler 237, 245, 309

Pál 46

Párviadal 38

Pennsylvania 87

Perbefogó szék 130

Perikles 31

Perioikosok 27

Perorvoslat a jogegység érdeké-
ben 210, 283

Perzsia 26

Pétain 173

Petalizmus 27

Petty jury 43, 44, 45, 46

Pfalzgraf 98

Philips 19

Phreatium 29

Phryne 31

Phyle 29

Pichler 232

Piemont 82

Platon 236

Plebejusok 33, 74

Polemarkhos 27

Polet 42

Polgári bíraskodás 35, 183

Polgári Demokrata Párt 194, 206,
207

Polgárság bíróságai 110, 111

Politikai bíróság 193

Politikai bűncselekmény 216, 229

— jogvesztés 267

— ügyész 203, 230, 277, 278, 279

— — jogköre 278, 279

Pomeránia 64

Pompejus 35

Porkoláb 109

Poseidon 29

Posen 64

Poroszország 59, 65, 67

Porosz tartomány 65

Praefectus Judeaorum 114
 Praesumptio 289, 290
 Praetor 34, 35
 Praeventio 234, 235, 238, 298
 Pravda Jaroslav 71
 Práca 162, 163
 Prelátusok 98
 Presbyterion 26
 Presentement 49
 Prévot 49
 Primor 116
 Principium personalitatis 253, 254
 Princ. reale 253, 254
 Princ. territori 253, 254
 Princ. universalitatis 253, 254
 Prisciliannus 47
 Privilegium fori 47
 Probert 19
 Probi viri 123
 Protonotáriusok 100, 118
 Prytaneum 29
 Puga 23
 Pulszky 21, 94, 246
 Puniceum 28
 Punok 31
 Publica fama 39, 41
 Püspöki szék 121
 Pym 42

Q

Quadripartitum 102
 Quasi kollektív felelősség 291—295,
 302
 Quasi objektív felelősség 291—295,
 302
 Questio 32, 33, 36
 — perpetuae 33, 34
 Questores paricidii 33
 Quidr 20
 Quirini 81

R

Rachinburgok 20, 29, 40
 Realisztikus bűncselekmény 285
 Reeves 19
 Rechtsbelehrung 67
 Recuperatores 35
 Reformatorius hatáskör 208
 Registrierungspflicht 153
 Regnikolaris 142

Reichsgericht 141
 Reichsraat 141
 Reichstag 139, 141
 Rendelettvörvény 167
 Rendes bíróságok a Szovjetben 74
 Rendkívüli jogorvoslat 155, 209,
 210, 282
 Rendkívüli perorvoslat igazolási
 ügyben 210
 Rensegment 54
 Res 64
 Res judicata 197
 Résumé 53, 67, 199
 Retributio 163, 164
 Részeség 23, 296
 Richard 42, 43
 Richelieu 49
 Riksrät 141
 Robespierre 51
 Rohan 50
 Róma 32, 33, 34, 35, 36, 81
 Romagnoli 234
 Románia 86, 89, 139, 141, 166, 170
 Rossie 234
 Rostius 36
 Rögtönítélő eljárás 191
 Rüge 39, 40, 41, 42, 43, 44, 58, 89,
 97
 Rüge esküdt 41

S

Sajtófelelősség 294
 Sajtóügyek 136, 216, 260, 293
 Sanicroft 42
 Saveli 81
 Scabini 39
 Scipio Africanus 36
 Scipler 59
 Schaffhausen 78
 Schäfer István 299
 Schick 22
 Schleswig 65
 Schmidt 306, 310
 Schöffén 39, 65, 131, 136, 137, 154,
 186, 191, 193
 Schöffengericht 39, 46, 56, 57, 58,
 64, 65, 67, 68, 71, 78, 81, 89, 129
 Schultheisz 3
 Schutzstaffel 163
 Schürer 26

- Schwabenspiegel 38
 Schwab Mária 121
 Schwarcz Gyula 139
 Schwartz 242
 Schwarzenberg 58
 Schwurgericht 68,
 Schwytz 78
 Sedes dominialis 108
 Sedes iudiciaria 106
 Sedria 106, 107
 Seeger 242
 Seianus 36
 Semmiségi panasz 155, 187, 189,
 202, 207, 209, 282, 319
 Sempronius 34
 Sendgericht 48
 Seneca 232
 Seniores 116
 Servilius Caepio 34
 Sértett 231, 314, 315
 Skócia 49, 83, 84
 Snem 77
 Sokrates 28, 31
 Solon 28
 Solothurn 80, 81
 Spanyolország 83, 141
 Spárta 27
 Speciál-esküdt 84
 Special-jury 44
 Speciál-lajstrom 84
 Specialis praesentia 98
 Specialis praeventio 234, 239
 Spurius 33
 Sreni 23
 Starosta 77
 Strafford 42
 Strode 42
 Stuart 42
 Sujan 162
 Summa de legibus 38
 Supetta 242
 Svájc 78—81, 90
 Svédország 77, 89, 90, 139, 175, 290
 Synedrion 26
 Synodalis törvényszék 48
 Syrakuza 27
 Szabadalmi bíróság 184
 Szakbírák 35, 136
 Szakszervezet 169, 188
 Szánhedrin 26
 Szardínia 83
 Szavazás 200
 Szállásbírák 112
 Szándék 230, 285
 Szász fejedelemségek 63, 64
 Szászok 112, 113, 117
 Szászország 65, 67, 139
 Szász 77
 Szellemi bűnösök 304
 Személyi elv 253, 254
 Személyi hatály 213, 229, 253, 254,
 318
 Személyi kiváltság 113
 Személynök 98, 110, 111
 Szenatus 32, 36
 Szervet Mihály 78
 Szent Domokos 48
 Szent Ferenc 48
 Szent György kapu 116
 Szentírás 48, 246
 Szentimre 115
 Szent István 94, 95, 98, 238, 239
 Szent János 46, 47
 Szent László 95, 97, 98, 115
 Szentszéki bíróság 121
 Székbíróság 116
 Székek 112
 Székelyek 116
 Székelyföld 116
 Székely ispán 116
 Székely szék 116
 Székkapitány 112, 116
 Székülők 116
 Szinkretisztikus elméletek 236
 Szlavónia 115, 117, 118, 119
 Szlovák Nemzeti Tanács 159, 161,
 163
 Szlovén bán 118
 Szociáldemokrata Párt 194, 206
 Szolgabíró 107, 108, 109, 118, 119,
 127, 128
 Szolgálati lajstrom 35, 132
 Szovjet alkotmány 73
 Szovjet bírói szervezet 73—77
 Szovjet-Unió 72—77, 141, 160
 Szörényi bán 120
 Szövetséges Ellenőrző Bizottság 157
 Szövetségi Köztársaság 75, 76, 141

T

- Tabulae praelatus 103
 Talió 238, 239

Tanácskozás 189
 Tanácsköztársaság 145, 146, 147
 Tanács törvény 99
 Tanácsvezető 204
 Táblabírák 107
 Táblai eljárás 208
 Tártyi felelősség 230
 Tárnokmester 101
 Tárnokszék 110, 111
 Társadalombiztosítási bíróság 184
 Távollévő 214, 229, 272
 Természetjog 246, 247
 Természetes egység 306
 Területi elv 253, 254
 Területi hatály 213, 229, 253, 254,
 318
 Testi alkalmatlanság 301
 Testimonium 108
 Tettazonosság 191, 231, 305, 312,
 313, 314
 Themistes 21
 Themistokles 30, 31
 Theosios 31
 Theramenes 31
 Thesmothesek 28, 30
 Thesmostheteion 27
 Thimotheus 31
 Thurgau 80, 81
 Thüringen 67
 Tiberius 36
 Tiepoli 81
 Tirol 59
 Tisztességtelen verseny 184
 Toscana 82
 Többség 311
 Törökország 89
 Törvényes egység 307
 Tőzsdebíróság 184
 Tőzsdetanács 184
 Tribuni acriarii 35
 True bill 44
 Trygonum 28
 Tudományvétel 119, 120
 Turnezeti nemesek 118

U

Uhrteufinder 20
 Ujrafelvétel 189, 204, 230, 282
 Ulászló 98, 111
 Unterwalden 78

Uri 78
 Urizék 108, 109, 127
 U. S. A. 86, 87, 88, 89, 139, 140
 Uzsora bíróság 186
 Uzsorabírósági különtanács 187

V

Vagyomelkobzás 224, 225
 Vajdaszék 115
 Valérius Hortensius 33
 Valérius Publicola 32
 Vargha Julius 235
 Vádesküdszék 130
 Választási bíróság 142, 185
 Vámbéry 232, 242, 305
 Várnagy 108, 109, 119
 Városi joghatóság 110
 Vegyesházi királyok 99, 100
 Vegyes bíróság 184
 Vegyes esküdszék 44
 Velence 81, 82
 Vendégek 110
 Verbóczy 99
 Verdikt 44, 45, 135
 Veret 42
 Verres 36
 Veszélyeztető cselekmény 287, 289
 Vezető bíró 195, 200
 Védelmi elv 253, 254
 Végvidék 115, 118, 119, 126
 Vélelem 45, 156, 291
 Vélelmezett alanyi bűnösség 288,
 362
 Vérbozzú 94
 Vidal 242
 Vidéki bíróságok 73, 305
 Villici 242
 Vinczentí 98
 Virginia 87
 Visszaható erő 190, 216, 226, 228,
 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247,
 248, 249, 250
 Vladyka 77
 Vogelfrei 37
 Volksting 37
 Volksbund 292
 Volksempfindung 68
 Vollbort 40
 Vollgericht 40
 Volksgericht 154

Votum consultativum 102
Vörös hadsereg 159

W

Waadtland 79, 80, 81
Wachenfeld 306, 309
Wallis 78
Waldeck 66
Weme 58
Werckel 234
Werner 245
Wilkins 19
Wiszkidenszky 124, 125
Writ of error 85
Württemberg 61, 65, 67

Z

Zeus 29
Zug 78
Zürich 79, 80, 81
Zsidó iskola 114
Zsidók 23, 112, 113, 114
Zsidóbíró 113, 114
Zsigmond 106, 110, 111, 116, 117,
119, 123
Zsupán 77, 117, 118

X

Xantippos 31

LA JURIDICTION DES TRIBUNAUX DU PEUPLE

PAR
GEORGES BEREND

Traduit par :
JEAN SOMJEN

INTRODUCTION.

Le 16 Octobre 1944, la classe sociale régnant malgré la volonté du peuple hongrois, perd le pouvoir. Les criminels professionnels surgissent dans la situation provoquée par l'Armistice retardée, et les malfaiteurs montent au pouvoir. Une terreur commence, assombrissant les époques les plus noires de l'histoire humaine. Les troupes libératrices arrivent au son des mitraillettes à main, et à l'agonie de milliers d'innocents. Le 20 Janvier 1945, la Convention d'Armistice est signée, dont le quatorzième article oblige la Hongrie, comme les autres pays vaincus, à l'arrestation, l'extradition et le jugement des personnes accusées d'un crime de guerre.

Les décrets ministériels 81/1945 M. E. et 144/1945 M. E. ont été rendus en exécution de cette obligation imposée par la Convention d'Armistice, ainsi que pour donner une déduction pratique aux forces révolutionnaires. Ces décrets ont notamment exprimé leurs motifs en disant que : „tous ceux qui ont été causes de la catastrophe historique subie par le peuple Hongrois, ainsi que leurs complices, reçoivent leur peine méritée“.

En exécution desdits décrets, l'institution des Tribunaux du Peuple en Hongrie a donné une déduction à la „révolution exsangue“, et réprimé cette catastrophe immense ayant atteint le peuple hongrois, et les énormes crimes commis contre lui, d'une manière correspondant en tous points au système juridique de toutes époques, aux vérités éternelles du droit criminel et de la juridiction pénale classique. On ne saurait trouver pareil dans l'histoire de l'Europe à cette institution confrontant la grande évolution sociale de la Hongrie avec les principes de droit les plus classiques.

J'ai l'intention de démontrer par les données statistiques

ci-dessous l'amour du droit, ainsi que le respect des lois du peuple hongrois, et en même temps faire connaître, au moyen des données qui sont à ma disposition, la procédure criminelle appliquée contre les criminels de guerre et antipopulaires dans les pays voisins au nôtre.

I-ÈRE PARTIE.

NOTION DE LA JURIDICTION POPULAIRE ET SON HISTOIRE À L'ÉTRANGER.

C h a p i t r e I-er.

Notions fondamentales. Origines de la juridiction populaire.

Sous le terme „juridiction populaire“ nous entendons une application de droit par un magistrat, dans lequel les juges, tous ou pour la plupart, sont des personnes non professionnelles, sans aptitude juridique spéciale et dont la fonction de juge n'est point la profession vitale.

La notion de la juridiction populaire n'est pas nouvelle. Elle remonte à plusieurs millénaires ; toutefois, l'essentiel de la notion a changé selon les circonstances économiques, spirituelles politiques, et de culture, ainsi que la forme sociale de l'époque dans laquelle la juridiction populaire se manifestait en sa qualité de système de juridiction.

La juridiction populaire n'est pas forcément liée à des phénomènes révolutionnaires, ni en connexion à priori avec une transformation démocratique ; elle est appliquée non seulement dans la juridiction pénale, mais aussi dans la procédure civile. Cependant, les exemples historiques montrent que, même chez les peuples antiques on retrouve les vestiges de la juridiction populaire proprement dite chez ceux qui vivaient en forme constitutionnelle et dont l'ordre social était démocratique, même au sens de la terminologie actuelle. Il est incontestable en outre que des transformations révolutionnaires rendaient nécessaires à plusieurs reprises la juridiction populaire en en faisant usage

ordinairement dans la juridiction pénale, tandis que les institutions de caractère de juridiction populaire appliquées sur le territoire du droit civil sont en général permanentes et séparées d'une transformation révolutionnaire.

En Hongrie, on doit parler actuellement d'une transformation de caractère révolutionnaire et voilà ce qui rendait nécessaire la juridiction populaire. La transformation est révolutionnaire parce qu'elle est d'une importance extrême, elle a complètement changé la face de la société et la constitution de l'État par le fait décisif que toute activité de la puissance de l'État a passé directement entre le mains du peuple-même.

L'histoire de la juridiction populaire est en connexion étroite et inséparable avec les origines et l'histoire des cours d'assises.

Maintes longues discussion scientifiques ont eu lieu sur la question : de quelle institution juridique les cours d'assises se sont-elles développées, et où est-ce qu'une forme de juridiction laïque ressemblant aux cours d'assises des droits modernes ou aux tribunaux du peuple fut-elle appliquée ? Les opinions divergent. Certains prétendent une origine anglosaxonne, anglo-normande, celtique, germane, danoise, suédoise, norvégienne, franche, islandaise, slave, et même romaine et juive. L'opinion générale des juristes a pourtant retrouvé à la suite de la théorie de Brunner, les premiers vestiges de l'institution de la cour d'assises dans l'inquisition Franche, dont elle s'est développée sous l'influence du droit normand et par une procédure de développement subi dans la jurisprudence anglaise en sa forme actuelle et cela premièrement dans des affaires civiles et que beaucoup plus tard dans des affaires criminelles.

Puisque la vérité ne saurait être établie parmi les opinions divergeantes, j'énumère tout simplement les données historiques où l'on retrouve des institutions de droit ou des procédures ressemblant à la juridiction populaire ou aux cours d'assises.

C h a p i t r e II.

Éléments de juridiction populaire dans le droit étranger.

Dans les temps anciens les notions se confondent. La procédure pénale prend la forme de législation et le trait de caractère principal du droit pénal social est qu'il est au fond un droit privé, l'offense du public n'est qu'une offense privée affectant

seulement la partie lésée ou ses parents, mais non point l'État ou le pouvoir public.

L'histoire montre presque le même développement chez chaque peuple du Monde. Le pouvoir judiciaire fut exercé primitivement par la totalité du peuple, puis par un groupe inférieur (souche, famille) et plus tard par une seule personne. Au grade suivant du développement cette personne unique (en général le Roi) s'adjoint des assesseurs, puis, par suite de l'augmentation des causes demandant une assistance judiciaire, un fonctionnaire supérieur procède par compétence déléguée, seul ou avec des assesseurs.

La société progressiste est retournée à son ancien point de départ. Aujourd'hui le peuple-même est en possession dans chaque État avancé du pouvoir judiciaire qui est exercé au nom du peuple et avec sa participation la plus étendue.

Les tribunaux retrouvables dans l'histoire des Juifs sont plus proches à la forme actuelle des tribunaux du peuple.

En Égypte le peuple a élu lui-même le tribunal suprême composé de 30 membres, qui a sous ce rapport un caractère populaire mais puisque l'élection a eu lieu parmi les prêtres, la juridiction fut aristocratique.

Nous retrouvons de riches éléments de juridiction populaire dans l'histoire de la Grèce. En Sparte, le conseil des geronthes, nommé „Gerusia“ fonctionnait déjà pendant les Rois. Il jugeait dans des affaires capitales. Les geronthes furent élus par la totalité des citoyens de plein droit, l'agora.

En Athènes le thesmothèteion, tribunal composé des 51 ephètes, l'arèiopage et plus tard sous Solon la Haéliæa ont eu un caractère de juridiction populaire. Ce dernier était un tribunal réuni sous la présidence des thesmothètes et composé de plusieurs dicasterions.

Au temps de Périclès des réformes importantes furent exécutées, une barrière nette fut tracée entre la juridiction et l'administration et toutes les affaires furent renvoyées à la compétence des cours d'assises, à l'exception des causes d'assassinat.

Chez les Carthaginois le „Grand-Conseil“ des Puns, le Conseil des cent quatre et le Conseil des Anciens composé de 28 membres montrent un caractère de juridiction populaire.

Pendant le Royaume Romain, le sénat, conseil des anciens,

était un organe judiciaire comportant des éléments de juridiction populaire.

L'histoire du droit pénal romain est en connexion étroite avec le développement de l'institution des tribunaux, dont la première forme fut l'antique *juditia populi*, présidée par le Roi.

Pendant le Consulat, Valerius Publicola fit voter la loi selon laquelle on pouvait former appel à l'assemblée populaire contre le jugement comportant une peine capitale ou au pilori. Toutefois, son jugement dépendait de la corroboration du Sénat.

Lorsque tout pouvoir fut transféré aux *decemvirs*, l'appel au peuple a également cessé. Plus tard, en 499 avant Jésus-Chr. quand Appius Cladius et d'autres *decemvirs* furent jetés en prison, la juridiction populaire fut rétablie. Cet état des choses existait jusqu' au II-e siècle avant J.-Chr. quant son autorité judiciaire a passé sur un tribunal au nombre inférieur, mais toujours composé de citoyens laïques, nommé „*questiones perpetuae*“, qui montre beaucoup de ressemblance avec les cours d'assises. La lutte des classes éternelle de Rome a mis son empreinte sur la composition des tribunaux en tous temps. Au fur et à mesure que le plébéiens ou les patriciens montèrent au pouvoir, ils prirent part à l'autorité judiciaire concrète par rapport à leur pouvoir réel. Le nombre des juges était illimité, mais en général un tribunal de 51 membres a fait justice. La juridiction civile fut également exercée par des juges du peuple, nommés „*judex*“ ou „*arbiter*“. Les „*recuperatores*“, arbitres de litiges internationaux ont également exercé une juridiction de jury. À part des jurés il y avait encore deux organes judiciaires permanents, le „*decemvir litibus judicandis*“ composé de 10 membres et le „*centumviri*“ composé de 105 membres.

L'Empire introduisit l'absolutisme et malgré que les questions ne furent pas tout de suite abolies, elles ne furent plus des organes indépendants, mais des exécuteurs de la volonté de l'Empereur.

Les origines de la juridiction populaire proprement dite et des cours d'assises dérivant de celle-ci sont à chercher chez les peuples germaniques ayant détruit l'Empire mondial Romain. Primitivement l'autorité judiciaire était aussi chez les Germains chez le peuple.

L'institution ressemblant à la juridiction populaire des Francs était basée sur la procédure „*Rüge*“. Au début les comtes, en leur qualité de juges pèlerins, sommaient certains com-

munes du pays à dénoncer les personnes menaçant la sûreté et l'ordre communes. Plus tard, ces autorités d'enquête faisaient aussi justice, et exécutaient même plusieurs jugements. Cette dénonciation est nommée „Rüge“ et les dénonciateurs „Les témoins du Rüge“. Toute cette procédure fut absorbée plus tard par la procédure d'inquisition instituée par Charlemagne.

Le privilège permettant l'application de la procédure „Rüge“ fut nommé droit d'inquisition.

La Cour d'Assises anglaise se développe de la procédure Rüge des Francs. Au XII-e siècle on connaît déjà la déposition des membres de la commune sous foi de serment comme procédure ordinaire. Au commencement du développement, les juges pèlerins (justitiiarii itinerantes) sommaient les „prud'hommes“ de chaque contrée au nombre désiré à porter plainte des actes criminels commis d'une certaine importance sous foi de serment, et à un grade plus élevé, cette obligation de dénonciation incombait à la totalité de la commune. Plus tard, un chevalier ou un homme libre désigné était seul obligé à dénoncer pareil acte. Cette corporation à nombre fixé était „le grande inquest“ dont le jury d'accusation fonctionnant encore de nos jours est le descendant direct. Elle se composait de 12 membres au moins et 23 au plus ; avait compétence à constater l'état des faits à base des preuves et de déterminer si l'accusation est fondée ou non. La forme de la preuve était à part des dépositions et des témoins, l'épreuve du feu ou du fer. A la fin du XII-e Siècle, l'accusé avait déjà le droit d'exiger qu'aux ordales, 24 jurés (jurata patriae) décident de sa culpabilité. Edouard III réglemente en toute son étendue le grand jury, composé de 12 chevaliers „legal and lawful“ du comté, de 12 chevaliers également honnêtes du hundred (province) et de quatre membres du District de la ville.

Le développement définitif du jury d'accusation fut activé par une fiction d'après laquelle la plainte ne fut point portée par la partie lésée, mais par le jury-même. Ainsi son caractère de jury de Rüge a cessé pour rendre sa place au jury d'accusation, incorporé d'une manière ineffaçable entre les institutions constitutionnelles de la nation anglaise par l'acte Habeas Corpus de Charles II. et existant depuis sans interruption jusqu'à nos jours.

Contrairement au grand-jury, le petty-jury s'est développé de la procédure d'enquête.

Le petty-jury juge dans chaque affaire qui lui est transmise sur l'état des faits et sur la culpabilité. Il se compose de 12 membres. La condamnation de l'accusé n'a lieu qu'à l'unanimité, contrairement au jury d'accusation où seulement la majorité des voix est requise.

La juridiction ecclésiastique du Moyen-Age comporte également des éléments de juridiction populaire. Nous retrouvons ses racines dans la Sainte-Écriture. (Moïse, livre 5, chap. 13, et 17. Évangile de St-Matthieu, chap. 18. Lettre de St. Paul Apôtre à Titus, chap. 3. St. Jean chap. 15. etc.) Si quelqu'un fut offensé par son prochain, celui-ci devra sommer le coupable d'une manière amicale, et si cela ne portait point le résultat nécessaire, en présence de deux témoins, mais toujours amicalement. Après cette procédure, la partie lésée aura droit à porter plainte près de l'Église, et, respectivement près de l'ordinaire président l'Église. C'était la soi-disante dénonciation évangélique. Plus tard, on a tiré l'obligation d'inquisition du contenu des parties précitées de la Bible, du 1-er verset du 16-e Chapitre de St. Lucas et des mots de Jésus-Christ : „Pasce oves meas“, d'où s'ensuivit que l'Église poursuivit les crimes notoires depuis les temps les plus anciens. Par le privilège fori, non seulement les personnes ecclésiastiques appartenaient pour toutes leurs affaires à la compétence des tribunaux ecclésiastiques, mais aussi les personnes laïques à l'égard des crimes ecclésiastiques.

Après l'Angleterre, l'Irlande et l'Écosse confère également la juridiction aux cours d'assises; mais dans ces deux pays le jury d'accusation est omis.

Il était d'une importance décisive sur le développement des cours d'assises qu'elles furent introduites de l'Angleterre en France et à la pression de la France elles se répandirent en toute l'Europe. Il est à noter que nous retrouvons les premiers vestiges du jury en France sous Philippe Auguste qui les organise à la manière anglo-normande, ressemblant à l'ancienne institution des „missi dominici“ dont dérivent en Angleterre les „justitiarum itinerantes“ et en France les „capitaux baillifs“ et les „prévôts“.

La pensée de la juridiction populaire négligée depuis des siècles fut reprise lors de l'Assemblée Nationale Française du 17 août 1789 en forme de la constitution d'un jury. Il entre en vigueur le 5 septembre 1791.

Le jury en France fut un résultat de la juridiction laïque ci-dessus décrite des Grecques, des Romains, des Francs et autres

peuples germaniques et en dernier lieu des Anglo-Saxons. Isidore Baumgarten accepte une opinion contraire dans son ouvrage „Études de droit pénal“ en démontrant l'origine nettement anglo-saxonne du jury et en niant son origine germanique.

Malgré l'introduction des cours d'assises en France les parlements exercent les fonctions du tribunal suprême. Cependant dans les parlements ce n'était point l'appréciation sobre des juges mais l'influence politique qui décidait. Ainsi, maints innocents montèrent l'échafaud et autant de coupables furent acquittés.

Malgré qu'il y eût en France un fort mouvement à partir du commencement du XX-e Siècle pour rendre les jurés maîtres de la punition, plusieurs tentatives de cet ordre ont échoué et ce n'est que la Loi du 5 mars 1932 qui confiait enfin l'infliction de la peine au jugement prononcé à simple majorité des voix par les 3 juges et 12 jurés.

La deuxième Guerre Mondiale a produit de nouveau une juridiction populaire extraordinaire et révolutionnaire en France.

La juridiction populaire fut introduite en Belgique par les bayonnettes françaises. Le peuple Belge restait étranger à toute réforme française, ainsi au jury qu'il a tout de suite aboli après la fin du régime français. Quand-même, quand la Belgique se fût arrachée en 1830 des Pays-Bas, et commencé une vie d'état autonome, la première de ses réformes fut la nouvelle introduction des jurys. L'organisation des cours d'assises se trouve dans la Loi du 15 mai 1838, selon laquelle elles diffèrent selon les contrées du pays. Le Code Napoléon était en vigueur en Belgique jusqu'en 1914 avec certaines modifications. Il fut remplacé par la procédure allemande par suite de l'occupation par les Allemands. Après la fin de la première guerre mondiale, la procédure du jury fut rétablie et elle reste en vigueur jusqu'à nos jours à l'égard des crimes ordinaires.

Après la fin de la deuxième guerre mondiale, le tribunal martial fut introduit pour les crimes de guerre et antipopulaires.

Dans le Royaume des Pays-Bas, le jury n'était en vigueur que pendant l'occupation française. Il fut aboli en 1815.

Après la fin de la deuxième guerre mondiale, la „juridiction spéciale“ fut introduite à l'égard des criminels de guerre et antipopulaires, dont nous parlerons dans une partie spéciale.

En connexion avec les cours d'assises allemandes développées

des tribunaux du peuple germaniques, il faut faire connaître la juridiction des Schöffén.

La juridiction des Schöffén est un tribunal mixte, composé de juges professionnels et laïques qui juge conjointement sur la question du fait et du droit et prononce son jugement ensemble, après conseil commun. Pareils tribunaux fonctionnaient avant la guerre en Allemagne, en Autriche, dans 13 cantons suisses, dans les villes suédoises, en France et en Italie. Les Tribunaux du peuple d'aujourd'hui sont à vrai dire également des juridictions des Schöffén. La différence fondamentale entre les tribunaux des Schöffén et le jury consiste, à part quelques points de vue organiques, au fait que les juges laïques et juristes délibèrent et jugent ensemble dans toutes les questions survenues.

En Hongrie les suivantes juridictions sont organisées en ressemblance avec les tribunaux des Schöffén : la juridiction en matière d'assistance sociale, de travail, des brevets d'invention, des affaires de vente illégale de céréales à terme, des affaires de fermage, ensuite le Tribunal Statuant en Matière d'Usure organisé par le décret 5950/1920. M. E., le Tribunal du Peuple constitué par le Décret 81/1945. M. E., le Conseil Spécial constitué par la Loi VII. de 1946 et le Conseil Spécial statuant en matière d'Usure constitué par la Loi XXIII. de 1947.

En Allemagne la procédure du jury provient également de la procédure Rüge des Francs. Après l'affaiblissement du pouvoir impérial, l'empire s'est décomposé en ses parties ce qui avait pour effet une certaine situation sans droit. La résurrection de la vengeance privée la soi-disant „faida“ constitua un système de la Loi de Thalion. Les bourgeois se défendirent contre les criminels d'une manière autonome, par les tribunaux clandestins, nommés „Wehme“. Au cours du XIV.-e Siècle l'empereur et les seigneurs des provinces refoulent le Wehme et restituent une procédure ressemblant à celle des tribunaux synodiques. Les tribunaux du peuple sont au fur et à mesure refoulés et ensuite abolis. En 1525 les 12 points de l'état des paysans rédigés par Wendel Scipler comparaissent où l'on exige entr'autres le rétablissement de la juridiction populaire. Cette prétention n'eut succès qu'en Tyrol.

La juridiction populaire renaît dans le jury, d'abord dans les provinces allemandes du Rhin, et peu à peu dans la plupart des états particuliers de l'empire, enfin dans la totalité de l'empire allemand. La juridiction du jury fut introduite en Prusse le 3 janvier 1849, au Wurtemberg le 17 mars 1848, en Bavière le 10

novembre 1848, en Baden le 5 février 1851, au Braunschweig en 1849, en Oldenbourg en 1850, dans Kurhessen le 31 octobre 1848, en Nassau le 15 avril 1849, en Weimar le 20 mai 1850, à Francfort le 16 septembre 1858, à Hanovre le 25 décembre 1855, à Brème le 30 juillet 1865.

Avant l'introduction générale de la procédure du jury, nous distinguons trois formes d'organisation différentes dans les états particuliers de l'empire allemand. Dans le premier groupe nous trouvons les États où la juridiction pénale se trouvait uniquement entre les mains de juges juridiquement instruits. (Mecklenbourg, Lubeck etc.) Le deuxième groupe est formé par les États où le Jury était en vigueur, mais les tribunaux des Schöffén manquaient. (Comme : Bavière, Braunschweig, Waldeck, Alsace-Lorraine). Dans le troisième groupe, nous trouvons les États où le jury et les tribunaux des Schöffén jugeaient parallèlement. (Hanovre, Hessen, Brème etc.) La procédure n'était non plus identique quant à l'organisation des Schöffén, qui fonctionnaient en certains États que dans la procédure de 1ère ou que de moyenne instance, ou enfin en toutes les deux instances.

Le Conseil Impérial voulait uniformiser tous ces systèmes divergeants. Il voulait organiser les tribunaux impériaux de juges spécialistes et de laïques de manière que ces deux éléments unis dans le même organisme jugent avec un pouvoir identique. Le Conseil Impérial a mis en vigueur premièrement les tribunaux des Schöffén et abolissait le conseil du jury. Après plusieurs modifications du texte, la Loi entra en vigueur le 1-er février 1877. La juridiction des cours d'assises restait en vigueur même pour les crimes les plus graves, tandis que la juridiction des tribunaux des Schöffén fut maintenue pour les affaires renvoyées aux tribunaux d'arrondissement (Amtsgericht) et pour les affaires renvoyées aux tribunaux ordinaires la juridiction des Schöffén à la place des jurys, mais on les nomme „Schwurgericht“ pour les distinguer des tribunaux des Schöffén mineurs restés encore en fonction. Ces Schwurgericht se composaient des 3 juges professionnels et 6 jurés. Il délibéraient et jugeaient collectivement.

Selon la thèse des National-socialistes, les juges professionnels et laïques n'étaient point liés à la Loi et aux décrets, mais uniquement au droit correspondant au concept national-socialiste. Après la fin de la deuxième guerre mondiale, les criminels de guerre et antipopulaires sont mis en cause par le Tribunal International de Nuremberg et les tribunaux locaux dénazifiants.

En Autriche, l'ordre-patent du 4 mars 1849 introduit les jurys. Pourtant, le Code de Procédure Criminelle de 1853 confie la juridiction en matière criminelle de nouveau à des juges professionnels. La Loi sur les Cours d'Assises entre enfin en vigueur le 23 mai 1873. La réforme du Code de Procédure en 1920 a essentiellement restreint la compétence du jury. Jusqu' à l'éruption de la deuxième Guerre Mondiale, une juridiction du jury, et respectivement des tribunaux des Schöffén identiques à celle de l'Allemagne était en vigueur en Autriche. Après la fin de la deuxième guerre mondiale une juridiction spéciale fut introduite pour la mise à responsabilité et condamnation des criminels de guerre, antipopulaires et les partisans du fascisme et du national-socialisme.

En Russie nous savons dès le XI-e Siècle d'un tribunal composé de 12 membres, qui ne jugeait qu'en matière des faits, mais décidait par cela aussi de la question juridique. Plus tard la Russie a aboli cette institution et pendant des siècles la justice fut rendue par des juges nommés, qui jugeaient au nom et en faveur du Tzar toutpuissant. L'institution du jury fut introduit le 30 novembre 1864, dont seulement les crimes et délits commis contre l'état, la religion, et les crimes commis en fonction publique furent exemptés.

La Révolution d'octobre de 1917 porte un changement radical dans l'histoire de la juridiction populaire Russe. L'Union Soviétique constituée à la place de la Russie des Tzars abolit le système judiciaire des Tzars déjà le 24 novembre 1917. Le Décret du 17 février 1918 constitue les bases fondamentales du système judiciaire et établit les Tribunaux du Peuple.

La deuxième période dure jusqu'en 1936. Pendant cette époque les fondaments d'un système judiciaire valable pour toute l'Union Soviétique furent posés et chaque république soviétique mit en vigueur sa propre loi fondamentale judiciaire.

La troisième période, s'étendant jusqu' à nos jours comporte une constitution uniforme du système judiciaire pour toute l'Union Soviétique. La Constitution de 1936 renvoie à la compétence de l'Union non seulement l'établissement des principes fondamentaux du système judiciaire, mais aussi le détermination du réseau judiciaire du pays.

Selon l'art. 103 de la Constitution, tous les procès sont débattus devant les Tribunaux dont les juges du peuple font partie,

à l'exception des cas énumérés par la Loi. Tous les membres de toutes les chambres sont élus à base d'élection générale, immédiate, égale à scrutin secret.

Conformément à ces dispositions, la Loi Fédérale du 16 août 1938 a codifié d'une manière uniforme les règles concernant le système judiciaire de toute l'Union. Cette Loi ne fut point touchée par les modifications de la Constitution du 25 février 1947. Dans l'Union Soviétique, on distingue des tribunaux ordinaires (tribunaux du peuple, tribunaux d'arrondissement, tribunaux provinciaux et territoriaux, les cours suprêmes de chaque république soviétique et enfin la Cour Suprême de l'Union), ainsi que les tribunaux spéciaux (tribunaux militaires, tribunaux statuant en matière de transports à voie ferrée et par eau, tribunaux publics autonomes et cours d'arbitrage de l'État).

Dans les tribunaux ordinaires, la juridiction est exercée conjointement par les juges et les assesseurs du peuple (jurés), par conséquent ils délibèrent et décident conjointement et ensemble, tant pour la question du fait que du droit et de l'application de la peine.

Le Conseil est constitué en première instance — qu'il s'agisse d'une simple affaire ou d'une affaire par révision — d'un juge et deux assesseurs du peuple, et en seconde instance de 3 juges. Chaque citoyen soviétique ayant le droit électoral peut être élu juge ou assesseur. Les candidats sont nommés par les organisations sociales et des travailleurs. (Parti Communiste, Syndicat professionnel, coopératives, organisations de la jeunesse, unions culturelles, assemblées générales des ouvriers, des fonctionnaires, des soldats et des paysans, par kolchozes et sovchozes.

Les juges sont libres. Ils ne sont soumis qu'à la Loi, mais ils sont révocables par les électeurs en tout temps, et même punissables avec permission du président du Conseil Suprême de la République Soviétique en question. Le juge professionnel et les assesseurs exercent les mêmes droits.

Les capacités professionnelles juridiques ne sont point requises pour être nommé juge. Une certaine pratique aux tribunaux, au Syndicat ou dans le parti communiste suffit.

La procédure d'arbitrage est réglementée dans l'Union R. S. S. par la Loi du 16 octobre 1924 et en Ukraine par la Loi du 25 février 1922.

En Suède la juridiction laïque est connue depuis les temps les plus anciens. Le Code le plus ancien des Suèdes le „Lands-

lagh" porte mention des jurés. Les jurys ont subsisté sans interruption.

En Norvège nous possédons des preuves écrites des temps les plus anciens sur l'existence de certaines institutions ressemblant au cours d'assises. Pendant le dernier quart du XVII-e Siècle, ellen n'existait que pour la forme, pour disparaître complètement pendant le XVIII-e.

En Pologne le droit de juridiction appartenait à la totalité du peuple pendant l'époque des tribus, plus tard aux tribus-même, puis à certaines souches, ensuite au conseil des nobles nommé met. L'assemblée populaire nommée snem ne prononçait les jugements qu'en matière de crimes capitaux. La juridiction a passé lentement au Roi et plus tard, l'histoire de la justice en Pologne devient identique à celle des peuples envahisseurs du pays, soit des Tzars Russes ou des Rois Prussiens.

Après la conquête de l'indépendance du pays, la Pologne a introduit en sa constitution de 1921 les jurys qui fonctionnaient jusqu'au commencement de la Guerre. Le jury polonais se composait uniquement de juges laïques.

Au Danmark et en Islande nous ne retrouvons que dans les temps anciens les vestiges de certaines institutions ressemblant à la juridiction populaire et au jury. La législation ultérieure les a complètement abolies.

Nous n'avons aucun renseignement sur la question concernant l'histoire antique de la Suisse. Il est pourtant probable que les juridictions cantonales dépendaient de la nationalité qui peuplait le canton en question. L'élément laïque a pris part à la juridiction avec le caractère de tribunaux des Schöffén, des jurys, ou bien la juridiction fut exercée par des juges professionnels selon les exigences de l'état apparenté à la nationalité de chaque canton. Les villes avaient une juridiction autonome exercée par les conseils municipaux.

En considérant chacun des cantons: Genève exerce la juridiction par des cours d'assises depuis 1794, Waatland depuis 1819, Zurich depuis 1842, Bern depuis le 29 juin 1859, Turgau depuis le 17 octobre 1851, Aargau depuis le 3 mars 1858, Neuenburg depuis le 8 octobre 1861, Solothurn depuis le 5 mars 1863 et Tessin depuis le 6 juin 1856. Des Cours d'Assises font droit en outre sur le territoire de toute la Suisse pour des affaires de crimes relevant de la compétence du Conseil Fédéral. La Loi du crimes relevant e dla compétence du Conseil Fédéral. La Loi du

27 août 1851 base la procédure pénale sur l'institution du jury même pour l'Armée fédérale.

En Italie, le développement de la juridiction populaire est identique au développement de la juridiction des états francs et germaniques constitués sur le territoire de l'ancien Empire romain. Nous retrouvons également des éléments de juridiction laïque dans l'histoire des états particuliers de l'Italie. La institution même du jury ne s'est développée que plus tard ce qui fut causé par le fait que l'Italie possédait le plus grand nombre de juges professionnels juridiquement érudits parmi tous les états de l'Europe. Le jury fut introduit premièrement en Malte et en Corse, puis le Roi de Sardaigne a ordonné cette institution pour le territoire de toute l'Italie en date du 20 octobre 1859. Depuis ce temps les cours d'assises fonctionnent à Gênes, Padoue, Bologne, Turin, Naples, Calabres, au Sicile, en Catanie, en Lombardie et dans les anciens pays ecclésiastiques.

Le Décret du 16 mars 1931 a introduit au lieu des jurys un tribunal des Schöffén composé de 2 juges professionnels et de 5 assesseurs, qui fonctionnait avec les modifications de 1935 et 1939 jusqu'à la fin de la deuxième Guerre Mondiale.

En Espagne il n'y a pas de jury.

En Écosse une loi du Roi Georges régleme la procédure du jury.

En Irlande la procédure du jury est identique à celle de l'Angleterre.

En Roumanie le jury fut introduit en 1864. Le président de la cour d'assises est un membre du tribunal d'appel, ses deux membres-juges sont des juges du tribunal compétent. Le nombre des jurés est 7.

Dans les États-Unis de l'Amérique du Nord le jugement du peuple „linch“ est connu depuis la fondation de l'État. Ces jugements sont appliqués contre les peuples de couleur, surtout les nègres par la population blanche. Ils sont un signe de l'éruption de la haine spontanée et occasionnelle de certaines couches de la population blanche de l'Amérique contre la population colorée; on ne saurait les qualifier de juridiction populaire.

Nous n'avons point de renseignements sur la forme sous laquelle les éléments laïques populaires avaient pris part à la juridiction nationale lors de la fondation des États-Unis de l'Amérique. Il est probable que chaque pionnière appliquait les mêmes règles que leur nation précédente.

avait appliquées elle même. La procédure du jury s'est translatée de l'Angleterre aux États-Unis. Hors l'Angleterre, ce n'est qu'ici que l'institution du grand jury trouve une application. Elle est même admise à la Constitution américaine. La capacité des jurés et la procédure sont différemment réglées dans chaque état. Dans certains états les jurés appliquent eux-mêmes la peine.

Nous pouvons constater de ce qui précède que l'institution même du jury s'est développée de l'inquisition franche et de la procédure Rüge normande ; elle a pris racine en Angleterre ; elle s'est développée en France comme garantie constitutionnelle défendant les droits privés et fut adoptée, à quelques exceptions près dans chaque pays cultivé du Monde.

II-e PARTIE.

HISTOIRE DE LA JURIDICTION LAÏQUE EN HONGRIE.

I-er Chapitre.

Éléments de juridiction du peuple dans la juridiction primitive et royale.

Il est difficile de démontrer l'existence d'une juridiction populaire de caractère démocratique dans la Hongrie basée sur une constitution féodale. Nous scrutons le problème moins du point de vue du caractère démocratique de la juridiction, mais bien plus du point de vue de la question : quels vestiges pourraient être retrouvés dans l'histoire du droit hongrois de la juridiction laïque inaugurée par le Décret 81/1945 M. E. Nous devons donc considérer lors de notre compte-rendu sur le développement historique que parmi les ressortissants de l'État Hongrois, les serfs, comportant pourtant la majeure partie de la population hongroise, étaient exclus de la plupart des droits publics ; dans la Hongrie basée sur une constitution féodale, les droits de chaque ressortissant étaient réglementés selon sa position dans l'ordre féodal ; par conséquent la juridiction laïque elle-même, étant une dérivation de la position occupée dans l'ordre féodal n'a eu lieu que par une minorité faisant partie du pouvoir.

Au début du développement du système juridique de la juridiction professionnelle elle-même ayant été exercée par des personnes sans érudition équivalente, — il est naturellement difficile de tracer une ligne nette entre la juridiction laïque et profes-

sionnelle. De même, la juridiction pénale se confond primitivement avec la juridiction civile juridique.

Nos institutions judiciaires pendant la préhistoire asiatique sont complètement inconnues. Une jurisprudence existait certainement déjà pendant le système des tribus. Cette organisation judiciaire existait encore après Saint-Étienne. Il est certain qu'au début le peuple lui-même avait exercé le pouvoir judiciaire et qu'il a confié la présidence aux „Gyula“ et aux „Harkas“ qui jugeaient eux-même dans des affaires de moindre importance. Ils étaient cependant soumis à l'assemblée nationale comportant le total de la nation, qui jugeait elle-même dans les affaires les plus importantes.

Depuis la constitution du Royaume, le développement du système judiciaire prend le même train que dans tous les autres pays de l'Europe Centrale et Occidentale. Le possesseur suprême du pouvoir judiciaire est donc le Roi, qui juge d'abord systématiquement lui-même plus tard de plus en plus rarement et enfin que par exception. Conformément aux autres états de l'Europe féodale du moyen-âge, le juge rendait justice en Hongrie avec l'assistance de juges assesseurs (cojudices, jurati assessores).

Nous retrouvons les vestiges d'une institution ressemblant à la procédure Rüge à l'époque des Rois de la famille des Árpád. Les lois de Saint-Ladislav ordonnent que le légat du Roi doit convoquer dans chaque comitat les centurions et les décurions qui sont obligés à dénoncer les voleurs. Les inculpés doivent se disculper par les moyens de l'ordalie. St. Ladislav fait mention la première fois des jurés qui doivent assister aux épreuves du fer et du feu. Pendant le royaume de Coloman le Lettré, l'institution des „billog“ se développe. Ces personnes accompagnent le Roi lors de ses visites en province et plus tard ils rendent aussi justice.

Lentement la juridiction des hauts fonctionnaires royaux se développe (Palatin, Grand-Justicier, chancelier et le personalis). À part d'eux, l'organe judiciaire le plus important est le conseil royal constitué de cas en cas par les personnes se trouvant à l'éventualité à la cour royale. La Loi du Conseil d'André III dispose la première fois en 1298 de la compétence et du nombre des membres du conseil royal. Après plusieurs changements, l'art. 4. du Décret de 1500 ordonne l'élection de 4 prélats, 4 barons et 16 assesseurs nobles. À cette époque les hauts fonction-

naires de la cour royale rendent justice en leur qualité de juges ordinaires du pays (judices ordinarii) avec une sphère d'attributions absolument identiques. Les substituts des juges ordinaires fonctionnent également, à savoir les vice-palatins, le Grand-Justicier-suppléant, ainsi que les protonotaires ou maître-juges.

Cet organisme commence à être appelé dès le début du XVe siècle la Cour Royale. Un siège y fut toujours retenu au Roi. Les juges ordinaires, leurs substituts, les maître-juges et les assesseurs devaient assister aux sessions d'office. (Les assesseurs étaient les prélats, les seigneurs, et les nobles.) Les savants juristes du droit canon et des deux droits, le grand-échevin du Roi, le Ban des Dalmates, Croates et Slavons, le Vaida de la Transylvanie, leurs maître-juges et leurs substituts avaient également le droit d'assister.

La constitution de la Cour Royale permanente n'a point aboli la juridiction du conseil royal ; même plus tard, quand une cour royale organisée fonctionnait déjà, le conseil des prélats et des seigneurs avait seule compétence pour juger dans des affaires de lèse-majesté.

Après le débâcle de Mohács, l'organisation judiciaire subit des changements considérables. Les juges ordinaires du pays restent les mêmes qu'au moyen-âge. La Cour royale ne fonctionnait plus seulement par conseil de huit membres, mais elle avait un compartiment établi sans aucune disposition légale, le „Tribunal des maîtres-juges“ (forum protonotoriale) où un maître-juge rendait justice conjointement avec certains personnages érudits dans le droit. C'était en réalité une juridiction professionnelle, car, malgré que ses membres n'étaient point tous érudits, mais par leur nomination permanente, ils manquaient les éléments caractéristiques des tribunaux du peuple.

Le droit de juridiction extraordinaire pour des affaires extraordinaires du conseil d'État et du parlement subsistait toujours.

En 1723 la Cour Royale fut divisée en deux juridictions permanentes : la Cour septemvirale et la Cour Royale. La cour septemvirale fut présidée par le paladin, et composée par 5 prélats, 6 assesseurs seigneuriaux et 9 nobles. La Cour Royale fut présidée par le personalis, ses membres furent 1 prélat, 1 seigneur, le vice paladin, le vice-grand-justicier, 4 maître-juges, le Procureur du Roi sans droit de vote, 2 assesseurs nommés par le roi et 2 nommés par le primate. Plus tard le nombre des assesseurs fut augmenté à 9 membres

Chapitre II.

Participation de laïques dans les tribunaux provinciaux des nobles.

Parallèlement au développement de l'organisation par comitat de la noblesse, la juridiction provinciale du paladin se développe.

Le Roi signalait à l'Assemblée Générale du Comitatu qu'il avait délégué le Paladin pour anéantir les malfaiteurs dont le nombre est accru. À l'Assemblée Générale de 5 à 7, plus tard de 2 comitats, le préfet et les chefs des arrondissements devaient aussi comparaître. L'opinion publique fut représentée par 12 jurés nobles élus par comitat, qui composaient avec les chefs d'arrondissement et le préfet le conseil judiciaire du paladin. Ces assemblées paladiniques n'avaient lieu dans les temps du Roi Sigismond que par exception et furent abolies définitivement en 1486.

Avec la chute des congrégations générales susmentionnées, le droit judiciaire retombait à la Cour Royale. Depuis ce temps, la juridiction hongroise a lieu aux assemblées municipales, dites *sedrias*. Depuis Louis le Grand, le comitat ne tenait une assemblée générale que par exception et n'avait droit qu'au *sedria* par son droit judiciaire autonome. La juridiction municipale elle-même est très restreinte jusqu'au XVI-e Siècle, car le noble était soumis pour chaque affaire importante à la juridiction de la Cour Royale et des juges ordinaires de l'État. Dans le XVII-e Siècle, une nouvelle institution judiciaire municipale s'est développée à part des *sedrias* présidés par le préfet, à savoir le tribunal préfectoral, où le préfet jugeait avec un chef d'arrondissement élu par lui et son assesseur. Depuis ce temps, le chef d'arrondissement avait lui-même un Tribunal et jugeait avec un assesseur. Pendant le XVII-e Siècle une *sedria* pénale spéciale s'est développée ; il est arrivé pourtant même pendant le XIX-e Siècle que les tribunaux municipaux ont rendu un jugement en matière civile par rapport à une affaire pénale, et vice-versa. Pendant le XIX-e Siècle le nombre des assesseurs atteint le vingt dans certaines municipalités ; à cette époque la juridiction municipale a lieu par les tribunaux municipaux formés par le président, les juges communs et le procureur. Les juges communs sont : les juges de la cour, les fonctionnaires et les représentants de

l'opinion publique. Les juges de la cour furent nommés par le préfet parmi les nobles du comitat.

Malgré l'interdiction, les maîtres-juges rendaient encore justice pendant le XVIIe Siècle dans les affaires des nobles de province.

Chapitre III.

Concours des assesseurs laïques dans la juridiction des serfs.

Les affaires des serfs relevaient déjà pendant les Árpád de la compétence de la juridiction seigneuriale exercée aux conseils seigneuriaux (*sedes dominalis*). Le conseil seigneurial a eu lieu par occasion, au domaine où l'on devait rendre justice au serf. La juridiction a été exercée par le seigneur en personne ou par son mandataire. Les assesseurs n'étaient en général point nobles : si pourtant l'une des parties était noble, alors les nobles étaient aussi représentés parmi les assesseurs. On comparu en outre un chef d'arrondissement délégué par le comitat et une personne de foi, le soi-disant „témoin“ qui faisait rapport à la prochaine *sedria* de la municipalité sur la juridiction du conseil seigneurial. Le siège seigneurial n'a eu compétence que dans des affaires de moindre importance ; dans des affaires capitales que si le seigneur possédait le droit de glaive. (*jus gladii*). Le seigneur transférait l'exercice de la juridiction aux maires des communes serviles dits „*villici*“ qui rendaient justice dans les affaires de moindre importance. L'institution de la juridiction communale dérivait plus tard de cette fonction. Au début du XIXe Siècle, le nombre des membres des sièges seigneuriaux a varié entre 11 et 20 ; ont comparu le juge de la cour, un employé du domaine, le dépensier, le garde-forestier, l'avocat du domaine et la représentation de l'opinion publique, c'est à dire le chef d'arrondissement et l'assesseur de l'arrondissement compétent du domaine.

Au début du XIXe Siècle la compétence objective du siège seigneurial est identique à celle des tribunaux municipaux. Les Lois de 1848 libérant les serfs ont aboli les sièges seigneuriaux.

Il est encore à noter la soi-disant „insurrection“ d'une commune ou d'une contrée, connue pendant le XVIIe Siècle et ayant pour but l'arrestation de certains malfaiteurs et la punition des coupables.

Chapitre IV.

Tribunaux laïques de la bourgeoisie.

Les bourgeois des villes avaient leur tribunaux spéciaux. On distingue 1. La juridiction urbaine et les sièges du trésorier et 2. Le siège du personalis.

La juridiction urbaine s'est développée de la juridiction privilégiée des hôtes étrangers (hospes). Vers la fin du XIIIe Siècle, les lettres de privilège royales exemptent toute la population civile et hospitalière d'un bourg ou d'un faubourg, elles les réunissent dans une communauté territoriale et leur déferent la juridiction autonome, et, par ainsi, la juridiction municipale.

Ce droit des villes est codifiée par une Loi du Roi Sigismond. Selon cette Loi, la juridiction urbaine est présidée par le juge urbain, élu chaque année, qui rend justice en général avec 12 assesseurs (jurati cives) également élus avec le juge. Ils formaient ensemble le conseil municipal. Toute affaire du bourgeois tant civile que pénale appartenait à la compétence du tribunal urbain, excepté les affaires retenues au Saint-Siège. On pouvait former appel contre les jugements du tribunal urbain au Tribunal d'Appel organisé dans la ville-même ou au siège du Trésorier. Ce dernier fut présidé par le grand-Trésorier qui jugeait d'abord avec des prélats, des barons et des nobles fonctionnant comme conseillers-juges, plus tard avec des conseillers bourgeois qui prenaient part d'abord au pair avec les nobles, et enfin tous seuls. On pouvait frapper d'appel les jugements du siège du Trésorier chez la Cour Royale. Ici, la Chambre du personalis jugeait. Cette chambre procédait indépendamment en première instance dans les affaires des villes de Székesfehérvár. Lócset et Esztergom, parallèlement au conseil du Trésorier. La chambre du personalis consistait de juges de la cour royale et de bourgeois citadins délégués par occasion.

Chapitre V.

Les assesseurs dans les tribunaux des classes privilégiées.

À part des tribunaux municipaux, urbains et seigneuriaux, fonctionnant comme juridiction ordinaire, certains tribunaux spéciaux existaient encore, organisés pour la population des ter-

ritoires privilégiés ou pour certains éléments de la population jouissant d'une exemption personnelle.

Un Tribunal spécial fonctionnait à base des privilèges territoriaux pour les Jaszkun, les Saxons du Comitatus de Szepes et pour les Besenyö. Un Tribunal exceptionnel fonctionnait à l'égard des juifs à base de leur exemption personnelle.

Chapitre VI.

La juridiction laïque en Transylvanie, Dalmatie, Croatie, Slavonie et les Banats des Confins.

La juridiction n'était pas homogène en Transylvanie. Nous distinguons selon la nationalité de la population : des territoires 1. municipaux, 2. sicules, 3. saxons. La juridiction inférieure des territoires municipaux est identique à celle de la Hongrie. En instance supérieure le voivode transylvanien ou ses substituts jugeaient avec le concours d'assesseurs. Les affaires de haute importance ne furent point portées devant le tribunal du voivode, mais devant l'assemblée du voivodat, d'où l'on pouvait appeler à la Cour Royale. En instance supérieure le voivode présidait de nouveau, mais avec des juges conseillers qui étaient des assesseurs prélats et barons.

Chapitre VII.

Officialités.

Les officialités, sans considérant leur caractère aristocratique et théocratique, comportent également des éléments de juridiction laïque. Elles sont des tribunaux ecclésiastiques, où le mandataire ou vicaire de l'évêque rend jugement selon les Lois du pays, avec les assesseurs officiels. Leur compétence s'étendait sur les affaires ecclésiastiques et certaines affaires profanes, dans lesquelles les assesseurs étaient en général des personnes laïques.

Chapitre VIII.

Tribunaux arbitraux, institution des juges convoqués.

L'institution des tribunaux arbitraux appartient également à la juridiction laïque. Nous retrouvons ses premiers vestiges sous

Sigismond. Selon l'un de ses décrets, les parties en cause peuvent s'entendre dans le procès sans consentement du juge. Cette entente a eu lieu par l'intermédiaire des „preux“ (probi viri) et qu'en cas exceptionnelles en présence du tribunal-même. Cette institution montait à une importance extraordinaire pendant la domination ottomane d'un siècle et demi, quand les communes détachées des municipalités se trouvaient contraintes par l'insouciance turque à la formation d'un système judiciaire indépendant. Au fur et à mesure, un système se développe dans lequel les juges élus en tête des autorités communales rendent justice avec le concours de jurés. Près de ce tribunal spécial existant depuis la domination ottomane, ou, proprement dit, au-dessus de celui-ci, la juridiction du khadi turc existait, qui jugeait en première instance dans les affaires importantes, et en instance d'appel dans d'autres causes. Pendant les bagarres de la guerre de 150 ans un certain nombre des khadis ont pris la fuite; le juge nommé par la commune et les jurés n'étaient point aptes à rendre justice dans des affaires importantes. Dans cette situation désordonnée, une institution curieuse est née, celle des juges convoqués, devenue plus tard constante dans quelques villes de la Grande Plaine, surtout à Kecskemét et à Nagyörös.

Chapitre IX.

Résumé.

On voit de ce qui précède que les assesseurs furent élus à la Cour Royale parmi les prélats, les seigneurs et les nobles, aux tribunaux provinciaux de la noblesse parmi les nobles, et dans les villes parmi les bourgeois. Aux tribunaux seigneuriaux les assesseurs étaient en général sans noblesse, à l'exception du cas où une partie était noble, car alors une partie des assesseurs devait appartenir à la noblesse. Nous constatons en outre que les jurés, assesseurs, juges du peuple ou conseillers, donc les éléments laïques ont pris part à la juridiction hongroise au début du moyen-âge sous trois formes : 1. élection par le juge, 2. nomination d'office, 3. élection générale.

Les conseillers n'étaient point permanents. Au début, leur mandat fut donné pour chaque cause, ou tout au plus pour un certain délai. Plus tard, sous le Roi Mathias, ils sont délégués pour une période plus longue et depuis ce temps la vocation de

conseiller juridique prend un caractère constant, pour remplir son ancien rôle après un long développement dans les cours d'assises et puis dans les tribunaux du peuple.

Chapitre X.

Le jury en Hongrie.

Après la révolution française, toutes les nations de l'Europe établissent l'une après l'autre les institutions servant de garantie à la liberté constitutionnelle et à la juridiction matérielle. C'est à ces institutions que le jury doit sa naissance dans presque chaque pays cultivé de l'Europe, où les citoyens égaux en droit rendent justice dans les affaires de leurs concitoyens, comme personnes indépendantes du pouvoir exécutif.

Le jury a une extrême importance historique du point de vue du développement de la juridiction populaire, car il forme la transition temporaire de l'institution nommée les Schöffén et les tribunaux du peuple proprement dits, qui sont en réalité aussi des tribunaux des Schöffén, car les juges laïques et professionnels délibèrent ensemble, jugent sur les questions et du fait et du droit et affligent la peine par conseil commun. Sous ce rapport, les tribunaux du peuple sont contraires aux jurys.

La Hongrie est longtemps un champ de bataille des luttes confessionnelles et politiques. Cela, n'est point favorable pour une législation tendant à la constitution des cours d'assises. Pourtant, dès que les liens entre la nation et les philosophes Autrichiens tuiélaïres commencent à se relâcher, la question du jury est mise à l'ordre du jour. Le comité national délégué par la Loi V. de 1840 propose la constitution d'un jury d'accusation, nommé „siège accusatoire“. Le jugement pénal devait être cependant prononcé par un tribunal constant. Le sénat raye la question de l'ordre du jour en septembre 1844 qui n'est débattue qu'en 1848, quand la juridiction concernant les délits de presse est renvoyée à la compétence des cours d'assises. Cette loi fut abolie par l'absolutisme. Elle n'est rentrée en vigueur qu'après le Compromis. La Loi XVI de 1868 a introduit la procédure des cours d'assises même pour les questions d'expropriation, donc purement civiles. Enfin la Loi XXXIV de 1897 étend la compétence du jury à d'autres affaires criminelles, en premier lieu de caractère politique, ou simples, mais de caractère capital. La Loi

XIII. de 1914 essaye plus tard de corriger les fautes constatées lors de l'application pratique des cours d'assises.

Les décrets 4080/1919. M. E. et 6898/1919. M. E. ont suspendu le fonctionnement des cours d'assises pour tout le territoire du pays. Le Décret 81/1945. M. E. mentionne le jury en indiquant que les tribunaux du peuple fonctionneront jusqu'à la nouvelle introduction du jury.

En Hongrie, le jury constistait en 3 membres juges et 12 jurés.

Le jury hongrois forme une transition entre les cours assises occidentales et les tribunaux des Schöffén, car l'état des faits est jugée uniquement par les jurés, donc l'entité des éléments laïques, — la question de droit est jugée partiellement par les jurés et partiellement par les juristes professionnels et 2 jurés, — enfin l'affliction de la peine est prononcée par 2 juges professionnels et 2 jurés laïques.

Chapitre XI.

Juridiction parlementaire.

Les Lois III. de 1848 sur la responsabilité des ministres, art. 32—36, la Loi X. de 1920 complémentaire, les art. 14. de la Loi XI. de 1945 et l'art. 16. de la Loi I. de 1946 comportent également des éléments d'une juridiction laïque et même de juridiction populaire, puisque les membres de ces institutions sont élus par le système de représentation nationale.

Les lois des différents pays montrent sous ce rapport une variété pittoresque.

En Hongrie, selon la Loi III. de 1848, art. 38., les ministres sont accusés par la majorité absolue des membres de la Chambre des Députés. Par application logique des dispositions concernant l'Assemblée Nationale de la Loi X. de 1920 et des art. 14. de la Loi XI. de 1945 16. de la Loi I. de 1946, la mise à responsabilité des ministres et du Président de la République a lieu par arrêt rendu par la majorité absolue du parlement d'une seule chambre.

Selon les dispositions restées en vigueur de 1920 à 1926, un comité constitutionnel inauguré par la Loi X. de 1920 aurait eu compétence à rendre responsables les ministres, dont le président et 30 membres auraient été élus par l'Assemblée Nationale parmi

les citoyens indépendants, non membres du parlement, et 15. à 15. membres auraient été délégués par la Cour Suprême et la Cour Administrative de parmi ses propres membres. Depuis 1927 jusqu'à la libération, les dispositions de la Loi III. de 1848 auraient été applicables invariablement, tandis qu'aujourd'hui, les dispositions de la Loi III. de 1848 sont logiquement applicables, avec les modifications de la Loi X. de 1920 et de l'art. 14. de la Loi XI. de 1945, selon la situation constituée par la Loi XXII. de 1947.

Enfin, la juridiction électorale contient aussi des éléments de juridiction populaire.

Chapitre XII.

Tribunaux populaires révolutionnaires en Hongrie.

Nous rencontrons en Hongrie des Tribunaux populaires révolutionnaires au cours des événements finissant la première guerre mondiale en 1918/19. — Cette révolution a naturellement radicalement changé la juridiction pénale. Le Comité Révolutionnaire déclare la loi martiale dans son décret numéro I., ordonne la peine de mort pour les crimes énumérés et déclare en son art. 3. que les coupables sont jugés par le Tribunal Révolutionnaire.

Le Tribunal Révolutionnaire se composait d'un président et deux membres, nommés, ainsi que le procureur, par le Comité Exécutif Révolutionnaire. Leur mandat n'était pas lié à une capacité quelconque. D'après la jurisprudence ultérieure, chaque ouvrier ayant atteint son âge de 18. ans pouvait être juge. Dans des affaires de moindre importance le juge statuait seul.

Contre le jugement du Tribunal Révolutionnaire, il n'y avait lieu ni d'appel ni d'autre recours en droit. Plus tard, on a accordé la plainte dirigée au Tribunal Révolutionnaire Suprême, qui ne fut cependant point constitué. Tout le monde avait droit à demander grâce en faveur du condamné ; la grâce relevait de la compétence du commissaire de peuple de la justice, et, pour les affaires plus graves, du Comité Exécutif Révolutionnaire.

Il faut mentionner encore les tribunaux statuant en matière de travail constitués par le Comité Exécutif Révolutionnaire qui rendaient justice avec concours de deux assesseurs.

III-e PARTIE.

LA MISE EN CAUSE DES CRIMINELS DE GUERRE ET ANTI-POPULAIRES DANS LES DIFFÉRENTS PAYS DE L'EUROPE.

Chapitre I-er.

Allemagne.

Nous possédons les données les moins authentiques sur la mise en cause des criminels de guerre et antipopulaires allemands, qui sont pourtant responsables en premier lieu pour la deuxième guerre mondiale et qui donnèrent un exemple d'un procédé qui foulait sous ses pieds toute loi humaine et divine et qui assombrissait les époques les plus noires de l'histoire.

Selon les données du 1-er octobre 1946, le tribunal international de Nuremberg a débattu en tout 2169 affaires de criminels de guerre allemands. Parmi les accusés, 658 ont été condamnés à mort, 1117 à une peine privative de liberté plus ou moins longue et 394 ont été acquittés.

En outre, les procès dits „dénazifiants“ sont en cours devant les tribunaux allemands indépendants. On n'a aucun aspect de l'étendue de leur juridiction. Selon les données inofficielles du *Kurier de Berlin*, en Bavière 1,200.000 procès de dénazification sont environ en cours.

Chapitre II.

Autriche.

Après la fin de l'impérialisme allemand, les tribunaux du peuple se constituent aussi en Autriche. Les règles juridiques

relatives expriment leur but par les mêmes termes que la législation hongroise : réprimer tout ce qui a mené le pays à la catastrophe de la guerre perdue.

La Loi autrichienne établit la responsabilité collective, de laquelle cependant les accusés peuvent se disculper à base du principe de la responsabilité personnelle. À part des conséquences pénales, les personnes trouvées coupables subissent des conséquences économiques très graves.

Les actes commis par les personnes énumérées par la Loi relèvent de la compétence des tribunaux du peuple (Volksgericht). Les tribunaux sont composés de 3 assesseurs (juge du peuple, Schöffen) et de 2 juges professionnels, dont l'un est le président. Il n'y a aucun appel ni autre recours contre les jugements du tribunal.

En Autriche depuis le commencement de l'activité des tribunaux du peuple jusqu' au 31 octobre 1947, 99188 dénonciations sont arrivées en somme, dont 28750 étaient encore en cours à ladite époque. Le procureur du peuple a porté accusation en 12721 cas, dont 7500 furent terminés par jugement définitif. La condamnation à mort fut infligée 36 fois, 5950 condamnations comportaient une peine privative de liberté et 1709 accusés furent acquittés. Des peines privatives de liberté, 21 jugements affligeaient une peine des travaux forcés à perpétuité, 135 la prison ou travaux forcés de 10 à 20 années, 251 des 5 à 10 années, 3945 au dessous de 5 ans et 1295 au dessous d'un an.

Chapitre III.

Yougoslavie.

Primitivement la juridiction du peuple ne fut point organisée en Yougoslavie. La juridiction à l'égard des criminels de guerre et antipopulaire fut exercée en partie par les tribunaux militaires ordinaires (1 président-juge martial et 2 officiers-asseesseurs) et en partie par les tribunaux correctionaux ordinaires. Une cause spéciale pour laquelle la Yougoslavie n'avait point constitué un tribunal pour la punition des criminels de guerre et antipopulaires fut que selon les lois yougoslaves, un groupe très vaste des criminels de guerre furent immédiatement déclarés coupables et la peine collective fut en même temps affligée. À savoir, selon la loi AVNOJ du 21. novembre 1944, tous les citoyens yougoslaves de

nationalité allemande sont criminels de guerre, punis ex lege par l'exil et la confiscation totale de leurs biens.

S'ils ont commis en outre des crimes spéciaux, le jugement est applicable selon les règles de la responsabilité personnelle. Les punitions sont : la mort, la prison et la confiscation des biens.

Chapitre IV.

Tchécoslovaquie.

En Tchécoslovaquie le Conseil National Slovaque constitue le 15. mai 1945, après la libération, les tribunaux du peuple, pour „la punition des occupants fascistes“ et des collaborateurs.

La Loi arrête un certain délai pendant lequel la république était exposée à des périls extraordinaires. Toutes les personnes sont punissables, qui ont fait tort pendant ce délai contre les intérêts de l'état ou du peuple tchécoslovaque, sans faire aucune discrimination entre des ressortissants tchécoslovaques ou étrangers.

Les criminels de guerre et antipopulaires de nationalité tchèque sont soumis à la juridiction des tribunaux locaux (d'arrondissement) et des Tribunaux Nationaux. Les tribunaux du peuple locaux furent constitués au siège des Comités Nationaux locaux, ils se composent de 5 à 11 membres. Leurs membres sont nommés par les Comités Nationaux locaux. Primitivement il n'y a eu lieu d'aucun appel contre leurs jugements. Cela fut modifié plus tard de manière qu'un recours extraordinaire, à savoir une requête en révision avait lieu contre les Okrosztnij Ljudovij Szud (composés de coutume de 4 assesseurs et d'un juge) au Narodnij Szud composé de 7 membres. La juridiction populaire de caractère révolutionnaire a cessé son activité le 5 mai 1947 en Tchécoslovaquie.

Parmi les personnes portées devant les tribunaux du peuple tchécoslovaques au nombre de 19.749, un jugement condamnatoire fut prononcé en 7.661 cas. 12.088 personnes furent acquittées. Les tribunaux du peuple ont refusé la procédure en 18.628 cas sur les 33.262 primitivement intentés. 14 exécutions ont eu lieu.

145 personnes furent renvoyées devant les Tribunaux Nationaux dont 83 jugées, tandis que 62 affaires encore en cours seront

jugées en vertu d'un décret du Conseil National Tchécoslovaque par le tribunal d'arrondissement de Pressbourg. Le Tribunal National a prononcé 17 condamnations à mort, 13 personnes furent condamnées à des peines privatives de liberté de 10 à 30 années, 36 de 3 mois à 8 années et 10 jugements prononçaient l'acquittement de l'accusé.

Chapitre V.

Bulgarie.

En Bulgarie les tribunaux du peuple fonctionnaient à partir du 6 octobre 1944, jusqu' au 30 avril 1945. On a porté devant les tribunaux du peuple 11.122 personnes pour des crimes commis en ayant amené la Bulgarie à la guerre et autres crimes connexes, en vertu de la Loi sur les tribunaux du peuple. Sur ce nombre, on a condamné 9420 personnes, dont 2730 à mort, 1350 aux travaux forcés à perpétuité, 20 à une peine de prison de 20 années, 1824 à une peine de prison de 10 à 15 années, 240 à la confiscation de leurs biens, les autres à une peine privative de liberté plus courte.

Chapitre VI.

Roumanie.

L'art. 14 de la Convention d'Armistice a obligé la Roumanie à concourir à la punition des criminels de guerre. La Loi sur la responsabilité des criminels de guerre et antipopulaires a comparu le 24 avril 1945 sous le titre : „Loi sur la poursuite et la punition des personnes coupables à la catastrophe du pays ou pour des crimes de guerre“. Selon le décret-Loi correspondant, un tribunal du peuple peut être constitué au siège de chaque cour d'appel. Toutefois, ce n'est qu' à Cluj que cette mesure fut exécutée parmi les villes provinciales.

Le tribunal du peuple de Bucarest a prononcé un jugement condamnatoire contre 187 personnes, — hors les 24 criminels principaux de guerre — et le tribunal de Cluj a condamné 481 accusés du 7 avril 1945 jusqu' au 20 juin 1945. La plupart des jugements fut prononcée en contumace.

Les membres des tribunaux du peuple roumains étaient les

juges populaires-délégués par les partis démocratiques roumains et le Conseil Syndical, leur président un président de chambre de la Cour d'Appel de Bucarest. Parmi les 38 accusés du massacre d'Odessa, 29 furent condamnés à mort, 9 aux travaux forcés ou prison, 1 personne acquittée. Les condamnés furent graciés. À part de cela, le tribunal du peuple de Bucarest a pris à responsabilité les groupes de criminels de guerre (journalistes fascistes, personnes ayant commis des cruautés envers les déportés et les prisonniers politiques, gardechiourmes des déportés, fonctionnaires de police cruels envers les prisonniers politiques, membres du gouvernement fantoche de Horia Sima, les collaborateurs des allemands et d'Antonescu, les criminels de massacres, ceux ayant commis des atrocités envers les prisonniers de guerre Russes, gendarmes etc.) 2 personnes ont été condamnées à mort (en contumace) 70 personnes aux travaux forcés à perpétuité ou au dessus de 10 années, 20 à une réclusion au-dessous de 10 ans et 14 personnes furent acquittées.

L'activité du tribunal fut sévèrement critiquée par la presse démocratique d'alors

Le tribunal du peuple de Cluj a jugé les criminels de guerre hongrois par 4 groupes, ensuite les commandants hongrois des troupes de travailleurs forcés, les commandants hongrois ayant commis d'atrocités envers la population roumaine ou juive, les préfets de police et les officiers de la défense de la Transylvanie du Sud et du Nord, enfin les journalistes hongrois, roumains et saxons fascistes. 29 personnes furent condamnées à mort, 100 aux travaux forcés à perpétuité ou de 5 à 25 années, 15 à une peine privative de liberté plus courte et 14 personnes furent acquittées.

Chapitre VII.

Belgique, France.

Après la fin de la deuxième Guerre Mondiale la procédure martiale a été introduite à l'égard des criminels politiques en Belgique. On a mis en cause environ 17.000 collaborateurs et criminels de guerre. Parmi eux, on a exécuté plusieurs milliers au cours des événements de guerre rattachés à la libération, et même le nombre des exécutés par condamnation à mort est de plusieurs centaines.

En Belgique, la procédure martiale à l'égard des criminels politiques est également du caractère de juridiction populaire, car à présent chaque homme au-dessous de 45 ans rend son service militaire et parmi les membres de la cour martiale, le président seul est officier de police militaire actif ou de la réserve, tandis que les quatre assesseurs sont des personnes laïques d'une autre profession, actuellement en service militaire.

La fin de la deuxième guerre mondiale a introduit de nouveau une juridiction populaire extraordinaire et révolutionnaire en France. Selon les données officielles, le nombre des exécutés pour collaboration avec les Allemands monte à 4000 personnes. Ces condamnations à mort furent en partie les conséquences d'une juridiction spontanée des partisans lors de la libération, et en partie la suite de condamnations régulières par les tribunaux susmentionnés.

Selon la Loi du 28 novembre 1944, une cour de justice fut organisée au siège de chaque cour d'appel, dont la compétence s'étendit à chaque crime commis depuis le 16 juin 1940 jusqu'au jour de la libération avec l'intention d'appuyer les buts et les avantages de l'ennemi. Les cours de justice sont présidées par un juge du tribunal ou de la cour d'appel, et composées de quatre assesseurs. Les assesseurs sont élus dans la mesure du possible parmi les membres de la résistance.

Selon la Loi du 26 décembre 1944, des chambres civiques organisées près les cours de justice feront justice dans les affaires „de la perte de l'honneur nationale“. Elles sont composées de 5 membres (1 président et 4 assesseurs). La peine principale infligée par ce tribunal est la dégradation nationale. Les crimes de guerre commis par les sujets ennemis ou les Français ayant été au service de l'ennemi relèvent de la compétence des cours martiales françaises. Dans les affaires politiques du gouvernement Pétain, ses ministres, sous-secrétaires d'État et gouverneurs coloniaux, une haute cour de justice rend justice, dont les membres sont tirés au sort parmi les personnes élues par l'Assemblée Nationale.

Chapitre VIII.

Angleterre et Hollande.

Dans le Royaume Uni la juridiction populaire est inconnue. Deux personnes ont été mises à responsabilité pour haute trahison

qualifiable de crime de guerre, à savoir William Joyce et L. Amery. Ils furent condamnés à mort et exécutés.

En Hollande, les criminels de guerre et antipopulaires furent mis à responsabilité par une justice spéciale ressemblant à notre juridiction populaire.

Jusqu' à la fin de janvier 1947, on a intenté un procès contre 11.320 criminels de guerre. 56 condamnations à mort furent prononcées et la Reine a accordé la grace en 37 cas.

Chapitre IX.

Suède, Danmark, Norvège.

Aucune juridiction populaire n'a fonctionné au Suède après la fin de la deuxième guerre mondiale, la Suède ayant restée neutre.

Au Danmark, la haute trahison, les crimes commis contre la nation ainsi que les crimes commis contre les intérêts danois par des étrangers en solde allemand au Danmark relèvent de la compétence des tribunaux ordinaires. 13.500 jugements furent prononcés pour haute trahison, dont 29 à mort. Actuellement 90 procédures pénales sont en cours contre des criminels de guerre allemands, dont le procureur demande la mort pour 20 personnes.

En Norvège les collaborateurs sont mis à responsabilité par les tribunaux ordinaires.

Chapitre X.

Pologne.

En Pologne les cours martiales ont condamné jusqu' au 1-er janvier 1948, 1005 personnes mort, 981 personnes aux travaux forcés à perpétuité ou au-dessus de 10 ans, 7463 personnes à une peine privative de liberté au-dessous de 10 ans pour „actes fascistes et hitléristes“.

Chapitre XI.

Données statistiques concernant la Hongrie.

Jusqu' au 1-er mars 1948, 39.514 procédures pénales ont été introduites en Hongrie devant les Tribunaux du Peuple. 31.472

affaires furent définitivement terminées, 8042 sont en cours. 16.273 jugements furent condamnatrices, 9245 personnes acquittées. 5954 affaires furent terminées d'autre façon.

La peine de prison de moins d'un an fut infligée contre 8041 personnes, la prison ou travaux forcés de 1 à 5 ans contre 934 personnes, les travaux forcés de 10 à 15 ans contre 372 personnes. Les travaux forcés à perpétuité furent infligés en 120 cas, les travaux forcés dans une maison de force de la durée minimale de 3 ans à 210 reprises, de 5 à 15 ans à 1466 reprises et à perpétuité à 241 reprises.

Au territoire de tout le pays, 322 condamnations à mort furent prononcées contre des criminels de guerre et antipopulaires, dont 146 exécutées.

4-e PARTIE.

LA JURIDICTION LAIQUE ACTUELLE EN HONGRIE.

Chapitre I-er.

La juridiction des prud'hommes et la juridiction civile par assistance d'assesseurs.

En Hongrie l'application des tribunaux du caractère des Schöffén n'est pas nouvelle. Le conseil des prud'hommes par exemple est une juridiction laïque développée des sièges seigneuriaux, quand le seigneur a remis sa compétence au juge communal. Le tribunal arbitral de la Bourse des Marchandises et Effets est également une justice des Schöffén, composée des conseillers de la Bourse, donc de membres non-juristes ; de même, les tribunaux statuant en matière de travail, où le juge du tribunal d'arrondissement rend justice avec un assesseur parmi les patrons et un parmi les ouvriers etc.

Chapitre II.

Juridiction laïque pénale.

Parmi les justices pénales les suivantes ont un caractère des Schöffén : Le Tribunal statuant en matière d'usure constitué par l'art. 9. de la Loi XV. de 1920. Celui-ci juge en conseil de 3 membres dont 2 juges et l'assesseur invité par le président du Tribunal parmi les membres de la liste composée par le président de la Cour d'Appel selon la proposition des associations économiques, de la Chambre de Commerce et d'Industrie et le cas échéant,

du ministre de l'agriculture ou du commerce. Pour les crimes commis par des instruments de paiement, le Tribunal statuant en matière d'usure constitué près le Tribunal Correctionnel de Budapest a seule compétence.

Un Tribunal du Peuple fut constitué par la „Loi XXIII. de 1947. sur les Chambres Spéciales statuant en matière d'Usure“, dans l'esprit du Décret 81/1945. M. E. mais différant des autres Tribunaux du Peuple par sa compétence et procédure.

Selon la Loi, une Chambre Spéciale sera organisée au siège de chaque Cour d'Appel. Elle est présidée par un juge désigné par le ministre et composée de juges-ouvriers. Ceux-ci doivent avoir dépassé leur 30-e année, être citoyens hongrois, de profession ouvrière. Ils sont désignés pour la durée de 6 mois par tirage à sort effectué par le ministre de la Justice en personne, parmi les ouvriers de certaines usines industrielles et minières travaillant avec un nombre certain d'ouvriers.

Chapitre III.

Les Tribunaux du Peuple et leur qualité de juridiction populaire en Hongrie.

Les règles juridiques actuellement en vigueur en Hongrie concernant les Tribunaux du Peuple sont les suivantes : Décrets ministériels No : 81/1945. M. E. et 1440/1945. M. E. élevés à la force de Loi par la Loi VII. de 1945, ainsi que la Loi XXXIV. de 1947.

Selon le Décret 81/1945. M. E. (dans la suite : Décret) art. 37., un Tribunal du Peuple doit être constitué au siège de chaque tribunal.

Le conseil statuant en qualité de Tribunal du Peuple est composé actuellement des délégués des 4 partis politiques et du juge président de chambre désigné par le Ministre de la Justice. La Loi et les décrets réglementent minutieusement les exigences personnelles à l'égard des juges du peuple, ainsi que les causes et procédure d'exclusion.

Le mandat du juge du peuple dure pendant trois mois. Le parti déléguant peut toujours révoquer son juge.

Les mesures préparatoires de l'audience sont prises par le président.

Au cours de la procédure, le juge professionnel-président de

chambre et les juges du peuple la'ques délibèrent conjointement des questions du fait et du droit et rendent leur jugement en chambre commune.

La Loi a aboli le droit de résumé du président, fixé primitivement par le Décret en ressemblance avec le droit de charge du président de la cour d'assises. Le conseil délibère premièrement de la question de la culpabilité et après seulement de l'infliction de la peine.

Les Tribunaux du Peuple, ainsi que le Conseil National des Tribunaux du Peuple ont primitivement rendu leurs jugements „Au Nom du Peuple Hongrois“ et depuis l'entrée en vigueur de l'art. 18. de la Loi I. de 1946. „Au Nom de la République de Hongrie“.

D'abord, il'y avait lieu à un appel contre les jugements des Tribunaux du Peuple, à savoir aux torts de l'accusé sans aucune restriction, tandis qu'à son profit l'appel fut exclu en général pour les crimes les plus graves, énumérés dans les points 1 à 6 de l'art. 11. Au contraire, pour d'autres crimes tombant sous d'autres articles, l'appel a eu lieu si la condamnation affligeait une peine capitale ou privative de liberté de plus de 5 ans.

Cette anomalie fut cessée par la Loi, qui abolit en général l'appel contre les jugements des Tribunaux du Peuple, en admettant le recours en cassation contre tous les jugements.

Le recours en cassation a lieu en cas de toute violation d'une disposition essentielle de la Loi. En question de fait il n'y a point lieu de ce recours. Le procureur du peuple peut s'adhérer au recours en cassation de l'accusé. À notre avis, la défense n'a point ce droit, mais selon le circulaire ministériel émis en matière de l'exécution de la Loi, le défenseur se peut également pourvoir de ce droit d'adhérence.

Le Conseil National des Tribunaux du Peuple, s'il donne fin au pourvoi, ou s'il constate une cause de cassation d'office, — casse le jugement du Tribunal du Peuple et ordonne une nouvelle procédure ou rend un nouveau jugement conforme à la Loi.

L'accusation est représentée devant les Tribunaux du Peuple par le procureur du peuple nommé par le ministre de la Justice parmi les docteurs en droit. En certains cas, le Ministre de la Justice peut donner mandat à une personne hors de l'organisme du Parquet à représenter l'accusation. Le procureur du peuple dispose des prérogatives du juge d'instruction.

Dans la procédure devant les tribunaux du peuple il n'y a lieu à aucune procédure intermédiaire.

Le Président de la République exerce le droit de grâce pour les affaires de la compétence des Tribunaux du Peuple.

Du caractère quasi révolutionnaire de la juridiction populaire résulte son effet rétroactif formel et matériel. Les crimes constitués par le Décret seront donc punissables, même si l'acte fut terminé lors de l'entrée en vigueur du Décret et même s'il n'était point punissable selon les dispositions légales en vigueur lors de la commission de l'acte incriminé.

Le Décret constitue une nouvelle peine, nommée travaux forcés. Il établit les cadres de la pénalité et qualifie certains délits du Code Pénal de crimes, par application de la peine de prison, et il limite le droit de correctionnalisation extraordinaire.

Les travaux forcés pourront durer à perpétuité ou à un délai indéfini, dans lequel cas les règles de la réclusion dans une maison de force seront applicables quant à la durée et les conditions de la mise en liberté.

Dans la procédure de juridiction populaire, la durée minimale de la pénalité applicable à l'acte commis pourra être appliquée comme limite inférieure, même par recours à l'art. 92. du Code Pénal. La Loi ne soutient cette disposition qu'à l'égard des crimes de guerre et antipopulaires, et il introduit la nouvelle notion du „délit antipopulaire“ pour certains nouveaux ensembles de faits punissables.

Dans la procédure de juridiction populaire, la condamnation à mort est applicable et exécutable même contre des jeunes criminels ayant dépassé leur 16-e année.

La partie spéciale du Décret ne s'en rapporte point au jugement libre du Tribunal du Peuple quant à la question si une personne devrait être considérée ou non comme cause ou complice de la catastrophe historique du peuple Hongrois, mais il désire énumérer en 26 points dans la mesure du possible ceux qu'il considère comme criminels de guerre ou antipopulaires. Les art. 11. à 13. énumèrent exactement les ensembles de faits dont l'existence servira de critère pour les crimes de guerre.

Voilà le court contenu des dispositions nommées la juridiction populaire de dans la langue populaire hongroise de nos jours.

Chapitre IV.

Différences matérielles et de procédure entre la juridiction populaire et la juridiction pénale „ordinaire“ en Hongrie.

Il y a certaines nouvelles dispositions dans la procédure des tribunaux du peuple et certaines innovations même dans le sens grammatique des définitions par rapport à la juridiction pénale en vigueur et aux principes classiques du droit. D'autre part, certaines règles juridiques matérielles et formelles exceptionnelles sont introduites, lesquelles, sans se montrer dans le sens grammatique, constituent tout de même des exceptions ou des contradictions avec les règles juridiques matérielles et formelles valables jusqu'à maintenant. Ces contradictions proviennent des circonstances de la naissance des nouvelles règles, des antécédents historiques et politiques, de leur intention et de leur rapport aux autres lois de notre système juridique. Les nouvelles règles sont parfois d'un caractère presque sacrilège du point de vue classique; elles constituent pourtant des nouveaux principes de droit correspondant à l'évolution et aux expériences des temps passés, qui se montrent dans la jurisprudence de certains Tribunaux du Peuple ou du Conseil National des Tribunaux du Peuple.

Justement ces différences soulignées par la jurisprudence ont amené le parlement à leur donner, en partie, la force de la Loi, pour faciliter le développement futur du droit, et, en partie à les cesser par la force de la Loi, si elles empêchaient la juridiction démocratique ou le développement juridique. C'est dans ce but que la Loi XXXIV de 1947 fut conçue, laquelle a modifié, complété et en partie abrogé les décrets 81/1945. M. E. et 1440/1945. M. E.

Ces différences seraient presque inépuisables, si l'on voulait s'étendre à chaque question particulière. Nous ne voulons qu'énumérer les différences les plus importantes en droit matériel et formel, les discuter tout court, en nous référant brièvement aux dispositions mises hors vigueur par la Loi XXXIV. de 1947.

1. Destination de la juridiction populaire.

Le fondement juridique de la peine et son but sont établis par les théories de droit pénal. Les théories absolues considèrent

comme base solide du droit pénal de chaque état la justice de la peine, les théories relatives l'utilité de la peine et les théories dites assimilantes : la justice et l'utilité ensemble. Pour les théories absolues, le fondement juridique de la peine est immédiatement basé sur l'essentiel-même de chaque peine, définie de la manière la plus classique par Grotius qui dit : „Malum passionis quod infligitur propter malum actionis“. Selon chaque théorie absolue, le fondement juridique et le but seront donc la répression. Il n'y a une différence entre certaines théories que pour la question de la qualité de l'état à punir. Par contre, les théories relatives trouvent le but de la peine dans l'effet exercé en partie sur la société-même, et en partie sur le criminel en personne. (Théories de découragement, de correction, de la réduction à l'impuissance, contrainte psychique.)

Les théories relatives sont d'accord pour la question que le but de la peine est l'utilité, auquel on arrive par la prévention. Il n'y a entre eux qu'une différence, à savoir que certains trouvent leur but dans la prévention générale et d'autres dans la prévention spéciale.

Les théories de prévention spéciale diffèrent selon la question si les trois moyens : le découragement, la correction et la réduction à l'impuissance doivent être appliqués un à un ou conjointement.

La théorie assimilante est au milieu de l'absolue et de la relative (th. éclectique ou syncrétistique) sur laquelle la majorité des codes pénaux du monde est basée. Elle considère comme but de la peine aussi bien la répression que l'effet de prévention envers le criminel et envers toute la société.

En Hongrie le principe assimilant se développe par une longue évolution historique. Chez nous la peine de mort est de caractère absolu, caractère nettement répressif et en même temps, elle donne raison à la théorie de prévention spéciale par le découragement et la réduction à l'impuissance ; tandis que la peine privative de liberté applique la théorie de la réduction à l'impuissance et en même temps de la correction spéciale.

Le Décret 81/1945. M. E. établit dans son préambule le but de la peine appliquée dans la satisfaction, donc dans la répression. Il y a cependant une contradiction logique dans les peines parallèlement applicables selon la partie spéciale du décret pour les matérialités de faits définies, en disant que la peine sera appliquée selon la conscience des juges. Pareille disposition n'harmonise

point avec la définition du but de la peine établi dans le préambule.

La grande liberté du tribunal quant au choix et la durée des différentes peines montre que le principe subsiste invariablement à l'égard des criminels de guerre et antipopulaires moins graves selon lequel le criminel soit temporairement exclu de la société, donc séparé pendant la durée de la corroboration et des luttes intérieures de la démocratie pour ne rentrer dans la société que plus tard, quand ils aura déjà purgé sa peine correspondant à la gravité objective de son crime. Le principe répressif et décourageant du décret est que personne ne puisse irresponsablement jouer à l'avenir avec le sort du peuple et que tout politicien soit convaincu que s'il joue avec le sort du peuple sans responsabilité, que cela soit par bêtise, ou malvaillance, il sera rendu responsable même pour les résultats dépassant ses intentions.

Les principaux criminels de guerre ayant purgé leur peine, après satisfaction donnée aux millions et après que l'ordre juridique fusse rétabli, un but plus haut a dû naturellement entrer en scène, celui de poser les fondements d'une juridiction future chaste, absolument indépendante et prenant uniquement en considération la justice objective.

Les Tribunaux du Peuple jugeant d'une manière démocratique voulaient considérer dans leur jurisprudence les principes du droit classiques, à part de la satisfaction et de la répression.

2. Question de la rétroactivité.

Dans la juridiction pénale hongroise, de même que dans la plupart de la juridiction étrangère un principe absolu était en vigueur, selon lequel personne ne saurait être puni pour crime ou délit d'autre peine que celle établie par la loi préalablement à sa commission et si plusieurs dispositions étaient entrées en vigueur depuis la commission de l'acte jusqu'au jugement, la peine la plus modérée sera applicable à l'acte de l'accusé. Ainsi disposent en Hongrie les art. 1. et 2. du Code Pénal et l'art. 112. du Code des Contraventions. Ce principe correspond à la théorie actuellement en vigueur, selon laquelle les dispositions pénales n'ont en général aucun effet rétroactif, à moins que celles-ci ne déclarasent elles-mêmes leur rétroactivité. De coutume on motive les

principes du „nullum crimen sine lege“ et du „nulla poena sine previa lege poenali“ en disant que tout individu a un droit inné à ce que ses actes soient jugés selon les principes de droit en vigueur lors de la commission de ses actes, et qu'il ne puisse être puni que pour des actes qu'il aura pu lui-même considérer comme criminels et que les punitions préalablement connues par lui puissent seulement être applicables. La Proclamation de 1791 de la Révolution Française sur les Droits de l'Homme déclare que la vigueur rétroactive du code pénal est elle-même un crime. Il y a pourtant plusieurs parmi les théoriciens du droit qui prétendent que toute mesure pénale a une force rétroactive. Selon le professeur Angyal par exemple, le fait qu'une règle juridique subsiste ne veut pas dire qu'elle doit être appliquée pour chaque fait concret sur laquelle elle pourrait être appliquée. La validité d'une règle juridique pourra être restreinte par elle-même, si elle ne sera pas applicable à un état de faits auquel il correspond d'ailleurs. Pourtant son application aura toujours lieu par la force de la Loi actuellement en vigueur. D'où il résulte qu'il n'y a aucune exception de la règle, selon laquelle une ancienne règle juridique remplacée par une nouvelle ne sera applicable sous aucun rapport. Le professeur en conclut que chaque règle juridique pénale a une force rétroactive. Binding, Finger, Birkmayer, Ferri partagent cette théorie.

Pour prendre parti du point de vue de notre thème par rapport à la force rétroactive, il faut distinguer trois cas différents. 1. L'acte punissable selon la nouvelle règle juridique n'était point punissable selon l'ancien droit, ni même illégal. 2. L'acte est bien illégal selon le droit ancien, mais non punissable : selon le droit actuel il est punissable. 3. L'acte est punissable autant selon le droit ancien que selon le droit nouveau, mais la nouvelle règle juridique établit une punition plus grave (Heller.)

Pour le premier cas, on ne peut admettre en principe aucun autre point de vue que la force rétroactive n'est pas applicable. Dans le deuxième cas, il n'y a aucune absurdité juridique dans la punition ultérieure par application rétroactive. Pourtant dans un système démocratique solidement basé et corroboré la force rétroactive pourra être exclue même pour pareils cas. Aucun argument ne tiendra cependant debout contre l'application rétroactive des Lois pour le troisième cas. Il y a des arguments très sérieux qui disent que le même acte sera plus gravement punissable selon les circonstances changées ou les

nouveaux devoirs de l'État. Ce point de vue est admis par la majorité des théoriciens du droit.

En acceptant cette règle et en l'appliquant pour la juridiction populaire, mais sans acceptant la théorie selon laquelle chaque règle juridique est elle-même rétroactive, je crois pouvoir accepter la force rétroactive établie dans l'art. 1. du Décret selon les principes généraux du droit pénal comme suit.

En passant une par une les matérialités des faits établies dans la partie spéciale du Décret, nous voyons qu'elle ne comporte aucun nouveau crime ou délit qui n'eusse été punissable même en vertu du Code Pénal en vigueur ou d'autres Lois pénales, en considérant les droits fondamentaux de l'homme et le droit naturel, même si les matérialités des faits du Décret ne correspondent point verbalement aux définitions anciennes.

En considérant l'essentiel du crime, donc son contenu intérieur et non son extérieur, nous ne trouvons dans le décret 81/1945. M. E. aucune matérialité des faits dont l'essentiel ne soit retrouvable dans la première loi morale, les dix commandements.

Les crimes énumérés dans le Décret ne sont punissables que s'ils ont été commis avant la libération, donc avant que l'empire du Gouvernement National Provisoire eût été étendu sur les lieux de la commission.

Si les actes énumérés dans le Décret ont été commis après la libération, ils ne seront ou bien point punissables du tout, ou ils seront punissables en vertu de la Loi III. de 1921, et, depuis son entrée en vigueur, en vertu de la Loi VII. de 1946.

3. Effet personnel et territorial.

Quatre principes pourront être appliqués pour établir les bornes de la validité du droit pénal d'un état :

1. Le principe de l'effet territorial dit que la juridiction pénale de l'Intérieur sera applicable pour chaque acte commis sur le territoire du pays.

2. Le principe personnel consiste dans l'application du droit pénal de l'État à l'égard de tout acte commis par un citoyen, sans considérer les lieux de la commission.

3. Selon le principe de la défense, le droit pénal intérieur est applicable pour tous les cas où les intérêts de l'État ou de ses sujets furent lésés.

4. Le principe de la solidarité, selon lequel l'intérêt commun

des états vivant en communauté culturelle demande que tout acte soit réprimé qui serait répressible selon l'opinion de chacun.

Le Code Pénal hongrois applique une combinaison du quatrième principe. La règle générale ordonne l'application du droit pénal hongrois pour tous les cas où l'acte fut commis sur le territoire de l'État Hongrois, ensuite pour les actes commis par un sujet Hongrois à l'étranger, à l'exception des crimes et délits soumis à une règle exceptionnelle. (C. Pén. art. 8.) Le droit pénal hongrois ne sera donc jamais applicable pour les actes commis par un Étranger à l'étranger, s'il y a lieu à l'extradition (Code Pénal art. 9.) et il n'est non plus applicable pour les contraventions commises à l'étranger (excepté la lésion de la Loi sur les Câbles sous-marins), et les personnes exterritoriales ne sont non plus soumises à l'empire du droit pénal hongrois.

Ce principe fut percé par l'art. 2. Décret 81/1945. M. E. selon lequel la compétence des Tribunaux du Peuple s'étend sur les personnes arrêtées sur le territoire de la Hongrie ou extradées à l'État Hongrois, sans égard à leur nationalité; elle s'étend donc aux personnes étrangères et même exterritoriales.

4. Règles exceptionnelles concernant la prescription.

Selon l'art. 105. du Code Pénal, la prescription empêche la mise en cours de la procédure pénale. Selon l'art. 107, la prescription commence par le jour de commission de l'acte. La durée de la prescription est naturellement variable selon le caractère du crime en question. La logique de l'institution de la prescription ne consiste point dans la correction présumée du criminel, mais plutôt dans le fait que la difficulté de la preuve après un long temps écoulé la péremption des preuves ne constitue non seulement un certain péril pour l'accusé, mais il peut porter un grave préjudice au prestige de la juridiction. Le principe sur lequel la prescription est basée est que plus le crime commis est grave, plus il vivra dans la mémoire des hommes et plus il sera difficile à renoncer à la punition.

Les règles exceptionnelles concernant la prescription de l'art. 9. du Décret correspondent à ces points de vue.

5. Sphère d'attributions et compétence.

Nous avons parlé plus haut des règles exceptionnelles con-

cernant la sphère d'attributions des tribunaux du peuple. Pour la compétence; les règles du Code d'Instruction Criminelle sont logiquement appliquées. Pour les crimes commis en plusieurs lieux le forum domicilii sera compétent.

6. Actes de caractère politique.

Selon l'art. 14. de la Loi Complémentaire sur les Tribunaux du Peuple, la juridiction populaire sera compétente, sans aucune cohérence logique, pour les actes commis contre la vie, la lésion corporelle, coups et blessures, les crimes et délits contre la santé publique, crimes contre la liberté personnelle, la détérioration des biens etc. s'ils ont été commis par motifs politiques. Ainsi le Décret constitue une nouvelle notion, à savoir le „crime politique“ appliquée non par la Loi, mais par la jurisprudence elle-même. Quand est-ce qu'un acte aura un caractère politique, ceci sera déterminé par les circonstances les plus variées. Le caractère politique de l'acte pourra être établi par la qualité de l'objet détérioré, la personne de l'accusé, les moyens de la commission et surtout l'intention du crime, le but envisagé par le crime et la qualité de l'effet obtenu par l'acte. Je dépasserais les cadres de cet ouvrage en disséquant tous les points de vue déterminant le caractère politique d'un crime. Je dois pourtant souligner deux points de vue en connexion étroite avec ce qui suivra et qui donneront un caractère politique à des crimes semblant en général comme ordinaires, et ce sont : les lieux et la date de la commission du crime. Ce sont des points de vue caractéristiques pour l'évaluation des crimes relevant de la compétence de la juridiction populaire qui rendent pour la plupart inutiles de chercher l'intention, élément le plus important de la matérialité des faits selon les théories classiques.

7. Jeunes criminels.

Cette question fut traitée ci-dessus.

8. Les peines.

L'art. 1. de la Loi Complémentaire insère entre les peines énumérées dans l'art. 20. du Code Pénal les travaux forcés entre le mort et la réclusion. Il supprime la maison d'arrêt, et l'applica-

tion de l'amende comme peine principale. Les travaux forcés durent à perpétuité ou pour un temps indéfini. Dans ce dernier cas, les règles concernant les maisons de force seront applicables. Parmi les peines accessoires, la suspension des droits politiques est obligatoire, tandis que les autres seront facultativement appliquées.

La peine capitale pourra être appliquée envers les jeunes criminels ayant dépassé leur 16-e année. L'art. 2. supprime la correctionnalisation, d'accord avec les dispositions de l'art. 22, car la tribunal ne pourra appliquer une peine inférieure au minimum de la durée établie par le Code Pénal pour la peine en question, même par application de l'art. 92. du Code. Cette disposition n'est maintenue en vigueur par la Loi que pour les crimes de guerre et antipopulaires, tandis que pour les autres selon l'art. 92. du Code Pénal pourra être appliqué sans restriction.

9. Moyens d'exécution.

Selon l'alinéa (4) de l'art. 1. de la Loi complémentaire, „L'exécution aura lieu par pendaison ou par la balle en lieux clos, mais sans exclusion de la publicité.“ Il en ressort que le Décret a voulu introduire deux moyens d'exécution, en introduisant l'exécution par la balle. La pratique sous ce rapport fut changée par un décret du Ministre de la Justice en disant que l'exécution de la peine capitale est une question du Parquet et elle sera faite par pendaison ou par la balle selon les moyens disponibles.

A notre opinion cependant, selon les dispositions du Décret, la question si l'exécution aura lieu par pendaison ou par la balle n'est point retenue aux autorités d'exécution, mais elle fait une différence entre les peines. Cela ressort du fait que le Décret, contrairement au Code Pénal, mentionne la différence entre les deux formes de l'exécution lors de l'énumération des différentes peines, et, en outre, des dispositions du Code Martial (Loi III. de 1930.) applicables par analogie.

La justesse de la jurisprudence, selon laquelle les moyens d'exécution formeront une différence des peines établie par le droit de discrétion du tribunal, est surtout prouvée par l'art. 1. de la Loi, où il est déclaré que l'exécution soit faite en général par pendaison, et par la balle seulement s'il y avait un obstacle à l'exécution ordinaire. Cette disposition a réellement dégradé

la question des moyens de l'exécution en une simple affaire technique du Parquet. Il n'y a donc plus aucune différence entre les exécutions, ce qui est naturel et correct, car la nature des crimes de guerre et antipopulaires exclue en principe une exécution de caractère „honorable“.

10. Exclusion de l'application de l'art. 125. de la Loi sur la Simplification de la Justice.

L'art. 125. de la Loi sur la Simpl. de la Justice n'est point applicable dans la procédure devant les tribunaux du peuple.

11. Procédure contre les absents.

Les mesures exceptionnelles à l'égard de la procédure contre les criminels de guerre et antipopulaires absents furent énumérées ci-dessus.

12. Procédure de grâce.

Selon le Décret, le Président n'a eu le droit de grâce que pour la peine capitale et uniquement à demande. L'art. 30. autorise le Président de la République, contrairement aux dispositions du Décret et du Décret Complémentaire, à donner grâce personnelle à l'égard de tous les crimes relevant de la compétence des Tribunaux du Peuple. Le Président de la République pourra exercer ce droit uniquement sur proposition du gouvernement rédigé en vertu du projet du ministre de la Justice. Le Président de la République peut donner grâce en certains cas de justification politique.

13. Sursis et remise de la peine privative de liberté.

Tandis que selon l'art. 4. du Décret Complémentaire, le sursis de l'exécution d'une peine privative de liberté n'avait pu avoir lieu qu'en cas de révision et par ordonnance du Tribunal, donc le ministre de la Justice n'avait pas ce droit, ainsi que pour les affaires criminelles ordinaires, — depuis l'entrée en vigueur de la Loi, le ministre de la Justice pourra ordonner le sursis de la peine privative de liberté infligée par le Tribunal du Peuple pour les motifs énumérés dans les art. 507. et 508. al. 1. du Code d'Instruction Criminelle.

14. Procédure intermédiaire.

Selon l'art. 35. du Décret, il n'y a point lieu d'instruction formelle et mise en accusation.

15. Jugement provisoire.

L'art. 48. du Décret avait introduit une notion insolite dans la procédure pénale, nommée „jugement provisoire“. Cette mesure a perdu son sens par l'art. 17. du Décret Compl. — Cette mesure était basée sur une erreur manifeste et supprimée par l'art. 15. de la Loi.

16. Qualification des Procureurs du Peuple.

Selon l'art. 24. du Décret, contrairement aux dispositions valables pour la nomination des procureurs de la République, les procureurs du peuple pourront être nommés parmi les personnes qui n'avaient point passé l'examen pratique des juges et avocats, mais ayant le doctorat en droit.

17. Accusateur ad hoc et procureur politique.

Vu que les procureurs du peuple ne doivent pas être qualifiés juges, l'art. 2. du Décret 5900/1945. M. E. dit que pour certaines affaires, le ministre de la Justice pourra confier la tâche de l'accusateur public à une personne hors du Parquet. Cet accusateur public a les mêmes droits que le procureur du peuple.

L'institution du Procureur Politique a également quelque ressemblance. Celui-ci accède à la procédure pénale pour éclaircir les fonds historiques, politiques et psychologiques du procès et pour montrer, par les conclusions, la voie du développement démocratique. Il n'y a aucune règle juridique concernant le sphère d'attribution du procureur politique. Plusieurs discussions ont eu lieu à l'égard de la question : qu'est-ce qu'il arrive, si le Procureur du Peuple représentant en réalité l'accusation et le procureur politique font des propositions contraires ? Faute de disposition obligatoire, la relation du procureur politique par rapport à l'accusation du procureur du Peuple devra être jugée selon l'art. 13. du Code d'Instruction Criminelle concernant les droits de la

partie lésée. En partant de ce que la partie lésée des crimes de guerre et antipopulaires est en réalité le Peuple Hongrois, donc non seulement la personne ayant subi quelque dommage, — la lésion fut portée contre tout citoyen hongrois et ainsi contre le procureur politique. Ses droits et devoirs seront donc déterminés par analogie aux dispositions de l'art. 51. du Code d'Instr. Criminelle.

Il ne pourra donc faire aucune déclaration contraire à celle du Procureur du Peuple, représentant véritable de l'accusation, ou contraire aux fins de l'accusation et surtout, il ne saurait disposer de l'accusation même. Si le procureur politique dépasse sa sphère d'attribution ou contrarie l'intention du procureur du peuple, cela est nul et non existant du point de vue de la procédure.

18. Dénonciation anonyme, outrage et diffamation.

Le Décret oblige dans son art. 31. l'inobservation de toute dénonciation anonyme. Il constitue donc une nouvelle cause excluant la procédure pénale, puisque selon l'art. 20. de la Loi sur la Protection de l'Honneur, il n'y a point lieu à telle procédure si la dénonciation est mal fondée. Mais si le dénonciateur accuse quelqu'un volontairement et de mauvaise foi, il portera les conséquences prévues au Chapitre XIII. du Code Pénal.

19. Restriction de l'opposition contre la détention préalable.

Selon l'al. (2) de l'art. 33. du Décret, il n'y a pas eu lieu d'opposition contre la détention préalable. Le texte équivoque du Décret a mené aux anomalies susmentionnées. Par conséquent, l'art. 15. de la Loi a supprimé l'art. 33. du Décret et admis l'opposition contre la détention préalable du Parquet et du Tribunal du Peuple.

20. Compositions spéciale du Conseil des Tribunaux du Peuple et d'Appel.

Le Conseil National des Tribunaux du Peuple est en réalité une juridiction professionnelle, dont chaque membre est juge ou avocat qualifié. Il est composé selon les principes de la juridiction populaire par le fait que les juges sont désignés par les partis politiques de la nation.

21. Question du recours.

La restriction ci-dessus mentionnée du recours d'appel et l'incertitude en droit furent cessées par le pourvoi en cassation introduit par la Loi à la place de l'appel. Contrairement aux règles antérieures, le défenseur ne peut former appel qu'avec consentement du coupable, à l'exception de la procédure contre les absents.

22. Opposition.

L'opposition fut mentionnée ci-dessus. L'art. 17. de la Loi l'abolit comme inutile.

23. Appel incident.

Selon l'al. (4)- de l'art. 55. du Décret le Procureur Général du Peuple a le droit de former appel incident se rattachant à l'appel du condamné, en vertu de l'art. 29. de la II-e Loi Réformatrice du Code Pénal. Puisque le même droit d'appel incident n'est point mentionné à l'égard de la défense, il en ressort a contrario que la défense n'a pas le même droit. L'art. 19. de la Loi abolit l'appel comme moyen de recours et y remplace le pourvoi en cassation, mais il maintient le pourvoi incident unilatéral, qui ne peut pas être exercé par la défense. Le décret circulaire concernant l'application de la Loi admet pourtant ce droit de la défense.

24. Recours extraordinaires.

Les recours extraordinaires sont : la révision et le pourvoi dans l'intérêt de la loi.

Le premier a lieu à la charge du condamné dans les 2 années, et le deuxième dans les 4 années à compter du jugement définitif. Le pourvoi dans l'intérêt de la loi inauguré par la Loi peut avoir lieu aussi à la charge du condamné, contrairement aux règles en vigueur jusqu'ici.

24—30. Responsabilité, Intention, Culpabilité, Qualification outre intention, appréciation spéciale des Causes supprimant la responsabilité pénale, complicité comme crime sui generis.

La responsabilité veut dire : que l'auteur doit porter les conséquences de l'estimation morale de l'acte commis. (Déf. par

Angyal et Irk). Quand nous formons une estimation morale sur l'acte en question et nous la rapportons à l'auteur, nous parlons de mise à responsabilité. Quand nous demandons compte à quelqu'un, nous appliquons à l'auteur les conséquences de notre estimation morale. Du point de vue de la justice, cette conséquence est la peine.

Nous entendons par culpabilité l'ensemble des conditions nécessaires pour constater qu'il y a un crime dans l'affaire en question. En considérant cette définition, la responsabilité est une qualité personnelle, tandis que la culpabilité une qualité applicable et aux personnes et à l'acte. Ils existent donc des personnes responsables, des personnes coupables et des actes coupables.

Or, le droit criminel classique n'applique une peine — donc les conséquences de l'estimation morale — envers une personne, que si une lésion du droit a été commise. Il établit le poids de la peine par rapport à l'acte commis, et non point à la personnalité de l'auteur. Il applique donc la peine en premier lieu par estimation de l'objet concret du crime, et qu'en second lieu des rapports psychiques du coupable à l'acte commis. Par conséquent, alors que du point de vue moral la valeur ou la futilité d'un acte ne dépend uniquement que des motifs pour lesquels il fut commis, — une estimation criminelle est concevable, même selon la droit pénal classique, par abstraction et sans connaissance des motifs. Le droit pénal évalue donc l'acte-même, du point de vue des changements causés par l'acte, et il cherche en outre les motifs de l'état illégal causé par l'acte. Même selon le droit criminel classique, ces motifs n'ont qu'une signification secondaire, sans étant indifférents comme qualités subjectives de l'accusé. Les droits pénaux modernes cherchent la solution autre part et ils examinent au lieu de la culpabilité les sentiments et l'attitude antisociaux de l'individu.

Les règles juridiques concernant la juridiction populaire suivent la route de cette théorie connue sous le nom de la notion réaliste du crime, en introduisant sous certains rapports des innovations audacieuses correspondant à l'évolution moderne. Selon l'esprit et le texte du Décret, tout en ordonnant expressis verbis l'estimation de la culpabilité personnelle de l'accusé, surtout à l'égard de la condamnation à mort, les matérialités des faits excluent par leur définition-même l'estimation des motifs et de l'intention de l'acte. Ainsi les éléments objectifs du crime passent au premier plan. Par exemple, pour juger de l'acte de la

personne qui a fait sauter les ponts de Budapest, le poids objectif extraordinairement lourd efface complètement le motif de l'acte. Cette application de la responsabilité objective n'est pas inconnue dans notre système juridique. Elle est retrouvable depuis longtemps dans le droit civil et même dans le droit pénal. (Omissions, contraventions en général.)

La responsabilité criminelle objective veut dire à l'essentiel du point de vue de la juridiction populaire qu'en jugeant d'un individu ayant commis des crimes de guerre ou antipopulaires il ne faudra estimer que l'effet illégitime ou de l'acte menaçant de l'auteur ou du complice, en tant qu'il pourra être soumis à une disposition pénale de la Loi. En admettant un point de vue contraire, on ne pourrait jamais punir un acte où l'accusé se défendrait en prouvant que l'effet illégitime fut non augmenté mais diminué. Cette question est de haute importance, non seulement pour la constatation d'un crime, mais aussi pour l'infliction de la peine.

Ce point de vue correspond d'ailleurs à l'évolution du droit pénal classique. Selon la littérature juridique, l'acte-même ne reçoit une importance pénale que par rapport à un certain effet, en considérant comme „effet“ un changement causé par l'acte. Cependant l'effet et la conséquence de l'acte ne sont pas toujours identiques ; car une sanction pénale sera applicable en certains cas non seulement pour un effet produit par l'acte, mais parfois pour la possibilité d'une conséquence, jamais arrivée au fait.

La responsabilité, la culpabilité et par leurs rapports, la question de l'intention sont en connexion étroite. Nous en parlerons donc ensemble, surtout en ce qui concerne leurs rapports spéciaux concernant les règles juridiques matérielles de la juridiction populaire.

Comme nous venons de voir, le droit pénal moderne accepte le dogme: qu'aucune responsabilité pénale n'existe sans culpabilité. Pourtant ce dogme est — selon ce qui fut dit — en réalité de caractère théorique et illusoire, puisque chez un grand groupe des actes d'omission précités, ainsi que chez les actes praeter-intentionnels, la Loi inflige une peine à l'effet plus grave survenu, sans considérant si l'intention ou l'omission fut en rapport direct ou non avec la conséquence ultérieure. La Loi arrête la responsabilité sans culpabilité pour les contraventions fiscales, elle établit une fiction pour les cas de responsabilité en droit de presse.

La responsabilité pénale à l'égard de certains actes comportant des dispositions du Décret est basée en réalité sur la culpabilité subjective présumée. Cela veut dire, que certaines matérialités des faits établies par le Décret sont formelles, si donc les critères sont constatés, l'acte sera punissable selon le Décret, sans considérant si l'auteur fut mené ou non par une intention personnelle criminelle ou antipopulaire.

Nous nommerons dans la suite cette forme spéciale de la responsabilité une responsabilité quasi-objective et quasi-collective. Elle est fondée sur la circonstance déjà mentionnée qu'il n'y a pas une seule matérialité des faits criminels établis dans le Décret qui ne fût punissable par application logique des lois même alors en vigueur. Pareille responsabilité quasi-collective et quasi-objective devra être portée par exemple par les membres du Volksbund, sans aucune activité personnelle. Celui qui entraît au Volksbund devait savoir qu'il travaille pour la machine de guerre allemande. Son acte fut une haute trahison contre l'État hongrois, même sans avoir connu les cruautés et massacres sans pareil les pendant toute l'histoire commises par les Allemands, — et leur acte épuisait en tout la matérialité des faits établie pour le crime d'infidélité. La mise à responsabilité n'est donc objective et collective que par apparence, car elle a lieu par personne et le tribunal peut choisir entre une grande variation des pénalités. La Loi yougoslave AVNOJ du 21 novembre 1944 établit une responsabilité purement objective et collective à l'égard de pareils crimes. Cette loi déclare coupables en général tous les ressortissants yougoslaves de nationalité allemande et les condamne, sans application personnelle de la Loi, à l'expulsion et confiscation de tous leurs biens.

La fondement juridique de l'application de la Loi par responsabilité quasi-objective et quasi-collective est la circonstance qu'il s'agit d'actes que chaque homme de bon sens a dû considérer comme injustes et illégaux.

En appliquant les principes de droit classiques, les criminels de guerre et antipopulaires sont responsables pour les effets. Pareilles conséquences sont basées sur le fait que tous ceux qui ont pris part à un certain groupe d'activité, seront responsables pour les effets causés en tout cas, si une éventualité ou une possibilité existe qu'ils y ont pu prendre part. Ainsi sera responsable un membre de la garde armée de la croix fléchée ayant pris part à certains actes de terreur commis dans la maison du parti,

même pour les actes de terreur commis par les autres, car, d'une part, sa présence encourageait les autres, et d'autre part, sa qualité de membre d'une organisation terroriste constitue une complicité psychique.

Nous retrouvons d'ailleurs dans les cas de responsabilité quasi objective et collective l'acte de commission chez le coupable, et même son essentiel : l'intention. Si l'acte fut commis par un autre, mais celui-ci fut influencé et dirigé par la personnalité du complice collectif et, l'acte réellement commis n'avait peut-être jamais été commis sans l'autre ou pris une forme différente, — alors l'auteur ou complice quasi-collectif est sujet à une responsabilité personnelle et même le maximum de sa responsabilité collective ne signifie autre chose qu'il est rendu responsable pour le total, malgré qu'il n'a commis qu'une partie du crime. Cette injustice apparente est atténuée par le droit du tribunal de choisir lors de l'infliction de la peine entre une grande variation des pénalités.

Il ressort de ce qui précède que certains actes de complicité sont établis dans le Décret comme crimes de leur propre genre, car au cas de crimes commis en commun, il est presque impossible de constater lequel des accusés fut auteur, instigateur ou complice du crime. (P. exemple les massacres commis dans la maison du parti de la croix fléchée ou au bord du Danube.)

Il s'ensuit encore de ce dont nous venons de parler, que dans les cas capitaux, les questions subjectives ne sont que d'importance secondaire, ne seront applicables que par exception et que si certaines phases de la commission du crime rendent leur application nécessaire. La règle classique, selon laquelle la répression et la prévention générale ne constituent que le but secondaire de la procédure pénale et les motifs personnels de l'accusé doivent être considérés en premier lieu, ne sera donc applicable que pour les moindres affaires. Ainsi certains conseils des Tribunaux du Peuple ont adopté une jurisprudence selon laquelle ils ont examiné en premier lieu le poids objectif de l'acte et qu'en second lieu la culpabilité et les circonstances personnelles de l'accusé.

D'ailleurs, cette jurisprudence correspond au principe de la justice. On ne doit point chercher la justice uniquement au côté de l'accusé, dont peut-être deux enfants innocents devront souffrir pour les crimes de leur père, mais au côté des enfants orphelins

des centaines de personnes massacrées, dépourvus de leur appui matériel, moral et psychique.

Les règles juridiques de la juridiction populaire maintiennent expressément en vigueur les articles de la partie générale du Code Pénal. Il en ressortirait que toutes les mesures prises dans le Code Pénal seraient applicables, et surtout celles concernant la contrainte et excluant ainsi l'existence d'un crime de guerre ou antipopulaire. Selon notre point de vue, puisque le Décret définit dans sa partie spéciale la notion de „contrainte“ ou „nécessité irrésistible“, il s'ensuit que lors de l'application de la Loi en question, ces deux causes épuisent toutes les causes excluant l'imputabilité et la punissabilité.

31. Exclusion principielle de la tentative.

Il ressort du caractère juridique des crimes de guerre et antipopulaires, ainsi que de la circonstance que les actes relevant de la compétence des tribunaux du peuple ne sont au fait que soumis à une application spéciale des matérialités des faits toujours punissables, — que la tentative est principiellement exclue dans les affaires de juridiction populaire.

32. Proportion, ajustage.

La jurisprudence applique à titre d'épreuve un principe que nous nommons „Proportion des peines“ ou „ajustage“. Ce principe est, en partie, en harmonie avec la juridiction basée sur la responsabilité quasi-collective et quasi-objective, et, en partie, il lui contredit. Il est notamment une contradiction saillante, dans les cas de criminels d'occasion, qu'un individu dût endurer le maximum de la peine, malgré son passé éventuel irréprochable et même absolument démocratique. Ceci évoque un sentiment de disproportion. Il est certain, même si ce principe ne fût appliqué volontairement, que ce sentiment de disproportion joue son rôle dans le droit pénal classique quand le manque des antécédents judiciaire est évalué comme circonstance atténuante. Le Conseil National des Tribunaux du Peuple a appliqué ce principe, en modifiant même les principes primitifs appliqués dans sa propre jurisprudence, aux cas de crimes légers et commis uniquement à l'occasion, pourvu que le fait ne fût commis par suite d'un parti pris idéologique.

La question de l'ajustage se rattache également à ce thème. L'ajustage est le principe selon lequel ceux qui ont commis des crimes d'un poids et de caractère pareils, soient infligés de peines semblables, proportionnées aussi aux peines des criminels ayant commis des crimes plus graves ou moins graves.

33. Unité juridique de l'acte, identité de l'action.

Malgré les définitions détaillées des crimes de guerre et antipopulaires énumérés dans le Décret, ces actes doivent être considérés comme unitaires. Ils n'existent point des criminels de guerre ou antipopulaires multiples. Je crois voir la preuve de ce point de vue, basé sur la théorie juridique, ainsi qu'il suit. Nous parlons d'unité ou multiplicité selon que l'acte offense une ou plusieurs dispositions du Code Pénal. Plusieurs théories sont connues à ce sujet, qui discernent selon la multiplicité des matérialités des faits, des conséquences, des volontés ou d'autres éléments.

Avant de m'occuper de la théorie la plus pratique et réellement appliquée dans la procédure de la juridiction populaire, je veux souligner que la plupart des matérialités des faits énumérées dans la partie spéciale du Décret sur les Tribunaux du Peuple sont entr'eux en concours réel et idéal. J'en vois la cause dans l'unité de la volonté en ce qui concerne les différents crimes de guerre et antipopulaires commis, sans égard à leur définition. Il ne faudra point expliquer que celui qui voulait commettre en son temps un acte criminel de guerre ou antipopulaire, qui en avait l'intention, a pu commettre son crime sous plusieurs formes, tombant sous les différentes définitions, et, même si les phases ou les actes concomitatives se différaient, en principe le même crime fut commis dans un but identique. Voici l'explication naturelle de ce que le Décret concède une latitude tellement grande quand à l'application de la peine. La plupart des crimes énumérés dans la partie spéciale du Décret constituent entr'eux un cumul idéal, et en général ce n'est que l'effet du crime, les lieux et le temps de la commission, ou parfois les modalités qui qualifieront l'acte selon les dispositions plus ou moins graves du Décret.

Pourtant cette question n'a point de signification pratique pour l'infliction de la peine dans la procédure de la juridiction populaire, par suite des grandes latitudes applicables

quant à la pénalité. Le Conseil National des Tribunaux du Peuple, justement par les motifs spéciaux de la juridiction populaire demandant une procédure rapide, néglige en général les parties peu importantes des actes criminels commis, en soulignant l'acte ou la série d'actes qui caractérise le plus nettement la volonté et l'activité de l'accusé et qui consomme les autres activités de moindre importance. Par cette jurisprudence, le Conseil a pris position, dans la mesure du possible, pour l'unité juridique à l'égard des actes criminels relevant de la compétence de la juridiction populaire. Il s'écarte de ce principe que par exception et seulement si aucune cohérence ne pouvait être constaté entre les différents actes de l'auteur, dont les motifs différaient eux-mêmes.

34. La partie lésée des affaires de juridiction populaire est le peuple hongrois lui-même.

La dernière question de notre thème est la spécialité juridique énoncée dans la jurisprudence au cours de l'application du Décret, selon laquelle le Tribunal considère comme partie lésée le peuple hongrois même, pour tous les actes énumérés dans la partie spéciale du Décret.

Malgré que la lésion ou le dommage se soit produit au cours des actes énumérés dans le Décret à la vie, la santé physique ou les biens de certaines personnes physiques tels, il n'y a aucune pour la plupart des crimes déclarés comme tels, il n'y a aucune personne physique lésée, car la lésion a atteint de prime abord le peuple hongrois, l'entité des sujets hongrois. Il est naturel, que toute lésion portée au peuple hongrois affecte en même temps chacun de ses membres. (Même, d'un point de vue plus idéal, chaque lésion portée contre un membre du peuple hongrois comporte une lésion contre ses prochains Hongrois, donc contre tout le peuple.) La grandeur de la lésion portée envers le peuple hongrois par les actes criminels commis contre des sujets hongrois se montre dans le dommage irréparable causé au prestige international et aux intérêts du peuple hongrois, ce qui se manifeste dans le Traité de Paix, — sans parler de la menace d'une rétorsion éventuelle envisagée.

Il est bien possible que tout ce que nous venons de dire semblera audacieux ou même faux par rapport aux principes

classiques du droit criminel. Je crois avoir pourtant convaincu les artagonistes de la juridiction populaire, pour et contre, que, d'une part, une partie restreinte des criminels est seulement punie par la Loi et à cause de la jurisprudence humaine, le nombre des accusés n'est aucunement démesuré, — d'autre part, pour ceux qui ne sont point contents de la sévérité des jugements, je dis qu'ils soient tranquilisés par l'idée que les buts réels, c. à d. la révolution exsangue, la punition des principaux coupables et la corroboration du système démocratique furent réalisés sans faute.

Chapitre V.

Défense du système démocratique et de la République.

La Loi VII. de 1946 sur la Défense du Système Démocratique et de la République renvoie les crimes énumérés dans l'art. 11. à la compétence des Tribunaux du Peuple, de même que le crime défini dans l'art. 26. de la Loi XXXIV de 1947. Ces Tribunaux du Peuple sont constitués à chaque siège des cours d'appel, ils ont 5 membres et on les appelle „conseils spéciaux“. Le président et son substitut sont nommés par le ministre de la Justice parmi les juges professionnels, et leur membres sont délégués par les organisations locales des partis démocratiques. Au demeurant, les règles matérielles et formelles du Décret et du Décret de Réf. sont applicables, à l'exception qu'il n'y a point lieu à une opposition au cours de la procédure et que le président délibérait même avant l'entrée en vigueur de la Loi en conseil conjoint avec les quatre assesseurs autant dans la question de fait que de droit et de l'infliction de la peine.

Puisque dans tous les cas où la Loi ne dit le contraire, les Décrets originaux sont applicables, — la compétence du conseil spécial s'étend non seulement aux personnes civiles, mais aussi aux militaires, ainsi qu'à tous les individus arrêtés en Hongrie ou extradés à la Hongrie, sans égard à leur nationalité.

Les affaires des jeunes criminels est également débattue devant le conseil spécial. L'art. 106. du Code Pénal est applicable pour la prescription et, à l'égard des crimes commis par la presse, la prescription plus courte de l'art. 48. de la Loi sur la Presse. Selon la jurisprudence constante, les restrictions de recours en

appel de l'alinéa (2) de l'art. 21. du Décret Réformatoire n'ont jamais été appliquées pour les affaires relevant de la compétence du conseil spécial. En vertu de l'art. 19. de la Loi, il y a lieu d'un recours en cassation contre les jugements du conseil spécial, à l'exclusion de l'appel.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	2
BEVEZETÉS	9
<i>I. RÉSZ: A Népbíráskodás fogalma és külföldi története</i>	<i>13</i>
I. fejezet: Alapfogalmak és a népbíráskodás eredete	15
II. fejezet: Népbíráskodási elemek a külföldi jogfejlődésben	21
<i>II. RÉSZ: A laikus bíráskodás története Magyarországon</i>	<i>91</i>
I. fejezet: Népbíróági elemek az őskori és királyi bíráskodásban.	93
II. fejezet: A laikusok szerepe a nemesség vidéki bíróságaiban ..	105
III. fejezet: Laikus ülnökök közreműködése a jobbágyság bíróságaiban	108
IV. fejezet: A polgárság laikus bíróságai	110
V. fejezet: Ülnökök a kiváltságolt népelemek bíróságaiban	112
VI. fejezet: Erdély, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia és a végvidéki bánóságok laikus bíráskodása	115
VII. fejezet: Szentszéki bíróságok	121
VIII. fejezet: Választott bíróság, „fogott bírák” intézménye	123
IX. fejezet: Összefoglalás	127
X. fejezet: Esküdtszék Magyarországon	129
XI. fejezet: Parlamenti bíráskodás	138
XII. fejezet: Porradalmi népbíráskodás Magyarországon	143
<i>III. RÉSZ: A háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonása Európa országában</i>	<i>149</i>
I. fejezet: Németország	151
II. fejezet: Ausztria	153
III. fejezet: Jugoszlávia	156
IV. fejezet: Csehszlovákia	159
V. fejezet: Bulgária	165
VI. fejezet: Románia	166
VII. fejezet: Belgium, Franciaország	171
VIII. fejezet: Anglia, Hollandia	174
IX. fejezet: Svédország, Dánia, Norvégia	175

X. fejezet: Lengyelország	177
XI. fejezet: Magyarországi statisztikai adatok	178
IV. RÉSZ: A laikus bíraskodás mai érvényében Magyarországon ..	181
I. fejezet: Községi bíraskodás és polgári bíróságok ülnökök rész- vételével	183
II. fejezet: Büntető laikus bíraskodás	186
III. fejezet: A népbíróság, mint politikai bíróság Magyarországon ..	193
IV. fejezet: A Magyarországon érvényes népbíraskodás és az ú. n. „köztörvényi” büntetőbíraskodás közötti alakí és anyagi jogi különbségek	227
1. A népbíraskodás célja	231
2. A visszaható erő kérdése	241
3. Személyi és területi hatály	253
4. Elévülés kivételes szabályozása	259
5. Hatáskör és illetékesség	262
6. Politikai jellegű cselekmények	262
7. Börtönkorúak	266
8. A büntetés	266
9. A halálbüntetés neve	268
10. Te. 125. § alkalmazásának kizárása	271
11. Eljárás távollévő ellen	272
12. Kegyelemi eljárás	272
13. Szabadságvesztés büntetés felfeszakítása és el- halasztása	276
14. Közbenjáró eljárás	276
15. Közbenjáró határozat	277
16. Népgyógyászati kvalifikáció	277
17. Megbízott közvádó és politikai ügyész	277
18. Névtelen feljelentés, hatóság előtti rágalmozás ..	280
19. Felfolyamodás korlátozása az előzetes letartóztatás kérdésében	280
20. Népbírósági és fellebbezési tanács különleges összetétele	281
21. Fellebbvitel kérdése	281
22. Előterjesztés	281
23. Csatlakozás	281
24. Rendkívüli perorvoslatok	282
25—30. Felelősség, szándék, bűnösség, szándékon kívül eső minősítés, beszámítást kizáró okok speciális ér- tékelése, részességi tevékenység, mint sui generis bűncselekmény	283
31. A kísérlet fogalmi kizárása	302
32. Arányosság, arányosítás	302
33. Jogi egység, tettazonosság	304
34. Népbírósági ügyek sértettje a „magyar nép” ..	314
V. fejezet: A demokratikus államrend és köztársaság védelme ..	317
FORRÁSMUNKÁK	322
TÁRGYMUTATÓ	328
FRANCIANYELVŰ ISMERTETÉS	341